

عُلُومُ الْقُرْآنِ

پُیْنْتُو

عَلَامَةُ شَمْسِ الْحَقِّ افغانی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ

مُتْرَجِم

مَوْلَانَا سَيْفُ الْحَنَانِ حَقَّانِي

تاج کتب خانہ پبلسور
قصہ خوانی فون ۲۱۳۳۵۴

Ketabton.com

علوم القرآن (پُنتو)

علامہ شمس الحق افغانی رَحِمَهُ اللهُ

مُترجم

مولانا سیف الحنان

ناشر

ناج کتب خانہ ۰ محلہ جنکی قصہ خوانی پینپور

فون نمبر :- ۲۱۴۲۵۴

صفحه	عنوان	شماره
۲۹	اوله شبیه	۲۰
۳۱	دوئیمه شبیه	۲۱
۳۲	درئییه شبیه	۲۲
۳۲	خلورمه شبیه	۲۳
۳۳	پنجمه شبیه	۲۴
۳۳	شپرمه شبیه	۲۵
۳۲	اومه شبیه	۲۶
۳۸	اتمه شبیه	۲۷
۳۹	نهمه شبیه	۲۸
۴۰	دهمه شبیه	۲۹
۳۳	یولسمه شبیه	۳۰
۳۲	د فیضی تفسیرجه نقطه	۳۱
۳۲	د مسیلمه توکره	۳۲
۳۵	ابن الراوندی ز ندیق یهودی	۳۳
۳۶	د متنبی توکره	۳۴
۳۶	د اعجاز القرآن پوهه	۳۵
۳۷	مشاهدات او معنویات	۳۶
۳۹	قانونی اعجاز	۳۷
۵۱	تأثیر اعجاز	۳۸
۵۲	دیوید په نظر کین دقرآن تاثیر	۳۹
۵۵	انجذاب تاثیر	۴۰
۵۶	دقرآن اعجازی تاثیر په شخصیت رسول الله صلعم	۴۱

د قرآن مضامین

صفحه	عنوان	شماره
۱	پیش لفظ	۱
۲	د وحی او قرآن ضرورت	۲
۵	د قرآن د ضرورت دلیل بقای	۳
۸	دلیل قانونی	۴
۱۱	دلیل غذائی	۵
۱۲	دلیل دوائی	۶
۱۴	دلیل نوری	۷
۱۷	دلیل حقیقی	۸
۱۸	دلیل اتباعی	۹
۲۰	دلیل نفسیاتی	۱۰
۲۱	دلیل تخلیقی	۱۱
۲۲	دلیل ترکیبی	۱۲
۲۳	د قرآن صداقت او اعجاز	۱۳
۲۵	د معجزه او اعجاز تشریح	۱۴
۲۵	عادیات	۱۵
۲۶	عجائبات	۱۶
۲۶	مشترک مناصبت	۱۷
۲۷	معجزات	۱۸
۲۷	قرآنی معجزه، بلاغی دلیل	۱۹

شماره	عنوان	صفحه
۶۳	در بیع فصل د تفسیر او د تاویل او د دے د وارد متعلقا تو بیان	۹۰
۶۵	د تفسیر او د مطالبو د قرآن د پوهه آداب او شرائط .	۹۲
۶۶	علم اللغه یا علم اللسان	۹۲
۶۷	علم السنه	۹۳
۶۸	علم الآثار	۹۵
۶۹	علم قواعد الالهیات	۹۷
۷۰	علم الموهبت	۹۸
۷۱	د تفسیر بالرائی تحقیق	۱۰۰
۷۲	د شیع ازاله او صرفیه او باطنیه او د تفسیر په منبر کس فرق .	۱۰۱
۷۳	د تفسیر بالرائی قسمونه	۱۰۲
۷۴	اقسام تفسیر	۱۰۵
۷۵	د شیع ازاله	۱۱۳
۷۶	د وحی لغوی درء قسمه: فطری او ایجابی	۱۱۳
۷۷	عرفانی	۱۱۵
۷۸	شرعی وحی	۱۱۵
۷۹	وحی د نبوت	۱۱۶
۸۰	د قرآن نزول	۱۱۷
۸۱	نزول اول	۱۱۹
۸۲	د و بیع نزول	۱۱۹
۸۳	د ربیع نزول	۱۲۰
۸۴	جهانیل علیه السلام قرآنی الفاظ څنگه حاصل کړل	۱۲۱
۸۵	د قرآن نازل شوی الفاظ	۱۲۲

شماره	عنوان	صفحه
۲۲	په یخنی کس خوله	۵۶
۲۳	د روند و له او پیته	۵۷
۲۴	د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر	۵۸
۲۵	تاثیر قابل	۵۸
۲۶	د قرآن سیاسی اعجاز	۵۹
۲۷	غذائی اعجاز	۶۲
۲۸	د روح آسمانی غذا	۶۳
۲۹	د روحانی ژوند معیار	۶۵
۳۰	د غذائیت معیار	۶۵
۳۱	د روح مرک او ژوند	۶۵
۳۲	قرآن روحانی غذا ده	۶۷
۳۳	د لیل نظامی	۶۷
۳۴	د و بیع اصول د انسان نور و انسانا نوسره تعلق .	۷۰
۳۵	د ربیع اصول د انسان دکائنات عالم سره تعلق	۷۱
۳۶	د خلورم اصول د انسان د ژوند مقصد	۷۳
۳۷	د پنجم اصول د انسان د ژوند آخری منزل	۷۴
۳۸	شمولی اعجاز	۷۸
۳۹	غیبی اعجاز	۸۲
۴۰	اعجازی اعجاز	۸۶
۴۱	تالیفی اعجاز	۸۷
۴۲	اعتدالی اعجاز	۸۸
۴۳	مکلی اعجاز	۸۹

صفحه	عنوان	شماره
۱۵۳	د آواز و احرف و حکمت	۱۰۸
۱۵۸	د تحریف پد یاره کڼ دا بن عباس روایتونه	۱۰۹
۱۶۰	شعر او د قرآن تحریف	۱۱۰
۱۶۱	د بایبیل تحریف	۱۱۱
۱۶۲	انجیل متی، مرقس، لوقا	۱۱۲
۱۶۳	انجیل یوحنا، تثلیث، ختنه او د جنابت غسل	۱۱۳
۱۶۳	د بلوهیت تصور او بایبیل	۱۱۴
۱۶۶	بایبیل او د نبوت تصور	۱۱۵
۱۶۷	بایبیل او د عملونو بیدل	۱۱۶
۱۶۸	د مکی او مدنی سورتونو متعلق اصطلاحات	۱۱۷
۱۶۹	د قرآن د سورتونو شمیر	۱۱۸
۱۷۰	د قرآن د آیتونو، کلمو، نقطو او حرفونو شمیر	۱۱۹
۱۷۰	د مختلفو سورتونو مختلف نومونه	۱۲۰
۱۷۲	د قرآن مهمات	۱۲۱
۱۷۳	د نوي فکر په رنځ کڼ د باری تعالی ثبوت	۱۲۲
۱۷۷	د باری تعالی د اثبات دلائل	۱۲۳
۱۷۹	د باری تعالی ثبوت په سلفي دلائلو	۱۲۴
۱۸۱	د باری تعالی د ثبوت کلامي او فلسفي دلیلونه	۱۲۵
۱۸۸	وجود د باری تعالی او قرآن مجید	۱۲۶
۱۹۱	د باری تعالی توحید	۱۲۷
۱۹۳	د شرک مذمت	۱۲۸

صفحه	عنوان	شماره
۱۲۳	د قرآن سنت او حدیث قدسی بیلتون	۸۶
۱۲۴	د وحی د نازلیدو قسمونه	۸۷
۱۲۵	د قرآن جمع کول او د هغه متدوین	۸۸
۱۲۷	د ویم، دریم او چلورم محرک	۸۹
۱۲۸	پنځم او شپږم محرک	۹۰
۱۲۹	د قرآن یا د وک او صحابه کرام	۹۱
۱۳۲	د قرآن کریم تشریحی حفاظت	۹۲
۱۳۳	صدیقی جمع	۹۳
۱۳۵	د صدیقی جمع دستور	۹۴
۱۳۶	عثمانی جمع	۹۵
۱۳۷	د عثمانی جمع دستور	۹۶
۱۳۸	د قرآن آیتونه او سورتونه	۹۷
۱۴۰	مصحف مدنی / مکی	۹۸
۱۴۱	شافی، بصری، یبسی او بحرینی مصحف	۹۹
۱۴۲	کوفی مصحف	۱۰۰
۱۴۳	د سورة اَعْلَى آیت	۱۰۱
۱۴۵	د حضرت عائشې حدیث	۱۰۲
۱۴۶	په عامه ضابطه دا بن مسعود نه روایت	۱۰۳
۱۴۸	د قرآن اختلاف او اوده اهداف	۱۰۴
۱۴۹	اوه قرأتونه - صحابه قاریان	۱۰۵
۱۵۰	اوه قرأتونه	۱۰۶
۱۵۲	احرف سبعه	۱۰۷

صفحه	شماره	عنوان
۲۵۱	۲۵۱	په تناسخی ججازات کښ د جرم علم ندوی
۲۵۳	۲۵۲	د جستانی معاد رومی د دلیل
۲۵۴	۲۵۳	د وئیدر دلیل
۲۵۵	۲۵۴	د رییم دلیل
۲۵۶	۲۵۵	د خورم او پنجم دلیل
۲۵۷	۲۵۶	د شپږم دلیل
۲۵۸	۲۵۷	د اوم دلیل
۲۵۹	۲۵۸	د اتم او نهم دلیل
۲۶۰	۲۵۹	د یولسم او دولسم دلیل
۲۶۱	۲۶۰	د قیامت کیفیت
۲۶۲	۲۶۱	د عالی مرض موت یا د قیامت نخبه
۲۶۳	۲۶۲	د شپیلنی د قیامت پوکل
۲۶۴	۲۶۳	د پوکلو حکمت
۲۶۵	۲۶۴	د محشر ز مکه
۲۶۶	۲۶۵	د مومن خوراک کښاک
۲۶۷	۲۶۶	د بیان د حوض کوثر
۲۶۸	۲۶۷	د عمل نامه
۲۶۹	۲۶۸	د قیامت دورخه کواهی
۲۷۰	۲۶۹	د عملو نو تول
۲۷۱	۲۷۰	د اعمالو د تول - میزان او د موزون لیسر بیان
۲۷۲	۲۷۱	د عملو نو تولو ته به شوک وی؟
۲۷۳	۲۷۲	د عملو نو تولو حکمت

صفحه	شماره	عنوان
۱۹۳	۱۲۹	د نبوت
۱۹۵	۱۳۰	د نبوت خصوصیتونه
۱۹۸	۱۳۱	د چه معجزه، کرامت او سحر کښ بیلتون
۱۹۹	۱۳۲	د نبوت حقیقت
۲۰۰	۱۳۳	د ختم نبوت
۲۱۰	۱۳۴	د قرآن او ختم نبوت
۲۱۳	۱۳۵	د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت
۲۱۴	۱۳۶	د خاتم النبیین لفظ او مفسرین کلام
۲۲۳	۱۳۷	د میتا قی دلیل
۲۲۵	۱۳۸	د بحث عمومی دلیل، قبلی دلیل
۲۲۶	۱۳۹	د وعدی دلیل
۲۲۷	۱۴۰	د حدیث او ختم نبوت
۲۲۹	۱۴۱	د ختم نبوت او اجتماع امت
۲۳۰	۱۴۲	د ختم نبوت او درایت
۲۳۱	۱۴۳	د مرزائی و سوسو جواب
۲۳۸	۱۴۴	د ختم نبوت د علامه اقبال په نظر کښ
۲۳۱	۱۴۵	د قیامت، معاد او مجازات د اعمالو او د قیامت نومونه
۲۳۳	۱۴۶	د معاد او قیامت نقلی ثبوت
۲۳۷	۱۴۷	د معاد په باره کښ مذهبونو
۲۳۸	۱۴۸	د مجازات دره شکره
۲۵۰	۱۴۹	د تناسخی رد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیش لفظ

الْحَمْدُ لِلَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيَّ مِنْ لَدُنِّي بَعْدَ مَا
احقر د خلونینتو کالونه هم زیاتہ مودہ د قرآن کریم پہ خدمت کن
مصروف پاتے شوعے دے، ما دخیل توفیق مطابق د زروا و نو تفاسیر و
اونور و ہغہ کتا بونو مطالعہ کولہ د کومونہ چہ د قرآن فہمی پہ باز
کینے مدد آغستے شوعا و کومر معارف چہ د الله د جانبہ پہ سرراہ مروا و
کیدال ہغہ بتولیم پہ خپل خپل وخت د دریں قرآن شریف پہ شکل
کینے پیش کول۔

الْحَمْدُ لِلَّهِ - دہ احقر د دے درسونونہ قدیم او جدید دوا
طبقتہ دا میدانہ زیاتہ فائدہ آرسیدہ، د دوستانوا صراہ
دو، چہ حہ تفسیر لیکر، لیکن ما دامناسب اگنر لہ، چہ د تفسیر
پہ خائے د قرآنی علومو پہ مختلفو شعبو کتا بونوا نیکم چہ پہ
مختصر وخت کن ناظرین ہغہ اوسے شی، او د لجزاسمت پہ وجہ
مالی توفیقہ حضرات ہم د ہغے نہ مستفید شی، لیکن تالیف کینے دے
خیال اساتے شوعا

۱) چہ د مطالب قرآن پہ تعین کینے د سلفو طریقہ نہ وی
پریںود لے شوعے، او د بیان شوو معارفوا وحقا تقوبہ شان دوی
چہ د سلفو تائید کوی نہ چہ د ہغے مخریف۔

۲) دوئمہ دا چہ د ادور د عقلیت او فلسفیت دے، د دے وجے نہ
مقاصد شرعیہ نقلیہ و د عقل او فلسفے پہ رنگ کینے بیان شی، چہ د
مغرب زدہ طبقے د ہدایت سامان ہم اشی۔

۳) دریمہ - دا چہ د مقاصد و پہ تعبیرا تو کینے د اصطلاحی

صفحہ	عنوان	شہیر
۲۸۵	د غوریزا و ناغوریزو پیژندل	۱۴۳
۲۸۶	د تول مقام، د پل صراط تیریدل او نور	۱۴۳
۲۸۸	د صراط حقیقت	۱۴۵
۲۸۹	د صراط ادنوی حکمت	۱۴۶
۲۹۱	د نور اسباب	۱۴۷
۲۹۱	پہ کومہ وجہ د صراط پورے وتل اسانیری	۱۴۸
۲۹۲	جنت او دوزخ	۱۴۹
۲۹۳	د جنت او دوزخ د وجود دلائل	۱۵۰
۲۹۵	د آدم علیہ السلام د کبیر، دوحائے	۱۵۱
۲۹۷	د آدم علیہ السلام پہ را کوزو لو کین حکمتونہ	۱۵۲
۳۰۲	د جنت د ژوند حقیقت	۱۵۳
۳۰۳	د آخرت د ژوند اجمالی نقشہ	۱۵۳
۳۰۳	د عیسیٰ علیہ السلام را کوزیدل	۱۵۵
۳۰۶	د مسیح علیہ السلام ژوند	۱۵۶
۳۲۶	ختم نبوت او د عیسیٰ نزول	۱۵۷
۳۳۲	د ذوالقرنین دیند متعلق د کفارود عذاب ہمیشوالے	۱۵۸
۳۳۶	تتمہ	۱۵۹

تعبیرات کردی، اور بیات تَرِدِ هغه تعبیرات استعمال شی چہ
جدید مذاق مطابق وی، احقر دیرزیات مصروف دے، دے
وجے دے ضرورتہ بسط او تفصیل نہ مَرِدِہ اُکْرہ، او پہ مطلب
خیز اختصار مَرِ اکتفا اُکْرہ، کہ چرے د موجودہ دور د مصنفینو پیا
طرز م کتاب لیکل نو دے نہ خو چندا نریات غت کتاب جو پیدے
شود کتاب ترتیب پیا دے دول دے:-

① ضرورۃ القرآن :- یعنی دنوع انسانی د پارا دوحی الہی او د قرآن
پہ ضرورت عقلی او فلسفی دلائل :-

② صداقۃ القرآن، یعنی پہ دے خبرہ عقلی دلائل او د مستشرقین
یورپ تردید چہ قرآن د اللہ د جانبہ دے، او معجزا دے :-

③ تنزیلِ قرآن او د هغه تدوین :- د نزولِ قرآن او جمعِ قرآن
تحقیق :-

④ محفوظیۃ القرآن :- د قرآن د محفوظیت دلائل او د مستشرقینو د
شُبہا تو تردید :-

⑤ مہنات القرآن :- یعنی د قرآن د اہم مقاماتو حل د هغه حکمتونہ
اور ازونہ او د شُبہا تو ازالہ :-

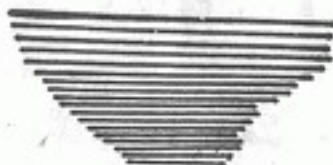
⑥ احکام القرآن :- یعنی د قرآن فقہی احکام او د هغه حکمت او د موجودہ
دور د شُبہا تو جوابونہ :-

⑦ تعبیرات القرآن :- یعنی د قرآنی تعبیراتو حقیقی حل پیا دے
عرض چہ صحیح مطالب قرآنی معلومہ شی او د جدید خیالوا اہل
قلمو خا میا نے واضحہ شی :-

رومی پنخہ بابونہ پہ کتابی شکل کینے شائع کومہ چہ د هغه نومرہ
علوم القرآن وی، د عاکوم چہ اللہ تعالیٰ د دے خدمت د

تکمیل توفیق مانتہ را کری، پہ خپل درکلا کینے د قبول او منظور
کری، او دا خرت د نجات ذریعہ د کری، او محترم الحاج سید،
عبدالرشید شاہ مہتمم مدارسہ فاروقیہ بہاولپور د پارا د
اللہ جل جلالہ، د کتاب د سعادت باعث جو پکری، او د هغه دینی
محبت او مجاہدانہ کوششونہ، د اللہ تعالیٰ د دے کتاب د اشاعت
سبب جو پکری :-

احقر :- شمس الحق افغانی عفا اللہ عنہ :-

دوحی او دقرآن ضرورت

د انسان د سعادت او شقاوت د حصول لپاره انسان عقل ته خوږ دے و چې کافی نه دے، چه د عقلی معلوماً نو بنیاد هغه مخبر په او مشاهدات دی په کومو چه د سانسې اُصولو مطابق بوره عنت او ژور غوراو فکر شوے وی، او د سعادت او شقاوت د اُصولو بنیاد د عقائدو، اخلاقو او اعمالو د خصوصیاتو پیژندل دی، او د مشاهداتو او د محسوساتو د اثر نه دارنگ بهر دی چه په هغه باندے د خبرے او مشاهدے په ذریعہ هیڅ قسم غور نشی کیدے او نه د هغه د پامه، چه تجربه کا ه شته دے.

۲) دویم د دے و چې چه عقلی فیصلو کینے د و هم د خل وی، او د دے کبله دغه فیصلے اکثر غلط اُشی.

۳) دریم د دے و چې چه عقلونه مختلف دی، د صحیح عقل صورتونه گم او د فاسد عقل صورتونه په دے امور و کینے زیات دی.

۴) څلورم د دے و چې چه د عقل فیصلے عموماً په جدا با تو بنا وی، نو ځکه دا اکثر غلط وی هر دغه وجه ده چه دا قوام عالم د عقلونو فیصلے د معرفتِ الهی، د نبوت د حقیقت معلومولو، د عملونو د جزاگانو، د امورِ آخرت او د صحیح او غلطو عملونو په باره کینے یو بل سره متضاد دی یو قوم شرک صحیح گنری، او بل تثلیث، بل خدا پرستی، او بل مخلوق پرستی، یو قوم د غوا غوبنه خوړل گناه گنری، او څوک ئے نه خوړل، څوک خنزیر خوړل بڼه گنری څوک ئے نه خوړل، د چا د عبادت کولو او د رضائے الهی موندلو یوه طریقه ده، او د چابله، د چا د نبوت تصور یو ځه، او د چابله، څوک دا اعمالو جزا او سزا د جنت او دوزخ په

شکل کینے مینی، څوک ئے د روحانی درد او راحت په شکل کینے او څوک ئے د تناسخ په شکل کینے مینی، دا حال په ټولو روحانی امور و کینے دے، دے نه، واضح شوه چه په مذکور امور و کینے عقل کافی نه دے، اُس موښن! هغه دلائل عقلی پلش کو و کومونه به چه د معلوم پیری چه د دے امور و د پیژندلو د پاره د خالق کائنات وحی، د هغه کلام یا په نورو ټکو کینے د قرآن ضرورت دے، او د دے د پاره چه د انسانی سعادت او شقاوت د اُصولو د اسیه یقینی فیصله مقررده شی، چه په هغه کینے د شک ښه هیڅ گنجائش پاتے نشی، هغه دلائل په دے ډول دی.

د قرآن د ضرورت دلیل بقائی

۱) رُوم د دلیل بقائی دے، د هرا انسان فطری خواهش دے چه هغه ته د دائمی بقا او ژوند حاصل وی، ځکه چه د انسان د ټولو نعمتونو تړون ژوند سره دے که چرے ژوندانه وی، نو ټول نعمتونه مثلاً، مال، او جا، اقتدار، خوړل، اغوستل، او ښه د اټول بیکاره دی، د دے فطری جاذبے دلیل دادے چه د هرا انسان د ژوند په بقا باندے څوک دُشمن که چرے حله اُگری، نو هغه به د ذات او د بقا سره د محبت په وجه د مُدا فعت کوشش کوی او د ژوند او بقا محفوظ ساتلو د پاره به زور کوی، دارنگ کچرے په انسان د رنج بیماری حمله وی چه د هغه حیات او بقا ته تر خطر په پینه شی نو هغه به دارو د ملوغت مال لکوی، او د ژوند د بقا کوشش کوی دے نه معلوم پیری چه بقا سره د محبت جاذب فطری دلا، اُس دے ختمیدونکی د نیا اوفانی جهان کینے هیڅ یو انسان ته دا فطری مقصد حاصل نه دے نو کچرے د ژوند په یو

دور کینے ہر انسان تہہ دوام حیات اور استمرار بقا کا مقصد حاصل نہ وی نودلتہ بہ دا ا و بیے شی چہ انسان دیونا ممکن خیر فطری خواہش ا کرو، چہ د علم نفسیا نو د مخ، صحیح نہ دے، خکہ چہ نامکنتا فطری خواہش نہ شی کیدے، او نہ پہ یونا ممکن مقصد بانندی بتول انسانان متفق کیدے شی دا خبرہ نامکنہ دہ چہ دؤہ پہ دؤر کینے پنچہ شی پید ہولے نری کینے دا سے یوروخ کس بہ ہم پین نہ شی چہ دہغہ خواہش وی چہ دؤہ پہ دوو کینے پنچہ وی، دا خوشونا ممکن عقلی داسر نلک نامکن عادی ہم فطرہ د بتولوا انسانانو مطلوب نشی کیدے، دیوانسانان پہ فطرت کینے ہر دانہ دی پراتہ چہ ہغہ، و بتول عمر د خوراک خکاک او د ساہ اغستونہ بے نیازہ شی ددے نہ دامعلومہ شوہ، چہ نامکن عقلی او فطری دواپہ د بتولوا انسانانو فطری مطلوب نشی جو پیدے، نودوام حیات چہ د بتولوا انسانانو فطری د بتولوا انسانانو فطری مطلوب دے، ہجرے نامکن نہ دے بلکہ ممکن الحصول دے، اس دواہر بقا د پارہ پہ دے نری د عالم تغیرات کینے دا سے اشیاء موجود دی چہ کچرے د زر خرابید و نکی او سخا کید و نکی بل خیر سرہ ا لگولے شی نوخہ زمانے پورے ہغے تہ بقا حاصلہ شی مثلاً یوتازہ مہی رقب، بانندے، چہ مالگہ امبزے شی او اوج کرے شی نوخہ مودے پورے خوباقی ساتلے شی، پہ چین کن دیومر سہری کالبوت د شہدو پہ د ک بکس کینے پہ ایسود و خہ مودے د پارہ باقی ساتلے شی، د مصر یہ آثار قدیمہ کنس دا سے منرہ بیاموندے شوہ دہ چہ پہ ہغے بانندے د لیکلے سوری تاریخ نہ دامعلومہ شوہ چہ دا د پنچو زو کالونہ د یومسائے (مسی) پہ ذریعہ محفوظ دہ، ہرکله چہ پہ دے عالم تغیر کینے د بقا زیا تولو دا سے سامان موجود دے

نوابدی اولاً فانی اشیاء کینے دا سے مسالہ بہ نہ وی چہ د ہغے ترون دانسان رُوح سرہ اوشی اوپہ دے وجہ ہغہ تہ دوام بقا او استمرار حیات حاصل شی، ابدی اولازوال خیزونہ د اللہ تعالیٰ ذات او د ہغہ صفات دی، چہ انسان سرگلا د ہغے پہ لکید و انسان تہ دوام حیات اور استمرار بقا صلیدے شی او دا د اول صفت الہی صرف دا اللہ کلام او دہغہ وحی کیدے شی، پہ دے وجہ اللہ تعالیٰ خیل کلام پہ پیغمبرا نو علیہم السلام نازل کر و چہ انسان تہ ہغہ دائمی حیات اور بقا حاصل شی کوم چہ د انسان فطری مطلوب دے، کلام الہی پہ دنیا کینے نازل شوے دے، نودلتہ دہ ولے انسان تہ ہمیشہ ژوند ا نہ بخینلو؟ دا اعتراض یو خوبہ دے وجہ ناممقول دے چہ د دنیا پچلہ دار فناء دہ اوپہ دے کینے بتول مؤثرات د فنا ہم موجود دی، او ہمیشہ ژوند او بقا د پارہ د دا سے محفوظ جہان ضرورت دے چہ پہ ہغے کینے مؤثرات د فنا ہم موجود نہ وی، (۲) دویم پہ دے وجہ ددے دنیا د تنگی د کبلہ د بتولوا انسانانو استوگنہ دلتہ نامکنہ وہ، د دینہ معلومہ داشوہ چہ د ہمیشہ بقا غوندے د فطری جذبے د تکمیل د پارہ د کلام الہی او دوحی ربانی ضرورت دے، یوا اعتراض دا کولے شی چہ پہ آخرت کینے بہ د کلام الہی عالمینوتہ کہ ہویے د جنت پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی، نو د کلام الہی مکرینو نکتہ ہم ددو زخ پہ صورت کینے ہمیشہ ژوند حاصل وی تو پوجواب دا چہ د دوزخیا نو ژوند د مرکز نہ ہم پزردے، دویم جواب دا دے، چہ کلام الہی ابدی دے نو خکہ د دے اثر ہم د ابی ابدی دے چہ دا انسان ژوند ابدی جو رہ وی خواہ ہغہ مسلمان جنت دی او کہ کفار د دوزخ دی مگرد ابدی ژوند اوہ تہ دی

یوسرہ دارام او بل سرہ دکلیف نو دوام خو پہ دو اوہو کئے دے فرق صرف
 د استعداد او د عمل دے، جتیا نو کلام الہی سرہ د ایمان او منلو
 جد بے لاندے تپون لرو او دوزخیا نو سرہ دکفر او نکار د جد بے لاندے
 نو فرق صرف د نوعیت شو لو اگر چہ دوام حیات دوارہ دی، ددے مثال
 دا بے دے چہ نمرشے سپینوی دوی او جاموسوہ د نر تعلق یوشان دے
 مگر دوی خرمن پیر تو بیزی او د جامورنگ پیر سپینیزی نو د فرق صرف
 د استعداد دے، ہم دغہ حال دکفر او ایمان دے لکہ څنگہ چہ قرآن
 واضح کہے دے :-

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّشَاءً وَ لَوْ كَفَرْنَا لَنَزَّلْنَا
 رَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ط : سورة بنی اسرائیل آیت ۱۰۸ : پیدا کولو د پارہ نازل کپے دے ایکن
 دکفار و د معاند، نو ظلم پہ وجہ قرآن د معنی د پارہ د نقصان سامان
 جوہ شی :-

دلیل قانونی

- ۲) دویم دلیل قانونی دے، دانسان پہ فطرت کئے د وے قوتونہ موجودی
- ۱) یوقوت شہویہ (نر و عیب) چہ هغه د قدرت دا بے عطا د چہ پہ
 هغه انسان د خپلو مفاد د پارہ جد و جہد کوی :
- ۲) دویم قوت غضبیہ دے چہ پہ هغه انسان دد بے قوتونو مقابلہ مدافعت
 کوی چہ کوم د مذکور فوائدو پہ حصول کئے دہ سرہ مزاحمت کوی
 دانسانی فوائد و کلیات، خو بل - څښل، اغوستل، استوگنه او د بلوغ نه
 پس منکوچه دہ دانیول دانسان محبوب جسمانی مقاصد دی، د وے نور
 معنوی او روحانی مقاصد دی، دین او رتبہ دانیول او دانسان دا بے

مقاصد دی چہ پہ دے کئے ورتہ څه هم مانع، حائل یا مزاحم راجی نو بے
 ئے مقابلہ کوی د بتولو انسانی جنک جگرو بنیا د هم دا څیزونه دی ،
 فطرت دا غواپی چہ ددے او مقاصد و د حفاظت د پارہ د کوعادلانہ
 دا بے قانون ضرورت دے، چہ پیر انصاف قائم شی، او جگر بے
 ختمه شی، اُس دا قانون د چاوی د خداوند تعالی، که دانسان د دا ظاهرا
 د چہ دے قسمه قانون جو بړه و نکي د پارہ د خلود و صفا تو ضرورت د
 د علم محیط (۲) رحمت کامله (۳) قدرت تامه (۴) غیر جانبداری :-
 علم محیط خو څکه ضروری دے، چہ دانسانی حقوقو د هراړخ علم و لری
 او دانسانی فوائدو او حقوقو سره تپری دانسانانو د ژوند په بتولو دوارو
 د دنیا، قبر، آخرت) باندا دے د کده نظروی چہ دغه عادلانه فیصله دانسان
 ژوند په دے بتولو منزلونو کئے د رسته وی او دا هم ضروری د چہ دغه
 فیصله د دانسان د پارہ د نتايجو په لحاظ هم د رسته وی خوا هغه
 نتايج انفرادی وی، او که اجتماعی ظاهری وی، او که باطنی (ژور بے) مثلاً
 کچرے انسان د سود د جواز او د زنا یا لواطت یا الرضا د جواز قانون جو بړه کړی
 نو دے کئے خو د څو شمہ شخصی آزادی لحاظ ساتلے شو بے دے، لیکن دے بتولو
 کئے د پورا معاشرے د اجتماعی ضرور لحاظ نه، دے ساتلے شو بے د سود
 نتیجہ په حرص کئے اضافه او دانسانی همدردی فقدان دے، او زنا او
 لواطت سره د صحت جسمانی او د عملی قوتونو د کمزوری غوندے، ضرور
 نظر انداز کړی یشوی دی، او په دے کئے همدارنگ په قبر او آخرت کئے د
 عذاب خیال هم نه، دے ساتلے شو بے :-

د رحمت کامله په وجه ضرورت دے، چہ د عادلانه قانون جو بړه
 په موقعه څه قسم غفلت انشی، او په قانون کئے عمدا دا بے اجزا شامل
 نکړی چہ هغه دانصاف خلاف دی :-

قدرت کا ماہ پیدائے وجہ ضروری دے کہ وہ دجا زور دلا تھا ہے انصاف انگری یا مجرم نہ
 یہ سزا و کر کوئی کمزوری ظاہر نہ کری غیر جانبداری پیدائے وجہ ضروری دے :
 چہ دھم قوم، ہم وطن ہر رنگ اور دھم زبان خہ طرف داری انگری
 اور رنگ پہ قانون سازی کہنے دے کہ قسمہ خلق و خیال ساتھ پہ غرض
 بل قسم خلق و تہ نقصان و رنگری، لکہ خنگہ چہ یورین خلق واسے کوی
 داخل و صفتوں نہ چہ عادلانہ قانون جوہر و لوہہ پارہ ضروری وی
 صرف د خداوند تعالیٰ پہ ذات کہے موجود دی نہ کہ ہفہ پہ رنگ د چا
 علم محیط شتہ اونہ د چا رحمت :

اللہ ارحم بعبادہ من الہم یولیدھا، ترجمہ :- د اللہ پاک رحمت پہ
 خیر بندگان دوسرہ زیات دے، چہ د مور بہ پہ خیل اولاد دوسرہ نہ وی
 نہ د ہفہ پہ رنگ د چا قدرت شتہ چہ د چا زور پر اچلیزی، او پہ
 قانون جوہر و لو کہے د ہفہ رعایت انگری یا مجرم نہ پہ سزا و کر لو کہے د
 چاہے او یریزی، صرف د خداوند تعالیٰ ذات غیر جانبدار ککہ کیدے شی
 چہ ہفہ پہ قوم او وطن کہے چا سرہ شریک نہ دے چہ د ہفوی لحاظ انگری
 نہ چا سرہ پہ رنگ اور بہ کہے شریک دے، بلکہ ہفہ خود اسے ذات
 دے چہ کم یلید و کم یولد، اولیس کئلہ شی دے، ترجمہ :- نہ ہفہ نہ
 خوک پیدادی اونہ ہفہ د چا پیدا دے، اونہ د ہفہ پہ شان خوک
 کیدے شی

لہ دے وجہ د انسان فطری حق، یعنی عادلانہ قانون صرف د اللہ تعالیٰ
 ذات سرہ خاص دے : ع
 سروری زبیا فقط اس بات پہ ہنما کو ہے، حکمران ہے اک وہی باقی بتان آری
 برداری (حکمرانی) صرف دے دے پے مثله ذات حق دے، ہم دے یوازہ حکمران دے :
 نوریزولہ آذر بتان دی :

إِن الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ :- سورة يوسف : قانون جوہر و کول صرف د اللہ تعالیٰ
 آية ۲۹ : جل جلالہ حق دے :-

د دے قسمہ قانون خداوندی، وحی الہی او حکام ربانی نوم قرآن دے
 پیدائے وجہ د قرآن ضرورت د انسان د پارہ ثابت شو، بھر کیف انسانی
 حقوق سرہ تولی قانون خداوندی نہ بغیر د یوانسانی قانون حکمرانی بہ
 د جاہلیت حکمرانی پلے شی :

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْعُونَ ط وَمَنْ : ترجمہ، ولے خلق د انسان جاہلانہ
 أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا الْقَوْمِ الَّذِينَ هُمْ : قانون غواری، ہمہ حقیقت بانہ
 سورة مائدہ آية ۴۹ : یقین لرونکی قوم د پارہ د اللہ تعالیٰ نہ
 سوا د بل چا قانون دیرینہ دے ؟

غیر حق چون ناسی و آمر شور : زور بتان قاہر شور
 زیر گردون قاہری از آمری است : آمری از ماسوی اللہ کافری است
 د اللہ نہ بغیر چہ خوک قانون سازی، پہ زور ظلم سرہ پہ عاجزانو غالب شی، د انسان
 لاندے خوغلبہ صرف دیو حکمران (اللہ) دے، د اللہ تعالیٰ نہ بغیر بل حکمران
 کافر دے :-

د ضرورت قرآن دلیل غذائی

۳) دلیل غذائی - انسان د جسم اور روح نہ مرگب رجوبی دے او بیابہ دے
 دواہر و کہنے روح اعلا او اشرف دے او کدان د ہفہ پہ نسبت ادتے
 او خسیس دے ہم دواوجہ دہ چہ د جسم نہ روح ارحی نو بدن بیکارہ
 تی، د روح دا قسمہ برتری دوسرہ واضحہ او بدیہی دہ چہ حیوانات او
 جمادات ہم دے نہ خبر د اردی مثلاً یوزو تہ دے سرے چہ روح بکھنے
 وی او خوردے پہ یوحائے کہنے اودہ پروت وی نو ہیغ خیز پر حملہ نہ کوی

نہ پکین چنبی کیری نہ کارغان او تپوسان ددہ غوبنہ شوکوی نہ زمکہ
دکدہ بدن خوری او نہ هوا او نبردے بدبو یہ کولے شی۔ لیکن ہم ددے
انسان بدن نہ چہ خہ وخت روح او مٹی، نوجہادات او حیوانات بتول
پہ دہ حملہ کوی باوجود دے چہ دمرگ نہ وہا اندے دے پہ کا بنا تو کینے
حاکم وونہ چہ محکوم۔

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۖ تَرَجِمَهُ ۖ اَوَالله تعالیٰ ذرکے او د
سورۃ الحجاثیہ، آیت ۶۲ ۖ آسمانوں بتول خیزونہ ستا سوسینی کیری

بیانے زمکہ ہمدغہ جسم خوری، نمرے بدبو یہ کیری چنبی ہم ورتہ
پہ پوزہ او خولہ کینے ننو مٹی او کارغان او تپوسان ہم ترے غوبنہ شوکوی
دانول خیزونہ چہ روہے دانسان نہ مغلوب ووددہ دمرگ نہ
پس یہ دہ حکم غالب شول چہ دوی ءالہام الہی پہ ذریعہ ددے خبرے
نہ واقف وی چہ پہ انسان کینے دقوت او غلبے باعث دہغہ روح دے
دادروح دبرتری دلیل دے، ہرکھ چہ بدن کمنا اوروح بربر دے
انگتر دغذا دپارہ قدرت انتظام کرے دے، دانسان دخوراک دپارہ
دغذائے انہ ہلہ جو پیری، چہ ددے بتول جہان وسیع کارخانہ پہ
دے محنت اگری، مزکہ او ایہ بوہے دمرکے نہ را اہو کوی۔ ہوا شروتازہ
اساقی، ستوری دہغہ دشوونما خدمت اگری، نمرے دانے پنے کیری
تردے حدہ پورے چہ دانسانی بدن دپرورش دپارہ نبرد سمندرنہ
بجارات او چت کیری دہغہ نہ ورع جورہ شی، او دبالن پہ صورت کینے د
اوبوانتظاماشی، دانول انتظام دکمتر انسانی جز (جسم) دغذا دتکبیل د
پارہ دے د حکمت خداوندی تقاضا دے، چہ دبرتر جز (روح) دپرورش
دپارہ قدرت ضرور انتظام کرے دے دا حوکیدے نہ شی چہ دکمتر جز
بدن دپرورش دپارہ خود دومرہ لوکے انتظام وی اور دبرتر جز

(روح) دپارہ دہیج انتظام نہ وی دہغہ مثال پہ بیاد انصوی چہ پہ اس
سور یورئیس دچامیلہ شی، نوکور بہ داس دکبیا وغیرہ مکمل انتظام
اگری، او درئیس دخوراک خیناک وغیرہ ہیج انتظام اگری، نو حکیم
مطلق دبدان (سور لئی) نہ خیات دروح (سائیس) دغذا انتظام کیری دے
حکہ چہ دوارہ بہ خیلو فرا نضواد اکولو کین دغذا محتاج دی بدن اوروح
دوارہ پہ دے عالم تغیر کینے استوکنہ کوی او پہ خیل فرض پورہ کولو
کینے دغذا محتاج دی، کہہ دینے نہ وی توتو خو بہ اس دتوتو نہ دے پہ
گرزیدے شی او نہ بہ ہغہ سور دلورے تندے پہ وجہ داس وایسے قابو کولے شی بلکہ کیری شی چہ
درخ خور لوسر دوارہ ہم بدن زمینی دے ددے غذا ہم زمینی دہ گوروم اپنی دے اور دتوتو
دعالم بالا سرہ دے لہذا دکدہ غذا انصم لطیفہ او دعالم باہر ہیکار دہ
اوداغذا وچی ربانی۔ کلام الہی یا قرآن دے۔ پہ دے کینے دغذا ایت دوا
(میلان طبعی، اولشونما) خصوصیات موجود دی، لکہ دبدانی غذا دا
خصوصیات پہ دودئی او غوبنہ کینے نہ دے دول موبودی چہ ددے
خوراک نہ دانسان شوق کیری کانری او اہیضے خوراک نہ فی شوق نہ
کیری، چہ دادوارہ اورا کیری اووے خوری دغہ رنک پیما دودئی،
غوبنہ کن دشوونما صلاحیت شتہ پہ کانری او اسپنہ کینے نشتہ
بلکہ دہلاکت خطرہ دہ۔ قرآن دروح غدا ئے روحانی حکم دے چہ
پہ دے کینے دادوارہ خصوصیات موجود دی۔ میلان پہ دے دول دے
چہ قرآن دیرلوئے کتاب دے او بیایہ اجنبی ژبہ (عربی) کینے ہم دے
لیکن سرکدے خلق ددے تلاوت دیرکوی دایادوی (حفظ کوی) اوددے
یادسانت لورہ پارہ ورونہ او تکرار و نترمرگہ پورے کوی، دوخت او محنت
دقربانی ددے خبرے دلیل دے چہ پہ قرآنی غذا ایت کینے روحانی
کشش موجود دے حکم چہ دادروح غذا دہ، کچرے غدا ئے

جسمانی نہ وی نوہ جسم مرکب لائرمی دے . ہمدارنگ روحانی
 غذا چہ نہ وی نوہ روح اصلی (حقیقی) مرکب یقینی دے ،
 غذائے قرآنی نہ حیاتی حقیقی پیدا کیدل پہ دے آبت کینے ذکر دی
 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ تَرْجِمَهُ : اے مومنو تاسو د اللہ
 وَالرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ . اور رسول خیرہ منیٰ حکمہ چہ تاسو
 سورہ انفال ، رکوع آیت ۲۳ : ہفہ قرآن طرف نہ بنی کوم کینے
 چہ ستاسو حقیقی ژوند دے .

وَمَا يَسْتَوِي الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْواتُ تَرْجِمَهُ . اعلان اکری چہ قرآنی
 سورہ فاطر آیت ۲۱ : غذا نہ محروم مہ خلق مہی
 خلقو سر ، برابر نہ دی چا چہ قرآن غذا بروحانی نہ حقیقی شو وند بیاموند
 دے :

۴ : دلیل دوائی

پہ دے عالم تغیر کینے انسان پہ بدن اور روح دوائی و تغیرات راجی
 د بدن د پارہ د تغیر سبب مخالفہ آب و هوا ، فاسدہ غذا ، یا نا
 مناسب فعل او حرکت کول یا خشہ بلہ حادثہ وی ہمدارنگ د
 روح د پارہ د مرضونو او تغیرات اسباب گندہ ، فاسقانہ ، ملیحدانہ
 مٹھرکانہ ماحول ، خراب تعلیم ، خراب تربیت ، خراب قانون او
 خراب افعال او حرکات دی ، ددے دوارہ قسمہ بیمار و د پارہ مناسب
 م اکثر یا حکیمتہ رجوع کیدے شی بدن او دھن دار و درمل
 دوارہ مادی خیز و نہ دی پہ دے وجہ انسان پہ خپلو تجربو غور
 او فکر سرہ د بدن مرضونہ معلومہ وی او دھن د صحت د پارہ

د داسے دار و درملو او علاج تجویز ہما کری کوم چہ قدادت دلتم
 پیدا کری دی ، او یہ دے سلسلہ کینے پہ خپلو تجربو او کوشش سرہ
 دے د پارہ قانون ہم جوہر و لے شی ، لیکن روح انسانی ، دھن
 صفات او امراض بتول دانسانی تجزیہ د اثرے نہ بھردی نہ نے
 د مرضونو خشہ تشخیص کولے شی او نہ دے د پارہ خشہ دار و درمل
 تجویز کولے شی ، روح پخپلہ امیر مہی دے ، او صرف عالم بالاسرہ
 تہ نے یو حقیقت دے لہذا ددے ، علاج بہ ہم د عالم بالانہ کیدے
 شی ، چہ ہفہ د مرضونو ازالہ کیدی زمینی علاج (دار و درمل)
 پرے اثر نہ غور بخوی حکمہ چہ روح زمینی نہ دے ، درو حانی مرضونو
 علاج د بدن مرضونو د علاج نہ حکمہ دیرا ہم دے چہ د بدن مرض
 پہ وجہ انسان وقتی طور مہی ، مگر درو حانی مرض پہ وجہ انسان
 دائمی مرگ او ہلاکت واقع کیدی ، ہم دا وجہ دہ چہ خالق کائنات
 د بدن د علاج انتظام انسانی تجربوتہ سپارے دے لیکن روحانی
 علاج د پارہ د انبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ نے پخپلہ انتظام اکری
 چہ ہفہ وحی الہی او کلام ربانی بلے شی او درو حانی علاج د پارہ تجزیہ
 او بے خط نسخہ دہ :

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ مَاءً مَّوْشِقًا تَرْجِمَهُ . موبذ قرآن نازل کرو چہ پہ
 وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ مَبْنٰی اسرائیل ایہ . ہفہ کینے د روح علاج او دھن د قوت
 بخششی سامان موجود دے او یقین لوونکو د پارہ د اللہ رحمت دے ،
 پہ دے وخت کینے درو حانی امراض کوزالے او ددے د فیضان صحت
 د پارہ بل خشہ علاج یا نسخہ پہ کائنات کینے موجود نہ دہ حکمہ چہ
 ذمہ مینا علیہ . پہ رنرا کینے د قرآن نسخہ د تہو لوانبیاء علیہم السلام پہ تہو
 روحانی نسخو بانڈے مشتملہ دہ ، او پہ دے کس د ابدی روحانی صحتا بدی

اصول موجودی ہم داو جردہ چہ یوپ خود علمونوا بنا روت
 اوستل اوڈ هغه په وجه دترقی آسمان ته اختل لیکن ددے روحانی
 شفا نه د محرومیت په وجه انسان شرافت نه محروم دی نه په دوی
 کینه خه نیکی شته نه خدا فی ویره نه انصاف، نه اطمینان قلب اونه امن
 بلکه ددوی دگندہ او بیمار وروحو تو په وجه دنیا هره ورح جمنو جو پیزی
 او پدے کینه د فواجشو، منکرانوا و دینو تو یولو دلسه یو سیلاب په چپو
 دے چه د هغه د خمید و هنج قسم امید نشته د بولے دنیا د تباہی خطرہ
 ده حکمہ چه خرابی ورح په نیا تیدردی۔

ه دلیل نوری

په دنیا کینه دوه قسمه خیزونه دی، یوه هغه چه په سترگو لیدلے کتله شی،
 لکه د زکے نه نر آسمانه بول خیزونه، دویم هغه چه په سترگو لیدلے نه
 شی، صرف په عقل معلومیری لکه ایمان، کفر، طاعت، معصیت د
 انسانی اعمالو حسن او قبح۔ د رومی قسمه خیزونو دپاره قدرت دوه نوره
 پیدا کیری دی، یو داخلي نور او بل خارجی نور، داخلي نور خود سترگو نور دے،
 چه انسان کینه دننه موجود دے، که دچا سترگه رنده وی او داخلي نور
 محروم وی، نو هغه په مار او پری کتله فرق بلشی کولے
 دویم خارجی نور چه د انسان نه بهر دے، مثلاً، نمر، بجلی، لالین، دیوه
 وغیره کچرے دا خارجی نور نه وی، اگر چه د سترگو بینائی د رسته وی
 بیا هم هغه په نوره تیاره کتله د مار او پری ذری نشی کولے دواړه نورونه
 داخلي او خارجی چه جمع وی نو هله به علم او بیلتون حاصل وی۔
 دارنگ د دویم قسم خیزو نوره باره هم د اندرون او بیرون دواړه
 قسمه رنراگانو ضرورت وی، انه رونی رنرا آسمان ده

د دے دواړو ضرورت حکمہ دے چه دایمان او کفر، د نیک او بد، د خیر
 او د شر بیلتون اشی، هغه بیرونی رنرا د روحانی امور و دپاره کلام الہی
 دے چه لکه د آسمانی رنرا نمر په شان یوبله آسمانی رنرا ده،
 وَأَتَّبِعُوا النَّوَارَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ : اودوی د هغه رنرا تا بعداری کوبده
 سورة اعراف آیت ۱۵۰ : کومه چه حضور سره نازل شویده۔

۴ : دلیل حبی

انسان د بدن او روح مجموعہ ده د بدن په وجه هغه د جسمانی محبوبانو
 مثلاً د خوراک، خبثات، او د مکان خواهشمند دے یا د دے محبوبانو حاصلو
 د ذریعے (مال دولت) خواهشمند دے، دے خیزو نوسره هم د انسان
 محبت فطری دے، او خالق کائنات سره محبت هم فطری دے هم دا وجه ده چه
 انسان په خپل قول تاریخ کتله د محبت الہی د تقاضا نه خالی نه دے پاتے شوے
 دا بیله خبره ده چه کله د دے فطری تقاضے صحیح او درتقت اظهار شویده
 لکه د مؤمنینو او مؤجیدینو په شان یا غلط اظهار شوے دے، لکه د بت پرستو
 او مشرکینو په شان چه هغوی غیر الله د الله تعالی مظهر اگنر لو او د هغه
 عبادت لے اکر و، د دے دواړو صحیح او غلط طریقو اصلی محرک هر د فطری
 جذبہ (محبت الہی) وی تر دے حده چه د روس او چین خلق چه د خدا لے
 نه منکر دی د دے جذبے نه مجبور شول حکمہ چه دا ختمولے نشی چنانچه هغوی
 د دے فطری جذبے د تسکین دپاره د لین او ماؤزے تک مجسمه انصوری نه
 خائے په خائے نصب کول چه د هغوی تعظیم د عبادت په صورت کتله
 جاری آسانلے شی، ما په خپل بل یو کتاب، کیونرم او اسلام کتله د کیونرم
 دا خبره نقل کړے ده چه د خدا لے په خائے بل یو مصنوعی خدائے د خلقو
 دپاره تجویز کول ضروری دی دپاره چه د دے فطری جذبے تسکین پری

اُشی، اودوی دامقام خپلو ممتنا زو مشرانوته وړکړو. بھر صورت مُحبت
 الہی و فطری جذبہ دہ دے دیارہ زیومظہر ضرورت دے چه د
 خدائی دخو بیے اونا خو بیے تابعداری اکر تھے شی کوم تے چه خوشوی
 هغه اکر او کوم تے چه نا خوشوی هغه اکر و. لکه څنگه چه دهر محبوب
 د محبت عامه تقاضا دلا، اُس د خدائے د خو بیے اونا خو بیے معلومول
 تر هغه نامکنه دلا چه خدائے پخپله دخپل کلام په ذریعہ نه وی خود دی
 حکم چه دیوانسان خو بیی اونا خو بیی تر هغه نشی معلومیدے تر خو چه
 هغه پخپله د هغه اظهار نه وی کړے لکه څنگه چه یوکور به د میلہ دخو بیے
 دخوراک انتظام تر هغه نشی کولے تر خو چه میلہ هغه نه وی نیکاره کړی،
 د الله ذات خود دے نه هُم یر بلایا و بالادے، خو حکم د هغه د محبت تکیل
 دیارہ دا ضروری دے چه هغه موثر نه اُبنائے چه فلا نئی عقیدے، اخلاق
 اعمال او اقوال د هغه خو بیی دی او فلا نئی نا خو بیی او د اتم خود دل بغیر د
 کلام الہی نه نامکن دی دے دیارہ د وحی او کلام الہی ضرورت دے چه
 د هغه دخو بیے اونا خو بیے علم حاصل شی هغه کلام قرآن دے چه د هغه نه
 ضرورت د قرآن ثابت شوی.

دلیل اتباعی

په دنیا کینه اتباع او تابعداری موجوده دے، اولاد د والدینو، شاگردان
 د اُستادانو، رعیت د حکومت ما تحت عمله د خپلوا نسا اوا حسامند د
 احسان کورونکو تابعدار او فرما نبرداروی، دا صورتونه او د دے نه علاوه
 نور نول د تابعداری صورتونه فطری او معقول دی او د دے په وجه نظام
 تمدن قائم دے کچرے اولاد د والدینو تابعدار نه وی نو خاندانی ژوند به
 تباک شوی، شاگرد د اُستاد نا فرما نه وی نو نظام تعلیم به گپا و شوی، رعیت

د حکومت او ما تحت عمله د افسرانو تابعدار نه وی نو د حکومت
 انتظام به تمس نس شی، که زیر احسان دخپل محبت تابعدار نه وی نو دریا
 نه به د احسان وجود هم ختم شی، په دے د نیا کینه د هوشیز دیارہ علت
 او سبب موجودی دغه رنگ دے منگورتا بعدار او فرما نبردارو د
 دیارہ هم د عدت او سبب ضرورت دے، چه هغه د احسان او اقتدار
 دے، په اولاد د والدینو، په شاگرد د اُستاد اوا په زیر احسان د محبتانو
 احسان د فرمانبرداری او اطاعت فطری سبب دے، او په رعیت د سکر
 په ما تحت عمله د افسرانو اقتدار د فرمانبرداری فطری سبب دے د دے
 پنځو صورتونو نه علاوه نور د د صورتونه د فرمانبرداری هم شته
 مثلا، عاشق د معشوق اطاعت کوی او عوام د اهل علمو مثلا د امام ابوحنیفه
 امام بخاری رحیمہما الله اویا د اهل معرفت مثلا د شیخ عید القادر جیلانی یا
 دنور و بزرگان نور رحیمہما الله تعالی تابعداری هم کوی د دے دواړو صورتونو
 سبب حُسن دے هغه حُسن ظاهری دی لکه د معشوق حُسن د عاشق دیارہ
 یا هغه باطنی او معنوی وی، لکه د علمای دین او بزرگان دین حُسن د عوام دیارہ
 لہذا د دے ټولو اطاعتونو اسباب او علتونه صرف د دے دکت.

۱ قدرت ۲ احسان ۳ حُسن

په انسان کینی چه د د دے و نه یو هم علت موجود وی نو د هغه اطاعت
 کولے شی حالانکه داد انسانی ذاتی خو بیی نزدی بلکه د الله عطا او بخششی
 دے هر کله چه خداوند تبارکے د دے د دے وانه و س چشمه او جامع دے،
 او د اتول صفتونه د هغه ذاتی او قوی تر وی نو د هغه د و لے اطاعت اکر پخپلی
 فطرت غوازی چه د د ا سبب ذات اطاعت د خا مخاوی طریقہ د د د هغه وی،
 هغه د د وی چه د هغه وحی او کلام د ک پیغمبرانو علیهم السلام په ذریعہ
 انسانانوته را اُرسی چه د دے لاس صحیح طور متعین شی، د دے وحی نوم

قرآن دے چہ ہمیشہ دپارہ محفوظ دے، لہذا ذنوع انسانی د پارہ
د قرآن ضرورت ثابت شو

۸: دلیل نفسیاتی

انسان کہ چرے د خپل نفس اور روح پہ آئینے نظر و اچری نوڈ کلام الہی
یا د قرآن ضرورت پخپلہ ددہ ذرہ دماغ و د ضمیر خاموش آواز دے
یوسلیم الفطرت انسان کہ ہنہ پہ صحرائے افریقہ کہنے وی یا آزا د
قبائلو پہ غرونو کہنے ہرکلہ چہ ہنہ یوبد کار مثلاً زنا یا قتل ناحق
کوی نو د ہنہ دماغ او ضمیر د دے جرم کولونہ ضرورتاً شرکیزی او
ہنہ پہ خپل ضمیر کہنے د دے، جرم دا اثر یونسمردو نوالے تکدسا
او انقباض محسوسوی سر د دے چہ ہلتہ پہ دے فعل د دہ کوفت کونکہ
ہیچوٹ نہ وی نہ خوشہ حکومت موخوی نہ خر عدالت یا پولیس اونہ پہ
دغہ خلتہ کہنے خہ ضابطہ او قانون نافذ العمل وی بلکہ دا علاقہ
د ہر قانون نہ آنا دہ وی، اس سوال دا پیدا کیزی چہ پہ دے حالت
کہنے د دے دروندانی، تکدسا، انقباض سبب خہ دے،

کچرے دا او ٹیلے شی، چہ دہ جرم کپیدے قانون مات کپیدے نو داسزا
حک غلط دی چہ ہلتہ نہ قانون شتہ اونہ د سزا دیرہ شتہ بیاد
دے تاثر و چہ خہ دہ ظاہرہ دہ چہ دادہ د ضمیر ہنہ خاموش آواز
دے کوم نہ چہ دے دا محسوسوی چہ ضرور دہ خہ قانون مات کپیدے
کچرے ہلتہ انسانی قانون نشتہ نو بر حقیقی او الہی ضابطہ د انسانی اعمالو
د پارہ ضرور موجود دہ چہ پہ دے جرم د غنا ضابطہ ماتہ شوے دہ
او ہنہ حقیقی او الہی قانون چہ د کوم نہ پہ خلاف کولود دے مجرم
پہ ضمیر کہنے دا تاثر پیدا شوے دے ہمدانہ کلام الہی یا پبلو تکر کہنے

قرآن دے، چہ د ہنہ نہ د قرآن ضرورت پہ نفسیاتی تاثر ہر ثابت شو

۹: دلیل تخلیقی

عالم د یعنی اللہ نہ بغیر نور بتول مخلوق صرف د دو خیزونو نوم دے
انسان او خادم انسان، عالم تخلیق الہی او فعل خداوندی دے نو پہ دے
کہنے بہ ضرور خہ حکمت وی، خکہ چہ حقیر انسان بلا فائدے یا بلا حکمت
ہنچ یوکار نہ کوی، نو د ہنہ خالق بہ خنگہ بے فائدے او بے حکمت یوکار کوی
مشہورہ دہ چہ فعل الحکیم لا یخلو عن الحکیم، اس عقل دا ضروری گنہری
چہ د انسان یا د خادم انسان پہ پیدا کولونکہ حکمت شتہ، د خادم انسان
حکمت خود ایسے ظاہر دے چہ د عرش نہ ترفرشہ پورے بتول خیزونو
دانسان د فائدے، پرورش او خدمت د پارہ دی، زمکہ معدنیات
نباتات، حیوانات، اور، ابرہ، ہوا، نمرود د ہنچ گرمی او سرنپا، ستوری و
غیرہ بتول د انسان پہ خدمت کین مصر و نہ دی، لکہ خنگہ چہ د قرآن
کریم ارشاد دے،

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ طسورة الجاثية آیت ۱۰
ہنہ خیزونو کوم چہ پہ آسانونواد
پہ زمکہ کہنے دی،

خالق کائنات زمکہ او آسمان ستا سو پہ خدمت او پہ فائدہ کہنے پہ دا ایسے زبرد
جبری ذمہ داری لگولی دی، چہ پہ ہنچ د نگران مقررولو خہ ضرورت نشتہ
اونہ د انسان پہ خدمت کہنے د سستی یا د غفلت خہ ویرہ شتہ لہذا
دا واضحہ شوے چہ، د انسان نہ سوا بتول مخلوقات دانسان د خدمت او تربیت
د پارہ پیدا شوی دی، کچرے پہ دے کہنے یو خیز ہم موجود نہ وی لوانسان

ژوند دے نه شو پاتے کيدے دا هم ثابتہ شوه چه ددے اشياؤ دتخليق مقصد او حکمت دانسان ژوند قائم ساتل دی اُس ددے ورگوتی انسان دتخليق حکمت خه ددے هرکله چه کارخانه عالم دانسان دپارده پيدا دوه نوذا ضروری خبره ده چه انسان دعالَم دپاره نه ددے پيدا د هغه دليل دادے چه دا بول عالم که نه وے نو انسان ژوند دے نه شو پاتے کيدے کچرے انسان نه وے نو عالم باقی پاتے کيدے شو، خبره داده چه انسان اشرف المخلوقات دے د هغه دتخليق مقصد به هم اشرف وی لکه څنگه چه اُس دخرنه اشرف په ددے وجه ددے چه دهغه مقصد هم دخرنه اعلى ددے. خلاصه کلام داچه جهان انسان دپاره ددے او انسان خالق جهان دپاره، هغه به دنايب خدا او دخليفه خدا په حيثيت هغه کارکوی چه دهغه دآقائے حقيقي کومه منشأوی، په دغه منشأ الهی به پخپله عاجل وی او بل به پور. عامل کوی اور ددے تا وپیل شي عبدیت او بندگی:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ، سورة التَّوْبَةِ آيَةٌ ۵۴ : کائنات د عبدیت او بندگی دپاره ددے په بندگی کينے د خداوند تعالی هېڅ فائده نشته او دانسان فائده کينے ددے چه هغه د خپل مقصد تخليق تکميل اگری نو د حیات ابدی د خوشحالونه به يضياب شي، اُس مقصد تخليق يا منشأ الهی معلوم وکود نو دپاره ضروری ده چه پخپله خالق د هغه وضاحت اگری او هغه بغيره کلام الله او وحی الهی نه ناممکن ده نو ځکه د کلام الهی ضرورت ثابت شوچه هغه قرآن

۱. دليل ترحمی

رحمت او شفقت خوری ده، او کمال صفات دی رحمت نه خالی کيدل نشي

دده، چه دهغه نه دالله ذات پاک ددے ددے وچه قرآن کينے خاله پاتې د رحمت الهی ذکر موجود دپه نورو آسمانی کتابونو کينے هم او د عقل نقاضا هم دغه ده چه په خالق کائنات کينے درحم ضروری، دعالَم کائنات یواکين دده په ددے کينے رحمت الهی صاف بیکاسری، کائنات کينے صرف دوه خبرونه دی (۱) مرحوم، او مُنعم، په چاچه رحمت او انعام وی هغه انسان ددے (۲) رحمت او نعمت، دآسانو نواو ددکه هغه ټول مخلوق چه د خداوند تعالی دارخه دانسان دپاره نعمت او رحمت سامان ددے،

وَإِنْ نَعُدْ وَإِنْعَمَ اللَّهُ لَا تُحْصَوْنَ كَچرے تا سود الله تعالی نعمتونه شميرل
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّالٌ (طه) سورة : غواری نوده شی شميرے بيشکه انسان ابراهيم آية ۳۳ :
بے انصافه او ناشکره ددے.

دالله تعلق د رحمت خود حال ددے انسان فی اعمال نه ټول خراب دی او نه ټول بڼه دی، بلکه څه مُضر او تباه کن دی او څه مفيد او نفع مند دی، ددنيا ټول قومونه په ددے متفق دی چه انصاف بڼه ددے او ظلم بد، لیکن اعمال ددے لطيف اشياؤ دی چه په انسان غور فکر یا لیبارتیری (تجربه گاه) کينے د هغه فائده نقصان نه شي معلومید ددغه اعمال عام دی عقائد وی که اخلاق که عبادات که معاملات، کچرے په ددے اعمالو کينے دالله تعالی هدیته هر نه وی او انسان په تباه کن او زهر آلود عقائد او اعمالو کينے مبتلا شي، او خالق کائنات صرف قماشه کولے نو دا به دده دشان رحمت د خلاف وده لکه څنگه چه یو انسان ته دا علم وی چه په طعام کينے زهر کم دی بل بے خبره انسان ئی خوری او ددے پیر غلے پاتے شي، نو دا به بے رحمی وی، دارنگ کچرے یو ژوند په گنده یا کوهی کينے خپه اگده او ورپر یو وحی، خوبینا انسان کوری او پیر چپ پلته شو نو دا بے رحمی ده، نو دد آ حکم الحاکمین او ارحم الراحمین شان خوبه اتها اچت دد هغه کله دا بے کولے

کسی چیز انسان خود پہ مہلک اور تباہ کن اعمال کو کہنے میں تامل ہی اور دے دیا ہے
 چپ وی، حالانکہ انسانان بے خبری دی اور وہ ذات پہ ہر شے خبردار دے
 نودہ در حمت تقاضا دے کہ ہفتہ کی جانبہ دے دے ہدایت نامہ مہجوروی
 چہ پہ ہفتہ کیے کیجات دے ہندہ اور مہلک عقائد اور اعمال کو تشریح اور بیلتوں
 مہجوروی، ہمدغہ ہدایت نامہ کلام الہی یا قرآن دے چہ دے انسان
 تہ ضرورت دے۔

دقرآن صداقت اور اعجاز

دقرآن دے اعجاز زیادہ دے مہجور کید و مطلب داد نے چہ قرآن کلام الہی
 دے آسانی اور تانی ہدایت دے، دے علوم اور معارف دے اللہ تعالیٰ ذات
 علیہ و عرفان دے لا محدود دے سرچشمہ ابدی قوانین دی دیوانہ انسان دے
 اور ناقص فکر اور دے ما غوی نتیجہ نہ دے اور نہ دے انسانی انکار اور نظر یا تو یہ شان
 دے وہم خیال، جذبات اور خواہش نفسانی نہ اثر اور تبدیلی قبلہ کو تصور اتو
 مجموعہ دے، دے فطرت اور حقیقت دے چہ کلمہ نہ بدلیزی اور نہ پہ ہفتہ کیے د
 غلطی شے گنجائش شہ نہ دے پہ قوانین کو کہنے دے ترمیم اور تبدیلی ضرورت
 شہ اور نہ دے ہولو پٹری قوموں دے حق و فوسرہ تری دے عدل اور انصاف
 دے لوئے لارے نہ دے اور پیدا و احتمال ممکن دے، چہ دے ہفتہ متعلق دے قرآن
 کریم پہنچلہ ترتیب وار دے دعوے دار رنگ دے :-

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَدَقُرَانِ بِهِ مَطَالِبُ كَيْتِ وَرِانْدِ وَرَسْتِ
 لَامِنْ خَلْفِهِ طَقْتَرِيْلٍ مِنْ حِكْمِي حَيْدِي دِهِيحِ بَاطِلِ دَنْتَوِي هِيحِ كِنِجَاشِ نَشْتِ
 سُوْرَةُ حَمِ السُّجْدَةِ آيَةُ عِلْمِ : دے ہفتہ ذات نازل کردہ کتاب دے
 چہ دے حکمت اور دانائی سرچشمہ دے اور پہ ہولو صفات کاملہ دے موصوف دے
 لَامْبِدَلِ كَلِمَتِهِ طَسُوْرَةُ اِنْعَامِ آيَةُ : پہ قرآن کہنے دے ہفتہ ترمیم اور تبدیلی گنجائش

وَقَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَ: قرآن ہدایات پہ ہفتہ کیے اور
 عَدْلًا طَسُوْرَةُ اِنْعَامِ آيَةُ عِلْمِ : انسان عدل کہنے پورے اور مکمل دی
 اُس یواغے دا خبرہ پاتے شوہ چہ ایاد رشتیا دے اللہ تعالیٰ کتاب دے یاد انسان
 ذہن دے خواری نتیجہ دے، کچرے اولہ خبرہ صحیح وی نو بیابہ ہر وی غیر
 الہی طاقت دے پہ ویراندے عاجز وی اور دے کہنے بہ ہفتہ شک پاتے نہ شہ
 ... اچو دے کلام الہی ... دے اور کچرے دویمہ خبرہ صحیح شی نو بیابہ پہ
 دے کہنے ضرورت شک وی چہ دے کلام الہی دے اور کہ نہ، موبز بہ ویراندے
 دائرہ بنو چہ قرآن مہجور دے اور ہولو انسانی طاقتوںہ دے ہولو شہ
 چہ دے یور و روک جزر حصے جزر و لونہ ہم پلتے دی، ہم داوجہ دے چہ
 دے کلام الہی اور مہجور دے اور اندک دے نور و پیغمبران علیہم السلام دے مہجور
 پہ شان دے یو وخت دے پارہ مہجور نہ دے بلکہ تل دے پارہ دے چہ
 دے جواب دے مہجورین ترقیامتہ ہم نشی و رکولے اور یور پی عیسائی
 جارج سبیل دے خبرے نہ پورے رشتینی کیدے شی لکہ چہ ہفتہ لیکے
 چہ دے انسان قلم دے قرآن پہ شان مہجور کتاب ہفتہ کیے لیکے بلکہ دے مہجور
 دے مہجور دے کو لونہ ہم لویہ مہجور دے دے تاریخ اسلام جلد ۳۲۴
 از عبد القیوم ندوی) دے ہولو پہ اول موبز دے قرآن دے اعجاز اور مہجورے کیدو
 تشریح کو چہ پہ دے خبرہ پوہیدل آسان شی :-

دے مہجورے اور اعجاز تشریح

پہ دے کیا کہنے خومرہ خیزونہ چہ ظاہریزی دے ہفتہ ہولو درے قسمہ دی
 ① عادیات ② عجائبات ③ مہجورات
 عادیات
 عادیات ہفتہ خیزونہ دی دے مہجور چہ ترون ہفتہ مادی اسباب بوسرہ
 دی چہ عام خلق نے پیڑنی لکہ دے غم کو کر لونہ غم را لیکو کیدل اور دے ہولو

کولونه د جُورے اونه را تو کیدل، د داروپه استعمال مرض لورے کیدل، دودئی خوراک سره لوبزه او اوبو خبشلو سره تنده ماتیدل د تجارت نه کته موندل او په سامان جنک سره برے موندل دا امور عادیه دی او د عام رواج مطابق دے نه ذکر شوی نتیجے حاصلیږي

عجائبات

عجائبات هغه یزونه دی چه د مادی اسبابو په نتیجه کینه پیدا کیږي، مگر د مخصوصو او ماهرینو نه بغیر عامو مخلوقو ته د دغه اسبابو او د هغه د پیدا نشو و نتیجو هېڅ علم نه وی، مثلاً ساکنسی نوی مصنوعات د مشین په زور او رکاو دے زفلول الوتکه او خول، سمندری جهاز چکول، ریډیو سټیشنونه آوازونه او تقریرونه خورول، میزائل، آتم بم او هائیډروجن بم جوړول دا ټول په عجایباً توکینے داخل دی، دارنک سحری عملیات د مادی اسبابو او د مهارت پیدا واری، لیکن د دے مخصوصو مخلوقو نه بغیر عام خلقونه دا اسباب او په دے اسبابو او د انړه نتیجے معلومه نه وی نوڅکه ورتا دا څیزونه عجیبه علومیږي، بیا په عادیاتو او عجایباً توکینے یو خاصیت مشترک دے :-

مشترک خاصیت

د دے دواړو قسمو په ډول نور خلق هم جوړولے شی فرق صرف دوسره دے چه په عادیاتو کینے د مهارت فن ضرورت نه وی، څوک هم چه غمړ اگری، نو غمړی پیلے شی، لیکن عجایباً توکینے د مهارت فن ضرورت وی صرف یو ماهر انسان د هغه ایجاد اگری او نور په زړه کوونو ماهران ئے بیا جوړوی، لکه څنگه چه امریکه ایتم بم او هائیډروجن بم جوړ کړو بیا چین د دے په ډول لیکرو، دینه ثابته شوه چه عجایبات هم دا ځیزونه نه دی چه بل یو ماهر انسان ئے نه شی کولے نوڅکه دے

عجایباً توته معجزه نشی ویلے :-

معجزات

معجزات هغه دی چه یو خپه هېڅ قسمه عامو عادیاتو خاصو عجایباً تو (مادی اسبابو باندے) د انړه نړی بلکه د هغو وجود خالق کائنات یه مخفی قوت او مشیت او انړه وی او دا بغیر د نبی علیه السلام نه بل هېڅوک نشی حاصل کولے مثلاً الوتکه هم الوحی، او د سلیمان علیه السلام تحت هم الوتولیکن اوله معجزه نه ده او دویمه معجزه ده الوتکه هر انسان جوړولے او الوتخولے شی لیکن د سلیمان علیه السلام تحت صرف په مشیت الهی الوتلو چه دا ټول نه خوچا وړاندے اکرے شونه اوس څوک کولے شی او نه به آندک څوک اکرے شی :-

قرآنی معجزه، بلاغی دلیل

په دنیا کینے دوه قسمه مصنوعات دی ټول الهی مصنوعات لکه نیر، سلوډ مئی وغیره او بل انسانی مصنوعات مثلاً موټر، سائیکل وغیره اوس مونږ چه غور اگریو نو بنکاره غټ فرق دا دے چه الهی مصنوعات د انسانی طاقت نه بهر دی، او انسانی مصنوعات دا ځیزه دی بلکه بل یو ماهر انسان ئے هم جوړولے شی، مصنوعات الهی نه خو بل انسان جوړولے شی نه دے د پاره په دنیا کینے کارخانه شته او نه خوپه بازار کینے خرڅیږي هم دغه حال دکتا بونو هم دے د انسان جوړ شوی کتابونه دا ځیزه دی چرد هغه په شان یاد هغه نه ښه بل څوک نشی جوړولے مگر د قرآن متعلق دادعوئده چه دا د خالق کائنات د علم او قدرت نتیجه ده د دنیا ټول انسانان په جمع د دے پشان څه چه د دے دیو وړوکی سورت الکوثر چه یو کرښه نه نښیات نه دے، پشان هم نشی جوړه کولے دلته هېڅ شک پاتے نه نشو چه دادالله تعالی کلام دے، لکه څنگه چه هر په دے معیار قرآن

کریم پچھلہ د خپل اجماعاً و دکلام الہی کید و پ، با سہ کئے د عربو فصحاء و
او بلغاوتہ د مقابلہ دعوت و رکړے دے، فرمائی،

وَأِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَيَّ : کچھرے ستا سو پ، قرآن کئے داشب
عَبْدِنَا فَإِنَّا نُنزِّلُ آيَاتٍ مِّن مِّثْلِهِ : وی چه دا کلام الہی گوندی نه دے نو
وَأَدْعُوا شُرَكَاءَ أَعْلَمُ مِنْ دُونِ : تا سرتوک یو خائے شی خپل بتول
اللَّهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ○ سورة : امدادیان هم را ا بلئی او د دے دیو
البقره آیه ۲۲ : و وړوکی سورت غوندے یو بل سورت

جوړ کړی، کچهرے تا سو پچھلہ دعویٰ کئے، شتی بی،
اودائے هم ورسه افرمائی:

وَكُنْ تَفَعَّلُوا، سورة البقره، آیه ۲۲ ریض تا سودا سے هچرے نشی کولے
په دویم آیت کئے د دے نه هم زیات مضبوط تھوکن فرمائی :-

قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَيَّ : کچهرے بتول انسانان او جئات دے
أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَآيَاتُونَ : د پاره جمع شی چه د قرآن مثل
بِمِثْلِهِ وَكُلٌّ مِّنْ بَعْضِهِمْ لِبَعْضٍ : جوړ کړی او را وړی، نو نشی را وړی
ظہیراً ط) سورة بنی اسرائیل آیه ۱۰۸ : کچهره دا بتول په دے کئے د تیریل
ملا تیرا کړی :-

په دے آیت کئے د اے یو قوم ته خطاب د دے د کوم چه پخپل ادبی قابلیت او
په فصاحت او بلاغت باندے ناز ووهغوی د قرآن د شمنان و و او اول
مقصود دهغوی قرآنی دعوی غلطول او ما تکل و و او دا اعلان د حضور
علیه السلام په خوله مبارکه ا کړے شو کوم چه ا می و و نه شعرو شاعری
نر د و او نه دے فصاحت بلاغت کئے خه تجر به او مشق لولو بلکه د دوی
دا خلوی نبت کاله عمر دا ے تیر شری و و چه د دے زبان په ما هرینو کئے :
د د هخ شہرت نه و و په د اے حالت کئے د اعلان د هغوی تا و نر

هم زیات کړ و کچهرے کیدے شوے نو هغوی به په د پیره آسانه قرآن او
صاحب قرآن ته په دے سخت مائے و رکړے و ه چه کم با کم یو
کر بنه عبارت خوبه دے د قرآن پشان جوړ کړے وے، حکم چه د قرآن
پچھلہ هم دا اقرار دے کچهرے دا ے ا شونو قرآن بیا کلام الہی نه
دے او صاحب قرآن به د خدائے رسول نه وے لیکن هغوی په خپل ادبی
ذوق او د فطرت سلیمه په بنیاد د قرآن مثل جوړول ناممکن ا گنول او د دے
آسانے لارے په خائے د قرآن د مقابلے د پاره د جنکو نو د پیره گرانه او طول
تیر مینه طریقہ اختیار کړه چه په هغه کئے دے مالونه او خائونه تبا کړل
او هه خو پکئے د خپل ملک او وطن نه هم لاس ا ونخلو سره د دے
چه په دے کئے هم ورته کامیابی نصیب نه شوه، د تورے او خونریزی د
مالی جانی قربانی و رکول او د ژبے او د قلم خوزولو آسانه طریقہ
پرینودل د دے دلیل دے چه دوی سره د قرآن د دے چیلنج هخ
جواب نه و و حالانکه دا هغه خلق و و چه د دوی د فصاحت او بلاغت جواب
به ترقیامته ا نکرے شی دا خود قرآن د اجماع بلاغی دلیل دے
چه د یوصفا او آسان دے لیکن د یورپ و وغیره مستشرقینو د اسلام د
مقابلے د پاره صرف د غنچو نغوا کا نوا و معاوضو هضمولو په فرض بیا هم
خو گن و د بے بنیاد ا اعتراضات کړی دی هغه به موبن په وار وار
نقل کو و او جواب به کړ و رکړو :-

اوله شبه اوله شبه اهل استشراف دا کړیده چه کیدے
شی د عرب فصحاء و په دے وجه بل قرآن نه جوړه
چه دائی ضروری نه گنل نه دا چه د بل قرآن جوړولو نه عاجز و و لکه چه
یو انسان نیو یارک ته خو تلے شی لیکن د غلته د نللو ضرورت نه گنری، د د
جواب دا دے چه بیشک د نیویارک سفر د پاره یو اے قدرت کافی به

دے بلکہ دتلو باعث ہم ضروری دے، نو کچرے دقرآن پہ مثل زورلو
 باندے دعر بو بگفاء قادر دے، نو دے نہ بلہ نریا ته کومہ موقعہ
 کیدے شوہ حکمہ چہ قرآن ته شکست و رکولود پارہ ددوی اودقرآن منزکر
 پہ مینج کینے مقابلہ پہ دے وجہ جاری وہ چہ قرآن ددوی دپلا مگنی دین
 باطل کولو، نو دے مقابلے ضرورت دے دپارہ ووجہ خیل پلا دگنھ دین بہے
 ہم بچ کرے وے اودقرآن مثال پیش کولو سرہ بہے پہ دے مذہبی
 مقابلہ کینے خیل حریف بتولی مسلمانانوا صاحب قرآن ته ماتے و رکریے
 وہ، دقرآن پہ مقابلہ کینے دوی ته خیلہ بریانی دومرہ عزیزہ اوضروری
 ۱۰ چہ دھنے دپارہ دوی بے کچہ مالی او جانی قربانی و رکولے چہ پہ ہنے
 جنگ بدر، احد، خندق او حنین واقعات او پہ قرآن متونکو باندے پہ
 مکہ معظمہ کینے ددوی ہنے ظالمانہ کارنامے کوا ہانے دی، ہغوی پہ دے
 سہ ہوہ ووجہ قرآن ته پہ ماتے و رکولوبہ دہغوی دین بریالی شے او دے
 ہغوی د فصاحت بلاغت بے مثلی بہ ہم اہنے شے او دے مذہبی جنگ
 یوفریق (مسلمانان) بہ ہم خوار اوزار شے اُس دلتہ داشبہ داسے
 عبث دہ لکہ خنگہ چہ پہ صحرا کین دتندے نہ مرسری پہ بارہ کینے او پیلے
 شے چہ دے خوبزے ووپہ او بو خیلوئے قدس ت ہم وولیکن دا بو خیلو
 ضرورت دژنہ ووز آنری بہ نکر غلام جان) ددے نہ علاوہ حضرت مولانا محمد
 قاسم نانوتوی رحمہ اللہ تعالیٰ دآریہ ساج بانی پنہات دیانندتہ دمنظر
 چیلنچ و رکولونہ پس ہرکلمہ چہ ہنے تہ و رخلو، نو ہنے تہ د حضرت مولانا
 علیس مقام پہ رُو مبومنا ظرو کینے بنکارہ شوے وونو جو پ انکارے او کہو
 او دے ویل چہ مال را دہ دمنظرے نہ دہ کرے نو حضرت مولانا افرماییل
 چہ ارادہ غم دا ختیار شے دے کہ اول دہ دہ کرے اُسے اکہ بہ دے
 خبرہ ہنے خاموش شو داحال ددے شے ہم دے، مو بزو ایوکچرے

مشرکین مکہ دنظیر قرآن پیش کولو ارادہ نہ دہ کرے، نو دے عراق مصر
 شام لبنان او دے بیروت ہنے گنہ شمیرہ عیسایان د اُس دقرآن دنظیر پیش
 کولو ارادہ اکرے، حکمہ چہ دہغوی مورثی شریہ عربی دہ او پہ دے ژبہ
 کینے دوی گنہ شمیرہ کتابونہ لیکلی دی او پہ دیرو جلد و نر کینے دے عربی
 لغتونہ جو رکری دی، د عربی ژبے لوئے لوئے شاعران ہمدی عیسائی،
 غت غت حکومتونہ او قومونہ کدورونہ رو پی ہرکال دقرآن او
 داسلام پہ خلاف خرچ کوی، کہ دقرآن نظیر پیش کول آسان وے نو دے
 دے دومرہ کرانے مقابلو او منصوبہ پہ خائے بہ ٹی داکری وولیکن ممکنہ
 دہ چہ عیسائی قومونہ خوسپو بنمئی تہ اُرسی مکر دہ ہجرے نشی
 کیدے چہ دوی دقرآن ماتونے پیش کرے:

دویمہ شبہ

اہل استسراق دادویمہ شبہ کرے دہ چہ
 کیدے شے دعر بو فصحا و سہ ہنے اسباب
 موجود نہ وکومر چہ دقرآن جو پ ولود پارہ ضروری و، داشبہ ہم حکمہ
 بے خایہ دہ چہ دیو خیز جو پ ولود پارہ ضروری اسباب صرف خلور غیزو پری
 ۱) قدرت یا مہارت (۲) مادہ یعنی ہنے مسالہ کومے نہ چہ دا جو پری
 باعث او محرک، یعنی داسے مقصد چہ ددے پہ جو پ ولو مادہ کوی (۳) نمونہ د
 ہنے خیز چہ کوم جو پ ول غواری مثلا دمیز جو پ ولود پارہ اول دا ضروری
 دہ چہ جو پ ونکے دترکانر اولو ہاروی ددے قدرت او مہارت د لری، یو
 عام سرے لے نشی جو پ ولے،
 ڈویم۔۔ داچہ لورکے دے موجود دی، حکمہ چہ پغیر لورک میز نشی جو پ پے
 ۲) درم۔۔ خیز ہنے باعث دے چہ پہ کوم دمیز جو پ ولو مقصد حاصلیرے
 مثلا دمیز قیمت حاصلول یا پخبلہ دہنے د استعمالول ضرورت۔۔
 ۳) خلورم۔۔ خیز دمیز نمونہ دہ:

داخلہ ہر دہ چہ د عرب فصحاء و سرہ داخلہ و اسباب موجودوں
 ان اول قدرت او مہارت د دوی خود و سرہ و وچہ د نظم و انثر د واپر و صورتوں
 کینے د دوی جواب نہ و وک دوی ہم دغہ مشغلہ وکہ، مادہ د قرآن ہغہ
 آنہ و نیشٹ حرفونہ دی، چہ ہغہ ہم موجود و و دوی بتول کلام د دے نہ
 جو و و، د بقل قرآن جو و لو باعث او محرک ہم دوی سرہ موجود و و حکم
 د قرآن مقابلے د پارہ ہغوی سر و نہ پہ تل کینے اینی و و، چہ د دوی زوہ دین
 محفوظ شی۔

رم، خلوص د چہ نمونہ د قرآن ہم موجود و و نبی علیہ السلام ورتہ بار بار
 قرآن آؤر لو، بلکہ د داسے قرآن جو و لو د پارہ لے ورتہ چیلنج و سر کرے و و،
 نو حکم د شبہ ہم بے حایہ دہ۔

دریہ شبہ

دریہ شبہ دادہ چہ کیدے شی، فصحاء و دغز
 د قرآن ماٹون جو کرے وی خصوصیت نہ دی
 دار سید لے، ذام صرف دما شو ما نو خبرے دی، حکم چہ دغہ وخت
 کینے سیوا د خو کسا نو نورہ توله د نیا د قرآن خلاف وکہ او اس ہم د قرآن
 منو کو پہ نسبت د قرآن د مخالفینو شیر پہ د نیا کین دیر زیات دے
 ہر کلمہ چہ ددغہ وخت ہغہ لب و مؤمنانو قرآن تر موجودہ د مؤمنانو یا
 ارسولو نو دیر و مخالفینو ددغہ وخت د موجودہ وخت دے دیر و مخالفینو
 تہ وے را ا نہ رسول؛ د ا دے خبرے دلیل دے چہ داسے ہیغ نہ ووشوی
 حکمہ خو بنکارہ قدرے ہم نہ شوک،

خلوص شبہ

خلوص شبہ داسے دہ چہ یوسائس دان
 یونوے خیر ایجا د کپی بل سا نئس دان داسے
 نشو کولے د ا دے خبر د لیل نشی کیدے چہ د قرآن پہ مثل بل نہ جو پیدل
 ددے معجزہ دہ، ددے جواب دادے چہ نو مصنوعات کینو خیر و نہ دی چہ

چہ یوماہرے جو کر کپی بل لے خواہ مخواہ جو رہ و لے شی اقرآن کینوں
 دے حکمہ خو تراوسہ چا جو نکرے شو۔

پنجمہ شبہ

پنجمہ شبہ دادہ چہ د قرآن او سحر یومثال
 دے سحر ہم بغیر د سا حرنہ بل شوک نشی
 کولے نو حکمہ داد خالق کائنات فعل او معجزہ نشی گنرے، ددے جزا
 دادے چہ سحر او معجزہ کینے د غر کے آسمان فرق دے سحر کسبی او د
 اسباب بولاندے دے اگر چہ د اسباب بنکارہ نہ دی کہ بل شوک ہم دغہ
 اسباب استعمال کپی نو ہغہ، ہم د سحر عمل کولے شی لکہ چہ پہ ہرہ
 زمانہ کینے دیر سا حران موجود دی د موسی علیہ السلام د ہمساکار کسبی نہ
 دے نو سدستی ددے اقراریان شول چہ دا معجزہ دہ۔

شپزمہ شبہ

شپزمہ شبہ دادہ چہ اهل استشراف وائی چہ
 د پیغمبر علیہ السلام فصاحت او بلاغت بے مثلہ
 و و حکمہ بل چا دے مقابلہ ا نشوہ کپے کونوی ہے خو قرآن د محمد صلی اللہ
 علیہ وسلم کلام دے ددے جواب دادے چہ عربو پچیلہ و لے دا شبہ پیشی
 نکرے چہ ہغوی د قرآن اولنی بدترین د شمنان و و د ہغوی اهل استشراف
 زیات خبر داری، بلکہ دا تیر شوی بتول شہادت ہر کلمہ چہ پچیلہ فصیحاً نو د
 عرب پیش نکرے نو معلومہ شوہ چہ تہ لے غلط او بے حایہ دی۔
 دویمہ وجہ دادہ کچرے قرآن د رسول اللہ صلی علیہ وسلم کلام کونو د ہغہ
 پہ احادیث مبارک و قرآن کینے بہ بیا ہیغ فرق نہ و و، حکمہ چہ ہغہ رنگ
 اوشان پہ احادیثو کین قطعاً نشتہ کومچہ پہ قرآن کینے موجود دے دلتہ
 مستشرقین بل مذہم پیش کوی چہ د نبی علیہ السلام کلام د وے قسم و و یونوری
 بے تیاری چہ معکونی بہ و و بل د تیاری او غور و فکر والا چہ ہغہ بہ بے
 مثلہ و و، نو دا عذر ہم حکمہ غلط دے چہ دیر کرتہ یوسائل تپوس کپی

ظاہری و نہ ہم کار کیدے شی، او مججزہ غیر اغلبہ نہ دہ، "اکتوارو" "سسم ان لاجک" کینے لیکے چہ دیبا بان پہ ترو کو تو کینے کچرے ت پنخہ ویشو کنجیا نے ملاؤ شی نو دا ضروری نہ دہ چہ دنہو سو و پنچہ او یا و و کنجیا نے دہم د غسوی، مطلب دادے چہ علتو نہ او اسباب چا بیانے دی چہ انسانی عقل معلومہ کپی دی او کوم اسباب چہ نام معلوم دی ہغہ، نسبتاً دیر زیا ت وی، لہذا د ہرے واقعہ حل ددغے معلومہ علتو نو پہ کنجیا نو پرائستل صحیح نہ وی، پروفیسر ہکسلے لیکے، چہ مونزہ د فطرت حد بندی نہ شو کوئے، ددے مطلب دادے چہ مونزہ پہ فطرت د پابندی نہ شو کوئے چہ د کوم قانون دلاندا ہغہ ذات کار کرے دے نو د ہغہ نہ بغیرے نہ شو کوئے، دانگلستان ولیم جیونس لیکے چہ "پہ کار خانہ فطرت کینے خداوندی مداخلت نہ مونزہ باطل نہ شو و ٹیلے دکاتنا تو خالق کبول او زیا ت اول ہم کوئے شی، دادے رائے دمغرب د دیو فلسفیا نو دہ اولحا پہ نزدہم دارائے حکمہ صحیح کیدے شی، چہ د قانون تعلیل بنا پہ ناقص لتون دہ چہ ہغہ نہ یقینی علم نشی حاصلیدے، او دنولو سائنسدانانو مننے شوے قانون دے چہ تجربہ اولتون چہ پورہ محیط نہ وی نو ہغہ نہ یقینی علم نہ شی حاصلے دے، مثلاً خونز پہ تجربہ کبھی چہ خومرہ اور نہ سا خلی دی نو ہغہ سوز و ل کوی خوبیا ہم آیا مونزہ د تپولو اور نو تجربت کریدہ او د ہغے اور ہم مونزہ تجربہ کریدہ کہ خہ چہ کوم کن حضرت ابراہیم علیہ السلام غور زولے شوے و کچرے نہ مودہ کرے نو دا ناقص لتون شو چہ د ہغے نہ د آتش ابراہیمی، فیصلہ نشی کیدے د دینہ علاوہ ہر علت چہ کوم یوم معلول پیدا کوی نو دخپل ہومرہ طاقت پہ ذریعہ ئے پیدا کوی چہ۔"

کوم دہ کینے موجود وی خود ا قوت د خالق کائنات بخشیش او ور کرہ دہ چہ ہغہ ا غسٹے ہم شی چہ ئے داخل نو ددہ ہغہ صلاحیت ختم شوا و پہ دادے علت باندا ہے بیا معلول ہچرے نہ شی مرتب کیدے، ہم دغہ رنگ کچرے یوم معلول بغیر د علت نہ موجود شو مثلاً پہ عصائے موسیٰ علیہ السلام سرہ د سمندر بیلیدل دا ہم د خالق فطرت کار دے چہ پہ ہمساکین ئے کربیلو لو طاقت کیشود و کوم ذات چہ بہ دے کینے ورا انداے د طاقت نہ و و ایینودے نو دے وخت دا معلول با علت شو نہ چہ معلول بے علت۔ داخو مونزہ د فلسفے مطابق لیکل آکرہ، ورنہ اصل جواب خودا ہے چہ د علت معلول خبرہ بالکل غلط دہ خالق فطرت چہ خنکہ اغواری ہم ہغے کوئے شی، کلمہ د علت معلول مطابق کارا شی نو تا ثیر او طاقت ایینود و ئے ہم د غہ ذات دے، او کلمہ بغیر دے نہ چہ اشی ہغہ صرف پہ ارادہ الہی کیزی اصل خیز ارادہ الہی دہ، معجزات ہم ارادہ الہی سرہ حکمہ تعلق لری چہ دا صرف افعال الہیہ دی او دغہ دخدا ئے او د انسان مینج کینے فرق دے، چہ انسان یوا ئے د عمل الادہ نہ کوی بلکہ ادا دے سرہ ہغہ اسباب ہم استعلما لوی مثلاً یوانسان پہ او بویا و و دئی مریدل غواری نو دا بہ یوا ئے پہ ارادہ نہ بلکہ دے سرہ بہ ہغہ دودی خواری او اوبہ بہ خبندی نہ ہلہ پہ مریری خو خالق فطرت دادے نہ د ہغہ اسبابو نہ ضرورت نشتہ بلکہ د ہغہ بتول کار و نہ صرف د ہغہ دارا دے تابع دی۔

انما امرؤ اذا اراد شيئا ان يقول له كن فيكون. سورہ يس رکوع ۸۱

کینے ہم دے مضمون تہ اشارہ دہ، آیا آسمانونو او زمکہ جو کر و لو کین صرف ارادہ الہی کافی نہ وہ د مزدور انو خہ ضرورت ہم پینش شوے و و ؟

ہچرے نہ دغہ معاملہ د معجزانو دہ چہ ہغہ دعادی اسبابو نہ بغیر صرف پہ ارادہ الہی سرہ وجود تہ را غلے دی،

آتمہ شبہ

اہل استشرق وائی چہ کہ چرے قرآن معجزہ وی، نو دابہ وحی الہی وی دا پچھلہ او ددے پہ ذریعہ د علم و الفاء د عقل نہ بھر دے، ددے رُو جے جواب خود اے چہ پچھلہ پہ بائبل کئے دانبیاء علیہم السلام د وحی ذکر موجود دے نو وحی او نبوت دا دوارہ دا سے اُمر دی چہ اہل کتاب ر یہود او نصاری دوارہ کے، منی صرف د پیغمبر اسلام د پارہ د منلی شوی حقیقت نہ انکار محض صدا او عناد دے :-

دویم جواب دادے، چہ ڈ اللہ تعالیٰ د جانبہ د پیغمبر پہ زرہ بانڈے ڈ الفاظ و یا د معانی القاء بالکل معقولہ خبرہ دہ چہ ددے، تاہنہ د سمیزم د عمل نہ کیری گوم چہ یورو حانی عمل دے، صاحب د مناہل العرفان پہ علوم القرآن کئے لیکلی دی، چہ عیسائی مبلغین ر کوموتہ چہ مبشرین ہم وییلے شی، مصرتہ تلغدا و پہ یوحنا بانڈے د تنویم مقناطیسی عمل اُکرو، د ہفہ نہ ئی اول د خیل نُوم تپوس اُکرو ہفہ ورتتہ خیل اصلی نُوم اُبنود و بیا دغہ عامل ہفہ معمول حوان تہ توجہ اُکرو او وے وییل چہ دا نُوم ستا نہ دے بلکہ ستابل خوم دے پہ دے عملے ڈ ہفہ د ذہن نہ اصلی خیل نُوم لورے کپرو اوبل فرضی نُوم ئی د ہفہ پہ ذہن ورا تپلو او ددے عمل پہ ذریعہ نورے خبرے ہم ددہ پہ ذہن کئے و اچرے نتیجہ دا شولا چہ ڈغہ حوان پہ ذہن کئے دغہ الفاظ او علوم دا سے کلک پریو تل چہ عمل اثر د ختمید و نہ پس ہم پہ کئی پاتے شول دینہ معلومہ شولہ انسان پہ یوحفی طریقہ د بل انسان ذہن تہ الفاظ را اُروے شی نو آ یا خدا کے پاک دیو منتخب رسول ذہن تہ دوحی الفاظ او قرآن نہ شی را اُروے؛

دویم جواب دادے چہ تیب ریکار دودا حقیقت نور ہم دیو آسان دا سے

کرو چہ انسانی الفاظ یو بے رُوحہ تیب ریکار دودے تہ دا سے اُروے او پکئے ئے محفوظ کولے شی نو آ یا خدا کے پاک دانسان نہ ہم عاجز دے چہ یو بے رُوحہ آے تہ ہم نہ بلکہ دیو منتخب نبی روح تہ وائی وی او پہا ہٹ کئے محفوظ کیری؛

سَنَقِرُ لَكَ فَلَا تَكْفُرْ : سورة : مونز بہ ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ اعلیٰ آیہ ع : واچو دچہ ہفہ بہ تہ نہ ہیر دے :-

ان عَلَيْنَا جُمُعَةٌ وَقُرْآنُكَ هُ : ستا پہ ذہن کئے دوحی الفاظ جمع کول بیا سورة قیامہ آیہ ع : : پہ تا بانڈی لو کول حونز دیمہ واری دہ

نہم شبہ

اہل استشرق وائی چہ د قرآن مضامین پہ ترتیب نہ دی، نو حکہ دا اعجاز نہ شی کیدے، ددے رُو جے جواب دادے، لکہ خنک چہ شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ بیان کرے دے، چہ قرآن د نور و مصنفینو پہ طرز نہ دے بلکہ د قدیم عربو د دستور پہ طریقہ دے لکہ چہ د سببہ معلقات پہ یو قصیدہ کئے گنر مضامین بیانیری گلہ پکین د محبت اظہار، کلمہ د باران تعریف او کلمہ د آس د تیز نگ بیان ہو گیا لکہ، قرآن یو شاہی مکتوب دے پہ کوم کئے چہ یو گور نہ تہ د م یرو خیر و نودا انتظام حکم و رکوی چہ پہ ہفہ کئے ترتیب لتول خہ عقلمندی نہ دہ :-

دویم جواب دادے چہ د مصنفینو پہ نو کہ لتول مضامین پہ سبیل بیل باب کین نہ موت کول خہ نقص نہ دے بلکہ د یو بیل قسم اعجاز دے چہ ہر کلمہ کتاب د بیجہ د خدا ئی تہ کتابت شد انسان جو کر کے نہ دے نو ددے شان پہ ترتیب کین ہم د نور و مصنفینو نہ بیل دے کچرے دا انسانی کتاب کرے، نو پہ دے کئے بہ خا خا دا انسانی ترتیب پینے شولے کئے دویم جواب دادے لکہ خنک چہ امام رازی رح پہ تفسیر کین لیکلی دی چہ قرآن پچھلہ معجزہ دہ چہ ڈ ہفہ نور ترتیب ہم یو پورہ معجزہ دہ

اود ترتیبیہ قسم ایجازے کہ قول قرآن لائے ما بیان کریدے ، نور و مفسرینور ہم د غصے کرے دی لکہ بیان القرآن سبق الغایات فی نسق الایات ، کئے د ترتیب قرآن چہ بیان شوے دے او اھل استشرافو یہ ستریزو پستی لکولی دی اودانہ کوری ، احقر یہ دے دول د قرآن داخری منزل تفسیر پہ عربی کئے جمع کرے دے چہ دتولونہ کوان دے اوتراؤسہ چاپ شوے نہ دے ،

۴۳) خلورم جواب دادے ، چہ پہ قرآن کئے بے ترتیبی چہ چاہے بشکار کا دادہغہ د نظر قصور دے ، حکم چہ د قرآن مقصدیوائے تعلیم نہ دے ، بلکہ تعمیل (عمل کول) ہم دی چہ انسانی ضمیر د عمل کولونہ پارہ تیار شی چہ د ہغے د پارہ سُورآن کلمہ د امر اونہی نہ پس د جنت اودوزخ اود ہغے د نعمتونو او تکلیفونو ذکر دے د پارہ کوی چہ د تعمیل حکم نتیجہ بہ جنت اود ہغے راحتونہ اود عدم تعمیل نتیجہ بہ دوزخ تکلیفات دی کلمہ الہی اوصاف دے د پارہ ذکر کیری چہ د اللہ تعالیٰ لوئی پہ زرہ کئے بلکہ شی ، اود دے بہ زور انسان د حکم تعمیل نہ تیار شی ، کلمہ پہ انسان دخیلونہونو ذکر کوی کئے د پارہ چہ دے شرمندہ شی اود دے د مخہ عمل نہ آسارہ شی ، کلمہ ہنہقصے اود واقعات ذکر کوی پہ کومو کئے چہ بہ تا بعداؤ

مؤمنانزباندا انعام شوے وکے ، او پہ نا فرمانو عذاب نازل شوئے وی دادے د پارہ چہ د انسان میلان اور غبت د فرمانبرداری تہ وی اود نا فرمانی نہ دے نفرت او کوکہ وی داخلورا اصول معلومہ وی ، نو پہ قرآنی مضامینو کئے بہ دے ترتیبی شک ہچہرے ہم پیدا نشی ،

لسبہ شبہ

اہل استشراف وائی چہ د قرآن پہ بعض ایونو کئے د عربی ڈبے د عامو قاعدو نہ خلاف شوے دے چہ ہغے تہ لحن و عیل نشی ، اودا ایجاز نہ خلاف دے لکہ چہ عروہ

د حضرت عائشہ رضی اللہ عنہا نہ روایت کوی ، چہ مادہ ہغے نہ د لحن قرآنی پہ بارہ کئے تپوس اکر و مثلاً رات ان ہذین لیسجین ط سودہ طہ آیة عا ، ۱۲) ، وَالْمُؤْمِنُونَ بِنَاءٍ أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ ط سورة النساء آیة عا ، ۱۳) رات الذین آمنوا و الذین ہادوا و الصبیون ما سورة المائد ایدہ نو ہغوی افرمایں :

يَا ابْنَ اُخْتِي هَذَا عَمَلُ الْكِتَابِ اَخْطَاؤًا فِي الْكِتَابِ رَوَاهُ ابُو عَبِيْدٍ فِي فِصَالِ الْقُرْآنِ وَاخْرَجَ ابْنُ الْأَثَرِيِّ فِي كِتَابِ الرَّدِّ عَلٰی مَنْ خَالَفَ مَصْحَفَ عُثْمَانَ عَنْ عِكْرَمَةَ لَمَّا كَتَبَتِ الْمَصَاحِفَ عُرِضَتْ عَلٰی عُثْمَانَ فَوَجَدَ فِيهَا حُرُوفًا مِّنَ اللَّحْنِ فَقَالَ لَا تُعَيِّرُوْهُ هٰذَا فَاِنَّ الْعَرَبَ تَسْتَقِيْمُهَا بِالسُّنَنِهِمْ

گویا کئے دے ذکر شوی ایتونو کئے بظاہر چہ لحن رہے قاعدگ بشکاری د حضرت صدیقے رضہ نے چہ تپوس اکر و زہغوی افرمایں چہ دادا تباؤ غلطی دہ . د دویم روایت نہ معلومیزی چہ د قرآن لیکھے شوے نشی چہ حضرت عثمان رضہ تہ پیش شوے نو ہغوی افرمایں چہ دے کئے ہغے لکہ شتہ ، لیکن عرب بہ ہغے پہ خیلوڑ بوسرہ صحیح کری ،

د دے شبہ روئے جراب دادے چہ دادوارہ روایتونہ ، ضعیف الاسناد منقطع او مضطرب دی ، علامہ آلوسی رح فرمائی چہ در روایت د حضرت عثمان رضہ نہ حکم صحیح نہ دے چہ دے د وار و تردید ہنیلہ دے روایتونو کئے موجود دے ، چہ حضرت عثمان رضہ ہر کلمہ چہ دے نشی د قرآن الیہ دے نو دے فرمایں ، بِأَنَّهُمْ أَحْسَنُوا وَ أَجْمَلُوا ، مطلب دا چہ لیکو نکو صحابہ کرام رضہ دیر پہ خائستہ طریقہ د امر تب کر کے دی ، نو دے نہ پس بیا دا خنگہ وییلے شی چہ پہ دے کئے غلطی دی ؟

د صحابی رم پہ یوروا پت کئے دینہ اوبدا و جمع کیدال ددے جوگہ دی
چہ داروایت د منلو قابل نہ دے، البتہ حضرت عثمان سم پہ دغه نسخو کئی
صرف در یو یو خایو نو تصحیح کرے۔

- ۱) كَمْ يَتَسَنَّ ع لَمْ يَتَسَنَّ كِر لُو سورة البقرة آية ۲۵۹
 - ۲) اَمْ هِلِ الْكِفْرِ يَنْ ع مَهْلِ الْكِفْرِ يَنْ كِر لُو، سورة المطارق آية ۷
 - ۳) لَا تَبْدِيلَ لِلْخَلْقِ ع لَّا تَبْدِيلَ لِحَلْقِي اللّٰه كِر لُو سورة الروم آية ۲۰
- ہر کلمہ چہ ہغوی د قرآن د تصحیح دومرہ فکر کولو چہ یو معمولی غلطی
عہم در دستہ کولہ نو یہ مذاکرہ روایت خنکہ اعتباراً را کرے، شی چہ د
حسن او غلطی اقرار کولو سرہ بیا ہم ہغہ پخپل حال پر لبینودہ چہ د عقل نہ
خلاف دہ لہذا داسروایت د عقل او نقل دواہونہ خلاف دے چہ د قبلو لو
جوگہ نہ دے۔

۴) دویم جواب دادے، چہ د لحن نہ مطلب ہغہ رسم الخط دہندہ عام
رسم الخط نہ خلاف وی ابو عبیدہ پہ فضائل القرآن کئے لیکلی دی، چہ
د لحن معنی د مشہور رسم الخط نہ خلاف کول دی، لکہ لا اذ بحتاً او لا
او ضعوا خلائکم۔

۳) دریم جواب دادے، چہ لحن نہ مطلب طرز تلفظ دے، نہ غلطی،
لکہ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ط، سورة محمد آية ۲۴۔
آئے تہج التلفظ مثلاً الصراط بالصاد المبدلۃ من السين کہ
کوے دہرے غلطی یا بے قاعدگی چہ ذکر شوی دی د ہغہ دویمے جواب دادے
کچرے پہ قرآن کئے د عربو د قاعدونہ خلاف خہ لفظ وے نو د قرآن مخالفینو پہ
پہ دغه ومانہ کئے د غلطی خامخا پہ گوتہ کرے وے، ماو د قرآن ا حجازی بے
صامت کرے ورو فتح بہ کئے حاصلہ کرے و، چہ ہغوی دا سے ا نہ کرے۔
۳) نہ مناہل العرفان جلد ص ۳۰، نہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰ نہ مناہل العرفان جلد ۳ ص ۳۰

نو داشبہ نامعقولہ دے، بیا ہم کجہ پہ واروار دے جواب و رکوم۔
اِنْ هَذَا مِنْ دَقَاعِدِیْ بِہ مَوْجِبِ اِنْ هَذَا یُنْ بِکَارِو و حکمہ چہ اِنْ
نصب و رکوی۔

۱) نور و جیے جواب دادے چہ قاعدہ د زبان تابع وی او ہر د ہغہ نہ جو رہ
شوی وی، قرآن چہ کومہ طریقہ استعمال کرے دے دا ہم پہ عربو کئے د
کناہہ بنی احبارت قبیلے لغت دے، نثنیہ پہ دواہو حالتو نو کئی بہ الفسرہ
لولی لکہ چہ مناہل العرفان کئے موجودی۔

۲) دویم دا چہ اِنْ پہ ضمیر شان مقدار کئے عاھل دے چہ اِنَّتہ
دے او هَذَا لَسِحْرَانِ پہ خلو کئے سرہ مبتدا او خبر دی۔

۳) دریم دا چہ د هَذَا مِنَ الْفِرَارِ وَلَا رُزْمٍ سِحْرَانِ سرہ د مناسبت پہ وجہ
دے، لکہ سَلَا سِلًا، وَاغْلَا لًا رُزْمًا دھرایہ عے او دا ہم یو قاعدہ دہ لکہ
خنکہ چہ د قرآن پہ ایت مِنْ سَبَأٍ بِنِيَّاءٍ یَقِیْنِ، دَسَبِیَّ کسرہ او تنوین د
سَبَأٍ د مناسبت دوجے دے۔

۷) دَوَالِقِیْمِیْنِ مَنصُوبِ کیدال د مدح پہ بنا دی،

۳) وَالْقَصِیْبُوْنَ مرفوع کیدال یا خود مبتدا کیدالو پہ وجہ دی چہ د
ہغہ خبر محذوف وی، یعنی وَالصَّبِیْبُوْنَ کَذَا لَکَ یاعطف دے پہ محل د اِنْ
سرہ د اسم د ہغے او یاعطف دے د هَادُوا پہ ضمیر مرفوع بانڈے

یولسمہ شبہ | یولسمہ شبہ دادہ چہ بعضہ اہنسانانو
ہم بے مثالہ کلامونہ پہ عربی کجہ جوہر کری

دی لکہ مسیلمة الکناب، ابن الراوندی الزندیق، ابو العلاء المعری
ابو الطیب المتنبی او د قبضی تفسیرے نقط چہ د ہغہ ہول حروف بے
تکولہ نقطوم دی مثلاً، ح - ر - ر - س - ص - ط - ع - ک - ل - م -
و - لا، ہری، نو داشبہ حکمہ بے غایہ دہ چہ د

ذیفی تفسیرے نقط

ذیفی داتفسیر پھلہ کذیفی پہ نظر کنے
معجزہ نہ دہ او دتولوبلیغاً نوپہ نظر کنے

ہم داسے کارڈ منبئی نہ شپہ سوہ کالہ ورا نداسے پہ عدبوکنے یومعمول اوام
شیوہ ذیفی نہ دیرورا نداسے پہ مقامات حریری کنے داسے عبار تونہ
موجود دی چہ بعضہ خالص پہ حروری مہملہ کنے او بعضہ پہ حروری معیہ
کنے او بعضہ عبار تونوکنے یولفظ ذحروری مہملہ رے نقطوم او دویم لفظ ذ
حروری معیہ ر نقطہ دارم دے، ددے نہ علاوہ چہ ذیفی خیل دا کار
دقرآن ماتون نہ دے کنرے اونہ دے دادعوے کرے دہ، بلکہ ہغہ تراخر
عشرہ دقرآن داجاز فائل پاتے شوے دے اوپہ خیل ہم دغہ تفسیر کنے
دقرآن اجازار تعریف پہ زور داروالفاظوکنے پیش کریدے لکہ لیکے۔
کلام اللہ لا حد للحامید ولا عدل؛ واللہ کلام داسے دے چہ دہ دتغریفون
لکاریمہ وھو ماع لا ساحل لہ؛ ہداو حہ حدائشہ او دہغہ دفضائلوشیر
ہم نشتہ داداسے سمندار دے چہ غارہ دے نشتہ، ذیفی دداسے اقرار با
دجوہ ہغہ تفسیر سوا طع الالہام اجاز کنرے مدعی سست اذکواہ چت
جو بیدل دی،

د مسیلہ توکرے

ذیفی نہ علاوہ د مسیلہ ہغہ توکرے
چہ پہ ہغہ کنے دانسانی ہدایت بونئی تدر

ہر نشتہ نہ خوہنہ پھلہ دغہ دقرآن پشان معجزہ کنرے دہ اونہ بل چا کنرے دہ، بلکہ
ہغہ یولین ما ہرزبان ہغہ دذکر کولو و ر ہم ا نہ کنرے موبز دناظرینو د
ضیافت طبع پہ خاطر ہغہ خہ لک نقل کووہ۔

والمبدرات زرقا و الحصدات حصدا؛ خا دسروی پہ ہغہ بنحو چہ تخونہ کوی
والذریبت فحافرا الطینات طحننا؛ اوپہ ہغہ بنحو چہ لوو نہ کوی اوپہ ہغہ
والعینیت مجنا و الخابزات خبز او؛ بنحو چہ غم صفا کوی اوپہ ہغہ بنحو چہ

الشرذات نردا و اللقمیت لقمأ؛ چہ اورہ دمیچن کوی اوپہ ہغہ بنحو
إہالة و سمننا؛ چہ اوہ اغزی اوپہ ہغہ بنحو چہ دودی

پنوی اوپہ ہغہ بنحو چہ بنوہوا کنے دودی ماتہ وی او دواز دے او کچو پہ
نوری اغستونکو باندا دے / دلفظ خامیا نونہ علاوہ ہغہ پہ ہر خائے کنے
وآو، استعمال کرے دے حالانکہ بعضہ خایونہ دنا او دتم استعمال
دی بیادا چہ کوم کارونہ دسروویا د بنحو او دسروپہ کماہ و ہغہ دے ہم
صیرف بنحو نہ منسوب کرل دامضمون پھلہ دیر لغواو بے فائدے دے
چہ دیوانے درجے سری دبارہ شرم خبروہ دامرنگ دانوکرے
ہم الفیل ما الفیل وما اذربک ما الفیل لہ ذنب و بیل و خرطوم
طویل، جاحظ دہغہ دل سے توکرے ہر نقل کوی دی
یا صغدا ع بنت صغدا عین نقی ما تنقین نصفک فی الماء و نصفک
فی الطین لا الماء تکدر بین ولا الشارب تمنعین
دادوارہ توکرے دآئی رہا نفی او دچیند خے پہ بارہ کنے دی

ابن الراوندی ز ندیق یہودی

ابن الراوندی یہودی النسل
المتوفی سنہ ۳۲۳ ہ دہ بہ د

یہودو اونصارے ونہ غتے پیے اغتے او دقرآن او اسلام پہ نردید کنے بہ
کتابونہ لیکل دہغہ دکتا بونونومونہ دادی، التاج والفرید، والزمر دہ،
وقضیب الذہب، دکتا بولیکونہ پس بہ دے یہودو اونصاری ونہ نورے
پیے غونے چہ نہ بہ دے وکولے نورہ دے دے کتا بونونو ترید بہ لے بیاکولو
ابوالعلاء المعری ددہ دکتا ب تاج پہ بارہ کنے لیکل دی،

لا یصالح تاج ان یکون تغلا رد تاج دومرہ حیثیت ہم نشتہ چہ ہارہ ترورہ
شہ داد ہغہ ابوالعلاء المعری قول دے، چہ د ابن الراوندی پہ شان پھلہ
ہم صلحدو ابن الراوندی د بغداد پہ بول یومعتزلی ابوعلی جیائی سرہ

ملاقات اُکرو اور تھے اُوئیل چہ حُما قرآن اُوڑے ، جُبائی اُوئیل
چہ حُہ ستا د شرمناک علوم نہ خبر کیم ، بیا هغه اُوئیل چہ اے ابن
الراوندی ته پچپله منصف شه چہ ستا په دے کلام کتے د قرآن پشان
فصاحت ، بلاغت ، خوب وولے او هیت در هبه ، د اب ، نشتنه ؟

هغه اُوئیل چہ نشتنه !

د صنبی توکرے ،

متنبی د پیغمبری د دعویٰ کو لوبه دخت اُوئیلی وو
اُو قسم بحالِق اللیل وَالرَّیْحِ الْهَابِئَةِ بِاللَّیْلِ
اِنَّ الْکَافِرَ لَطَوِیْلٌ اُوئیل و اِنَّ الْکُفْرَ لَمُکْفُوْفٌ الدَّیْلِ . بیا اے توبه
کرة او مخلص مسلمان شو ، د دے تولو ما خد د مصطفیٰ صادق الرافعی
اعجاز القرآن نومی کتاب من تر ص دے ، د دے خیزونو د نقل
کو لوبو مطلب د قرآن اعجاز صفا بنکاره کول دی ، دویم داچه صنبی و
غیره د مسیلمه او ابن الراوندی وغیره نه دیر زیات لور ادبی مقام لولو
لیکن هغه هر کله چہ په دے میدان کتے قدم کینو دو نو د هغه
کلام داچه بنکاریدا و چه د هغه معتقدینو پچپله هغه پورے خندا کوله
اود د هضمیر هم په دے دلره ملامت کولو .

دویمه خبره داچه د قرآن په جواب کن چه چا خد اُوئیل مسلمانانو
بے له تعصب هغه نقل کول ، دریمه خبره داچه د قرآن دامقابله
په بغداد کتے په هغه وخت شویده چه پچپله مقابله کوونکی درعیت
په حیثیت دیو مخ پر ترقی اسلامی حکومت کتے استوگن وواد آزادی
کتے دومره وه چه حکومت تپوس هم اُنکړ و چه غالباً د هغه وجه
داکیده شی ، چه اعجاز قرآن یو نمر دے په دے توکر و دے ته هیڅ
نقصان نشی رسیده ،

د اعجاز القرآن پوه

مشاهدات او معنویات

د قرآنی اعجاز اگر چه بلاغی
حیثیت سره ذوقی خیز د دے

لکه د ترخو او خوب و او بوبو پښ ندل او د فصاحت و بلاغت ذوق لورونکو
د باره د ایوب د یهی خیز دے لیکن مو بز تُو خُو خیزونه په گوته کو د چه
د هغه په وجه به معمولی فهم لورونکو حضراتوته هم د قرآن اعجاز واقع
شی ، خه مضامین خرد مشاهداتو سره تعلق لری چه هغه بنکاره
خیزونه دی لکه آسمان یا نور د لیس خیزونه او خه معنویات یعن د
لیدلو نه بهر خیزونه دی ، مثلاً . اخلاق اعمال قلبیه دا حکامو
عقائد او د غیبیا توقوانین ، د عرب او د عجم د شاعرانو د فصاحت
بلاغت میدان مشاهدات وونه چه معنویات ، د دوی کلام ټول
غورزگونه هر به مشاهداتو کین وی معنویاتو کین به هغه د دکی لیکن قرآن
مشاهدات هم بیانوی او غیبیات او معنویات هم اوسره د دے په زور بیان کتې فرق ندری
د دے عربو او د عجمو شاعران درشتیا دروغو پابندانه وی خو
خپل بیان او فصاحت و بلاغت کتے به اے خپل زور بنکاره کولو هم
دغه وجه ده چه د عربی شاعر ی په باره کتے دامقوله مشهوره وه
چه اَحْسَنُهُ اَكْدَابُهُ ، یعن هغه شعر دیر بینه دے چه په هغه
کتے دروغ دیر وی مگر د قرآن مضامین ټول د درشتیا و پابندی
چه په هغه کتے د واقعاتو خلاف هیڅ مضمون نشته په دے وجه
د قرآن دائره تنگه وه خو بیا هم د دے په فصاحت او بلاغت
کتے فرق را نغلو او که یو شاعر صرف د درشتیا و چا پابند کولو ته
هغه کلام به بے خوند ا پلته شی ، او بلاغت به ئی هم ختم شی
دا یوا اے قرآن دے چه درشتیا و پابندی سره د هغه خوند مزه
نوره هم زیاتیری او بلاغت کتے ا هروخت چا نوز کین وی .

۲۷ انسان اودھے تو تونہ محمد ودی پہ دے وجہ بلیغ شاعر پہ
 یو خاص میدان کتے دخیل فصاحت زور بنودے شی لکہ دامرو القیس
 دشاعرئی زور دے بنخوا واسونو پہ تعریفونو کتے محمد ودے، دنا بخت
 دیبان جوش د ویرے دمضامینو سہ مخصوص دی، داعشی، د
 شرابوسہ، دغہ رنگ فیردوسی اونظائی د جنگ پہ مضامینو کتے لا
 جواب دی، شیخ سعدی پہ اخلاقو کتے بمثالہ دے خوبہ قرآن کتے د
 ہر قسم مضامینو باوجود دغہ پہ فصاحت بلاغت کتے ہیج فرقانہ راجی
 رم، د قرآنی بلاغت خصوصیت دادے چہ پہ لزو تلو کتے داسے اعلیٰ
 مضمون بیان کدی چہ دغہ بہ کتا بونہ جو ریدے شی، خوبیا ہمد
 قرآن پہ خوب والی کتے ہم فرق نہ راجی اونہ پہ مضمون بانڈے دلالت
 کولو کتے کزلیج اوکر کچنی راجی مثلاً، وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ
 رسورۃ الذریت، آیت علی

(۵) سل کالہ پس ہرہ ژ بہ بد لیزی، حکمہ دھر کتاب سل کالہ پس ہغہ
 مزہ وی، بلکہ دغہ د مضامینو نہ پہ مطلب اغستو کتے گوانی راولا ریزی
 د حضرت شاہ عبدالقادر رحمہ اللہ، ترجمہ قرآن بے مثالہ دہ لیکن د زملفے
 پہ تیرید و سرہ دغہ د بعضے اردو الفاظو استعمال پاتے شو نو ددے
 وجہ دغہ افادیت کمزورے شویا حضرت شیخ الہند رحمہ اللہ دغہ ترجمہ
 دنووالفاظو پہ قالب کتے دغہ د افادیت قائم ساتود ہارہ واچولہ، لیکن
 د قرآنی الفاظو پہ افادیت خوارلس سوہ کالہ پس ہم ہیج فرق رانغلو د
 دے نہ معلومیری چہ د قرآن د الفاظو انتخاب خالق کائنات دے
 د پاراکریدے چہ داہہ ترقیامتہ د ویرے مو دے د پارہ برقرار دی،
 ددے غلور و امور و ملاحظہ کولونہ پس دے کتے ہیج شک نہ ہلتے کیری
 چہ دا د ول کلام د بلاغت داسے حد نہ رسیدے دے چہ ہفتہ د انسان

رسائی ہجرے نہ شی کیدے ہم دغہ وجہ دہ چہ قرآن خہ وخت
 نازل شو نو خانہ کعبہ کتے ہفتہ آویزان اودہ بمثالہ اومشہ ہورے قصیدے
 دشاعرانو خپلو انورا کوٹھے کرے یواٹھے دامرو القیس یو قصیدے
 ہر ہفتے آویزان حکمہ پاتے شوہ چہ دغہ خور دغہ دراکو خولونہ
 انکار کرے وو، لیکن ہر کلمہ چہ ہفتے د طوفان نوح علیہ السلام متنتز
 د قرآن د آیت واوریدو،
 وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَ : اے مزکے خیلے اہا حیرے کبرہ،
 يَسْمَاءُ أَقْلَعِي وَغِيصُ الْمَاءِ : او اے آسانہ ادریزہ او اہہ کے شوہ
 سورۃ ہود آیت ۵۳
 نو دامرو القیس خور سمدستی دغہ قصیدے ہم ہر اکو حکمہ کرہ،
 (راجاز القرآن اللانی):
 جارج سیل لیکی چہ دیوانسان قلم ہم داسے معجزانہ کتاب نشی لیکی
 اودا دمرو زوندی کولونہ ہم لویہ معجزہ دہ: ارمیکسوئل کنگ لیکی
 کچرنے وحی خہ شی وی، نو بیشک قرآن یوالہا ہی کتاب دے (تاریخ
 اسلام عبد القیوم ندوی جلد ۱ ص ۳۳۳)
قانونی اعجاز د قرآن بلاغی اعجاز خوبیان شو اس ددے خبرے
 چہ قرآن د اللہ تعالیٰ کلام دے دویم دلیل
 قانونی اعجاز دے، انسانی قانون کہ یوتن جو پکڑے ری کہ کتے و تنانو
 (پارلیمنٹ) اودوی دیر ماہران ہمدوی خوبیا ہمدغہ قانون پہ
 مختلف قومونو، و ملکنو کتے دیرہ مودہ نشی چلیدے او خا مخاہ دے
 کتے داسے یو کمزوری بنکارہ شی چہ پہ ہفتے کتے د ترمیم او تغیر ضرورت
 راولی، ہم دغہ وجہ وہ چہ کیو حکومت او بادشاہی پہ قوانینو کتے
 دغہ قانون سازے اسمبلی او پارلیمنٹونہ دیمار بد لئی راولی او

اوسم غہ د انسانى قانون د خامئى او کمزورى دليل دے ليکن د قرآن قانون چہ ہنہ د انسانى ژوند د بنو لو آرخو نو سترتون لرى او دهن بنکارہ کوونکے ہم صرف د پيغمبر علیہ السلام ہنہ یو ذات دے چہ ليکل لوستل ئے نہ وکرى او اقمى رنا خواندہن بللے شو، دهن ووطن بتول خلق نايکلى او نالو ستلى وو پکوم کينے چہ دورى بنکارہ شوى وو پ دغه ووطن کينے نہ د تعليم زور شور وروا ونه دغه قانون نه خلق خبر و خوسره د دے د ايشيا، ميورپ او افريقه په درے وارو براعظمو نو کينے د زرق کالونه زياته موده په دے فيصله کيدے نہ، په دے کينے چا نقص بنکاره گرو او نه په کينے د تر مير او تبدیلی ضرورت پيش شو په موجوده زمانه کينے چہ تعليم عام دے او د بتولے تيرى خلق د يو تير په لوگه يو بل سره تيرى دى خو صرف مسلمانان نه بلکه د يورپ مخالفين هم د قرآن قانون بے مثالہ معقول او جامع بولى حالانکه په دے خو اولس سوہ کاله تير شوى دى،

۱۷) داکټر سمويل ليکلى، چہ د قرآن کريم مطالب دا سے همہ گيراو د هرے زملنه په مناسب دى چہ بتول آواز ونه ئے خانجا قبلوى او محانو - شگلنو، بنارونو او بادشا هوکيفه کړنکيزى ۱۷

۱۸) مسټروف ليکلى، د رشد وهدايتا وسيع جمهوريت، انسانى او عدالت نوحى تنظيم، ماليات، د غنرباؤ د حمايت او د ترقى اعلا آيين په قرآن کينے موجود دے،

۱۹) د فرانس داکټر مويں ليکلى، د قدرت مهربانو چا کوم کتابونه انسان ته ورکرى دى قرآن دهن بزلونه بهتر دے د تاريخ اسلام عبد القيوم نندوى جلد ۱، ص ۳۱ تا ۳۲ نقل شوى صرف په درے حوالو مونږه اکتفا کوو، د دے نه تا سواندازه ا لگوئى چہ دا دول ۱۹

کتاب د انسانى فکرو پيداوار کيدے شى ۱۹ هجرے نه بلکه د دے کتاب ماخذ د الله تعالى هغه بے اندازه علمى سرچشمه ده چہ هغه نه د تولو قومونو او د تولو زمانو نه د ضرورى او علم وواو په دے کتاب کينے ئے بتول را خائے کړه،
ايات اقبال مرحوم

حکمت اولايزال است و قدیم
معنى اش شرمندۀ تاويل نه
بے ثبات از قوتش گير ثبات
عصر با پيچيده ررافات او
حایل اور حمت للعلين !!

آن کتاب زنده قرآن حکيم
حرف او رايب نه تبديل نه
سخه نکوين اسرار حيات
صد جهان تازه در آيات او
نوع انسان را پیام آخريں

۲۰) د دينه علاوه سردامند بربليکى، د قرآن قوانين د تا جدار نه تر کتر فرد پورے، بانده حاوى دى او دا دومره معقول دى چہ مثالئى نشته، د حواله بالا تاريخ عبد القيوم نندوى
۲۱) آرئلد ليکلى چہ قرآن هغه اصول پيش کړه چہ د سائنس هغه مخ په وړاندے ترقى هم دے ته، ماته نشى وړکولے،
د تاريخ عبد القيوم نندوى هم دغه حواله

تأثيرى اعجاز (۲۰)

قرآن حکيم د خپلوتا تيرا تو دمخه هم يو معجزه ده حکه چہ په هيخ انسانى کتاب کيدا دول تاثير نشته کوم چہ قرآن خور کړو، او بتوله تيرى پر وړهنا کړه دا اثر اچولو اولنه ترون د انسان روح سره دے، حکه چہ دا بدل شى نو انسانى تصورات، گفتار او کردار کينے پخپله تبدیلی راغى، د دے دره وارو مرکز روح يا زره دے، لکه شنگه چہ حديث دا حقيقت بنکاره کړيدے چہ

پہ بدن کینے یو تو پتہ دے چہ ہنہ درستہ وی نو بقول بدن درست
 وی د بخاری شریف، اصلاح مرکز روح دے خوروج امر ربی او آسمانی
 خیز دے، زمینی نہ دے لہذا اکوم کتاب چہ آسمانی وی نو کلام ربی بہ
 وی پہ ہنہ بہ ذروح اصلاح کیزی کوم چہ امر ربی دے، قرآن حکیم
 کوم قوم او ملک (عرب) کینے چہ بنکارہ شو ہنہ دے نوے نری د خرابو
 مرکز وو، اعتقادی خرابی دومرہ وے چہ د خدا پرستی، پیکنے خہ
 تلبہ ہم نہ وے بلکہ ہر خائے بت پرستی وے انصاف ورک و بقول
 ظلم ظلم وو، ہرزور آور پہ کمزوری بوخت وو او بغیرد لوٹ مار نہ د
 ہغوی بلہ ذریعہ معاش نہ وے ددوی دظلمو نو نہ ددوی اولاد ہم
 خلاص نہ وو، تر دے چہ خیلے ژوندائی لونرہ بہ ئی پہ خاور و ور
 مندے او ویاہ بہ ئے پر ہکو لوٹنے بہ ئی دومرہ کولے چہ د ہغوی ہیخ
 مجلس بہ دشرا بوخبلو نہ خالی نہ وو، داتفاق بونی ہم پہ دوی
 کینے نہ وو، او د ہرے قبیلے او قوم خلیق بہ دہر بل سرہ پہ جنگ کینے بیت
 وواو دائے پہ تو لو کینے زیاتہ خوبنہ مشغلہ وے، د اصلاح توے دریے
 (تعلیم، تربیت، قانون) دوی کینے نہ وے، جمالت لاقانونیت او خود سری
 عامہ وے، داحالات انسانی ذرائع او وسائلوسرہ پہ زرکو نو کالہ کینے ہم
 نہ شو بنہ کیدے دچاہہ خوب خاطر کینے ہم نہ راتلہ چہ دصد و جری
 نیوونکی خرابی بہ چرتہ ختم شی، حکم چہ د اصلاح دذرا لگو نوم و نشان
 ہم دغلته نہ وو، اس چہ داہر خہ شتہ تعلیم عام دے، د نشر و
 اشاعت توے دریے شتہ، قانون موجود، د اصلاح معاشرہ انجمنو
 قائم، اصلاحی فلیونہ ہم شتہ خوبیا ہم پہ خرابو او شر و فساد کینے
 اضافہ کیزی او دجرمو تو نوی نوی صورتونہ راجی، اس ددے
 منظر او د قرآنی اصلاح د منظر نسبت آکرہ۔۔

چہ ہنہ پہ دودہ دودہ نیم کالہ کینے دا مشکل ترین کار پہ دیر آسانی حل
 کرو او ہنہ اصلاحی انقلاب ئے پہ عربو کینے را و ستوکوم چہ توے نری
 نہ معلوم دے، د تاریخ پہ صفر کینے بنکارہ دے او دوست دشمن د
 دے اقرار کوی، پہ عربو کینے بت پرستی، د بیخہ ختم شویہ او کور پہ
 کور د خدا پرستی او توحید دا سے شور بیت ا شوچہ دغہ بت پرست
 بت شکن شول، سرے صرف وحداء لا شریکاتہ تبت شو، پہ ژبوے
 ہروخت دا اللہ توحید جاری شو، پہ زرو نو کینے دا اللہ خوف خائے شو
 دغیر اللہ خوف ئے ذرہ نہ او تو۔ دغہ قوم چہ د خپلو سکہ رو نو و دشمنان
 وو د اسلامی او قرآنی پیروں پہ دجہ ئے بلال حبشی، صہیب رومی، او
 سلمان فارسی غوندے پردی خلق د خپلو سکہ رو نو نہ ہم زیات
 آکرل، خانہ جنگی ختمہ شویہ، او بقول عرب قوم دینے اور و دلئی
 پہ مزی کینے پیٹلی قولادی دیوال جو رہ شول، جوار کی او سود خورل شول
 خیل۔ غلا۔ داکہ۔ قتل، او ظلم نہ بولے، د عربو نہ ورک شول، بلکہ دوی
 قدمچہ کوم خائے نہ، ارسید و دغہ خائے نہ دا توے خرابی ختہ
 شوے، دیورپ یواہل قلم لیکي چہ د قرآن نازل کید و نہ پس عرب
 دانسانانو پہ شکل کینے فر بنیتے جو بہ شوے، دا یونانی حقیقت دے
 چہ دا سے اصلاحی کارنامہ چہ سرتر یا یہ معجزہ دے صرف د قرآن
 پہ وجہ ا شویہ چہ دتو لو انسانی کتاب نو زو پہ جمع او د نری دتو لو۔
 حکومتونو د طاقت (پہ جمع) نہ بھر وے نو دا دے خبرے دلیل نہ دے
 چہ قرآن کلام الہی دے او د خداوندی تاثیر پہ وجہ دا ہتہ اصلاحی
 کارنامہ ئے آکرہ؟ وے نہ دا خود دے خبرے تاثیر دلیل دے، چہ
 قرآن کلام الہی دے، دا کوم چہ ما لیکل د موجودہ دور اسلام دشمنان
 عیسایانو ہم د ہنہ اقرار کرے دے د ہنہ تفصیل بیا بولونہ ودا ندے

دا وضاحت کول غرارم چہ ما دودہ دودہ نیمہ کالہ ولے اُلیکن حالانکہ
قرآن خود بیرویشٹ کالہ نازلیدو، دھنے وجہ دا دلچہ دکھنے
دیارگس کالہ خوگفارو پہ خپل ظالمانہ طاقت دقرآن آواز بند کپیو
اوددے دتبلیغ تیلے لارے لے ہم بندے کرے وے دہجرت بجہ
پس اتہ کالہ کفارو دغہ کار دجنگ پہ زور دفتح مکے پورے جاری اُسانلو
دایویشٹ کالہ خوقرآن نازلیدو لیکن کفارو دسے تبلیغ اوآواز نہ
مذکور طریقو بند اُسانلو اوباقی پائے زمانہ ریعنی پہ دیرویشٹو
کالو کینے، صرف دودہ دودہ نیمو کالو کینے دا کار اُشو، ددے وضاحت نہ
پس بیا خپل مقصد تہ را کپو:

دیورپ پہ نظر کینے دقرآن تاثیر

ڈاکٹر مارین لیکی، چہ قرآن
پہ دنیا ہنہ اثر اُخو رتولو
چہ دھنے نہ بہتر مسکن نہ وو، دفرانس یسبان لیکی چہ قرآن دا سے ڈونڈا
اوپر زور ایمانی جوش پیدا کوی چہ بیا پکس دسنگ گنجائش نہ پیدا کیدی
سرولیم میورلیکی۔ چہ قرآن دکالنا تو د فطرت پہ دلائل سرہ خدا کے
پاک دتولو نہ اعلیٰ ہستی ثابتہ کرکے او انسان لے دھنہ پہ اطاعت
را نیست کولو۔

مستر جی۔ ٹی لیکی چہ قرآن پہ بیشمیرہ انساناوا اثر اوجولو و دسانس
دنیا دقرآن ضرورت نورہم واضح کپو۔

مستر عمانوئل دی انش لیکی، چہ دقرآن رنرا پہ یورپ کینے ہنہ وخت
دابشکارہ شوہ چہ تیرہ خورہ اوپہ دے دیونان سر علم او عقل تہ
ژوند حاصل شوہ

مستر ایچ۔ ایس لینور لیکی چہ دقرآن دتعلیم نہ د حکمت او فلسفہ
ظہور اُشو او دا سے ترقی لے اُکری، چہ د خپل وخت دتولو نلو

لوئے یورپی حکومت نہ زیات اُچت شو
انجذابی تاثیر

دقرآن کوم اصلاحی تاثیر چہ موبن بیان
کپو ہنہ ہم دا سے یومعجزہ دہ چہ بوانسان
کتاب نہ ظاہریدے نشی، لیکن داصلاحی اعجاز نہ علاوہ دقرآن انجذابی
تائیر ہم یومعجزہ اوددے خبرے پختے دے چہ قرآن کلام الہی دے،
د، حکمہ چہ قرآن دیر غب کتاب دے دھنے یاد دل دیر گران د،
دویم داچہ دغیر عرب مسلمانانو دپارہ دکہ ڈبہ پردئی دہ چہ دھنے
پہ یادولو کینے دویم بنداش دے خپلہ ڈبہ کس کتاب یاد دل آسان او پردئی
ڈبہ کینے یاد دل دیر گران دی،

د، دہیدہ خبرہ دادہ چہ پہ دے کینے یورنگ آیا تونہ دیر دی چہ پہ
دھنے سپری پزل کیری، او غلطیری، داہم دھنے پہ یادولو کینے یو بنداش د
د، غلورہ ماہ داچہ دقرآن حافظ دپارہ دقوم یاد حکومت نہ خہ تقضواہ
نہ دہ ترے شوے نہ لے پہ دوی کینے خہ خاص عزت شتہ د،

د، پنچہ داچہ دقرآن یاد لود دپارہ دیر وخت پہ کار دے اویا دیا د
سانلو دپارہ لے بول عبرت مرگہ ددورا و تکرار ضرورت دے،
دوسرہ خواری کچرے ددنیاوی دگری حاصولو دپارہ کرے نو دیر

مال او عزت بہ ئی گتلا، دا بول د حفظ قرآن پہ لادگت غب
خندان دی، لیکن سرہ دے پہ مسلمان قوم کین لکھو نہ حافظان د

قرآن موجود دی اوددے دحفظ رواج پہ دے بے تپوسہ حال کینے ہم مخ پہ
ترقی دے چہ دا دے دلیل دے چہ دقرآن پہ ذات کینے معجزانہ او انجذابان
دا سے کشش موجود دے چہ ددے بنداشو ترو سرہ ہم مسلمانان خپل
خان تہ را کبزی او ہیخ یو بندیز پہ دے اثر نہ غریجوی داکشش او انجذابان
تائیر دقرآن یومستقلہ معجزہ دہ اوددے دلیل دے چہ قرآن کلام

الہی دے حکم چہ بل بو کتاب دومرہ حفظ کوونکی پہ مخ دز مکے نشستہ
نہ دا سے کشش پہ بل کتاب کینے شتہ تر دے حدہ چہ د توریت او انجیل
بو حافظ ہم نشستہ :-

دقرآن اعجازی تاثیر پہ شخصیت در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
دا صلاحی او انجذابی تاثیر نہ علاوہ دا شخصیتی تاثیر ہم دقرآن یومستقبلہ
مُعجزہ دہ، دقرآن پہ بارہ کینے صحیح او غلط دوارہ رائے دی، یو صحیح
رائے دہ چہ دا کلام الہی دے او بلہ غلطہ رائے دہ چہ دا کلام الہی نہ دے
دصحیح رائے ثابتو او د غلطہ رائے دیکارہ کولو دپارہ مؤثر قرآن د شخصیتی
تاثیرا عجازی دے کوڑ :-

د شخصیتی تاثیر اعجازی دے صورتونہ دی :-

① نزولی اثر ② قلبی اثر ③ قالبی اثر

① شخصیتی نزولی اثر :-

مخالفین وائی، چہ قرآن دا اللہ تعالیٰ کلام حکم نہ دے چہ دا رسول اللہ
محمد صلی اللہ علیہ وسلم کلام دے، کہ دا غلطہ رائے اُمتلے شی نو بیباچہل ہنہ
کلام چہ پہ ہنہ کینے پہ خدا کے تعالیٰ دروغ و پیلے شوی وی حکم بہ ژور
اثر پہ دغہ انسان اُغر حوی لکہ خنکہ چہ د عربو دہنہ مشہور اوتو
قصید و خاص اثر پہ ہنہ شاعرانہ نہ پر یوتو کو موچہ دا پھیلہ جو رہے
کرہے وے کہ دا سے وے نو تاریخ کینے بہ گے خہ قدرے ذکر شوے وے
لیکن دقرآن وحی :-

پہ یخنئی کینے خولہ

بہ چہ پہ حضور علیہ السلام شہ وخت پہ
یو عامہ جمع کین کیدہ نو د بیخ موسم

باوجود ہغوی د بیخ مبارک نہ بہ د خولو غنہ غت خا خکی پہ دیر زور
خشیدل د حضرت صدیقہ رحم نہ پہ اول د بخاری کین منقول دی :-

لَقَدْ رَأَيْتَنَّهُ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الْوَحْيُ فِي
الْيَوْمِ الشَّدِيدِ بِرَدِّ الْبُرْدِ فَيَقُصُّمُ عَنْهُ
وَإِنَّ جَبِينَهُ لَيَتَفُضُّ عَرَقًا
ما حضور علیہ السلام اُلید وچہ پہ
سخنہ یخنئی کینے بہ برومی نازلیدہ او
ختمہ بہ شواہ نو د ہغوی د تند و مبارک
نہ بہ دا سے خولہ را خنیدہ لکہ خنکہ چہ و ہلی رک نہ وینہ دارے وھی
پہ یخنئی کینے دا سے سخنہ خولہ را تلل غیرا اختیار دی چل و ل پہ د کینے
نشی کیدے اُس دا بناکارہ خبرہ چہ دا سے تاثیر پہ انسانی کلام کینے نشی
کیدے معلومہ شواہ چہ دا حضور علیہ السلام خپل کلام نہ ووبلکہ
الہی دے :-

دروند والے او پینے کلام د الفاظونہ جو روی پہ ہنہ کینے دروند
والے او پینے لہ گہ، ا حکم چہ دا خو پہ اجسامو

کینے خاص وی او قرآن خوا الفاظوی جسم خوند وی بیبا ہم پہ حضور علیہ
السلام بہ چہ قرآن نازلید و نو د ہغوی پہ شخصیت کینے بہ د معجزے پہ
دول دروند والے او پینے پیدا کیدہ او لگ ہم بلکہ دیر زیات :-

بخاری شریف کینے زید بن ثابت رحم نقل کوی :-
كَادَتْ فَخْدِي أَنْ تَرُصَّ، ترجمہ: قدریہ وہ چہ خما د پتون ہلوکے د پیتی
د زورہ چورہ چورہ شوے وے :-

د سورہ مزمل پہ تفسیر کینے مستدرک حاکم د صدیقہ رحم نہ نقل کوی،
چہ حضور علیہ السلام پہ سفر کین پہ اُربنہ سور روان وو، چہ وحی قرآنی
نازلہ شواہ، ہنہ اُربنہ دوحی قرآنی د پیتی د زورہ کینا ستہ، د اشکارہ
خبرہ دہ چہ پہ زید بن ثابت رضا او پہ اُربنہ دا دول اثر نہ دوحی را تلونہ
ویراندے او نہ وُ ستو چرے شوے وو، دا صرف د قرآنی نزول اثر وو
چہ دا پہ قرآن کینے ہم نو کور دے :-

إِنَّا سَمِعْنَاكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ○ اے پیغمبرہ علیہ السلام موثر بہ تاباند

یو دروند قول دروا چوؤ :-

ھر کلمہ چہ دا خیر قرآن او حدیث کینے را غلو عام و مخلوق اکتلو کچرے دا
تاثیر دا قضا تو نہ خلاف وے نو د قرآن عا لافینو کفار و بہ خا عا دا اعتراض
او انکار دوا رہ کرے وے، ھر کلمہ چہ ہغوی دا سے نہ کرے، نو دا دلیل شو
و دے خبرے چہ دا تاثیر واقعی پہ نواتر سے ثابت دے، دا تا تیر صرف
قرآن سرہ سترے نہ دے بلکہ دھنے قرآن سرہ چہ د جبرائیل علیہ
السلام پہ واسطہ نازل دے نو دا سے شوے، لکہ چہ د وخت دنا زلیدا و د جبرائیل
علیہ السلام د فعل او عمل ہم پہ دے کینے دا خل وی دا د قرآن د تاثیر
مخبر، دہ چہ بل السانی کلام کینے نشتہ:

۲- د قرآن شخصیتی قلبی تاثیر

د صاحب قرآن حضور علیہ السلام پہ ذرہ مبارک باندا دے د قرآن دا
انرو چہ د حضور علیہ السلام پہ فرمائش حضرت عبد اللہ بن مسعود
دوی پہ ورا ندا دے قرآن شریف تلاوت کھو، نو خلقوا کتل چہ د
ہغوی دسترگو مبارکونہ بے اختیار اے و بکے جاری وے و عینا تدرقان
طرب بن عبد اللہ بن شخیر رض نہ نقل دے، ہنہ وائی چہ د شیے
پہ تہجد و کینے حضور علیہ السلام یوا تے دھنوک ہم نہ وو، قرآن
لو سنلو خہ پہ لارہ تیریدم نو د حضور علیہ السلام د ڈرا پہ وجہ د
ہغوی سینے مبارکے دا سے جوش و ہلو لکہ پہ دیمکی کینے ویشیدے پہ
چہ جوش وھی، فَلَجَوْهُ اَزِيْرًا كَا زِيْرِ الْمَرْجِلِ، بنہ! چرے د چل دل د
خبرو بہ چلوئی سری پچیلہ د شیے پہ تیرے کینے پہ یوا تے، دا سے اثر
کیدے سی، دا تا تاثیر خود کلام الہی کیدے شی۔

۳- تاثیر قلبی

پہ وینا کینے دوسرہ تکلیف نہ وی خومرہ چہ بہ عمل کولو کینے وی د

چل ول خبرے یوا تے د خلقو بنو د لو د پارہ وی چلوئی سرے پچیلہ
نل ترنلہ دہر د وکے عمل پر نشی کولے تر خو چہ ہنہ کلام الہی ا نہ کنری
او د ہنہ مضامین حتی ا نہ کنری لیکن د حضور علیہ السلام پہ قالب اوبدا
مبارک باندا دے د قرآنی احکام موخہ اثر بہ کیدے و چکوم وخت چہ دا
آیت نازل شو :-

فَاِذَا كَرَعْتَ فَانصَبْ وَرَالِ رَبِّكَ اے پیغمبر علیہ السلام تہ چہ خہ
فَاَرْعَبْ: سورہ الانشراح ایت ۱۷ وخت د ضروری کار نہ فارغ شے نو
خپل خان د اللہ تعالیٰ پہ عبادت کینے سترے کرے، او اللہ طرف تہ پڑتیتا شہ
د دے نہ پس حضرت صدیقہ رض فرمائی چہ ہغوی بہ بولہ شپہ عبادت
کولو تر دے حد اے چہ (تَوَكَّرَمَتْ قَدَمَاهُ) د ہغوی قدامونہ مبارک بہ ا پرسید
بخاری شریف کینے دی چہ د صدیقہ رض نہ د حضور علیہ السلام دا خلقو
پہ بارہ کینے تپوس ا نشو نو ہغوی ا نر مایک چہ پورہ قرآن د ہغوی اخلاق
ووالکہ ختنگہ چہ شوک خپل عادتونہ او اخلاق نشی پریبیو دے د غم
شان د حضور علیہ السلام اخلاق او عادات قرآنی احکام جو رہ شوی و وچ
خہ پہ قرآن کینے و وہم ہنہ د ہغوی پہ عمل کینے موجود وو، بنہ! چرے
پہ یوا انسان د خپل چل ول د کتاب پہ دے مول نالی، جسمانی او عملی
تاثیر کیدے شی؟ کچرے نشی کیدے نو دا دلیل د دے خبرے دے
چہ قرآن کلام الہی دے او پچیلہ حضور علیہ السلام پہ دے د کلام الہی پہ
حیثیت دہو لو نہ زیات عمل کوونکے وو :-

د قرآن سیاسی اعجاز

قرآن عربو کینے نازل شو او دوی د ہولو قومونہ کمزوری بے علمہ او بے
ہنرہ وو، د سیاسی غلبے حاصلو لوھیخ ذرائع دوی سرہ نہ وو، خککہ چہ
سیاسی غلبے او اقتدار حاصلو لو د پارہ اول دا فزا روزیا تولے ضروری وی

اودوی گنر نہ وو۔ عرب بہ پہ ہنہ وخت کینے صرف سعودی عرب
 اوین تہ ویلے شو، عراق، شام، فلسطین، اردن، لبنان، بیروت
 مصر او شمالی افریقہ دا عرب ملکو نہ نہ وو، خود اسلامی فتوحاتو
 نہ پس عرب ملکو نہ جو رہ شو، (۲) دویم خیز تعلیم دے او عرب دایا نو،
 یعنی دنالو ستو ملک وو، دریم خیز اتفاق او یووالے وو، لیکن دے عربو ہرہ
 قبیلہ دے پلے دشمنہ وکے تر دے چہ دے مدینے منورے دانصارو دودہ مشہور
 قبیلہ اوس او خزرج پھلو دیوبلے دشمنان وو، (۳) خلورم خیز کار یگری
 دے او بہ عربو کینے نہ کارخانہ وکے او نہ کار یگری دتورے او دے معمولی
 پوشاک دیارہ ہم ہنوی دھندوستان او دشام دے عیسائو محتاج وو،
 (۴) پنجم خیز زراعت او غذائی کفالت دے، او دے قبور پو نہ بغیر ہنوی
 دنور و قومونو محتاج وو، حکم چہ دھنوی وطن دکرون دے جو کہ نہ دو
 چا پنچہ قرآن ہنہ تہ پھلہ "وَ اِدْعِیْ ذِیْ ذُرُوعٍ" اویلی۔

(۱) شپدم خیز معدنی دولت دے او پہ دغہ وخت پہ عربو کینے یومعدنی
 دولت تہ وو اوس چہ موبنزخہ کور و ہنہ دے سنی ذملے پیل او ار دے
 (۲) او م جسمانی قوت دے، او دا ہم پہ دوی کینے حکم نہ وو چہ دغہ
 ملک چہ پرگرم دے ضروری غذا اور تہ حاصل نہ وکے، دا او بوہم بکوت
 وو دیختی او گرمی نہ خان ساتلو دے پارہ دوی سرہ کور و نہ وو نہیا تو
 خلقو بہ پہ تنبوا نو کینے گزارہ کولہ او دے علاج خہ انتظام ہم ورسرہ
 وو، (۳) آتم خیز روحانی او اخلاقی قوت دے چہ دے توحید اعلیٰ او پاکیزہ
 تصور نہ پیدا کیری، لیکن دے عربو خلقو بہ دکانہ ویا دکانہ و نہ جو
 بتانو عبادت کولو

پہ دے حالاً نو کینے قرآن پہ عربو کینے سبکارا او عربو پتو لو پہ جمع
 دے رہا دتور کولو بنہ زور اگلو دودہ دودہ نیم کالونہ زیات وخت

قرآن دے آزادا شاعت (خوزولو) دیارہ وخت نہ وو مؤندلے شوے،
 لیکن دے لہزہ مود کاکینے قرآن عربو لہزہ دکوم خائے نہ تزکوم خائے
 ارسول دے اندازہ دکقرآن نہ ویرا ندے او دکقرآن نہ وو ستودے پو
 دے نسبت کولو نہ معلومیدے شی عرب قبل القرآن ہنہ وو چہ دکومو
 مؤنزد کرا کرا وو عرب بعد القرآن دا سے یو قوم جو رہ شو چہ پہ تنظیم
 اتحاد، اخلاق، بلند خیالی، اولوالعزمی، ایثار، قربانی، خدا پرستی،
 شجاعت، سخاوت، عفت، پاکدامنی، رحم او شفقت، عقل و تدبیر،
 جہان بینی، جہانگیری، دیانت، امانت، صدق اور استی، دوعہ دے پورے
 کولو او پہ عدل و انصاف کینے دے دوی یو قوم ہم سیال نہ وو، بلکہ دے بشریت
 بتول تاریخ دوی دمثال پیش کولو نہ تش تود دے ہر دغہ وجہ دے چہ
 دتیر شو و اتہ کمزور و سرہ ہم ہنوی دے مشرق او مغرب دودہ لو یو
 متمد نو او بے اندازے سامان نہ دک پک بادشاہور قیصر دکرے
 پہ یو وخت تکرہ او ہلہ او پہ دیر لہزہ وخت کینے ہنوی تار پہ تار کرا
 دھنوی دے وے والو خولے او دھنوی لوئے او تخت و تاج تے کسی کسی
 کول۔

اوس سوال دا دے چہ داسیا سی غلبہ عربو تہ پہ کومہ وجہ حاصلہ
 شو، چہ دوزو دے ہنہ طوفانی چہ پہ مشرق کینے کاشغرا و دیوار چین
 سہارا اتمیدے او پہ مغرب کینے مراکش او فرانس پورے

دے جواب دا دے چہ سیاسی اقتدار او غلبہ حاصلو دے پارہ دودہ
 قسمہ اسباب کیدے شی، (۱) یومادی رہ او دریم روحانی او فیزی
 اوس ذکر شو چہ مادی ہیچ اسباب عربو سرہ نہ وو، بلکہ دے عربو
 دشمنانو او حریفانو سرہ وو، کچرے پہ مادی اسبابو دے غلبہ فیصلہ
 کولو دے نو عرب بہ دے دے کہ نہ قطعاً اردک وو او نتیجہ بہ اے وے،

(پہ عکس) وہ، تو معلومہ شوہ چہ دا ہر خہ پہ ہفہ غیبی اور و خا
 طاقت چہ کوم عربوتہ دقرآن او صاحب قرآن علیہ الصلوٰۃ والسلام
 دبرکتہ نصیب شوے وو اس بشکارہ خبرہ دہ چہ دا سے معجزانہ طاقت
 د کتاب الہی د طاقت نہ بغیر ممکن نہ دے ہم دے نہ معلومہ شوہ چہ
 قرآن کلام الہی دے او پہ کوم یا ک ذات چہ دا نازل شو ہفہ دیولونہ
 زیات کامل او خاتم النبیین ذات وو د مسلمانانو او سنی زوال باعث
 ہم دا دے چہ دوی د اسلام او د قرآن پہ ہدایا تو عمل پرینے دے ورینہ
 ددے دوارو اس ہفہ طاقت دچہ کوم وو۔ د قرآن دا نسخہ د ذر و کالونہ
 ہمزیاں وخت از مینیت شوے او تجربہ شویدا، او نَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ
 مَا هُوَ شَفَاءٌ۔ قُلْ هُوَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَنْ مَنَاجِرِ الْفِتَنِ لِيُحْيِيَ الْبَلَدَ الْمَيِّتَ
 لیکل شوے او پہ خوے ویلے شوے بہترینہ نسخہ تر ہفہ اثر نشی کوے
 ترخوچہ پہ ہفہ عمل انشی دیورپ مستشرقین داراز بنہ پیڑنی چہ کہ
 چرے مسلمانانو اسلام او قرآن نہ رجوع اکرہ نونوی کہورہ۔
 مسلمانان پہ یوحائے شی پہ یومرکز کینے بہ راشی د ہغری خوارہ و ارہ
 طاقتونہ او د ترقی ذرائع بہ یوموتے شی او د دنیا ر و ہیم منبر طاقت
 بہ جوہر شی او خچون بز دلاس نہ بہ دغہ بنکار ا حی، نو خکہ خہ مودے
 را سے ہغوی مسلمانانو لورہ د قرآن او اسلام نہ د بیرتہ کولو کوششونہ
 شروع کری دی، او دا واتی چہ د مسلمانانو ذوال د قرآن او د اسلام پہ
 وجہ دے او دا ہم واتی کچرے مسلمانانو د مغرب ہفہ گنداہ او خدائے
 ویزارہ تہذیب اختیار کرو نو دوی بہ ترقی ا کری او ہمدنا وجہ دہ چہ
 پہ اسلامی منکر نو کینے زور او نوسہ جنگ جاری دے اوور ترورے پہ مسلمانانو
 کینے انتشار او مرکز نہ تہتید و نکی جذبات پائتم مومی۔ موبنر پہ خپلو
 لے سورہ بنی اسرائیل آیہ ۸۴ لے سورہ تم السجدة آیہ ۲۵

دوو کتابونو ترقی او اسلام اشترکیت او اسلام کینے دامسلہ پورہ حل
 کرے دہ چہ د ہفے رُوح دوا خیزہ دی ہفہ دا چہ دیورپ کار یگری،
 ہزارو علم یو خیزدے او د ہفہ طرز ژوند، معاشرت او تہذیب بل
 سینے دے، اول شے دا سلام دے چہ یورپ پر قبضہ کریدا، یعنی یورہ
 ہغوی صنعتکاری چہ ہفہ واخلائ اودوم د ہغوی کنہکاری دہ چہ
 پریندی پہ دے د زور تعلیم یافتہ ہفہ اعتراض نشنہ خکہ چہ ہفہ
 اسلام سر ہ پچہلہ فتی دے دفت کولو ضرورت کے نشنہ دلائل خما پہ
 نور و کتابونو کین شتہ او دیورپ تہذیب کنہکاریانے پریندی چہ ہفہ
 د اسلام او ترقی دوارونہ خلاف او پچہلہ یورپ د ہفہ پہ وجہ د تنزل
 بنکار دے او د خنکدن پہ حالت کینے دے، دا سے خچون بز خانہ جنگی
 ختمیدے شی، دنوی او زور تعلیم دوارہ وزرے د ترقی د پرواز د پارہ ضروری
 دی دوارہ د لے یوحائے کری جگہوی لے مہ۔

۴- غذائی اعجاز

النسان د جسم او روح نہ جوہر دے دا دوارہ پہ دے بداید و نکی او
 خرابید و نکی جہان کینے آباد دی، خکہ پہ دوی کینے ہم بدالی او خرابے
 راخی، نو ترخوچہ دے دوارہ د پارہ د غذا انتظام نہ وی نو د دوی باقی
 پاتے کیدل نا ممکن دی پہ دے وجہ قدرت د جسم او بدن د بقا د پارہ
 د غذا انتظام کرے دے، چہ دے د ختمید و نہ بچ شی او د دے د پیداکولو
 نہ چہ کوے فائدہ اخستل مطلب وو ہفہ ہم پورہ شی او دے کینے
 خہ نقصان را نشی او د روح د غذا د پارہ لے ہم پہ دے غرض انتظام
 کرے دے چہ دے ہم ژوندے پاتے شی او د دہ د پیدائش مقصد پورہ
 شی، قدرت دانسانی بدن د غذا دا سے لوتے انتظام کرے دے چہ د
 زکے نہ واخلہ تر آسمانہ او تر نمر او سپر زمینی پورے ددہ د غذا پہ

پہ تیار کی گئی تھی مثلاً بدن غذا رو دیتی، دپارہ ذمکہ غنم را
 اُبتوکوی اوبہ اوہوا ہفہ شہہ اونازہ ساقی دستور و پہ کشش ہفہ دانہ
 نیسی اوغٹیری، نمر د سمندار نہ براس اوجت کپی پورتہ ورچ شی
 اود ہفہ نہ تباران پہ شکل کینے د ا بوانتظام ا کپی او پینچہ گرمی ہفہ د غنم
 دانے پغوی، بادونہ بوس او غنم جڈا کولو کینے مدد کوی شپہ ورچ یوبل
 پسے لکیدی دی نو دے کینے اعتدال پیدا کوی مطلب دا چہ بولہ کارخانہ
 د جہان پہ غنم جو رہہ لو کینے لگیا دہ چہ انسانی بدن لہ د خوراک تیار کپی
 حالانکہ د روح نہ بدن قیمت او قدر دیر لگ اولاندے دے چڑغہ
 لاندے او کمزوری جڈر دپارہ دومرہ لوئے او وسیع انتظام د قدرت د طرفہ
 موجود دے نو دا خو ہیچرے نشی کیدے چہ د روح د غذا دپارہ د شہ
 انتظام نہ وی دا خونہ عمل معنی او نہ لے حکمت خو بیلٹون صرف دومرہ
 دے چہ بدن ذمکہ شہ دے دے غذا سامان ہم ذمکہ نہ اُشو
 اوروح آسہانی او امر ربی دے لہ دے وجہ دے غذا اہم د غہ خائے نہ
 پکار دہ :-

د روح آسمانی غذا

د روح د ژوند دپارہ قدرت یو روحانی
 غذا بتجویز کپے دہ خو ہفہ دلے دہ
 چہ خوک د ہفہ کیفیت او مقدار نشی بنود لے خکہ چہ د روح پہ دے
 کینے اللہ تعالیٰ سرہ مشابہت او مناسبت دے نو دے دپارہ بہ غذا ہم
 دا سے پکار وی چہ دا اللہ ذات سرہ تہذون لری، بلکہ د ہفہ صفت وی
 دا اللہ د غہ صفت صرف ہم د ہفہ کلام کیدہ پشی چہ روح انسانی تہ متنتقل
 شی اودے ژوندے اُ ساتلے شی نو د کلام الہی او وحی ربانی تہ بغیر انسانی
 روح ژوند نا ممکن دے، لکہ خکگہ چہ د جسمانی غذا تہ بغیر د جسم
 ژوند نا ممکن دے :-

د روحانی ژوند معیار

د روح اصلی ژوند او مرگ ہم ہفہ
 معیار لری کو مرچہ یو انسانی اندام لری

دا فیصلہ بہ د غذا پہ مقرر معیار موقوف وی چہ واقعی کلام الہی یا قرآن
 الہی روحانی غذا دہ :-

د غذائیت معیار

د غذائیت معیار دوہ خیزونہ دی (۱) طبعی
 میلان (۲) ترقی او نشوونما، (۳) مثلاً دو دوی

او غوبنہ جسمانی غذا دہ او اُ سپنہ اولرکے جسمانی غذا نشی کیدے د دوار
 پہ مینج کینے بنکارہ بیلٹون دا سے دے چہ دو دوی او غوبنہ خورل د
 انسان طبیعت غواری او دایے طبیعت نہ غواری چہ د اُ پسنے اولرگی یو
 جو رہہ کپی او وے خوری :-

(۴) دویم معیار دا سے چہ دو دوی او غوبنے خوراک سرہ بدنا غٹیری
 او ترقی کوی مگر اُ پسنے اولرگی خوراک سرہ دا سے نہ بلکہ نقصان
 کیری، د غہ رنگ قرآن ہم طبیعت غواری، خکگہ خو پہ لکھونو حافظان
 د برعبر لگیا وی قرآن یاد کپی او بیا د ہفہ د ساتلو د پارہ تہ مرگہ بول عمر
 ہ ہفہ دورونہ او تکرارونہ کوی۔ د دے قرآن د علم او عمل سرہ پہ لوج
 دا سے اصلی رحیقی، ژوند پیدا کیری چہ بیا یوموتے خلق پہ زرگونو نور
 خلقو تہ کیدے شی لکہ موبزہ سیاسی اعجاز، کینے چہ بیان کپے کپے
 روح تہ قرانی غذا اور تکرے شی نور روحانی ژوند دا سے ختمیری، لکہ چہ
 خکگہ بدانی ژوند د بدانی غذا نہ موند لو پہ وجہ ختمیری :-

د روح مرگ او ژوند

د روح مرگ او ژوند د ہفہ د پیدا کولو د
 مقصد نہ معلومی :-

دا د ستر پہ پیدا کولو مقصد لیدل، او د غوبنہ پیدا کولو مقصد اور بیدار
 ستر کہ چہ لیدل نشی کولے او غوبنہ چہ اورید لے نشی نو دا د دوی مرگ

دے دغہ شان درُوح پیدا کول د " معرفتِ الہی " دپارہ دی خو پورے
چہ دامقصد حاصلیری نوز روح ژوندے گوندی مردے :-

(۷) دالله پہ معرفت اودالله پہ تعلق سرہ روح کینے بولوئے دا سے
طاقت راشی، چہ د هغه مقابلہ ددغے قوت نہ خالی روحونہ نشی
کولے اُس ددے طاقت نوم روحانی ژوند اوددے نیشتوالے روحانی مرک
دے، داسے ژوند قرآن حکیم پہ دے الفاظوبیا نومی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ إِذْ عَاظَمْتُمْ لَهَا كَلِمَاتٍ خِزْيَةً
وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ط: أَمْئِي هغوی تا سوداسے خیزتہ
سورۃ الانقال - آیة ۲۳ :- دابلی کومچہ تا سوتہ ژوند درکوی،

دے نہ معلومہ نشوہ چہ روحانی ژوند دجسمانی ژوند نہ اعلیٰ اوزیات
اوجت دے ددے روحانی ژوند پہ برکت اوطاقت سرہ صحابہ کرامو
دخپل نہ خوچند لازیات لبسکروتہ ماتے ورکریہ سرہ ددے چہ
هغوی سرہ بہ هیج سامان نہ ووا و تحیرانی دل سے کارنایے بہ فی اکریہ
چہ صرف دجسمانی ژوند خاوند انوبہ نشوے کولے دا ژوند هغوی تہ
دقرآن اواسلام نہ حاصل دوا، دابن جریر طبری پہ تفسیر کینے:

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ لِرَسُولِهِ سوره آل عمران آیة ۱۰۳ :-
دحضرت ابوقتا دہ وضاحت داسے بیان شوے (کدائے ترجمہ) چہ "د
عربو خلق دیرذلیل خوار اودیتولونہ زیات کمراہ و و هغوی سرہ نہ
خوراک اونہ پوتشاک و و هغوی درومر او فارس غوندے ددووزمرو
پہ مینج کینے تری و ووی سرہ دپشخید و هیج خیزنہ و و هغوی دخوراک
نہ محروم و و، نوردو گوانہای خلقوبہ هغوی خو پورل تردے چہ اسلام راغے
اسلام ورنہ یو کتاب رقرآن (و و کروی چہ هغه دوی لره د قومونو
سرداران اوحاکمان جو پکول :-

قرآن روحانی غذا دہ

ک غذا دپارہ موبزوراندے دودہ معیارہ
بیان کروی دی دا، د طبیعت میلان (۷) او

ترقی را، قرآن طرف تہ د ماتے خوداحال دے چہ دنرئی بل یو کتاب دومرہ
نشی لوستے خومرہ چہ دالو ستے کیری نرئی کینے د هیج کتاب دومرہ خافظان
نشتہ خومرہ چہ د قرآن دی، حالانکہ دے غریبانو حافظانوتہ نہ د
مسلمانانولہ طرفہ خہ عیوضانہ و رکولے نشی نہ د قوم یا حکومت له طرفہ
اویا خود قرآن ژبه همر غیر عربود پارہ اُپرادہ چہ د مجبوری نہ بغیر
هغه تہ طبیعت نہ ورعی، هم ددے نہ معلومیری چہ قرآن روحانی غذا دہ
حکله خوددے تہ لومشکلا تو با وجود دے تہ د طبیعت میلان نشتہ :-

(۷) دویہ خبرہ دادہ چہ غذا خو پورونکی تہ د غذا نہ ترقی اوطاقت
حاصلیری نو د قرآن تاریخ هم دا بنائی چہ د قرآن پہ برکت کمزوری انسانان
طاقتور شول، بے اخلاقہ با اخلاقہ شول، لاندے خلق بڑا اوناپاک خلق
پاک شول، ددے نہ پس د هیچا همر بہ دے کن شک نہ پاتے کیری، چہ قرآن
آسمانی غذا دہ چہ درُوح دپارہ د آسمان نہ نازلہ شوے دہ او قرآن باندے
یقین لرونکو تہ همدے قرآن هغه عظمت اوشان ورا بچیلو چہ د هغه
مثال پہ انسانی تاریخ کینے نشی موندے اوداشان یواحے دکلام الفی کیدیشی

(۶) دلیل نظامی

قرآن حکیم د انسانی ژوند دپارہ داسے نظام قائم کپے دے چہ دهغینہ
چخپلہ دا یقین پیدا کیری چہ دا دخالق انسان له طرفہ دے دانسان
جو پ شوے نہ دے، حکله چہ د انسانی ژوند رازونہ اورمزونہ صرف
خالق حیات پیژنی نہ چہ بل خوک انسان چہ کله هم ددے لاسے نہ
داوریدو او پہ یوانسانی لاسے حیات باندے دنگ کوشش اکرونو
هغه تہ امن اودام نصیب نشود قرآن نظام حیات دومرہ کامل اود

ژوند په ټولو اړخونو باندې خور دې چې کچرې د هغه تفصیل بیان
 شی نو د بیړغت کتاب به تر جوړ شی لهندا مو بند قرآن د صداقت په
 غرض یو خو نیا دی اُصول پیش کوو،
 (۱) د انسان تعلق د خالق کائنات سره (۲) د انسان تعلق د خپلو هم جنسو
 انسانانو سره

(۳) د انسان تعلق د ټولو عالم د کائناتو سره -

(۴) د انسان د ژوند مقصد -

(۵) د انسان د ژوند اخیری پورې -

(۶) روحی اصول — د انسان تعلق خالق کائنات سره -

خالق کائنات د انسانی ژوند مرکز دے، د انسان ژوند، د هغه د ضروریاتو
 د ژوند د ظاهری او باطنی فائدا اخری فیصله د خالق کائنات مرضی
 سره تړلې ده د خپل مرکز حیات نه د انسان جدا کیدل د هغه
 مرگ دے او د هغه سره یوځای کیدل د ده حقیقی ژوند دے لهندا د
 انسان پوښی ذمه واری داده چې هغه د خالق کائنات په وړاندې
 په دے حیثیت رشات، یقین اُلری - د انسان دے حیثیت بشکاره کولو
 د پاره قرآن پوښی ارشاد فرمایلو:

حَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ رَسُوْرُهُ مَلِكٌ آيَةٌ عَدِيْعِي خَالِقِ كَائِنَاتٍ
 د انسان د مرگ او ژوند خالق دے، بیائے اعلان اُکړو -
 وَمَا بِيَكُم مِّنْ نَّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ رَسُوْرَةُ النَّخْلِ آيَةٌ عَدِيْعِي اِنْسَانٍ تَه تُوْلٍ حَاصِلٍ
 نعمتونه د خالق کائنات بخشش دے، بیائے ارشاد فرمایلو چې انسان
 خپل کوشش سره چې کوم څیزونه حاصل کولو د هغه آخری فیصله
 هم د قدرت په لاس کینے ده انسان له پخپل کوشش نیاز بدل نه دی پکار
 وَمَا تَشَاءُوْنَ اِلَّا اَنْ يُّشَاءَ اللّٰهُ رَسُوْرَةُ التَّكْوِيْرِ آيَةٌ عَدِيْعِي سَنَأ سُوْخُوْبِيْنَه

د الله د خوښې تابع ده

قرآن د سید الکائنات د خوښې مبارکې نه دا اعلان اُکړو -

قُلْ لَا اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِعْلَانِ اُكْرَهْ جِهْ خَهْ دَخِيْلِ حَانَ د
 اِلَّا مَا شَاءَ اللّٰهُ ط رَسُوْرَةُ اِعْرَافِيَّةِ ۱۱۰ پاره هم د سُوْد اُوْرِيَانِ اَخْتِيَارِ نَه
 لِر مَرْتَرِ خُوْجِهْ د اللّٰهُ خُوْبِيْنَه د اِفِصْلَهْ اُنْكِرِيْ -

د دے خیالاتو لازمی نتیجه به داوی چې (۱) رب العلمین سره به د انسان
 د محبت یو مضبوطه رِشته پیدا شی، چې کله هُم نشلیزی،

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَشَدُّ حُبًّا لِلّٰهِ ط د ټولو نه زیات محبت د الله سره د ایمان
 سُوْرَةُ الْبَقْرَةِ آيَةٌ ۱۶۳ : اُوْیْقِيْنِ د خَاوِنْدَانُوْرِيْ هَمْ د دے محبت

د اثر وی چې د هغه فکری او عملی ژوند د الله سره اُتر لے شی او د هغه
 ظاهرا و باطن د الله په محبت سر چینی شی، د هغه ظاهرا و باطن د الله

به یاد و اباد شی او په کائناتو د هغه نظر د اسی وی چې هغه د اَدَجَالِ
 د محبوب صرف یو آئینه کزوی، هغوی په ولاړے په ناسته او په ملاسته

يَذْكُرُوْنَ اللّٰهَ قِيَامًا وَرُكُوْعًا وَاَوْ : اللّٰهُ يَادُوْرِيْ اُوْپِد دے خِيَالِ اُوْ فِکْرِيْ
 عَلٰی جَنُوْبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ : اَسْمَانُوْنُوْ اُوْ زِمْکے نَظْرًا چَوِيْ چِهْ اِیْ

السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ : د عَالَمِ خَالِقِهْ تَادَا عَالَمِ بے مَقْصِدَهْ نَه
 هَذَا بَا طِلَاطِ رَسُوْرَةُ اَلْاِعْرَافِ : دے پیدا اُکړے :

اُوْدَا يٰ اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ ه : په تَصَوْرِ کِيْنے دے د دِيْنِ دُنْيَا د کَامِيَابُوْ
 چشمه رب العلمین کزوی او اعتقاد دی، قولي او عملی عبادت صرف د هغه

کوی، او د خپلو منبها و تر و نه پس د دِيْنِ دُنْيَا د خپلو مشکلا تو د حل د
 پاره هم د هغه مدد غواړی هغه خپله رضا د الله په رضا کینے ورکه کوی

او د الله تعالیٰ په اَصْر، نهی باندے عمل کول یعنې د هغه د حکمونو تعميل
 د خپل ژوند ضروری حصه جوړ کوی، قرآن نه چې چا فائدا رییض

حاصلہ کرے دہ قرآن پچھلہ ذہنوی حال پچھلو دے الفاظ کو کہے بیا نبوی
 وَلَئِنْ جَبَّ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانُ وَزَيْنَا... اللَّهُ سَتَأْسُو بِهِ زُرُونَ كَيْفَ دَايَعَان مِينَهُ
 فِي قُلُوبِكُمْ وَكَذَّابَةٌ إِلَيْكُمْ الْكُفْرُ وَالْفُسُوقُ: واجوله او ستا سو په زرو نو کيڼه ئه ور
 وَالْعِصْيَانُ ط اُولَئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ: نښو ستواو ستا سو په زرو نو کيڼه دکفر
 گناه اونا فرمائي کرکه واجوله هم خلق په سمه لاددي رسوره حجات آية ع
 داهم هغه خيز دے چه په دے دخالق کائنات او د مرکز حیات سره
 تړون پيدا کيږي، اود اتړون بيا هغه خيز دے چه هغه سره دانسان زړه
 اود ماعونه نسل او آرام نصيب کيږي اود ټولو د نبوي پریشا نو خاتمه شي
 اَلَا يَذْكُرُ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ر الوعدا بية عـ) صرف دالله په ياد زرو نو مترا
 (اطمينان حاصل کيږي)

دويم اصول، دانسان دنوروانسانانوسره تعلق

دانسان ژوند په تمدن اوجتماعيت بنا دے يعنه په گمراه وخت تيرو لښه شي
 بواجه نښه خپل ژوند ضروريات دنوروانسانانو په مدد حاصلوي،
 حجامت دپاره د ناني ضرورت مندوي، جامود پاره دجولا دلوبنو دپاره
 دکولال دکمان جوړولو دپاره دکلاما او علاج دپاره دکطيب او دکتر محتاج
 وي دارنگه بے شميره نورو ضرور تو نو دپاره دپشميره نوروانسانانو
 محتاج وي، ترخوچه دده دنوروانسانانوسره تعلق نه وي نو هغه ژوند
 نشي تير، ولے نو ضروري شوه، چه دانسانانو په مينځ کيڼه تعلق دپاره د
 داسه بنا نسته اصول دي چه انسان په هغه داجتماعي ژوند فائده
 حاصلو لے شي، قرآن حکيم د حقوق انساني متعلق داسه ښکاره احکام او
 جامع هدایات ورکړي دي چه په هغه عمل کولو سره دانسان دکيڼه
 ژوند دسبحو شحال او پرامن جوړيدے شي د تفصيلا نو کجائش
 نگ کيڼه دانسان دکيڼه دژوند يو خول اصول قرآن

قائم کړي دي، لکه د بشریت د یووالی اعتقاد یعنې د رنگ نسل او وطن
 دا اختلاف باوجود ټول انسانی قومونه د یو ټبر مثال لری لهذا یو انسان
 د ټولو انسانانو سره هم هغه سلوک کوی کوم چه هغه دخپل ټبر
 (خاندان) سره کوی، ځکه چه ټول انسان دیومود پلا مرا یعنی د آدم علیه
 السلام اود حوا آبی اولاد دی،

رنگ، نسل او د ملک اختلاف صرف د پیژندگلی دپاره دے د جنگ
 جگړو یا دکوکے دپاره نه دے.

دریم اصول، دانسان دکائنات عالم سره تعلق

دانسان تعلق دکائناتوسره دخادمرا دتختاومر په حیث دے کل کائنات د
 انسان په خدمت کيڼه لگیا دی انسان ته معلومه وی او که نه خوسفلی
 عناصر ټول یعنی زمکه، باد، اوبه اودر، د زمکه آسمان منیځ کيڼه ورځ
 اوباران اوبکړنی نمر، سپوږمئی او ستوری داتول په خپل خپل ځائے
 دانسان په خدمت کيڼه لگیا دی اود دوی دژوند ضروریا تو تیارولو کيڼه
 لگیا دی همدغه حال دخناورو، اونوټو او دمعدنیا نو دے چه دهر يو
 د فائده و تحقیق یو مستقل علم دے ددے حقیقت قرآن حکیم په دے
 الفاظو کيڼه اعلان کړه دے :-

خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ط اے انسانه د زمکه اود آسمان ټول څيزونه
 سورة البقرة آية عـ) : ستا د فائده دپاره پيدا دی
 وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ط او لگیا کړی دی ستا سو د فائده
 سورة الحجاثية آية عـ) : دپاره د زمکه اوسانو نو ټول څيزونه دکائناتو
 دے تعلق معلومیدوسره په انسان باندے خو حقیقتونه پراښته شي
 (د دے جهان ټول بکړنی اولاد بیخي څيزونو کيڼه دانسان فائده دی
 انسان له بکار دی چه دا لټوی د دے نه دانسان په زړه کيڼه پی

کائناتوں کی حاکمیت اور دھنے کا قبو کو لو جذبہ پیدا کیڑی، دانسان او
د کائناتوں پہ صیغہ کینے د فائدے وو کو لو او د فائدے ا غسٹو ترون .

قائمیڑی انسان دے نہ د فائدو او غسٹو کو ششونہ کوی، او د علوم کوینہ
پہ ذریعہ پہ دے فائدو قابو مووی او د دے فائدو د تخلیق حکمت پورہ کوی

رب (دوبہہ نتیجہ د عالی تعلق بہ داوی، چہ انسان بہ خان حاکم او
مخدوم او قبول کائنات بہ محکوم او خادمان کنری لہذا ہنہ بہ داوی

د نبوی فائدے د انسانی شرف خادم، محکوم او تابع جو کوی وی او شرف انسانی
بہ د دوی خادم محکوم یا تابع نہ جو کوی وی او دے پہ دے نظریہ عمل کوویکوی

(جہان ہے تیرے لئے، تو نہیں جہان کے لئے) جہان تا د پارہ دے تہا جہان د پائے
نہے بلکہ دخالق جہان د پارہ ہے پہ دے بنا بہ ہنہ د نیا د انسانی شرف د تکمیل

ذریعہ جو کوی وی انسانی شرف بہ پہ د نیا نہ قریب نووی ہنہ بنا زرواں
حاکم وی دھنے بندہ او غلام کہ نہ وی پہ دے اصولو بہ دھنہ خودی

نورہ ہر گورہ شی ہنہ بہ دخیل روحانی شخصیت د لویبی اقراری شی
او د نیا د ذیلو ضرمنو نو د پارہ بہ پہ انسانی شرف بانگ داغ نہ لکوی :-

رج) د کائنات عالم د قابو کو لو او دھنے د خاد میت یو نتیجہ بہ د اہم
وی، چہ انسان بہ د شرف نہ ہی شی خپل خان بہ اشرف المخلوقات او

نور قبول مخلوقات بہ خپل خادمان کنری ہنہ بہ د عبادت لائق نہ
کنری حکم چہ محذوم مکملہ ہم د خادم عبادت نکوی او نہ دھنہ نہ

مرا د ونہ غواہی ہم دغہ وجہ د چہ قرآن د ہنہ انسانانو پہ بارہ
کینے فرمائی کو مو چہ آسمان یا زہکے خیزونہ معبودان جو رکڑی :-

وَمَنْ يَشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَانَ شَاخِرًا مِّنْ جَانِبِ الذَّمِّ ۗ شَوْءٌ مِّمَّا يَصْرِفُ
التَّمَاؤُ : سورہ حج آیت ۳ :- شواہ چہ ہنہ د انسانی شرف د آسمان
نہ خان را گذار کوی :-

او ہم د دے تعلق اثر بہ وی چہ انسان بہ د مخلوق د عبادت نہ ویزارہ
مصرف د خالق کائنات عبادت گذار شی، او ہم دا د قرآنی تعلیم نتیجہ دہ

۴ - خلورما اصول، دانسان د ژوند مقصد

دانسانی زندگی خلورم بنیادی اصول دا چہ چہ انسان دخیل ژوند د
مقصد معین کولو غتہ پرا بیٹی د ہولو نہ ضروری علم دا دے چہ انسان

تہ د دخیل ژوند مقصد معلوم وی او دا د اعلیٰ وی، لکہ خنگہ چہ
انسان د ہولو مخلوقات نہ برتر او اشرف دے، نو د ہنہ مقصد حیات

دہم دا سے برتر او اشرف وی چہ پہ ہنہ کینے در سر بل یو مخلوق
ہم نہ وی برابر - د غوا، مینے او بڑے مقصد پئی دی پہ کومہ کین چہ

پئی د بیرونی او بنہ وی نو ہنہ بہ زیاتہ قیمتی وی بڑے نہ غواو
عوانہ مینہ زیاتہ قیمتی دہ د خرنہ آس خکہ زیاتہ قیمتی دے چہ

دخرنہ د ہنہ مقصد او چت دے پہ دے خبرہ کچرے انسان فکر
اگر و نوثا بتہ بہ شی، چہ دانسان نہ بغیر قبول مخلوقات دانسان د پارہ

دی انسان بہ دے نہ خادمت او فائدہ آخلی اُس د غور جو کہ دا خبرہ
دہ چہ دانسان د ژوند خد مقصد دے، او د دے سوال حل کول د
انسان د ہولو نہ رومی ذمہ واری دہ

دا خوکیدے نشی چہ معمولی خیزونہ خود د مقصدیت نہ خالی نہ وی
دانسان غوندے د ہولو نہ دلوتے ہستی پیدا کول د بے مطلبہ وی؟

خکہ چہ د خالق کائنات پہ حکمتی بہ داغ اُلگی نوینا پہ دے دانسان د
پیدا کولو مقصد د پر غتہ دے لکہ خنگہ چہ انسان پھلہ یو غتہ ہستی

دہ، د مادہ پرستانو پہ خیال کینے خود دغہ مقصد صرف خون د و نہ
اعتقل ری د خوراک خون د وی او کہ د غرتہ یا د حکومت، روجے خبر

(خوراک) خود انسان د ژوند مقصد خکہ نشی جو پہ دے چہ بعض

خناور لکھ مبینہ اور ہاکی دانسان نہ دیر نریات خوراک کوی اودہ لرخونہ
 ہم زیات ورکوی، حکمہ دیر خوراک کینے خونہ ہم دیر وی، لکہ خنکہ چہ
 یوکس دودہ آمونہ خوری اوبل کس شل آمونہ اُخوری نودے دویم
 کس لہ بہ خونہ ہم زیات ورکوی، داو نیل حکمہ غلط دی چہ دیبینہ
 اوہاتی نہ دانسان خوراک بنہ دسر ہاتی اومیبینہ وابنہ گیا خوری
 او انسان پولا داو چرکان ا حکمہ چہ دہاتی اومیبینہ دپارہ دغہ وابنہ
 گیا پولا داو چرکان دی دوی تہ داخیزونہ نریات خونہ ورکوی اُس
 دویم خیزر رتبہ، عزت) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ دینا مطابق
 وہی خیزونہ دی حکمہ چہ عزت اور تیبہ دمال دپارہ دہ اومال ہم د
 خوراک دپارہ خوفرق صرف دواسطے دے ورا ندے ہم مقصد خوراک
 ووبلا واسطہ او اُس ہم مقصد خوراک دے خوبلا واسطہ :-
 دغہ دپارہ دیر نیم خیزر حکومت) ہم یو مستقل مقصد، حکمہ نہ دے
 چہ دمال اور تیبہ دپارہ اومال ورتیبہ دخوراک دپارہ مطلوب دی
 لکہ خنکہ چہ ورا ندے ذکر شو، خوراک خنکہ مقصد نہ دے، بلکہ دا
 چہ دانسان حکومت دگو نیش او د تکلیف دے، مال پر خرچ کیری
 منہ سے تیرے پکینے وھلشی شرو نسا د پکینے کیری، ووتونہ دھن
 دپارہ بکاروی حکومت آوری بدل پکینے راحی، مطلب داچہ دزر کونو
 خنکونہ انسانی حکومت دک وی پہ دے پکینے خوددہ پیا زمرے بنہ
 دے چہ دھنہ حکومت قدرق دے ہول خناور کے قدرتی زیر فرمان
 دی اودا سے ہیچ قسم خطرے ہم پکینے نشتہ ہم پہ دے دور انسانی
 لذات او خونہ ہم دغونو او تکلیفونو نہ دک دے پہ دے خونہ ورتو
 اغسٹو کینے کلہ سر و مال او ہول تیر ہم ا بیلی مگرد خناور ولذات
 ددے ہولو خطر و نر خالی دے دے دھنہ رجہ دا دہ چہ دانسان بہ فطرت

کینے تیر شوے غم اود مستقبل فکر پروت دے ددہ پہ منگرویا
 خیلوانو کینے خوک چہ ورا ندے سردی دہ تہ چہ ریا دشی خامخا
 غم جن کیزی او آندہ خطرے فکر ہم دسرہ خا مخاوی ددے وچہ
 دانسان ہول لذتونہ دغونو او فکر ورتو نہ دک دی اود خناور ورتو
 یولذت کینے ہیچ قسم غم فکر نشتہ ددے ہول تقدیر خلاصہ داشہ
 چہ انسان دخیل ژونہ مقصد پچیلہ نشی مقصد رولے دامقصد
 بہ ددہ خالق مقصد کوی، لکہ خنکہ چہ دہاتی جہاز جورہ ونکے د
 ہواتی جہاز مقصد متعین کوی نہ چہ پچیلہ ہواتی جہاز خیل مقصد
 متعین کوی ہر دامقصد بہ صفا اوبلیغوالفاظ کون قرآن حکیم بیان
 کرے دے :-

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ○ دپیریا نوا مبنیاً مود تخلیق
 مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ○ مقصد عبادت الہی دے
 سورۃ التدریات آیہ ۵۵ :- ددوی نہ روزی گھنل دغوار

اونہ پہ بل خورد دل :-
 دا سے لکہ خنکہ چہ انسان دا دودہ مقصدونہ پچیلو غلامانوا اپورہ
 کوی حکمہ چہ موبز تہ نہ ددروزی حاجت نشتہ اونہ دخوراک ات
 اللہ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ○ بلکہ خداوند تعالیٰ دوا ندے
 نہ دانسانی مشین قائم ساتلو دپارہ ددروزی انتظام کرے دے، حکمہ
 چہ ہنہ دیر کوی اوزور آور دے،
 کچرے یومشین تہ درنگ روغن ضرورت دے دپارہ وی چہ ہنہ
 خراب نشی نو دادمشین دوجود مقصد نہ دے، بلکہ ددے مقصد ہنہ
 کار دے چہ مشین ساز کوم کار دپارہ جور کرے دے ہم دغہ مال
 دانسان اودھنہ دیر ذی دے دانسان دپارہ روزی بقاء سامان دے

مقصد تخلیق نہ دے، مقصد تخلیق بہ ہم ہفہ وی چہ کوم د پارہ
 انسان پیدا شوے دے، یعنی عبادت الہی۔ ذنیل اور وغن۔ ایشان رد
 مشین د پارہ (روزی ہم د انسان صحیح ساتلو د پارہ یوسامان دے د
 ہفہ د ثوندا مقصد نہ دے، پہ د نیا کئے د ہر مشین قیمت د ہفہ د
 مقصد مطابق متعین کولے شی مثلاً د چینو بہ ہفہ مشین زیات قیمتی
 گنرے شی چہ لپر وخت کئے د پرچینی پیدا کوی ہم د غرنک دانسا
 مشین قیمت بہ د ہفہ د تخلیقی مقصد بہ مطابق وی چہ ہفہ عبادت
 الہی او تقوی دے فرمائی، اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ، او ہم دا
 انسان د الله پہ نزد د پر قیمتی د شرافت او عزت خاوند او دیر
 مقبول کئے۔

پنجم اصول دانسانا ژوند آخری منزل

دانسانی ژوند آخری پورپی الله سرہ یو خائے کیدل دی، قرآن دا وظیفہ
 دانسان ژوند متحرک دے ساکن نہ دے۔
 يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا، تَهْ فِي مَرْحَلَةٍ مِّنْ تَكْلِيفُونَ
 فَمَلِّقِيهِ ط سوره الانشقاق آیت ۷: تَبَرُّواْ لِلّٰهِ تَهْ وِرْدَوَانْ لے او
 بیا بہ ور شکرہ یو خائے شے۔

- ① ددے آیت نہ معلومہ شوک، چہ انسانی ژوند متحرک دے۔
- ② پہ دے حرکت کئے ورتہ تکلیفونہ ہم خائے پینیری۔
- ③ ددے حرکت آخری پورپی خدائے سرہ یو خائے والے دے۔

دا خبرہ دیرہ ہکارہ دے چہ انسانی ژوند متحرک دے انسان اولیٰ
 شوم وی، بیا ہلک او خوان شی، تردے د ترقی حرکت دے بیا مرگہ
 پورے د تنزل حرکت جاری وی، د مرگہ نہ پس برزخی حرکت شروع
 شی، دا ہول قسمہ حرکتونہ ضروری دی دا ہیخوک نشی بندلے د

ترقی پہ حرکت کئے بہ ترقی کیری او د تنزل پہ حرکت کئے بہ
 خائے تنزل کیری خودا ہول حرکتونہ د غمونو او مصیبتونو د ک
 پاک دی۔

دا خود ہکارہ ژوند حرکتونہ وو، د پت حرکت، یعنی د قبر او د برزخ
 حرکت ہر خوک نشی بندلے دا ہکارہ او پتہ قسمہ ہول حرکتونہ
 پہ، ہلہ ختمیری چہ ددے حرکتونو آخری پورپی راشی او دا آخری
 پورپی کومہ دے، دا پورپی ہفہ دے بہ کومہ کئے چہ دانسان ژوند
 نتیجے او غرے بیا موندلے شی،

پہ دنیا کئے ہر حرکت یو عمل نہ ویلے شی، چہ خد وخت د ہفہ عمل نتیجہ
 را اُمی نو د ہفہ عمل حرکت ختم شی، یوزمیندا رزمکہ چو کوی
 تخم پکھے آجوی، د ہفہ اُبہ خورد کوی، سرکہ پہ کئے آجوی۔ خیال لے
 ساتی، خچ کیداری لے کوی، چہ فصل پوچ شی بیا گیبی، پہ مشین
 یا پہ غوایانو او خردے غولوی، بوس او غلہ بیلہ کری چہ د غلے
 درمن واخلی نو دا حرکت ختم شی، حکمہ چہ ہفہ د عمل نتیجے او حرکت
 آخری پورپی تہ اُرسی او ددے نہ پس د غلہ حرکت ختمیدل ضروری دے
 ہم د غلہ حال دانسان دے ہفہ پچیل ژوند کنی تکلیفونہ تیرہ وی
 اوور سرہ حرکت کوی، خوک د خیر او نیکی د پارہ تکلیفونہ تیرہ
 او خوک د شر او بدی د پارہ خان خوری دا سلسلہ ترمرگہ
 جاری وی بیا ویراندا ہے پہ آخرت کئے چہ ہر گلہ دا دوارہ قسمہ
 خلق د خلو عملونو نتیجے او د خلو حرکتونو ثمرے د جنت او دوزخ
 پہ شکل کئے بیا مومی نو ژوند بہ خپل خائے او آخری پورپی بیا مومی آویہ
 تہ بہ اُدریزی او دا ژوند د حرکت انتہا د لکہ خنگہ چہ پہ دے آیت
 کئے د عملونو د نتیجہ بیان دے۔

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۖ فَسَوْفَ
يَحْسَبُ حَسَابًا سِيرًا ۖ وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ
مَسْرُورًا ۖ وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَآءَ
ظَهْرِهِ ۖ فَسَوْفَ يَدْعُو نُبْرًا ۖ وَوَضَعُ
سَعِيرًا ۖ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۖ

سورۃ الانشقاق آیۃ ۷ تا ۱۳

چاہتہ چہ عمل نامہ پہ بنی لاس
ورکپہ شہرہ، نوہفہ نہ بہ آسان
حساب آغٹے شی اوخپلو خلقوتہ
بہ خوشحالہ راشی اوچاہتہ چہ
عمل نامہ، دشاڈر سترورکپہ
شہرہ نوہفہ بہ مرگ غواہی او

یہ جہنم کینے بہ اغور خیری، حکمہ چہ ہفہ بہ کورکینے بیغمہ وو:
دانسان دا حالتونہ قرآن حکیم پہ دے آیتونو کینے بیان کری دی
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ مِنْهُ
رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ۗ نَسْتَعِينُكَ اللَّهُ دَهْفَهُ رُوْرِي
سورۃ ہود آیۃ ۶ : : : : : دہ او دہفہ داستوکینے اوامانت
الینوخانے ورتہ ہم معلوم دے،

پہ دے آیت کینے دانسان ددرے وار و حالتو ذکر دے ڈنیوی ژوند
چہ خہ وخت پہ زمکہ گرجی او حرکت کوی دا آخرت منزل کوم تکا
چہ استوگنہ کوی یعنی جنت یا دوزخ دقبر او برزخ حالت چہ کوم کینے
امانت وی تا اکتل چہ دانسانی ژوند پنچہ بنیادی اصولہ قرآن پہ
خہ بنہ طریقہ حل کریدی او دانسانی ژوند نظام ٹے پہ بنہ دول
پیش کریدے چہ داد ول بوغت فلسفی او حکیم ہر نہ دے حل کرے
نودا دلیل ددے خبرے دے چہ قرآن کلام الہی دے۔

۷۔ شمولی اعجاز

دا اعجاز شمولی مطلب پہ قرآن کینے دا سے خوشیزونہ دی کوم چہ
پہ انسانی کلام کینے نشی جمع کیدے ددے نہ معلومیزی چہ دانسانی
کلام دے نہ چہ انسانی ہفہ خیزونہ دادی :

۱۱) حدیث اسلوب مطلب داچہ دقرآن حکیم طرز بیان دانسان
کلام نہ مختلف دے پہ دے بتول ماحول کین دے مثال نشی مانت
انسان چہ خہ واخلی نوخپل ماحول نہ ٹے مراخلی نوکچرے دانسانی
کلام دے نودعربود ماحول نہ بہ ماخوذوے خود ایسے حکمہ نہ دہ
چہ پہ عربو کینے خو خہ چہ پہ بتولو ژبو کینے د کلام دسے طرز
موندے شی :

۱۲) کلام منظوم یعنی شاعری رب کلام منشور مسجع رجم کلام
منثور غیر مسجع : دقرآن حکیم پہ دے دریوارو کینے یوطرہم نہ دے
اودوست دشمن دا قرارکوی چہ قرآن د سبع معلقات یا ددیوان
حماسہ پشان شعرہم ندے حکمہ چہ دردیف، قافیہ او بحر وغیرہ
پابندی پہ دے کینے نشتہ او دمقامات حریری پشان منشور مسجع، یعنی د
بند ونوالہ نشرہم نہ دے او دعام مصتفیبنو پشان بے بند
نشرہم نہ دے، دینہ معلومیزی چہ پہ مخ د نکے دا سے کلام بل
هداوشتہ نہ نوددے بئیا داوسر چشمہ انسانی اوزمینی ندا
بلکہ الہی او آسمانی دکہ۔

۱۳) پہ انسانی کلام کینے دمتکلم د جذباتو جیر دخل وی چہ ہفہ د
قہر خبرے کوی نو، پکینے درحم بونی ہم نہ دی اوچہ درحم خبرے
کوی نودتہراخ، پکینے نہ وی حکمہ چہ انسانی جذباتو کینے اعتدالی نہ وی
پہ خلاف دقرآن حکیم چہ دے کینے پہ یو وخت دزیری او دویرے
دجنت او ددوزخ، اوقہر او درحم ٹیکو پہ یو خانے وی دے نہ معلومیزی
چہ دانسان پہ شان د جذباتونہ مغلوبہ ہستی دقرآن نہ دہ فہائی
نَبِيٍّ عِبَادِي اَنْ اَنَا الْعَفْوُ الرَّحِيمُ وَاَنْ عَدَاِي هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيمُ
سورۃ الحجر آیۃ ۷۷) پہ دے آیت کینے دمغفرت دا اعلان سرہ د

دردناک عذاب ہم ذکر دے، مگر انسان کے قصے اور یہ وقت
درحم او شفقت اظہار ہچھرے نشی کوئے او دے دم او شفقت پہ وختے
دے غصے خبرہ پہ خولہ فنی راتلے :-

اس دے ہر انسان کے کلام چہ مطالعہ اُشی نو پہ ہجے کہتے بہ خانقا داسے الفاظ
بنکارہ شی چہ دے بھرنی دُورے دباؤ پیداوار بہ وی چہ دے ہجے نہ بہ
معلومیزی چہ متکلم دویرے پہ وجہ داسے خبرے کوی، دینہ علاوہ
پہ انسانی کلام کہنے خو کلمہ دقوت اظہار کیزی مگر دے داسے قوت ہچھرے نہ
چہ ہجے نہ پہ زمکا آسمانوں نو باندا دے دحکومت اظہار کیدے شی کہ
چرے چالبرہ مطالعہ دقرآن ہر اکرے، نو ہفتہ تہ بہ ہر ہرہ صفحہ دا
محسوسہ شی چہ دا دے داسے متکلم کلام دے چہ دکائنات عالم دیو خیز
نہ ہم ہفتہ نہ ویریزی اونہ دبا ویزی ہلکے عظیم تو کجکل کائناتو باندا دے
حکمرانی کوی۔ دطوفان نوح دبندیز بہ بارہ کہنے دقرآن دالفاظ نور
جو اگورہ :-

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ ۖ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ
آقِلِي : سورہ ہود آیت ۱۰۷ : اے آسمانہ دوریدونہ بنداشہ
چرے یوانسانی طاقت ہم داسے حکم و رکوع شہ :-

انسانی کلام دانسان ددماغی قوت د محدود والی مظهر وی دے ہفتہ
دبلاغت اس پہ ہر میدان کہنے یوشان منہ ہر نشی دے ہلے . ددہ
قابلیت پہ خاصو مضامینو کہنے دے بلاغت نور بنو دے شی بل قسم مضامینو کہنے
دہفتہ دے بلاغت دے زور نہ وی، یو عرب مشہور شاعر ابو نواس صرف
دشرا بو پہ تعریف کہنے بہترین شعر خود ویلے شی پہ بلہ موضوع نہ
بل شاعر ابوالتاہیہ "پہ دُھد و تقویہ، پہ فتاؤ دنی او پہ شوق
آخرت باندا دے دے بلاغت نہ چک شعر ویلے شی خو بہ نور و مضامینو

داسے نشی ویلے، پہ فارسی شاعرانو کہنے فردوسی نظامی پہ جنگی
مضامینو پورا زور سرہ شعر ویلے شی لیکن پہ بل میدان کہنے ہفتہ
پس راجی، سعدی، اخلاق شاعر دے جنگی یا بل نہ دے، کچرے دے
خوش قسمتی نہ یو شاعر پہ ہر موضوع باندا دے شعر ویلے شی نو دا
فرق بیا ہم وی چہ پہ بعض مضامینو دیر بنہ کلام او پہ بعضو لڑکم
او پہ نور دے ہفتہ ہم کم ویلے شی۔ دے نہ علاوہ دے شاعرانو او بلیغانو
تول مضامین دے فکر او دما دیا تو کہ دائرہ نہ بھر نہ وی پہ دے
تولو کہنے غیبیات او دما دیا تو نہ پور نہ مضامین دیر کم وی، پہ
محسوسا تو کہنے دے شاعرانو خیالات کار کوئے شی، لیکن پہ غیبیا تو کہنے
دے تخیل پرواز ختم شی او دے تولو نہ علاوہ شاعران دے رشتیاؤ
او دے واقعاتو یا بند نہ وی، حکم چہ پہ دے بیا پہ خیال پابندی راجی
دے شاعرانو کار دغہ وی چہ پہ خیال کہنے خہ خبرہ ہر خنگ چہ داغلہ
ہجے دبارہ ہر خہ الفاظ چہ دے ہفتہ پہ خیال کہنے داغلہ نو دے شعر پہ نقاب
کہنے رنگینی سہارو ورا چوی پہ دے کہ بے نہ وی چہ داسے کیدے ہم
شی کہ نہ او دارشتیا دی او کہ دروغ، ہر بہ دے وجہ دے شاعرانو
پہ بارہ کہنے یومقولہ دے چہ، "أَحْسَنُ أَكْذَابٍ، چہ دیر بنہ
شعر بہ ہفتہ وی کوم کہنے چہ دیر دروغ بیان وی، لیکن دقرآن حکیم
مضامین یو طرف نہ دوسرے وسیع دی، چہ دے کہنے عبادات،
معاملات، قوانین منزلیہ، دمعاشرت احکام، دسلکت قوانین، بین
القوامی قوانین او بیا عقائد، اخلاق، تاریخ محسوسات، غیبیات،
واقعات دنی او حقائق آخرت تول مضامین دی بیا دے وسیع مضامینو
دبیا نولو دبارہ دائرہ دوسرے تنگ دے چہ ہیچ یومضمون او عبارت
نہ دروغ او خلاف واقعہ نہ وی او سرہ دے دے دقرآن پہ فصاحت

او بلاغت کئے یو ذرہ فرق ہم نہ راسخی لکہ چہ فرمائی :-
ذَلُوْكَانَ مِنْ عِنْدِ عِيْرِ اللَّهِ لَوْ جَدُّوا كَجِرَةِ تَدَانِ دَخْدَانِ نَه سَوَادِيْلٍ
فِيْمَا اِخْتَلَا فَا كَثِيْرًا ○ سورة النساء : چا کلام دے نو ذہمہ پہ مشا ن
"یہ عہ :- بلاغت ارد مضامینو پہ صداقت کئے بہ خا مخا فرق

را غلے وو

داسے شان دھندہ کلام کیدے شی چہ دھے سرچشمہ لا محدود
قوت وی او ہندہ صرف خالق کائنات کیدے شی، نو دا دلیل ددے خبر
شوچہ قرآن ہم د اللہ تعالیٰ رشتیا کلام دے :-

۸ - غیبی اعجاز

پہ قرآن کریم کئے د غیبی علومو یو لویہ ذخیرہ موجودہ چہ
ہفے نہ دیر غبت فلسفی اولو کے عالم رسائی نشی کیدے نو دا بہ کلہ
اشی چہ د نالوستی قوم یو نالوستی ذات بہ ہفے نہ رسائی اشی ددے
غیبی علومو دیر نمونہ وی :-

۱) کو با ندینو پیغمبرانو علیہم السلام او قومونو تاریخ، دھے نتیجے او اثرے
۲) داتلو کے واقعے، دوخت نہ ڈو و جے دھے خبر ورکول اودھے داسے
حقیقت بیا نول چھ ظاہری اسبابو اراثرہ نہ وی،

۳) دمرک اطبعیا تو نہ بعد امورو پہ بارہ کئے داسے حقیقتونو
بیا نول چہ دلو کے فلسفی اودے یو فلسفیا نو د مجموعی قوت نہ ہم
دیر اوچت وی :-

(۴) دتیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام مثلاً آدم علیہ السلام حضرت
نوح ع۔ حضرت ہود، حضرت صالح، حضرت ابراہیم، حضرت
اسعیل م۔ حضرت اسحاق، حضرت یوسف ع، حضرت موسیٰ
حضرت ہارون م۔ حضرت داؤد۔ حضرت سلیمان م، حضرت عیسیٰ

حضرت یحییٰ او حضرت زکریا علیہم و علی نبینا الصلوٰۃ والسلام
تاریخی واقعات اوددے یو لو حضرتو علیہم السلام د دعوت او تبلیغ
مقصدونہ اوددے یو لو حضرتو علیہم السلام مرد قومونو امتونو
واقعات اوددوی پیغمبرانو علیہم السلام د دعوتونو اوارشا دونو پہ
خپل خپل امتونو بانڈے موافق او مخالف اثرات اوددوی انجامونہ
اونتیجہ، ددے نتیجہ علترنہ او اسباب عبرتونہ اونصیحتونہ چہ شنکے
تحقیق او حیرت انگیز صداقت او بلاغت سرہ قرآن بیان کریدی
دھے مثال پہ انسانی تخریر کئے نشی موندے :-

دے واقعاتو یو حصہ پہ توڑیت کئے موجودہ او حہ حصہ دتوڑنت
د عالمانو او تاریخ پہ سینو کئے محفوظ وہ لیکن د صاحب قرآن علیہ
السلام پہ نول ٹوند کئے یو واقعہ ہم داسے نشہ چہ ہفوی نہ دانشانی
استاذ نہ دزکلی کرے حہ موقعہ پینہ شوی وی یائے تیر شکر کرے کوی
وی، یا چا استاذ داسے ویلی وی، چہ صانہ حضور علیہ السلام زکر کرے کریدی
داسے علومو باقاعدہ حاصلو دپارہ بالخصوص دیوانی اوناوستلی
سری دبارہ دیرہ زمانہ اودپرلہ نیے زکر کرے ضرورت وی، دے
دپارہ د خوکینتو یا خوملتو ملاقات کافی نہ وی لیکن د نبوت د زمانے
د قرآن دشنا نو ہیغ وخت ددوی عدا دمی توب نہ انکار انکروا ونہ د
تیر شوو پیغمبرانو علیہم السلام یا د تیر شوی قومونو پہ واقعاتو کئے
خہ شک بنکارہ کرے وودا خبرہ ددے واضح دلیل دے چہ نول دشنا
اودوستانو دا حقیقت او رشتینی منلہ چہ ہفوی علیہ السلام امی و
اوچانہ ہم ہفوی زد کرے نہ وہ کرے او قرآن کومر و صبی واقعات
د انبیانو یا د امتونو چہ بیان کرے دی ہفے ہم صحیح منل کہ منڈے
منل نو خاغا بہ فی اعتراض کرے وے، پہ دے بنا موجودہ مستشرقینو

اعتراضات رد و او را موروثی بار که حکم عطا او به بنیادی چه ددے، مقصد سیاسی دے او استعمار تہ و دہ و رکول دی، داستراقت فتح علیی را دہ ندادہ بلکه د تحقیق پہ مرکزی سرچشمے د طاقت د قرآن او پہ نبوت بانہ سے حملہ کول غوازی چه د مسلمانانو د زبر و نونہ د قرآن او نبوت ہفہ جرے غٹھے شی او د ہغوی د فطری وحدت خانہ اش او دردی د جگہ اکولوا و خان خان لہ کولونوی دو کو تہ پرا نیتے شی:

يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَنْوَارِهِمْ ۗ وَيَكْفُرُوا بِنُورِهِمْ
 وَاللَّهُ مَنَّ عَلَى الْكٰفِرِيْنَ ﴿٥٠﴾ ۚ خولو مرکزی او اللہ د خیل رنہا سورہ الصف ایۃ، ع: پورہ کو تہ دے ہر خومرہ چه کافران تہ بدگنہی پہ عاموانگریزی دانو کنے صحیح علم دین نشتہ او د دینی ژے عربی ہم مہارت نشتہ او ددے نہ علاوہ د دوی دیورپ ہر یوم صنف سرہ عقیدتندی ہم دہ چه داد مغربی تہذیب اثر دے او د علماء دین تہ کر کہ دے، دا خلور خیزونہ دا سے دی، چه مستشرقین خیل فتنے تہ پہ دے ہنہ و دہ و رکولے شی، مؤید د گولڈ زیتر، د مذاہب تفسیریہ نوم کتاب او د ولیم میرر، د لائف آف محمد، نوم کتاب پہ آزاد فکر دیرہ ہنہ مطالعہ کریدہ لیکن پہ مؤید ہر ہفہ اثر شو چه نوم مؤید اس بیان کہ او دا خمونیز د یقین د مضبوطوالی یو باعث جو رہ شو، مؤید دراتلو کی ۹ مور د پہ بارہ کنے د قرآن کریم یو خو ہفہ غیبی اعلانات بیا نوو چه نوم لاشو تہ وواونہ د ہفہ خہ اسباب او ذرائع وو

۱ قرآن کریم دا سے قسم اعلان پہ دے الفاظ کو تہ کربدے: عَلَيْتِ الرُّسُلُ فِيْ اَذْنِ الْاَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلِيْهِمْ سَيَعْلَبُوْنَ ﴿٥٠﴾ سورہ الروم آیۃ ۵۰ رومیان د ایران پہ مقابلہ کنے د سے مغلوب شو چه د کسری فو جو نور و می حکومت او د ہفہ مرکز دل سے تباہ کرو، چه دے یو

خیل فلنگی، یا ست جور کرو، تاریخ انہو دل چه ددے خبر سے خہ نبتہ ہونہ و، چه رومی حکومت پہ بیا راپا لشی او د کسری ہفہ نوے حکومت تہ بہ ماتے ورکوی، مگر قرآن بضع سینین، یعنی دلسو کالونہ کہہ مودہ مقرر کرے او ہر دفعہ اشوہ دلسو کالونہ کہہ سو د کا کنے رومیانو کسری تہ شکست ورکرو او دوست دشمن د قرآن دا غیبی اعلان پھیلو ستر پرورشتیا او کیلہ ویکے اکیڈ او د تاریخ پہ بانو کنے محفوظ شو۔

۲ مسلمانان دیر کمزوری ووا او قدیش دیر زور آورو، با مخصوص د حدیبیہ پہ مقام سنہ ہر کنے چه صحابہ کرام د دیر لہرے خایہ مدینے سورے تہ د عمرے پہ نیت را غلی وو قریشو د طاقت بہ نشتہ کنے ہغوی دمکے شریف او د عمرے نہ منع کول سر دے چه داکار د عربو د منل شری قانون تہ ہم خلاف وو، مسلمانانو د صلح حدیبیہ ہغی کمزورے دفع ہوا منہ پہ ہفہ کنے یو دادفعہ ہر و، چه داخل د مسلمانان عمرہ نہ کوی بلکہ آئندہ کال د بیا راشی او پہ دے حال کن سورہ فتح نازل شو، اِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ﴿١﴾ (سورہ الفتح آیۃ ۱) چه پہ دے کنے د دو فتنو پیشگوئی شوے و، یو د یہود و خیرازہ زمکہ د مسلمانانو پہ قبضہ کنے را تلک او د ہغوی لوئے طاقت تہ ملتے ورکول، او دویم د قریشو بلکہ د عربو مجبوعی طاقت تہ ماتے ورکول او مرکز عرب مکہ مکرمہ فتح کول، دا دوا رہ فتح مسلمانانو صرف پہ د دو کالونین حاصل کرے، ددے نہ معلومہ شوہ چه قرآن کریم دعا لیل الغیب کتاب دے

۳ قرآن حکیم دا سے وخت کنے د خلفاء راشدینو د خلافت پیشگوئی کرے چه د صحابہ کرام و ژوند تہ ہم خطرہ وکہ بلکہ یومسلمان ہم خان محفوظ نہ کنر یو لیکن د قرآن حکیم دا پیشگوئی درستہ ثابتہ شوہ او ہم ددے مطابق ہغوی د دھکے حکومت حاصل کرو د ہغوی دین

او اسلام هم سیاسی طاقت بیا مؤند او مضبوط شوا و اسلام په بقل جهان
 د خلفا و راشدینو په ذریعه خورشو، او د مسلمانانو نه د یو حکومت نه هم
 خدیو په پاتنه نشوه، د دے څلور وارو خبرو اعلان په څلور دے الفاظو
 کینه قرآن کریم وو، وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
 لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ
 دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا ط (سوره نور
 آیه ۳۱) په نادوغه حالا تو کینه قرآن حکیم د اے نور د یرغیبی اعلانات
 دوخت نه رو و یرغیبی او بیارشتیا اخیل مکره لهند والی په عرضی
 صرف هم دا مثالونه کافی گنرو.

۹- انجذابی اعجاز

د قرآن حکیم د جاز بیت دا ځه یو خاص شان دے چه په هیڅ
 انسانی کلام کینه نشته:

۱) د جاز بیت یو دلیل دا دے، چه غیر عرب خلق د پردی ژبے د قرآن
 په یرتکلیف یا دوی یاد دے ساقی او د دے دورو نه او تکرارونه کوی،
 حالا نکه د دے کین د نبوی هیڅ فائده نشته. دا جاز بیت یواځے د قرآن
 کیدیشی، د بل هیڅ کتاب نه.

۲) دویم دا چه د دے په معنی نه پوهیدونکی خلق هم بیا بیا ټول
 د دے تلاوت کوی او زړه ته یو پورته کیږی نه دینه معلومه شوه چه
 انسانی روح د پاره په قرآن کینه یو خاص جاز بیت مؤند د شی

۳) دریم دا چه د دے په مطلب نه پوهیدونکی خلق هر چه دا تلاوت
 کوی تو په هغه هم یو خاص اثر کیږی، او د دے تجربه شوه د دې په
 پوهیدو و څو خوا اثر خا هئا کیږی، نو دا ځه کشش چه په بل یو انسانی کتاب
 کینه هم نشته. د دے خبر دے دلیل نشی جوړید دے چه قرآن کلام الهی دے

۱- تالیفی اعجاز

د قرآن حکیم په تالیف کینه هم اعجازی شان موجود دے، ځکه چه
 انسان یو کتاب جوړه وی، نو د هغه یو څو مضامین، د فصل، بیا څو
 فصلونه د باب، بیا څو بابونه د کتاب په عنوان سمه یا دوی او
 بل لیکن د قرآن تالیف بالکل د انسانی تالیف نه جدا او نوی شان
 لری، او سره د دے دومره معقول دے، چه ما م را زی رح فرمائی،
 چه د قرآنی ایتونو ربط هم یو مستقلة معجزه دے، په قرآن کینه په
 یو ځلے احکام، واقعات انبیاء، امور آخرت، او صفات د باری تعالی
 بیا یرزی، نو ظا هر بین نابوهه خلق د اے ربطی گنری خو قرآن حکیم
 خپل مضامین د دوو مقصدونو د پاره بیا کوی یو د د اے څیز ښودل چه
 انسان ته پوچه د هغه علم نه وی، او دویم چه قرآن په دے عمل غواړی
 ځکه چه یو بهترینه نسخه معلومول څه کمال نه دے تر څو چه په هغه
 عمل نه وی شوه، نو قرآن دا دواړه غواړی، علم او عمل لیکن د هیل
 ترغیب د پاره قرآن حکیم نور مضامین هم بیا کوی چه هغه به د تاریخ
 منلی شوی واقعات وی با لخصوص د پیغمبرانو علیهم السلام او د هغوی د
 امتونو واقعات او یا به دا آخرت نتایج وی ځکه چه ښه عمل انسان
 هله کوی چه د هغه ښه نتیجه د هغه په دماغ کینه راشی او بد عمل پرینو
 په هله تیار یرزی، چه د هغه بدله نتیجه په وړاند د وی، او یا به دا
 صفات د باری تعالی وی د دے مطلب به دا وی، چه انسان به ځان د عالم
 اکمل، قاهر مطلق، عادل، ذات په وړاند د ذمه دار گنری نو نتیجه تی
 دا وی چه د د اے ذات د حکمونو خلاف ورزی به نکوی، د تالیف دا
 حیرت انگیز نظام د دے دلیل دے چه قرآن کلام الهی دے

۱۱- اعتدالی اعجاز

انسان د جذباً تو گو دے دے ددہ ہر حرکت پہ جذبات تو بنا وی
 قہر پہ وخت د رحم او شفقت نہ خالی وی او د رحم پہ وخت د
 او غصہ نہ تنزی وی، پہ خو شمائی کیتے بہ چوی ضم بہ ورسرہ پوتے نہ و
 لیکن د اللہ شان د جذباً تو نہ پاک دے، او قرآن د ہنہ کلام دے
 پھے کین غضب سرہ د مہربانئی او مہربانئی سرہ د قہر ذکر وی خوٹا یونہ
 جدا وی مثلاً د غضبہ حائے گنہگار ان وی او د مہربانئی حائے
 فرمانبرداری وی ہر مدعہ وجہ دہ چہ قرآن کیتے دویز دوسرہ د ذری
 و کولو او زبری و کولو سرہ د ویز دلو، جنت سرہ د دوزخ او دوزخ سرہ
 جنت ذکر پہ یو محلے کیتے موجود وی او بے شمیرہ حایو کیتے پہ یو آیت کیتے
 سینہ، او قہر، دواہہ موجود وی مثلاً،
 نَبِيٌّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْعَفْوَ الرَّحِيمُ : حُصَا بندگان خبر کرہ چہ
 وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ : حُومعاف کوونکے او مہربان
 سورۃ الحجراتہ ۲۰:۱۰ : او دا چہ حُما سزا ہم درد ناکہ دہ
 دے جمع نہ مطلب دا چہ د قرآن سرچشمہ د جذباً تو گو دے انسانہ
 نہ بلکہ د جذباً تو نہ پاک د حکمتونو د خزانے کلام دے، د ہنہ د حکمت
 تقاضا دہ، چہ انسان کیتے د محبت او خوف دواہہ حکم وی، کچرے خوف
 خدا نہ وی، نو بیا بہ د خدائے پاک د فرمانبرداری کارخانہ کلبہ د و
 شی، کچرے معیولی انسانی حکومت کیتے د حاکم ویرہ نوی نو حکومت
 پاتے کیری دارنگ د محبت ضرورت حکم دے، چہ پہ عبادت کیتے خدا
 وی د محبوب حکم پہ اخلاص سرہ، مینہ شی او د ہنہ د پارہ عجب د خا
 قربانئی و کولو نہ ہم تیار وی، ہر کلمہ چہ پہ اللہ تعالیٰ کیتے دا دواہہ
 جمع دی نو د ہنہ کلام قرآن کیتے د ہم د دواہہ خاٹھا جمع وی، پہ نہ

خیزونو کیتے دا دواہہ جمع کیدل د نیت پہ حساب دیر کم دی،
 انسان دہ زموی یا ک ظالم انسان نہ دیریزی سینہ نے ورسرہ نشہ
 ورسرہ د ہنہ محبت شتہ لیکن ویرہ کیتے تر نشہ معلومہ فتوح
 بولتے خالق کائنات کیتے دا دواہہ جمع کیتے شی بلکہ د ہنہ ذات د دے
 دواہہ و مرکز دے، ثابتہ شہہ چہ قرآن حکم ہر د دے ذات کلام
 د ترغیب او ترہیب پہ بارہ کیتے آیتونہ پیش کوم
 لَا تَقْظُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ ط إِنَّ اللَّهَ : د اللہ د رحمت نہ نا آمیدی مکی
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ : بیشک اللہ تول گناہونہ معاف
 الْعَفْوَ الرَّحِيمُ سورۃ الزمر ایۃ ۴۰ : کوے شی، پہ تحقیق ہنہ معاف
 کوونکے او مہربان دے :

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةٍ : ہینہ نفس نہ پوہیزی چہ ما کوم
 أَعْيُنٍ جَزَاءٌ لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ (سورۃ : ستریز و یصلو و الا لغتوںہ د ہنہ
 السجدة ایۃ ۴۱ : : : : : د پارہ د معلونو پہ بدل کیتے پت سائلے
 دکا : دویرو لو پہ بارہ کیتے ارشاد دے :-

وَحَابٌ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ مِنْ وَّرَائِهِ : ناکامہ دے ہر ہنہ کس د چا چہ
 جَهَنَّمَ وَيُسْفَى مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ : پہ خیل زور ویا پروا و اسلام
 وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ : سرہ نے ضد کولو د ہنہ د رستو
 مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٌ ط وَمِنْ وَّرَائِهِ : جہنم دے، د ہنہ د ذروا پہ پتہ
 عَذَابٍ عَلِيمٌ : سورۃ ابراہیم ایۃ ۲۰ : دہ خینو لے شی کوپ بہ تراخلی
 مگر تیزولے بہ نے نشی او د ہر طرف نہ پہ دہ د مرکب سختی وی خرموی
 بہ نہ او د دے نہ پس بہ پہ سخت عذاب کیتے گیروی ؛

۱۲- ملکی اعجاز

د بتو لو ہلوئے انسان بادشاہ حکم ہر چلیزی او خلق تر ویریزی ہم

مکرر دوارہ محدودوی، اوداسے ہچرے نشی کو لے چہ زمکے یا
 آسمان غوندا سے یوغت مخلوق تہ حکم درکری، لیکن قرآن طوفان
 نوح علیہ السلام کینے زمکے او آسمان تہ داسے حکم درکرو:-
 يَا رِضُّ اَبْلَعِي مَاءً لِكِ وَ نِسْمَاءُ : اے زمکے خپلے ابہ تیرے کرہ او اے
 اَقْلَبِي : (سورۃ ہود آیت ۳۷) : آسمانہ اُ بھ بندے کر :-
 اودا حکم کے جاری ہمر کرو دُ نیا لوٹے باد شاہان د خلو ق د حو شامدو
 تقریرونہ او خبرے دے د پارے کوی چہ ہنری چر تر بغاوت اُنگری او حکم
 نروا نخلی، لیکن د یو یورپی مُصنّف پہ قول قرآن نہ دامعلومیزی،
 چہ ددے مصنّف چانہ نہ ویریزی دے نہ معلومیزی چہ قرآن د
 خالق کلام دے :-

دریم فصل

د تفسیر و تاویل اود دے دوارو د متعلقاً تو بیان :-
 را د تفسیر و تاویل د لفظو نو معنوی تحقیق :-

تفسیر پہ عربی لغت کینے د فسر نہ جو رہے چہ د هغه معنی دیوخیز بنکاره
 بیما توں دی او پہ دے وجہ فارورہ، تہ ہم تفسیر و ویلے شی حکم چہ د
 هغه پہ لیدو بہ د اکثر د مریض حال بنکاره شی تاویل پہ عربی لغت کینے
 د اول نہ جو رہ دے چہ د هغه معنی را اگر تحیدال دی، د تاویل اصطلاحی
 معنی همد غیے د قرآن الفاظ تو لو احتمال معنی کانوکینے یومعنی تناسل
 را گر خول دی،

د تفسیر و تاویل پہ شرعی او اصطلاحی معنی کینے خرا فوال دی
 دا، دا ابو عبیدہ قول دے چہ دوارہ یومعنی لری (۲۲) امام راغب فرمائی
 چہ تفسیر عام لفظ دے د کلام الہی تشریح اود کلام انسانی تشریح و دواں
 تہ ویلے شی، مگر تاویل یوائے د کذب الہیۃ تشریح تہ هر ویلے شی :-

(۳) دامام ابو منصور ما نزدیک داری دے، چہ تفسیر دے تہ وائی چہ
 د قرآن مراد یقینی طور متعین کرے شی، اونا ویل بہ دے تہ ویلے شی
 چہ احتمال معنی کانوکینے قرآن کب یوہ معنی غیر یقینی طور متعین کرشی، رُوخ المعانی
 جلد دوم اللہ، الاتقان، جلد ۱ ص ۳۳۳) خمون بہ نزدیک دے اوقالو کینے تہ اختلاف
 نشہ صرف اصطلاح کانوا اختلاف دے د متقدمینو اصطلاح دادہ چہ
 تفسیر و تاویل دوارہ پہ یومعنی کینے استعمالہ وی او د تفسیر پہ موعنہ لفظ
 د تاویل استعمالہ وی، تفسیر ابن جریر دا طرز غورہ کرے دے ابو عبیدہ
 دوارہ ہم معنی بولی د هغه پہ ویرانندے دغه اصطلاح د متقدمینو د
 اود متاخرینو اصطلاح هغه دے کومہ چہ ابو منصور ما نزدیک بیان
 کریدہ، چہ تفسیر هغه دے چہ نو یقینی دلیل نہ مراد الہی متعین کرے
 شی و تاویل بہ هغه بلے شی چہ بہ احتمال معنی کانوکینے یومعنی پہ ظن او
 جنبہ متعین کر بشی۔ دامام راغب فرق حقیقی نہ دے بلکہ د متعلق پہ
 اعتبار یوا اصطلاحی فرق دے۔ چہ د تاویل تعلق د کتب الہیہ د تشریح
 سرہ دے او تفسیر عام دے :-

دارنلث دا قول چہ روایۃ د قرآن د معنی متعین کول تفسیر اوددایۃ
 متعین کول تاویل دے :-

یا کومہ معنی چہ د قرآن د عبارات نہ واضح معلومیزی هغه تفسیر
 کرکومہ چہ پہ اشارے د الفاظو سرہ معلومیزی هغه تاویل دے :-
 بتولے د متاخرینو اصطلاح کانے دی کونڈی د قد ما ڈ پہ اصطلاح کینے
 دوارو یومعنی دے چہ صاحب ناموس دا بنکاره بیان کریدہ اود
 متاخرینو اصطلاح علامہ آلوسی پہ رُوخ المعانی کینے بیان کریدہ :-
 (۲۱) د تفسیر، تعریف، موضوع او غایۃ (فرض)
 علامہ آلوسی پہ رُوخ المعانی کینے د علم تفسیر دا تعریف کرے دے، چہ

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظ ہر معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم نزول قران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ ووحک د ہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول د صاحب ذ مناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے د ہغوی طبعی مہارت و وافرطری ذوق تہ ہم
 ر جلد، اصد ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سر دے لر لوبو حکم ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری د ہفہ تحقیق نوم دے، چہ د ہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران د تفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ يَكْفُرُ بِالْبُاطِلِ** دہر جو کینے دنور قوم نو دکلمون پہ وجہ دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
تفسیراً: آية عسى پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** ددے شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے۔
الان الله رآل عمران آية عسى موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بلسان عربی مبین** او
 غایت او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول د الله تعالی انا انزلناه قرانا عربيا لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے د ہفہ تابعداری اکرے سہ۔

د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط

روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ تور دکتا بونو کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقا بیت د پارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکا ددلائل پہا ذکر کو۔

علم اللغة یا علم اللسان

(عربی) مہارت دپوہ ضروری دے۔ علم السنہ
 اودامہارت پہا دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمدلولات تو
 دوقوع استعمال تحقیق چہ دا بہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردات لسانی تغیرات او تصرفات چہ دا بہ علم الصرف والاشتقاق پہا دے پارہ چہ دنزول قران اسباب۔ دقران دمجلا تو تشریح اود
 ذریعہ حاصلیزی، د مرکبا تو اود قران د جملود تغیرات او تصرفاتو
 حرکاتو او اعدا با تو د تبدل چہ دا بہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتو حکم شوے دے لیکن دا وضاحت نشہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود مجمل استعمال دکتو اود آسرا وچہ دا پہ علم البلاغہ، خومرہ دے۔ دہر مونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

علم تفسیر ہفہ علم دے، چہ پہ ہفہ کینے دقران ذالفاظ طرز لفظ ہر معلومیزی دقران رومی محاطبو (صحابہ کرام و اعراب) تہ د
 دمفرداتو دقران مدلولات اومعانی مرادہ اود ہفہ افرادمی او تکریم نزول قران پہ وخت ددے علومو ضرورت نہ ووحک د ہغوی
 احوال اود بورومتعلقا تو بحث دی او پہ قول د صاحب ذ مناهل العرفان بہ ہر دادہ پہ دے کینے د ہغوی طبعی مہارت و وافرطری ذوق تہ ہم
 ر جلد، اصد ددے مختصر تعریف دادے، چہ علم تفسیر قرآن سر دے لر لوبو حکم ہغوی ددے علومو دمقاصد و ماہرو، لیکن دغیر
 تری د ہفہ تحقیق نوم دے، چہ د ہفہ نہ مراد الہی متعین کیدے شیء ربوا و نزول قران ذ زمانے نہ پس دنور و عربود پارہ دقران دپو
 دقدما و ذ اصطلاح مطابق قران د تفسیر او تاویل یومعنی بنودے، پہ غرض ددے علومو مہارت ضروری اگنرے شو حکم چہ رستی
 سورہ فرقان کینے دی، **وَلَا يَأْتِيَنَّكَ بِمِثْلِ الْاِجْتِنَاكِ بِالْحَقِّ وَالْحَقُّ يَكْفُرُ بِالْبُاطِلِ** دہر جو کینے دنور قوم نو دکلمون پہ وجہ دا ذوق فطری باقی پاتے نشو
تفسیراً: آية عسى پہ بل خلتے کینے ارشاد دے، **وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ** ددے شرط ضرورت پچھلہ دقران نہ ثابت دے۔

الان الله رآل عمران آية عسى موضوع د علم تفسیر کلام دے روح المعانی لے علی قلبک لتکون من المنذرين **بلسان عربی مبین** او
 غایت او غرض د علم تفسیر دمراد الہی علم حاصلون بہ دے غرض دا قول د الله تعالی انا انزلناه قرانا عربيا لعلکم تعقلون
 چہ پہ اعتقاد او عمل کینے د ہفہ تابعداری اکرے سہ۔
د تفسیر او دمطالبو دقران دپوہ آداب او شرائط
 روح المعانی، الاتقان، برهان، مناهل العرفان او پہ تور دکتا بونو کینے
 تفسیر کاہلیت او استعداد اود قران دپوہ دقا بیت د پارہ
 شرطونہ ذکر دی موبزہ داسرکا ددلائل پہا ذکر کو۔

علم السنہ

(عربی) مہارت دپوہ ضروری دے۔ علم السنہ
 اودامہارت پہا دے علومو حاصلیزی، دمفردات قران دمدلولات تو
 دوقوع استعمال تحقیق چہ دا بہ پہ علم اللغة سرہ کیری، دقران
 مفردات لسانی تغیرات او تصرفات چہ دا بہ علم الصرف والاشتقاق پہا دے پارہ چہ دنزول قران اسباب۔ دقران دمجلا تو تشریح اود
 ذریعہ حاصلیزی، د مرکبا تو اود قران د جملود تغیرات او تصرفاتو
 حرکاتو او اعدا با تو د تبدل چہ دا بہ علم النحو سرہ معلومیزی، دقران کتو حکم شوے دے لیکن دا وضاحت نشہ چہ دنمونونو بقول
 الفاظو دانتخاب اود مجمل استعمال دکتو اود آسرا وچہ دا پہ علم البلاغہ، خومرہ دے۔ دہر مونج وخت دکوم خلتے نہ شروع کیری

او کله ختمبیزی، بیا د هر منوخ د کتونو شمیر خومره دے د منوخ او
 ترکیبی خومره دی او څنکه دی د منوخ شرائط خومره دی، او کوم کوم
 دی دغه رنگ د زکوٰة حال دے چه زکوٰة په کوم کوم مال کښه دے او په کوم
 کښه نشته. د میاشت دے که د کال د مال په هر جنس کښه د دے منوخ
 خومره دے، د زکوٰة شرطونه څه دی او د هغه مصارف کوم دی
 دے ټولو تشریح چه حقیقت کښه د قرآن تشریح دے بغیر د سنته نامکده
 د دغه حال د حج روغی او د نورو احکامو دے، څنکه چه مونږ
 د قرآنی الفاظو په مطلب د پوهیدو د پاره د هر بودوخت محتاج یو
 دغه رنگ د قرآن عملی شکل متعین کولو د پاره د حدیث او سنت
 محتاج یو، او دا خوینږ محتاجی د قرآن محتاجی نه د ده حکم چه
 مونږ ته د قرآن نه د فائده اغستو د پاره قدرتی طور د دے
 امور و ضرورت دے، مونږ چه اوبونه فائده اغستل غواړو
 مونږ ته د کومې کښتو یا د و لے جوک و لو ضرورت وی، د دے
 دا مطلب هرگز نه دے، چه اوبه محتاج دی، یا کوه یا و له محتاج
 د ده بلکه مونږه فائده اغستو د پاره د دے دواړو محتاج یو او په
 بے نیازه دی، همداغه وجه د ده چه پخپله قرآن د خپل پوهه د پاره
 د حدیث او د سنت ضرورت بنود لے دے کوم چه د حضور علیه السلام
 قول او عمل بللے شی ارشاد دے،
 وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ط (سوره جمعه آیه ۵) د حضور علیه
 السلام منصب داد دے چه هغه خلقوته د قرآن او د حکمت تعلیم ور
 کړی، دا د قرآن د مطالبو تعلیم بنائی، ځکه چه د قرآنی الفاظو ته
 ژو چه ذکر دے، بَيِّنَاتٌ لِّعِبَادٍ آيَتِهٖ، حکم د عامے قاعدے له مخه
 کچرے یو استناد صرف د کتاب علمت و اوږی نو دانسی ویلے چه

ده د کتاب تعلیم ور کړی و تدخو چه هغه د کتاب د مطالبو تعلیم
 نه وی ور کړی په بل ایت کښه دی :-
 لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ س (سوره النحل آیه ۱۰۶) د پاره چه ته
 واضح کړی، خلقوته هغه کتاب چه دوی د پاره نازل شوی دے
 علی هذا القیاس په دے باره کښه د پرا ایتونه موجود دی چه د هغه
 د قرآن پوهه په علم الحدیث باندے موقوفه ثابت شوی د ده
علم الآثار د قرآنی معنوی پوهیدو د پاره د صحابه او تابعینو
 د آثارو علم ضروری دے صحابه خو برا راست
 د حضور علیه السلام شاگردان دی او تابعین په یو واسطه
 شاگردان دی، د دوی د قرآن پوهیدو رو شتو خلقونه زیاته
 صحیح دے، امام شافعی رحمه الله تعالی په الرساله کښه بیکي چه هر
 اجتهاد هُم فَوْقَ اجْتِهَادِنَا، چه د صحابه کرامو رض اجتهاد خوینږ
 د اجتهاد نه د پیر غوره دے، د صحابه کرامو په باره کښه د قرآن
 کریم ارشاد دے،
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ط (بینه آیه ۵) الله تعالی د هغوی
 نه راضی او دوی د الله تعالی نه راضی دی
 د رضائے الهی دا آسمانی سند دومره اوجت (اعلی) دے چه دے
 سره دا احتمال نه پاتے کیدی چه مجبوری حیثیت سره به دوی نفسیر
 غلط شی او د امت د پاره به د گمراهی سبب جوړ شی، ځکه چه د رضائے
 الهی نه پس د دے قسمه احتمالاً تو گنجائش نه پاتے کیدی، دے نه علاوه
 د علم الآثار نه د صحابه رض او تابعینو د احوالو علم را تلے شی او
 مفسر قرآن د داسے تفسیر کولو نه محفوظ پاتے شو چه د دے ټولو خلاف
 دی او د تحریف قرآن غوندے د یو غلط جوړ شوی په

چہ پہ ہفتے ہاںدے قرآن کینے دے دوزخ و عیدار اغلے دے
 وَمَنْ يَشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ ۚ اُو دَمُومِنَانُونَه پَه خِلَاف لَارْمِي
 تُوْلَه مَا تُوْلِي وَتَصْلِيَه جَهَنَّمَط وَسَاءَتْ نَوْمُونِنَبَه هَعْنِي دَهغُوِي د
 مَهِيْرَاط رَسُوْرَه النَّسَاءُ آيَه عَه ۙ حَوِيْنَه پَه لَار تَلُوْتَه پَرِيْنَدُوْاو
 جَهَنَّم كِيْنَه بَه تُوْرَا تُوْمُوْوَجَه هَعْفَه دِيْر خَرَاب خَائَه دَه، دَدَه آيَت
 نَه مَعْلُوْمَه شُوْرَه چَه خُتْكَه مَخَالَفَت دَرَسُوْل عَلِيَه السَّلَام جُرْم دَه دَغَه
 رَنَك دَصِيْحَابَه كَرَامُوْ مَخَالَفَت هَر جُرْم دَه، خُتْكَه چَه دَنَزُوْل قُرْآن
 مُؤْمِنَان هَمْدَغَه دِي، لَه دَه وَجَه دَايَسَه تَفْسِيْر چَه دَصْحَاب كَرَامُوْد
 مَجْمُوْعِي رَا تَه نَه خِلَاف دِي هَعْفَه تَخْرِيْف اَوْ جُرْم دَه، چَه دَهغَه سَزَا
 دُوْرَخ دَه ۙ

۴- علم القواعد و اصول استنباط ۙ

دَمُفَسِّر دَه پَارَه دَعْرَبِي زَبَان دَهغَه تُوَانِيْنُو عَلِم هَم ضروري دَه
 چَه پَه هَعْفَه دَجْمَل، مُفْصَل، عَام، خَاص، مُطْلَق- مُقَيَّد، اَمْر
 نَهِي وَغِيْرَه حَقِيْقَتُوْنَه اَوْ مُقْتَضِيَات مَعْلُوْمَه كِرِي شِي چَه دَتَفْسِيْر
 كُوْلُو پَه وَخْتَل اَحْكَام اَوْ نِيْجُوْر اَوْ سَلَز كِيْنَه غَلْطِي اُنْكَرِي، دَا قُوَاعِد
 دَا اُصُوْل فِطْهِي دَعْلِم نَه مَعْلُوْمِيْرِي- دَا دَعْرَبِي تَبِيْ بُوْثُوْر عِلْم دَه
 چَه خَاص اَهْل عِلْم تَه يِيْزْنِي اَوْ دِيْنَه اَهْل اِسْتِنْبَاط وِيْلِي شِي دُوِي
 پَه دَه قَاعِد و كِيْنَه مَاهِرُوِي، اُو دَدَه پَه زُوْر دَا اَحْكَامُوْد اِسْتِخْرَاج
 جُوْكَه وِي قُرْآن كِيْنَه دَدَه خَاص طَبَق دَكُر دَه ۙ

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ يَخَفُوا ۚ وَإِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ يُدْرِئُكُمْ أَيُّكُمْ شَرٌّ أَوْ بَرٌّ ۚ وَإِذَا هَدَاكُمْ فَتَبِعُوا هُدَايَ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۚ
 اِنَّهُ اُو دَرَسُوْل عَلِيَه السَّلَام تَه حَوَالَه

مِنْهُمْ ۚ سُوْرَه النَّسَاءُ آيَه عَشْر ۙ كِرِي نُوْدَا سْتِنْبَاط خَاوِنْدَا نُوْبَه دَهغَه حَقِيْقَت
 پِيْزْنَدَا لَه وَسَه ۙ
 شَرِي اَحْكَام كَجْرَه اُو اَمْرُوِي نُوَامِر دَه اُو دَا مَن خِيْز دَه اُو كَجْرَه مَهِيَات وِي
 نُوْنَهِي دَه اُو دَخُوْف خِيْز دَه، خَه مَعَامَلَه كِيْنَه دَا تَحْقِيْق كُوْل چَه مَامُوْر
 دَه كَه مَنَهِي نُوْد دَه بَدَا مَطْلَب وِي چَه دَا مَن كِيْنَه دَا خِل دَه كَه
 خُوْف كِيْر ۙ اُو دَا اَللّٰهُ اُو دَهغَه دَرَسُوْل صَلِي اَللّٰهُ عَلِيَه وَ سَلَم رَكْتَاب اَللّٰهُ
 اُو حَدِيْث طَرَف تَار اُو رِيْل بَكَار دِي، دَه دَه پَارَه چَه اَجْتِهَاد كُوْنَكِي
 دَكْتَاب اَللّٰهُ اُو سُنَّت مَنصُوْصَا تُوْسَرَه دَدَه مَعَامَلَه مَوَازِنَه اُنْكَرِي اُو
 دَهغَه حَكْم تَرَا اُو بَاسِي دَدَه دَه پَارَه دَعْرَبِي پَه عَامَه تَبَه دَه بُوْهِيْدَن
 حَلَاوَه دَعْرَبِي تَبَه دَخُصُوْصُو قُوَاعِد و مَعْرِفَت رِيْزْنَدَل، هَم ضروري
 دِي چَه پَه هَعْفَه دَقُرْآن دَصَحِيْح قَانُوْنِي اِنْدَا نَه فِكْر دَار و مَدَار دَه
 اُو دَا اُصُوْل فِطْهِي دَعْلِم نَه دَدَه قَانُوْنِي قُوَاعِد اُو پِيْزْنَد اَهْلِي حَاصِلِيْزِي

۵- علم قواعد الالهيات

دَمُفَسِّر فَرَض دِي چَه هَعْفَه تَه دَا ذَاتِ اَلِهِي سَه كَتَر لُوْجَا كُوْر اُو نَا جَانُوْر
 عِلْم حَاصِل وِي، اُو هَعْفَه پَه دَه پُوْهِيْرِي چَه اَللّٰهُ تَعَالَى يُوْدَا يَسَه هَسْتِي
 دَه چَه دَجْسَمِيْت، طَرَف اَوْ مَكَان اَوْ زَمَان نَدَا مُنْزَرَه اُو پَاك دَه اُو د
 دَه قِيْد و نُوْنَه بِالْكَل بَهْر دَه، هَعْفَه دَا يَسَه ذَاتِي كَمَالًا تُوْسَرَه مَوْصُوْف
 دَه چَه لَا مَحْدُوْد دِي دَا دَه دَه پَارَه چَه دَهغَه آيَتُوْنُو پَه تَفْسِيْر كِيْنَه رِيْخ
 اُنْخُوْرِي كُوْم چَه اَلِهِيَا تُو اُو دَا اَللّٰهُ ذَات اَوْ صِفَاتُوْسَرَه مَنَعْلَق وِي، اُو بِيَا دَه
 اُمُوْرُو دَه پَارَه دَعْلِم اَلْعَقَائِد اُو عِلْم اَلْكَلَام ضروري دَه، چَه دَا اَلِهِيَا تُو
 پَه مَسْئُوْلُو كِيْنَه دَكُر اَهْلِي نَه مَحْفُوْظ پَاتَه شِي ۙ

إِنَّ اللَّهَ شَهِيدٌ كَيْدِهِ شَيْءٌ ۚ وَجَا پَه زُرَه كِيْنَه دَا شُبَه وِي چَه د تَفْسِيْر
 قُرْآن دَه پَارَه پَه كُوْمَر عِلْمُو كِيْنَه دَه مَهَارَت شَرَط اِيْخُوْمَه

شوے دے نو ہفغہ علوم خود نزول قرآن پہ زمانہ کہتے نہ ووبلکہ دہفغہ تہ
 تداوین شو لکہ علم الصرف، علم النحو، لغت، بلاغہ علم الحدیث والاثر
 علم العقائد او علم الکلام او اصول فقہ۔ اُس ددے ضرورت ولے پیدا
 شو او کہ ددے ضرورت وی نوذول پرانداینی صحابہ کرام او تابعین تو تفسیر
 بیاختگہ ووجواب دادے چہ د علم وجود او دہفغہ تداوین کہتے فوق دے دا
 بقول علوم مذکورہ، د نزول قرآن بلکہ دہفغہ نہ ہم ویرانداے موجود و
 عربی ژے سہہ دا کنہلی وواو پہ عربی خبر و اترو کہتے بہ استعمال لیدل میں
 ددے علوم تداوین او تصنیف نہ ووشوے ہے خو فاعل مرفوع و نیل
 مفعول منصوب و نیل، عام، خاص، مطلق او مفید دغہ رنگب د صرف
 او نحو تغیرات، دا استعمال بلاغتی موقع دا بقول د نزول قرآن پہ
 وخت کہتے موجود و او عربو بہ استعمال قول صرف د تصنیف او تداوین
 پہ سانچہ کہتے پس واچولے شو۔ علم الحدیث او علم الآثار د قرآن د تشریح
 پہ حیث قرآن سہہ سرہ وجود تہ رافل خو صرف تصنیف او تداوین لے
 رستوا شو نو دا شبہ حکمہ بے حایہ دہ۔

۶۔ علم الموهبة

دقرآن د پوہے او د تفسیر د مہارت د پارہ علم
 و ہبی او د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ پہ قول علم لدنی
 ضروری دے، چہ د نور ایمان او تقوی نہ پیدا کیزی، دقرآن ارشاد دے
 لَا يُمْسِكُهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ○ (سورۃ الواقعة آیہ عشر) دقرآن ظاہری الفاظ
 او نقوشوتہ صرف پاک لاس لگولے شی، یعنی دکوم، کس چہ طہارت او
 اودس نہ وی، نو ہفغہ ظاہری قرآن تہ لاس نشی لگولے دغہ رنگ چہ د
 چا طہارت باطنی او قلبی نہ وی، نو ہفغہ دقرآن باطن او دہفغہ معانی
 نشی موندے۔ دا طہارت باطنی او قلبی نور پہ طاعت الہی او تقوی سرہ
 پیدا کیزی، چنانچہ امام سیوطی رو پہ اتقان جلد ۷ ص ۱۸۱ کہتے دامام

ذکرشی د البرہان فی علوم القرآن نہ نقل کبری،

إِعْلَامَاتُهُ لَا يَحْصِلُ لِتَأْخِرِ فَهْمُ مَعَانِيهِ: دقرآن معانی او اسرار داسے کس
 القرآن وَلَا يَظْهَرُ اسْتِرَاحَةٌ لِمَنْ فِي قَلْبِهِ
 بَدْعَةٌ أَوْ كِبَرٌ أَوْ هَوَىٰ أَوْ حُبٌّ الدُّنْيَا
 أَوْ مِحْرَبٌ عَلَىٰ ذَنْبٍ أَوْ غَيْرُ مَا حَقَّقَ الْإِيمَانُ
 أَوْ ضَعِيفُ التَّحْقِيقِ أَوْ يَعْتَمِدُ عَلَىٰ
 مُفَسِّرٍ لَيْسَ عِنْدَهُ عِلْمٌ أَوْ رَاجِعٍ إِلَىٰ
 مَعْقُولِهِ وَهَذَا هِيَ كُلُّهَا حُجُبٌ وَمَوَالِجُ
 بَعْضُهَا أَكْبَرُ مِنْ بَعْضٍ وَهَذَا مَعْنَىٰ
 قَوْلِهِ تَعَالَىٰ سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ
 الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
 الْحَقِّ، قَالَ سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ
 يَقُولُ أَنْزَعُ عَنْهُمْ فَهْمَ الْقُرْآنِ
 أَخْرَجَهُ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ قَالَ
 سُفْيَانُ الشُّورَىٰ لَا يَجْمَعُ فِيهِمْ
 الْقُرْآنَ وَالْإِسْتِعَالَ بِالْحُكَّامِ
 فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ ط

پوہہ دواہہ د مؤمن پہ زہہ کہتے شی جمع کیدے۔
 دے نہ معلومہ شوہ چہ دقرآن د پوہے دپارہ زہہ درنہ ضرورت
 دے، چہ خوک دے نہ محرومی نو ہفغہ بہ دقرآن دپوہے نہ ہم محروم
 دی او دارنہا دہفغہ امور نہ پیدا کیزی کومر چہ پور تہ عبادت کہتے ذکر
 دی او د اللہ تعالیٰ نہ د نبض حاصل وود پارہ شرط دی ددے نوم

”عِلْمُ الْمَوْهَبَةِ“ دے چہ پہ دے دَقْرَانِ دَرَوَازَةِ پِرَانْتِے شِیْ

پہ حدیث شریف کہتے دی چہ چا پچھلہ رائے دَقْرَانِ صَحیحِ تفسیر
 هُمْ اَكْرَمُ رُتَبًا هَرَدَهْ فَهَلْ اَكْرَمُ رَابِدًا وَاوَدَ تَرْمِذِي، نَسَائِي (د
 ابوداؤد پہ یوبل روایت کہتے دی، فَلْيَتَّبِعُوا مَتَعَدًا اَوْ مِنَ النَّارِ يَعْنِي پچھلہ
 رائے تفسیر کوونیکے ددوزخ مستحق دے پہ دے وجہ بتول علماء پہ دے
 متفق دی چہ تفسیر بالرأے یوبدکار دے

د تفسیر بالرأے بتحقیق

د تفسیر بالرأے نہ دامعنی قطعاً
 مُرَادُ نَهْ دَهْ چہ دَقْرَانِ پہ تفسیر
 دہندورائے او فکر استعمال نشی، حُكْمُ چہ دے نہ خوبیر تفسیر
 کیدے نشی او پچھلہ قُرْآنِ پہ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ چہ خلق د
 قُرْآنِ کہتے فکر کوی او پہ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ چہ دا خلق
 پہ قُرْآنِ کہتے ولے غور نکوی) قسم الفاظوسرہ پہ قُرْآنِ کہتے د فکر او
 تَذَكَّرُوا کوونیز غیب ورکپے دے پہ دے وجہ رائے اَوْ تَكْرَهُ بَدَنَهُ دے
 بلکہ د تفسیر بالرأے مطلب دادے،

را، چہ پچھلہ رومی قائمہ کرے رائے بنیاد جو رکری او تَمَّ آ ن دے
 رائے نہ ذرا آکر ولو کو شنش کوی پہ دے صورت کہتے رائے اصل شرہ
 او قُرْآنِ تابع شو، چہ موضوع پہ سب کول دی او بددی او ددوزخ
 باعث دی، پہ دے صورت کہتے تفسیر بالرأے کہتے داسپ، سیبیت
 د پارادہ سیاق سیاق او د عربی قواعد و مطابق درائے پہ استعمال دے
 تفسیر کول چہ د قُرْآنِ او د اسلام د بنیادی مقاصد ونہ خلاف نہ
 وی ہغہ ”محمود“ دے مذموم نہ دے او دے تہ تفسیر بالرأے ہم
 نشی ویٹیلے، بیا ہر کہ دے نہ خوک تفسیر بالرأے اوائی نو د گتہ
 بِالْقَلَمِ“ کہتے استعمال شوے ”پ“ پشان رائے بہ صرف یو آلہ د تفسیر

د تفسیری عمل مجتہد اور مرجع بہ ندوی،

(۶) دویم صورت دادے، چہ پہ قرآنی تفسیر کہتے د عمل او نقل
 دود جہدا دائرے دی، د قُرْآنِ د مفسردا تو معنی متعین کول اسباب
 نزول، ناسخ، بیان د جملاتو او مختلف قرائتوںہ، دا بتول داسے خیزو
 پہ چہ صرف پہ نقل معلومی ری رائے پہ دے کہتے نشی چلیدے۔ لہذا
 پہ دے امور و کتب د رائے د دخل تفسیر بالرأے وی، چہ ہغہ بد دے
 باقی پچھلہ رائے ذالیت جیرو معنی یومعنی متعین کول یا د ہغہ نہ د
 حکم استنباط د قواعد و استنباط مطابق یا د قرآنی حکم د حکمت
 اودراز وغیرہ استخراج دا بتول تفسیر بالرأے کہتے داخل نہ دے،
 حُكْمُ چہ دا بتول امور د عقل او درائے دائرے سرہ تپلی دی نہ
 چہ دنقل اودرایت سرہ رالاتقان جلد ۲ ص ۱۰۱ و ص ۱۰۲ نو د
 تفسیر بالرأے بہ دامطلب وی، چہ رائے د نقل پہ دائرہ کہتے مدخلت
 اگری، او د نقل اوروایت پہ موقعہ نقل اوروایت پہ جائے پہ راجح
 سرہ تفسیر اگری، نو دا حد نہ تجاوز دے،

د شبہی ازالہ، د صوفیہ و اباطنیہ و د تفسیر پہ منہج کہتے فرق
 د اسلام صوفیہ و ہم د قُرْآنِ تفسیر و نہ کوی وی، اباطنیہ ملاحظہ
 ہم لیکن اول تہ تحریف او تفسیر بالرأے نشی ویٹیلے او دویم قسم پہ
 تحریف کہتے شامل دے، ددے فرق دادے، چہ صوفیہ کرام د قُرْآنِ
 ظاہری معنی مینی او د ہغہ سرہ د مناسبرا و مہائلو خیزو نو ذکر کوی
 چہ د ذہن د پرواز دائرہ وسیع وی، او دہنہ مناسب خیزو نہ د اسلامی
 مسلماً تونہ خلاف نہ وی، ددے نہ د اسلامی تورا نکار نہ لازمی
 مگر باطنیہ ظاہری معنی نہ مینی او د خپلے خوبنے دغہ باطنی معنی
 اصل مواد د اللہ گنری، لکہ حُكْمُ چہ دا فرق روح المعانی بلکہ تفتازانی

ہم بیان کریدے، علامہ اوسمی فرمائی

وَأَمَّا كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي الْقُرْآنِ فَهُوَ
 مِنْ بَابِ الْإِشَارَاتِ تَسْكِنُفَ عَلَى
 أَرْبَابِ السُّلُوكِ وَيُمْكِنُ التَّطْيِيقُ
 بَيْنَهَا وَبَيْنَ الظَّوَاهِرِ الْمُرَادَةِ وَ
 ذَلِكَ مِنْ كَمَالِ الْإِيمَانِ بِمَحْضِ
 الْعِرْفَانِ لَا أَنَّهُمْ اعْتَقَدُوا أَنَّ
 الظَّاهِرَ غَيْرُ مُرَادٍ أَصْلًا وَأَمَّا الْمُرَادُ
 الْبَاطِنُ فَقَطْرٌ أَدْ ذَلِكِ اعْتِقَادُ
 الْبَاطِنِيَّةِ الْمَلَاحِدَةِ نَوَسَلُوا بِهِ
 إِلَى نَفْسِ الشَّرِيعَةِ بِالْكَلِمَةِ وَحَاشَا
 سَادَاتِنَا مِنْ ذَلِكَ وَقَدْ حَضَرُوا عَلَى
 التَّفْسِيرِ الظَّاهِرِ وَقَالُوا الْأَبْدُ مِنْهُ
 أَوْلَا إِذْ لَا يُطَمَعُ فِي الْوُصُولِ إِلَى
 الْبَاطِنِ قَبْلَ أَحْكَامِ الظَّاهِرِ وَمَنْ
 إِذْ عَلَى فَهْمِ آسْرَارِ الْقُرْآنِ قَبْلَ أَحْكَامِ
 الظَّاهِرِ فَهُوَ كَمَنْ إِذْ عَلَى الْبُلُوغِ إِلَى
 صَدْرِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ يُجَاوِزَ الْبَابَ
 (روینوالی) نہ دریا نڈلغیرد قرآن رازونہ حاصلون خواہی نوہغہ داسے دے
 لکہ دکوم، صیغ نہ لغیرد رواسے در سید نو دعوی کوی۔

د علامہ اوسمی ددے بیان نہ معلومیزی، چہ د صوفیہ وپہ تفسیر کینے د
 خوا مؤردو لجاظوی، چہ ہغہ د باطنی تفسیر نہ جگا کوی،
 را د اللہ مراد صرف ظاہری تفسیر دے نہ چہ باطنی اشارات (۴) صرف پہ

ظاہری تفسیر کینے د مہارت پہ وجہ باطنی اشارات توتہ ساسائی کید یثی
 (۳) باطنی اشارات ظاہری تفسیر سہ مطابق کیدل ضروری دی (۴)
 د معرفت الہی پہ نتیجہ کینے د باطنی اشارات تو مطلب، د مناسبو خیر و نواکشان
 دے، نہ چہ د الحاد او د خواہش نفسانی پہ نتیجہ کینے د حدیث پہ دے
 الفاظ: لِكُلِّ آيَةٍ ظَهْرٌ وَبَطْنٌ وَكُلٌّ حَيْثُ مَطْلَعٌ. کینے د ظاہر نہ مراد
 ظاہری معنی دے او د باطن نہ آئینہ مراد دی (روح المعانی جلد ۱ ص ۶)
 د صوفیہ و او باطنیہ وپہ معنو کینے د بیلٹون پہ عرض مؤربن یومثال پیش
 کو چہ د بیلٹون بینہ بینکارہ شی، حدیث شریف کینے دی: إِنَّ الْمَلِكَةَ
 لَا تَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَ صُورَةٌ: یعنی پہ کوم کور کینے چہ سپے یا تصویر ی
 نو پہ ہغ کینے د راحت فرشتے نہ داخلیری، دا خوا ظاہری معنی شوہ اس
 کچرے، خوگ دا معنی پہ چہل خاگے ہر دل سے داخل او بل یومناسب مطلب
 ہے دا ہم داخلی: چہ دکور نہ مطلب ذرہ
 او د سپی نہ مطلب د ذرہ نڈا کور خو کور نہ دی او تصویر نہ مطلب محبت دنیا
 دے نوچہ پہ کوم ذرہ کینے محبت د دنیا او د سپی پشان اخلاق وی،
 نو ہغے کینے ملکی نور نہ داخلیری، اوسہ ددے حدیث د ظاہری الفاظ
 پہ جو رہے ضرورتہ سپے او د سناہ والہ خیز تصویر پہ کور کینے حرام گنوی
 دامثال د صوفیہ و د باطنی تفسیر دے، لیکن کچرے اس خوگ ددے دا
 مطلب بیان کوی، چہ دے نہ ظاہری کور ظاہری سپے او ظاہری تصویر
 مراد نہ دے او نہ ہغہ پہ شریعت کینے منع دے، بلکہ ددے مطلب پہ حدیث
 کینے د سپو خو کور نہ دی، او د تصویر نہ مطلب یواغے محبت د دنیا دے نو دے نہ
 بہ مؤربن ہغہ باطنی تفسیر رالو کوم چہ الحاد او تحریف دے، دغہ رنگ
 پہ سورت بقرہ کینے د بنی اسرائیلو پہ سلسلہ کینے دا غل دی، إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ
 أَنْ تَذُجُوا بَقْرَةَ: سورۃ بقرہ آیۃ ۷۱ د بنی اسرائیلو دیکو

مقتول سہی د قاتل معلوم نہ ہو د پارہ دوی تہ حکم اُترچہ غواذ کبریٰ
 اویا د ہنہ یوجز مقتول سرہ اُ مبنیٰ نو مقتول بہ ژوند ہ شی او خیل
 قاتل بہ اُ بنائی، اُس ددے ایت داسے تفسیر کول چہ د بقرة تہ غوا یا
 غوے تہ دے مراد بلکہ نفس بہیمیہ تر مراد دے بنکارہ مطلب ہرے دا
 وی، چہ خیل نفس بہیمیہ د عبادت او ذریعہ صنت پہ چارہ ذبح کبریٰ
 یعنی مرے کبریٰ ہر گلہ چہ نشا سو پہ عبادت اور یا صنت سرہ د نفس سہی
 ختمہ شی نذر روحانی ژوند بہ نصیب شی، او اصل قاتل یعنی خواہشات
 نفسانی بہ پہ گو تہ کبری، د مطلب دا چہ د خواہشات نو مغلوب انسان
 مرے دے، د غوا/ غوی تہ مطلب ہنہ نفس بہیمیہ دے، ا کومر چہ د
 خواہشات نو مرکز دے، ددے ذبح کول پہ ریاضت او عبادت سرہ ددہ
 خواہشات مغلوب کول دی، چہ ہنہ قاتل بولی، د ژوندی کید و مطلب
 جسمانی نہ، بلکہ روحانی ژوند مراد دے، (مترجم)

د تفسیر کول چہ غوا/ غوی تہ دے ذبح شوے او نہ خولے
 مقتول بیبا ژوند ہ شہر او خیل قاتل تہ اُ بنودلو، نو دا تفسیر بالرائے
 دے چہ چوہب الحاد او زندیقیت دے،

کہ اصل واقعہ او ذابیت ظاہری معنی پہ خیل خائے صحیح اگری اویا
 د غے باطنی تفسیر اگری نوخہ بدیت تہ نشتہ لکہ خنگہ چہ قاضی
 بیضاوی پہ خیل تفسیر کینہ دغہ ذکر شوے اشارے د معرفت الہی د
 نکتو پہ درجہ کینہ نقل کبری دی:-

د تفسیر بالرائے قسمونہ امام سلو طی رح پہ اتقان کینے دا بن
 النقیب رح نہ نقل کر تہ دی:-

مَا تَحْصِلُ فِي مَعْنَى حَدِيثِ التَّفْسِيرِ: بِه شریعت کینہ د منع شوی تفسیر پنچہ
 بِالرَّأْيِ حَسَنَةً أَوْ أَلِ أَحَدًا هَا: صور تہ دی

التَّفْسِيرُ مِنْ غَيْرِ حُضُورِ الْعُلُومِ
 الَّتِي يُجُورُ مَعَهَا التَّفْسِيرُ وَالثَّانِي
 تَفْسِيرُ الْمُتَشَابِهِ الَّذِي لَا يَعْلَمُ
 إِلَّا اللَّهَ وَالثَّلَاثُ التَّفْسِيرُ الْمَقْرُونُ
 لِلْمَذْهَبِ الْفَاسِدِ بَأَن يَجْعَلَ
 الْمَذْهَبَ أَصْلًا وَالتَّفْسِيرَ تَابِعًا
 فَيُرَدُّ إِلَيْهِ بِأَيِّ طَرِيقٍ أَمَكَّنَ
 وَإِنْ كَانَ ضَعِيفًا الرَّابِعُ أَنَّ
 مَرَادَ اللَّهِ كَذَا بِالنَّقْطِ مِنْ غَيْرِ
 دَلِيلٍ، أَلْحَاسِ التَّفْسِيرِ
 بِالِاسْتِحْسَانِ وَلَهُوِي الرِّبَاطِ

جلد ۱ ص ۱۳۳
 او خواہش اگری:-

دا بتول صور تہ تہ تفسیر بالرائے کین دا خل دی اپہ کوموچہ د
 دوزخ د سزا وعید را غلے دے، د لوی رنگ پہ تفسیر و لڑ کینہ بہ دیر
 کم دا بھوی، چہ پہ دے پنچو صور تو لڑ کینہ بہ پہ خہ طریقہ داخل نہ
 وی، العیا ذبا لله،

اقسام تفسیر: ابن عباس رضی اللہ د تفسیر خلو ر قسمہ بنودلی دی
 دا چہ صرف د عربی ژبے پہ خاص مہارت او د

ہنہ پہ قواعد و پیرند و معلومیدے شی رہ، ہنہ اعتقادی او عملی بنکارہ
 احکام چہ د ترا نی الفاظ پہ آوری د سرہ معلومیدے شی، لکہ چہ
 فَأَعْلَمَ أَنَّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ سوره مہدیآہ ع: ہو شہ چہ بغیر د الله بل معبود نشتہ
 أَنْبِئُوا الصَّلَاةَ وَالزَّكَاةَ وَالْبَقْرَةَ آیتہ عم: نوح قائموی او زکوٰۃ و رکوی

چہ داد عربو عوام ہم معلومونے شی اودے د پارہ د عربی دباریکو ضرورت نہ وی اونہ پہ دے بانڈے دنہ پوہید و خہ عذر قبول دے، (۳۳) چہ صرف مجتہدین علماء پر پوہیزی او عموماً دے تہ تاویل و تیلے شی مثلاً د فقہی احکام او استنباط بیان د مجمل تخصیص د عام او تقید د مطلق حقیقت لغویہ بانڈے حقیقت شرعیہ تہ ترجیح ورکول او حقیقت عرفیہ تہ پہ حقیقت لغویہ بانڈے ترجیح ورکول خوہلہ چہ پہ خلافے دلیل قائم نہ وی، لکہ وصل علیہم ط ان صلواتکے سکن لهن: چہ دلیل پہ معنی لغوی ستہ نو معنی عرفی بہ تر مطلب نشی اغتہ :-

(۳۴) غلور مرہغہ چہ د هغه علم الله سرہ خاص دے، لکہ دمتشابہاتو د وخت د قیامت او درروح وغیرہ علم رالاتقان جلد۷ ص ۱۱۷) وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ كَيْتَمَّ د مذکورے آسانی نہ مطلب دویم قسم دے لفظ د ذکر دے قرینہ دہ چہ یولخے هغه قرانی مضامین آسان کرے شوی دی چہ وعظ او نصیحت سرہ تروون لوی او هغه هم دغه دویم قسم دی امام زرکشی د التفسیر خوبن کریدے، او پہ دے تقسیم کینے علماء سرہ چہ کوم قسم خاص شوے دے هغه پہ عامہ اصطلاح کینے تاویل بللے شی خون تاویل محمود پہ دے لاندینی شہا طوف مشروط دے کہ دا سے نہ وی نو بیات تاویل مذموم او بخریف دے :-

(۳۵) د کومر ایت تاویل چہ کیبری هغه بہ دوپا ندینی آیت سرہ جوہر خوری (۳۶) دُر ستنی آیت سرہ بہ هم جوہر خوری (۳۷) دلغت پہ اعتبار سرہ د آیت پہ مطلب کینے د دے خائے وی (۳۸) د کتاب الله او سنت رسول نہ بہ خلاف نہ وی :- الاتقان جلد۷ ص ۳۱۱ کینے وی :-

قَالَ قَوْمٌ مِّنْهُمْ الْبَغْوِيُّ وَالْكَرَائِيُّ التَّوِيلُ صَرَفُ الْآيَةِ إِلَى مَعْنَى مُوَافِقٍ لِمَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا تَحْتَمِلُهُ الْآيَةُ غَيْرَ مُخَالِفٍ لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ :-

د تاویل د صحت بغوی او کرایشی د شرطونہ نقل کریدی را، د ترومی ایت سرہ جوہر بنت (۳۶) دُر ستنی آیت سرہ جوہر بنت (۳۷) د کتاب الله او سنت سرہ مخالف

کیدل امام زرکشی د علامہ زمخشری نہ دانچم شرط ہم نقل کرے دے، چہ د دے تاویل او تفسیر نہ د قرآن پہ معجزانہ بلاغت کینے خہ نقصان نہ پیدیزی، بلکہ اعجازی بلاغت پہ خیل خائے باقوی قال الزمخشری مِنْ حَقِّ مُفسِرِ كِتَابِ اللَّهِ الْبَاهِرِ وَكَلَامِهِ الْمُعْجَزِ أَنْ يَتَعَاهَدَ فِي مَدَائِهِ بَقَاءَ التَّعْظِيمِ عَلَى حُسْنِهِ وَالْبَلَاغَةَ عَلَى كَمَالِهَا ر البرهان جلد۷ ص ۳۱۱ :-

(۳۸) د مفسر قرآن د پارہ د ضروری دہ، چہ هغه د تفسیر پہ یولو لارو کینے دا خبرہ پہ نظر کینے ساقی چہ د قرآن د نظم ر عبارت خوبی او د قرآن د بلاغت کمال پھیل خائے پلے وی، دے نہ پنجم بشرط ہم معلوم شود علامہ زمخشری رائے بالکل صحیح دہ د قرآنی ایت اصلی مقصد د پارہ پہ قرآنی تفسیر کینے اعجازی شان موجود دے کچرے معنی بدلہ شی او د خیلے خوبنے معنی اکرے شی نو د قرآنی تفسیر اعجازی شان پختہ شی او پہ قرآنی الفاظ کینے د نظم قرآنی او د سیاق سباق د ارتباط او د دلالت شان د دغه خانی معنی را ہو مبلو پہ ر جہ کمزورے شی، (۳۹) کتاب او سنت کینے چہ کوم بیان شوے دے هغه یونا قابل تقسیم آسانی حق دے نو د قرآن د کوم ایت چہ تفسیر کیبری نو دا بہ کتل بکاروی، چہ د تفسیر یا مطلب پہ بل خائے کتد قرآن یا سنت نبوی د مطالبوسرہ خو تکرہ نہ وی

x

کہ نگرا وہی نودا بہ ددے خبرے دلیل وی چہ ڈا تفسیرخپل خانی او تحریف
 دے حتی یو د بل سرہ نہ تگرا ویری نو تفسیربہ ہم ہفہ صحیح دی چہ
 پہ ہفہ کنے یو بل سرہ تگرا و تعارض نہ وی خو تعارض نہ مطلب حقیقی
 تعارض دے ہسے خو ظاہری تعارض مضر حکم ندے چہ ہفہ پہ قرآن
 کنے غور کولو سہ ختمیری، ہم دغہ وجہ دچہ ڈھرایت پہ تفسیر کنے
 ڈہ مفیسر نظر دپہ ہتول کتاب او سنت وی دے ڈپارہ چہ ڈہفہ تفسیر
 ڈ مجموعی کتاب او سنت نہ خلاف نشی، دارنگ ڈ خیر القرون (یعنی صحابہ
 تابعین او تبع تابعین چہ ڈ قرآن ڈ پوہ یوغنہ او ممتاز، برخ لری) ڈ
 تفسیرونو ڈ مجموعی روح پچہر ستنے کوم تفسیرخلاف وی نو ہفہ بہ
 تحریف وی او ڈ قبکو لو قابل بہ نہ وی، البت کچرے یوما ہر مفیسر دتفسیر
 ڈ شراطلو پہ رہنرا کنے داسے مطالب قرآنی بیان کبری، چہ سلفونہ وی
 بیان کبری خود ہفہ خلاف کے ہم نہ وی کہے، نو ڈ داسے معارف
 قرآنیہ و دروازہ ڈر سٹو خلقو ڈ پارہ بندہ ہم ندہ او پہ قرآن
 ڈ صحیح غور او فکر پہ زور ڈ معارف و اسرار و استخراج کار بہ تزیامتہ
 جاری وی، پہ حدیث شریف کنے راجی، لا یثلمہی عجا بئک؛ ڈ قرآن
 عجیبہ مضامین نہ ختمیری ڈ دے متعلق ڈ امام شافعی رح ارشاد دے
 جَمِيعُ مَا تَقُولُهُ الْأُمَّةُ شَرْحٌ لِلسُّنَّةِ
 وَ جَمِيعُ السُّنَّةِ شَرْحٌ لِلْقُرْآنِ وَ
 جَمِيعُ الْقُرْآنِ شَرْحٌ لِأَسْمَاءِ الْحُسْنَى
 وَ صِفَاتِهِ الْعُلْيَا : یا شرح دہ او قدآن ڈ اللہ تعالی ڈ اسماء
 حسنی او ڈ صفات عالیہ و شرح دہ : او ددے اسرار و متعلق ڈ حضرت
 ابن مسعود رض ارشاد دے :
 قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ : خُوكَ چہ علم غواری نو ڈ قرآن

فَيْشُورُ الْقُرْآنَ فَإِنَّ فِيهِ عِلْمٌ : د مضامینو لبثون و ان کبری حکہ
 اکا و لاین و الآخرین ر رواہ : چہ پہ دے کنے ڈ اولینو و آخرینو
 البیہقی فی المدخل : علم دے مراد اصول دعلم دی
 او ہر پہ دے بارہ دار شادات ڈ باری تعالی دی، تَبَيَّنَتْ لِكُلِّ شَيْءٍ
 تَفْصِيلاً لِكُلِّ شَيْءٍ، غرض داچہ ڈ دین ہتول اصول پہ قرآن حکیم
 کنے موجود دی او پہ فیضان الہی سہ ڈ اللہ تعالی پہ خاص بند کا نو ڈ
 قرآن نہ ددین اسرار پرانے کیزی ددے فیضان ڈ کر پہ روح المعانی
 جلد علی گوری، دے قسم فیوضاتو تہ تفسیر اشاری و بیلے شی
 ڈ باطنیہ و پہ تفسیر اشاری کنے چونکہ ڈ ظاہری معنی انکار دے پہ دے
 وجر ہفہ مردود دے، ڈ اهل السنة صوفیہ و چہ کوم اشاری تفسیری
 کبری دی پہ ہفہ کنے آہم خلود دی، تفسیر نیشا پوری، تفسیر الا لوسی
 المتوفی سنہ ۱۲۰ھ تفسیر التستری سہل بن عبد اللہ التستری المتوفی
 سنہ ۳۱۳ھ و لم یتیم (یعنی پورہ نہ دے) او تفسیر دمی الدین بن
 عربی المتوفی بد صنف سنہ ۲۰۰ھ دا ہتول صاحبان د قرآن ظاہری
 معنی تسلیم کولو نہ، پس اشاری تفسیر و نہ کوی چہ ڈ ہفہ متعلق ڈ رکئی
 پہ برہان کنے لیکی :
 كَلَامُ الصُّوفِيَّةِ فِي تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ : د صوفیہ و کلام تفسیر نہ دے بلکہ
 قِيلَ لَيْسَ بِتَفْسِيرٍ وَ إِنَّمَا هُوَ مَعَانٍ : ہفہ واردات او وجدانیات دی
 وَ مَوَاجِدًا يَجِدُونَ عِنْدَ التَّلَاوَةِ : چہ ہفوی و تلاوت پہ وخت
 محسوسوی بن الصلاح پہ خیلہ فتاوی کنے لیکی :
 وَ جَدْتُ عِنْدَ الْأَمَامِ أَبِي الْحَسَنِ الْوَاحِدِيِّ : ما ذابوا الحسن الواحدی
 أَنَّهُ قَالَ صَنَّفَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ السَّلْمِيُّ : نہ معلومہ کرہ ہفہ او بیلے
 حَقَائِقُ التَّفْسِيرِ فَإِنْ كَانَ اعْتَقَدَ أَنَّهُ تَفْسِيرٌ : چہ عبد الرحمن السلمی

فَقَدْ كَفَرَ قَالَ ابْنُ الصَّلَاحِ أَنَّهُ لَمْ
يَذْكُرْهُ تَفْسِيرًا أَوْ لَا ذَهَبَ بِهِ
مَذْهَبَ الشَّرْحِ لِلْكَلِمَةِ فَإِنَّهُ لَوْ
كَانَ كَذَا لَكَ كَانُوا قَدْ سَلَكُوا مَسَلَكَ
الْبَاطِنِيَّةِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ مِنْهُمْ ذِكْرُ
نَظِيرٍ لِيَأْوِدَ بِهِ الْقُرْآنُ فَإِنَّ النَّظِيرَ
يُذَكَّرُ بِالنَّظِيرِ

حقائق التفسیر لیکلے دے کچرے
ہغہ دا تفسیر گنری نوکا فردے
ابن الصلاح فرمائی چہ ہغوی دا
د تفسیر پہ توگہ نہ دے ذکر کرے او
نہ تے دغہ لفظ تشریح گنری، کچرے
داعے وے نو دا باطنیت دے،
دا خو یو لگے د قرآنی مدلول نظیرے

ذکر کرے دے، حکم چہ یونظیر نہ بل نظیر یا دپزی:

د دے اقوالو نہ معلومہ شوہ چہ صوفیہ دا سے قسم تفسیر نہ بولی بلکہ د
قرآنی مقاصد و نظیر بیا: ہغوی او دے سرہ د باطنیہ و او د صوفیہ و
د تفسیر بیلتون دا علوا و ل د قرآن د ظاہر نہ انکار کوی لیکن صوفیہ
د قرآن ظاہری معنی مفلونہ بعد دا سے قسم بیان کوی، پہ منا اهل

العرفان جلد ۱ ص ۵۵۵ کہنے دی:

وَمِنْ هُنَا يُعْلَمُ الْفَرْقُ بَيْنَ
تَفْسِيرِ الصُّوفِيَّةِ الْمُسَمَّى بِالتَّفْسِيرِ
الْإِشَارِيِّ وَبَيْنَ تَفْسِيرِ الْبَاطِنِيَّةِ
الْمَلَاحِذَةِ فَالصُّوفِيَّةُ لَا يَتَعَوَّنُ
إِرَادَةَ الظَّاهِرِ بَلْ يُحْضِرُونَ عَلَيْهِ
وَيَقُولُونَ لَا بَدَمِنَهُ أَوْ لَا ذَمَّنْ
إِدْعَى فَمِنْ أَسْرَارِ الْقُرْآنِ وَ
وَلَمْ يُحْكَمْ الظَّاهِرُ كَمَنْ إِدْعَى: داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
بُلُوغِ سَطْحِ الْبَيْتِ قَبْلَ أَنْ
يَجَاوِزَ الْبَابَ

د دے خاکے نہ د صوفیہ و د تفسیر اشاری
او د باطنی ملحدینو د تفسیر فرق
معلوم شو، صوفیہ د ظاہری معنی
انکار نہ کوی، بلکہ د ہغے ترغیب و رکوی
او وائی چہ دا دیرہ ضروری دہ، حکم
چہ د ظاہری مراد د پختگی نہ بغیر
د قرآن پہ اسرار و د پوہ دعو
داعے دہ لکہ چہ خوگ د طوی ا لری
چہ پہ دروازہ د ننو تو بغیر حما
د نمنہ کورتہ لارم

صاحب د منا اهل د تفسیر اشاری قبلو لود پار لا پنچہ شرطو نہ بیا کریدی
۱) ظاہری معنی د قرآن خلاف نہ وی۔

۲) دادعوئی د ہر نہ وی چہ معنی مراد کا یولگے معنی اشاری دہ نہ چہ
معنی ظاہری۔

۳) د قرآنی الفاظو د پیر لہے تاویل د نہ وی چہ د الفاظو عربی حیثیت
د ہغے خلاف وی۔

۴) تفسیر اشاری د د شرع او عقل مقابل او معارض نہ وی۔
۵) اشاری مضمون د پہ شرعی دلیل مضبوط او مؤید وی۔

مناهل العرفان جلد ۱ ص ۵۴۵ بانڈے امام ابن تیمیہ رح د قرآن
ہر ہغہ تفسیر غلط بنودے دے چہ د صحابہ و او د تابعینو د تفسیر نہ
خلاف وی، اصول التفسیر کہنے لیکی:

وَفِي الْجُمْلَةِ مَنْ عَدَلَ عَنْ مَذَاهِبِ
الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَتَفْسِيرِهِمْ
إِلَى مَا يَخَالِفُ ذَلِكَ كَانَ مُحْطًا فِي
ذَلِكَ بَلْ مَبْتَدَأٌ عَالًا لَيْسَ لَهُمْ
بِتَفْسِيرِهِ وَمَعَانِيهِ كَمَا أَنَّهُمْ أَهْلُ
بِالْحَقِّ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ رَسُولًا
آتَمَى :-

ہر ہغہ تفسیر چہ د صحابہ و
او تابعینو د تفسیر نہ خلاف وی
نو د دے مفسر پہ غلطہ دے
بلکہ بد معنی دے، حکم چہ د قرآن
پہ تفسیر او د ہغے پہ معنودوی دیر
بنہ پوہ وونکہ خنکہ چہ ہغوی د
حضور علیہ السلام د را وری شوی حق

دیر زیات عالمان و

امام سیوطی رح پدا نقان جلد ۱ ص ۵۴۵ کہنے ہم د دے پہ بار کہنے لیک
وَهُوَ نَفِيسٌ جِدًّا چہ د ادیرہ قیمتی او اعلیٰ خبرہ دہ لیکن دے سرہ
لیکی چہ د صحابہ و او تابعینو د سند د صحت تحقیق پکار دے حکم
چہ پہ دے قسم روا یا تو کہنے ضعیف او موضوعی ہر موجودی ہر دغہ

يَا اِلٰهَ عُلَمٰمٍ فِيْ خَفَاٍ رَفَعَ الْبَارِيْ اِبْتَدَا جِلْدَاوَلِ يَعْنِيْ بَلْ نَهَيْتَ خَدَّ
بنودل، دادوحي لغوی معنی دی، اود دے شرعی معنی اِلَّا عُلَمٰمٍ بِالْشَّرْعِ
یعنے صرف شرعی احکام بنودل وحی دے۔ دوحی لغوی، درے قسم دی

۱) فِطْرِي ۲) اِيْجَادِي ۳) عِرْفَانِي

فِطْرِي لکہ د خدائے پاک پہ الہام د نودو مچو گبین جوہر ول
اوپہ ہنہ کینے شہد جمع کول د غہ رنگے د نودو حیوانان
کارنئے خود اقسام وحی صرف حیوانان تو رخنارو و خارو) د پارہ وی، پہ
قرآن کو پیر کینے دی :

وَاَوْحِيْ رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنْ اَتَّخِذِيْ مِنْ مَّوْبِنٍ د شہد و مچو تہ پہ وحی
مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا رَسُوْرَةُ النَّحْلِ اِيْتًا ۱۱۳ فِطْرِي سِرہ ا بنودل چہ تاسو

پہ غرو نو کینے گبینو نہ جوہر کپری

اِيْجَادِي لکہ دیورپ سائنسدان چہ یو آرخ تہ مخہ کپری او
ہنہ د پارہ کوشش کوی نود د غہ مطلوب خیز صورت

اونقشہ اللہ پاک ددہ پہ ذہن کینے راوی اود غہ خیز بیا جوہر شی، مثلاً
ہر وہمی سری ہوائی جہاز جوہر بول غو بننہ ہنہ اول ڈالو مچکے شکل نودو
لید لے د یو آلو تو نکی خیز شکل لے پہ خیال کینے راو سنوا و کار لے پر
شروع کپرو بخرجے لے کولے او تکلیفونہ اوتوا و نو نہ لے برداشت کول نودو
چہ قدرت د آلو تک مکملہ نقشہ ددہ پہ ذہن کینے و اچولہ، د موجد
کار خیل ذہن متوجہ کول و او د خدائے کار د مطلوب خیز نقشہ اچول
دا ہنہ وحی او الہام د دے چہ عامو انسانان تہ کپری ہنہ د کافر ولے
نہ وی:

كَلَّا تَتَذَكَّرُ اِنَّ هُوَ لَآءٍ وَّ هُوَ لَآءٍ مِّنْ عَطَاٍ ۱۱۳ یعنی مؤمن او کافر دو اپہ کوشش
رَبِّكَ وَاَمَّا كَانَ عَطَاٍ رَبِّكَ لِحُطُوْرِكَ ۱۱۳ کوی نومرند ہنہ مدد کو و ستا

سورہ بنی اسرائیل آیت ۱۱۳ | د خدائے بخشش او فیض پہ چا بند د دے
دا قسم وحی عامو انسانان نو د پارہ خاص دہ اگر چہ ہنہ کافر ہم وی:

عِرْفَانِي دریم قسم وحی عرفانی دہ چہ اولیا و سرہ خاص دہ
ہلہ چہ یو ولی د شریعت پہ تابعداری او پہ ریاضت سرہ

ذکرہ صفاتی بیاموی نو پہ دہ باندا لے خاص علوم د الہام پہ ذریعہ
د اللہ د طرفہ وارد پیری چہ ہنہ تہ قرآن اشارہ کوی:

وَالَّذِيْنَ جَاهَدْنَا وَاٰمِنَّا اَلْتَهْدِيْ لِيْهِمْ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳
سُبَلْنَا رَسُوْرَةُ عَنْكِبُوْتِ اِيْتًا ع ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳ ۱۱۳
نومرند پہ ہغوی د ہدایت خاص لارے پرا نیجو:

د دے ہدایت مطلب الہامی معارف دی چہ د ہدایت ایسانی زیوا
دی، حکمہ چہ ایسانی ہدایت خود محنت کولونہ ورا نیا ہم حاصل دے
دادرے وارہ قسم الہام پہ لغت او پہ معنی عامہ کین وحی دہ دا حیوان
انسان اولیا و کراموتہ کید لے شی اگر چہ دمر تہ بفرقت پکین ہنہ دے
چہ کور ماورپاندا لے بیان کپرو او دا وحی یو لے د پیغمبرانونہ دہ
بلکہ د پیغمبرانوحی خاص وحی شرعی دہ:

وحی شرعی

خلورم قسم شرعی دہ چہ انبیاء علیہم السلام سرہ خاص دہ
خوہر نبی ولی ہم وی نو ہنہ تہ وحی عرفانی ہم کپری چہ د ہنہ نو
حیت دوحی شرعی دے، چہ د قانون او احکامو حیثیت لری۔ بخلاف د
ولی دوحی عرفانی چہ ہنہ قانونی حیثیت نہ لری او دا د علم کلام بو
عامہ مسئلہ دہ: وَالْاِلٰهَامُ لَيْسَ بِحُجَّةٍ عِنْدَ الشَّرْعِ: یعنے د ولی
الہام قانون شرعی نشی جوہر ہے۔ دوحی شرعی حقیقت دا د
چہ دا اللہ د جانبہ د فرشتے پہ واسطہ یا بیغ پہ نیغہ پہ خوبیا پہ

۱) د یو جسم په یو مکان کښه ککاو کیدل لکه
 نَزَلَ الْأَمِيرُ الْمَدِينَةَ : (امیر په مکه کښه ککاو شو)
 رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُّبَارَكًا : ترجمه : اے خدایه ما د بركت
 سورة مؤمنون آیه ۷۵ : وَاللَّهُ خَالِعٌ كَيْفَ يَشَاءُ :
 ۲) د یو جسم باندې نه لاندې را تلل، لکه
 وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا : موبز د آسمانه د بركت اوبه راكوتې
 كړې دى :

د قرآن حكيم الفاظ د جسميت او مكانيت نه بهر د پاك دى په دې وجه
 د نزول قرآن مطلب اعلام رښودل دې مطلب دا چه قرآن په نديم
 د فرېښتې رسول عليه السلام نه ښودل دا نزول قرآن دې او په
 دې تعبير نزول كې د قرآن د شان لوى ښكاره كول مقصود دى
 (مناهل العرفان جلد ۱ ص ۳۳) چه انسان ته د لور مقامه پر خيژ
 را غلې دې يا قرآن باندې د نزول اطلاق په دې اعتبار دې چه
 جبريل عليه السلام د لور مقامه په زمكه راكوتې شوى د خو حقيقت
 دې نو په دې واسطه قرآن ته هم نزول منسوب شو.

۳) د ريمه معنی د نزول دا هم ده چه پخپله خويو خيژ راكوتې نه شو
 خوا سباب ته د عالم بالا سره تړون لري چه اراده الهى هم كيدايشي
 يا آسماني تاثيرات او هم په دې اعتبار سره اوسپنه خاروواو انساني
 لباس د پارده هم قرآن د نزول لفظ استعمال كړيدې.
 وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ : موبز اوسپنه راكوتې كړه چه د هغه
 وَصَلَفٌ لِلنَّاسِ : سورة الحديد آیه ۲۵ : نږدېنگ سامان هم جوړېږي
 وَأَنْزَلْ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ تَمَائِيَةً : موبز ستاسو د فائده د پارده
 اشراف وچ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي : خاروواو ته جوړې راكوتې كړيدې

سَوَاءٌ تَكْمُرُ، سورة الاعراف آیه ۷۸ : موبز لباس راكوتې كړو چه د هغه
 په اغوستو ستاسو د حياتو په پردې شي،
 د دې درې وارو خيژونو اسباب آسماني وى نو دې د پارده هم د
 (نزول) لفظ استعمال شو :-
 نزول نه بيا دوه نور لفظونه، انزال او تنزيل جوړېږي، تنزيل
 په وار وار راكوتيدو ته وائي، او انزال په وار وار او په يوځل راكوتيدو
 د پارده استعمالېږي، لکه چه عذاب د پارده هم د دې استعمال شو :-
 دې :-

إِنَّمَا نُنزِلُكَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ : موبز په دې كلى د آسمان نه عذاب
 بِرَجْزٍ آتَيْنَا مِنَ السَّمَاءِ : سورة ممتحنه : نازل كولو نكي يوشم
 آیه ۳۳ :
 ښكاره خبره ده چه عذاب په يوځل نازل شويدې او قرآن په
 وار وار د دې د وارو د پارده در انزال لفظ استعمال شو، نور يوشم
 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ : يوې خوبې د هغه الله دې چه په
 الْكِتَابِ (سورة كهف آیه ۱) : خپل بنده ته د كتاب نازل كړو
 د مفردات امام مراعې ص ۳۰ :-

د قرآن درې تنزلات

۱) نزول اول : د بارگاه خداوى نه لور محفوظ نه نزول، چه هغه
 دې آيت كېنه ذكر دې :- بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ فِي
 كُتُبٍ مَّخْفُوظَةٍ : سورة البروج آیه ۲۲، ۲۱ :-
 ۲) دويم نزول : د لور محفوظ نه د لاندېني آسمان د بيت العزة
 مقامه نه نزول چه په سورت د خلك سورت
 قدر او سورت بقره كېنه ذكر دې :-

اودویم کرت دَرُومبی آسمان پہ بیت العزت مقام کئے اودریم کرت
 نزول سے پہ واروار پہ حضور علیہ السلام اُشوا، نور آسمانی کتابوں
 پہ یوحنا پہ کتابی صورت کئے نازل شوی دی دَقْران دوارہ قسمہ ریپو
 خُل، پہ واروار نزول دابنائی چہ دَحْدائے حکمت فرستوتہ را
 بنود و، چہ دا آخری کتاب دے، یارُومبی آسمان تہ دَنازِلوومطلب
 ذہبی علیہ السلام شوق زیاتنول وور، حکم چہ دَحْوَجے شے رانزدے کیدل
 شوق نُورہم زیاتنوی، یاد احکمت دوچہ دَقْران د مکمل حفاظت
 یقین راشی اوشک شبہ بالکل خترشی (مناہل العرفان جلد
 ص ۳۶ تا ۴۰)

دَاحقرداخیال دے، چہ دَقْران دحفاظت مکمل انتظام کول پہ دے
 وجہ مقصود ووجہ دا آخری کتاب دے، یوحنا دعمومی انتظام پہ صوت
 کئے قُرآن پہ لوح محفوظ کئے محفوظ کرے شوچہ د حکومت الہیہ
 مرکزی محافظ خانہ دے - دویم خُل پہ بیت العزت کئے د آسمانی حفاظت
 انتظام اُشوا ودریم خُل دنبی م پہ زبرہ نازلیدرسرہ د زمینی حفاظت
 انتظام اُشوا، پہ خلورم خُل دامت پہ سینو دے دحفاظت انتظام اُشوا
 لکہ فرمائی: **اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَ اِنَّا لَهُ لَحٰفِظُوْنَ** رسوہ الحجر آیت (۱)
 ونحُم خُل د حضرت ابوبکر، عمر و عثمان رضی اللہ عنہم اجمعین پہ ذریعہ
 تحویر پہ صورت کئے دے دحفاظت انتظام اُکریے شوپہ زبرہ وور
 بے خبرہ اچونکے اوپہ سینو کئے محفوظ کونکے یوائے اللہ دے،
 جبرائیل علیہ السلام قُرآنی الفاظ خٹکے حاصل کرل،
 صحیح خبر د اده چہ جبرائیل علیہ السلام اللہ نہ قُرآن واورید واور
 دے الفاظ پئے حاصل کرل، لکہ خٹکے چہ بیہقی د **اِنَّا نَزَّلْنَا النَّوْءَ بِتَفْہِیْرٍ**
 لیکلی دی اود دے تاہد د طبرانی ہفہ حدیث شریف دے چہ د

اِنَّا نَزَّلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُّبَارَكَةٍ ۝ ہم موبن داپہ مبارکہ شبہ کئے نازل
 سورہ دُخان آیت (۴) : کرے دے،
اِنَّا نَزَّلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ۝ ہم موبن داپہ شبہ دقدر کئے
 سورہ القدر آیت ۱ : نازل کرے دے،
شَهْرَ رَمَضَانَ الَّذِي اُنزِلَ فِيْهِ ۝ د رمضان میاشت ہفہ دہ پہ کومہ
الْقُرْآنُ (سورہ البقرہ آیت ۱۸۶) : کئے چہ د قُرآن نازل کرے شوپہ دے
 دے دوارہ ورنزلوومطلب پہ یوحنا نازلیدل دی، شبہ دقدر اوشبہ
 مبارکہ دوارہ لودی اویر رمضان شریف کئے دی نواہتوونکے ہیج تعارض
 نشہ لکہ خٹکے چہ مستدرک، حاکم اوسانی اوبیہقی ہم داہن عباس
 نہ نقل کری دی۔

(۳) دریم نزول د جبریل علیہ السلام پہ واسطہ
 د نبی علیہ السلام پہ زبرہ مبارک شویدے، لکہ

فرمائی اللہ جل شانہ
نَزَّلَ بِرُوحِ الْاَمِيْنِ سَتَا پَرِزْرَا راکوز کرے
 دے، چہ تہ ویرونکے شے پہ صفا
عَرَبِيٍّ مُّبِيْنٍ سورہ الشعراء
 آیت ۱۹۳ تا ۱۹۵

دانزل تقریباً پہ دروئیت کالہ کئے مکمل شو، دلہ د اشبہ کول بے خایہ
 دی چہ د نبی علیہ السلام پہ زبرہ مبارک د قُرآن دنزلوومطلب د اچہ صرف
 معانی پہ نازل شوی وی الفاظ بہ نہ وی نازل خٹکے چہ د قُرآن د بلسان عَرَبِيٍّ
مُبِيْنٍ الفاظ د اکواھی و رکوی، چہ د قُرآن الفاظ ہم نازل شوی وو،
 حکم چہ الفاظ د زبان رزبے وی،
 قُرآن دوا کرتہ پہ یوحنا نازل شویدے اول کرت پہ لوح محفوظ کئے او

نوا س بن سمان رضی اللہ نہ تے مرفوعاً نقل کرے دے :-
 اِذَا تَكَلَّمَ اللهُ بِالْوَحْيِ اخَذَتِ السَّمَاءُ
 رَجْفَةً شَدِيدَةً مِّنْ خَوْفِ اللهِ فَاِذَا
 سَمِعَ اَهْلُ السَّمَاءِ صَفِقُوا وَخَرُّوا
 سُجَّدًا فَيَكُوْنُ اَوَّلُهُمْ يَرْفَعُ رَاْسَهُ
 حَتَّىٰ يَنْبِئَ فِي كَلِمَةٍ اللهُ بِوَجْهِهٖ مَا رَاَدَ
 فَيَنْهَىٰ بِهٖ حَيْثُ اَمَرَ : : :
 راہ چت کرمی نوا اللہ تعالیٰ دوحی کلام ہفہ سرہ اگری چہ کوم خائے نہ
 ورتہ حکم اشی ہلتہ د خدا تے وحی ارسوی :-

د جبرئیل علیہ السلام دوحی حاصلو یوغیبی معاملہ دہ بہ ہفہ
 کئے درائے خہ خدائے نشتمر لہذا ادا صورت د تلو نہ نہایات غور
 دے ، پہ مناہل العرفان جلد ۱ ص ۱۱۱ کئے اللہ تعالیٰ نہ د جبرئیل
 بیغ پہ بیغہ رو حانی حصول او دلوح محفوظ نہ حاصل ہر ذکر دی
 دقران تازل شوی الفاظ کلام د انسان پہ ذہن کئے وی بیائے
 پہ ثبہ د الفاظو پہ شکل کئے ادا کو
 داکلام کہ کرو پونہ خلق ہروائی نو دغہ رومی کس کلام بہ بلے شی
 مثلاً کو امر و القیس قصیدہ یا د حریری مقامات چہ خوک ہم لول
 اووائ نو دابہ ہم د امر و القیس او د حریری کلام گنر لے شی ، دغہ کہ
 اللہ تعالیٰ خپل کلام د قرآنی الفاظ پہ شکل کئے ظاہر کرو بی جبرائیل
 علیہ السلام اوستو حضور علیہ السلام اوستو پہ اربونو انسانا
 اوستو اولوی بہ تے مگر کلام بہ د اللہ گنر لے شی نہ چہ د جبرئیل علیہ
 یا د محمد علیہ السلام پہ قرآن کئے دی رحتی یسمع کلام
 اللہ اوبلسان عربی مبین دہنہ بنکارہ ثابت پری چہ د

لفاظ د اللہ د جانبہ دی ، او د اذ اللہ کلام دے ، کچرے مضمون دیوزید
 وی او د دغے مضمون اذاپہ الفاظو د بل (عمر و) وی نو دے نہ بہ د زید
 کلام نہ بلکہ د عمر و کلام و بیٹے شی پہ دے ، وجہ د قرآن الفاظ او معنی
 دوارہ د اللہ د جانبہ دی او قرآن لہ ہم دے ذات ترتیب
 کچرے دے ، موبن نور زیات د خبرو پہ و لو نو کئے خان نہ تسکو و حکہ
 چہ خہ دیرہ فائدہ تے نشتہ ، پہ مناہل العرفان کئے داپور اتہ ذکر
 مضمون شبتہ دے :-

دقران ، سُنَّت او د حدیث قدسی بیلتون

مام سیوطی رحمہ اللہ د امام جوینی نہ نقل کریدی ، چہ د قرآن
 لفاظ او معنی دوارہ د جبرائیل علیہ السلام پہ واسطہ د اللہ تعالیٰ
 د جانبہ نازل دی او د حدیث مضمون د اللہ د جانبہ دے مگر الفاظی
 د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دی ، اتفاقاً جلد ۱ ص ۱۱۱ او حدیث
 قدسی بہ ہفہ وی چہ الفاظ تے ہم د اللہ د جانبہ وی لیکن معجز نہ وی
 ونہ د ہفہ د الفاظو پہ تلاوت ہفہ ثواب حاصل پری کوم چہ د قرآنی
 الفاظو پہ تلاوت حاصل پری او نہ پے منحج کئے د دے لوستہ کیدیشی
 مناہل العرفان فی علوم القرآن جلد ۱ ص ۱۱۱

د آحقر پہ رائے کئے د حدیث نبوی او حدیث قدسی دوا لہذا مضمون
 د اللہ د جانبہ دے لیکن د حدیث نبوی نسبت اللہ تعالیٰ نہ کول
 معنوی دی ، مطلب د جانبہ د اللہ خو مضمون دے لیکن پہ بنکارہ
 الفاظو کئے تے نسبت اللہ تعالیٰ نہ نہ دے شوے مگر د حدیث قدسی
 نسبت پہ بنکارہ الفاظو کئے اللہ تعالیٰ تہ کول حکہ ضروری دی چہ دا
 د اللہ تعالیٰ حکم او امر دے او ہم پہ دے وجہ د حدیث قدسی الفاظ
 بل لول اوروایت بالمعنی جائز نہ دے او د حدیث نبوی جائز دے

خوبہ شرط دے چہ اصل معنوی کے فرق را نشی ہمدغم
 وجہ دہ چہ حدیث قدسی تہ کے حدیث اوتیل چہ الفاظ نبوی د
 پارہ دار حدیث خاص دے (قدسی) لفظ زیاتے د بکارہ نسبت پر
 وجہ شوے دے چہ حدیث نبوی نہ د دے زیات اہیت او
 خصوصیت ثابت شی، واللہ اعلم :-

دوہی دنازید و قسمونہ

دوہی نازلیدل بہ یا پتہ ذریعہ د فرینتے دی یا بیغ پہ نیغہ د اللہ د
 جانبہ

دروہی قسم بیادریے قسمہ دی

۱۲) وحی متصلی ۱۲) وحی تمثلی ۱۳) وحی روعی
 ۱۲) وحی متصلی کہے جبرئیل علیہ السلام پہ خیل اصل حقیقت (ملکیت)
 باندے قائم وی اور وحی راوری چہ پہ حدیث د بخاری کہے دے تہ دیو
 سختہ وحی ویلے شوے دہی فرمائی (وہو اشدک علی) داشتات پر دے
 وجہ دے چہ بشریت اوملکیت دوارہ یوحائے کیدل دیروے پیتے حکہ
 دے چہ فرینتہ اوانسان یوجنس نہ دے اوبلہ وجہ دے دادہ چہ
 نبی علیہ السلام د بشریت نہ ملکیت تہ عروج اگری گویا کن دوارہ
 حضرت جبریل اوحضور علیہما السلام فرشتے خیل منیع کہے یو
 جائے شی اودا حکہ پیتے دے چہ گویا کہے د حضور علیہ السلام جنس
 بدل شی د بشریت نہ ملکیت تہ اودا خہ آسان خبرہ نہ د :-

۱۳) دوہی وحی تمثلی دہ چہ جبرئیل علیہ السلام د انسان پہ شکل کہے
 راوری پر دے صورت کہے حضرت جبرئیل علیہ السلام د ملکیت
 بشریت نہ تنزل اگری اود د وہم جنس یوحائے کیدل خہ پیتے نہ جنس
 دادوارہ قسمہ وحی - اودروہی قسم وحی شدت د بخاری پہ ابتدا کہے د

او قرآنی وحی عموماً پہ دے دو طریقہ غلط د :-

۱) دریم قسم وحی روعی دہ : چہ جبرئیل علیہ السلام وحی پہ خبرہ
 مبارک د نبی علیہ السلام د اللہ پہ حکم نازلہ کہی اود حضور علیہ
 السلام د آوری د پرہ غوب و مبارک ہن سہ خہ تعلق نہ وی :-
 (اخرجہ احکام)

د بالذات رنیغ پہ نیغہ وحی دوہی قسمہ دی

۱) پہ ویسہ لکہ د معراج پہ شپہ د اللہ د جانبہ بیغ پہ نیغہ (بلا واسطہ)
 پہ وحی شوے د :-

۲) یا پہ خوب کہے لکہ د حضرت معاذ رض پہ حدیث کہے دی :- آتانی رنیغ نقال
 نیمی یخصی الملائک الا علی ، یعنی خوب کہے ماتہ اللہ تعالیٰ راغے اووے
 رومانیل چہ د عالم بالا فرینتے پہ خہ کہے بحث کوی راتقان جلد رات

پنجم فصل

د قرآن جمع کول اود ہن تدوین

قرآن د خالق کائنات اخری کتاب دے، حکم اللہ تعالیٰ د دے د
 محفوظ ساتلومکمل انتظام اگری و عالم بالا کہے تے پہ لوح محفوظ
 بیت العزت کہے محفوظ کروا پرہ زمکہ تی د دے د حفاظت دوہی قسمہ
 نظام اگری، یوحفاظت صداری، چہ د نبی علیہ السلام اود امت پر زرو نو
 د ماغون کہے تے محفوظ کرو، چہ د قرآن پخیلہ ذکر کہیدی پہ بخاری
 د ابن عباس رض نہ منقول دی، چہ د قرآن د نازلید و پرہ وخت بہ
 جبریل علیہ السلام سہ سہ حضور علیہ السلام لوستہ اوتلاوت کولو
 قرآنی وحی محفوظہ شی نو د آیت نازل شو :-

لَا تُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَكَ لِتُجِبَلَ بِهِ ۖ ذَرَزْدَه كولو د پارا که نه په دے
اِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۝ سوره ۷۶ ځپله ژ به مه خور زده خوون په
القيامة آيت ۱۷۰ ۱ ډمه دی د دے جمع کول ستا سینه
کښه اولوستل ستا په ژبه ډ ډ ډ ډ

د دے په پس به دوی علیه السلام په چپه خوله د قرآن وحی اوریده او هم
د غښه به ئی یا دیدله او نور و خلقوته به ئی رسوله دارنگ د قرآن د حفظ
ډمه واری یو بل خائے کښه الله ځپله افسیته ده ، فرمائی ، سَتَقَرُّ عُرْشُكَ
فَلَا تَنْسَى : موذن به تانه (قرآن) لولو بیا به تانه هیریری
د اُمت په سینو کښه د قرآن محفوظ کولو ذکر هم قرآن کښه شته فرمائی
بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ ۚ ذَكَرُوا الْقُرْآنَ ۚ يُنَادُوا بُنِيَّ
لَهُمْ فِي هَذَا حِلِّ عِلْمِهِمْ سِينو کښه موخردوی :-

قدارت د اخری کتاب په سینو کښه محفوظ سا تل غو بنته نو د دے د پارا
د رومی نه د اے قوم چوړنې کړو چه د هغوی حافظه بیمثاله ولا د هغوی
سینه د قومی واقعات او ذقیانلی نسبو نو خزانے وے او دوی به یو ځل
د سړولو شعرونو قصیده چه واوریده نو ورته به یاده شوه او د عربو
تاریخ په دے گوا که دے او بیا دانالو سته قوم وود دوی د هراوریدو
شوی شی ټول دارومدار په قوت حافظه باندے وونو د دوی د دے
قوت حافظ له قرآن او اسلام نور هم ترقی ورکړه او دانور هم
زیات شوه د دے نه بغیر عربو سره د قرآن محفوظ سا تلو د پارا که
هغوی د زړه لکولو او شوق زیاتولو نور اسباب او محرکات هم
شو چه د هغه په زور دوی د خپل ذهن او دماغ قرآن یا د لولو نه د
زیاتنه هغه کړه چه هغه دادی

اول محرک د عربو ساده او د تکلف نه خالی وو ، د هغوی د ژبې

ضروریات دیر مختصر ووجه هغه د پارا د دیر محنت او مندا و تدر و
ضرورت نه دوجه کوم به ئی بیامونده نو هم په هغه به ئی قناعت کولو
او نور وپس به ئی هغه نه اوره هم په دے وجه د هغوی ژوند فارغ و
او د قرآن د حفظ د پارا دوی سره دیر ازگار وخت و مطلب دا
چه د ازگار وخت زیاتوالے هم یو سبب او محرک وو ډ ډ ډ ډ

دویم محرک

قرآن او وحی سره د دوی د حد نه زیاتنه
مینه او عشق وو او دا د پارا د اے څیزونه
دی چه د یو څیز را بنکولو او حاصل کولو د پارا د ټولو نه لولے محرک دے
چه دوی ئی ، د یو عاشق پشان په قرآن یا د لولو مجبوره کول د صحابه
کرامو قرآن سره د عشق او محبت دیر تاریخی واقعات موجودی چه
دے کښه د شک کولو هډه و څه خائے نه پائے کیری هر کله چه یو څیز
سره د مضبوط حافظه والا قوم په عاشقان د لول محبت پیدا شی نو بیا
دغه څیز دیر زیاد د لے شی :-

درییم محرک

د قرآن حیران کن او تعجب پیدا کونکے رنگ دریم
محرک وو ، خصوصاً چه ټول د عربو فصیحان
او بلیغان د دے د مثل را وړونه پائے را غلے وو او دا هم د صحابه کرامو
خپل خان ته د را بنکولو یو باعث وو ، محکه چه د انسان په طبیعت کښه دا
پراته دی چه هغه د هر عجبیه او نا آشنا څیز دیا د لولو کو شنش کوی لهندا
دے محرک هم د صحابه کرامو زړونه د قرآن یا د لولو نه را تپت کړه
او دوی په پوره توجه سره د دے په یادولو کښه لکیده او د قرآن
حیران کن اعجاز په دوی کښه د دے د یاد کولو زبردسته جن به او اشتیاق پیدا کړه

څلورم محرک

په حدیث کښه د قرآن په زکا کړه د دے په
یادولو او په دے د عمل کولو ترغیب ورکړه

شوے دے چہ پہ ہنخہ صحابہ کرامو ایمان او کامل یقین و وتردے حد
چہ پہ قرآن عمل کولو بانڈے بہ ہغوی پچپل حائونو قربانوںو فخر
اوویار کولو، اوکلہ بہ چہ صحابہ کرامو د ترغیب الہی آیتونہ و او ریدل
نود ہغوی د شوق اور بہ نور زیات پہ لمبو شو مثلاً دا آیتونہ۔

وَأَنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَهُ سوره فاطر آیت ۷۷
۲۳) كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَبْصَارِ
د صحیح مسلم پہ روایت د حضرت عثمان رض یوحنا پت شریف دے
خَيْرُكُمْ مَن تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ؛ پہ تاسو کینے دے تلوونہ زیات بنہ
ہنخہ کس دے چہ قرآن زدہ کری او بلتہ تے اذدہ کری۔

او بل حدیث د عبد اللہ بن مسعود رض پہ روایت د ترمذی دے
مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِّنَ الْقُرْآنِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَ الْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا
لَا الْقَوْلَ الَّتِي حَرْفٌ بَلْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِثْرٌ حَرْفٌ ؛
پہ دے حدیث کئی د قرآن پہ یدر یو لفظ د سولسونیکو د بدے او ثواب
موند لو وعدہ شوے دہ نو داسے قسم ترغیباً تو او تشویقاً تو نہ بہ پہ
صحابہ کرامو دیر غنبا اثر غور کید و کوم نہ چہ قرآن او حدیث
چک دے، ہمدغہ و جدوہ چہ صحابہ کرامو خپل نول ژوند د قرآن
پہ حفظ کولو کینے نیکو و۔

پنجم محمّد

د صحابہ کرامو د دین د نجات راگی یوہ ذریعہ
ہم دا قرآن و ودوی بہ خپلہ بتولہ کتہ او کامیابی
ہم قرآن سرہ تر لہ او دا عشق جد بہ او یقین د دے باعث شو چہ ہنخہ
بہ قرآن ددے د عاشق پہ توگہ یا دولو۔

شپنم محمّد

صحابہ کرامو بہ قرآن حکیم پہ نما خنہ کینے پہ

تراویچو کینے لوستلو د ژوند پہ تلوو کارونو کینے بہ تے ہم پہ دے فیصلہ
کولے پہ عقائد و عباداتو، اخلاقو او اعمالو کینے بہ ددے پہ ہدایت
تلا غرض دا چہ اسلامی ماحول او معاشرہ کینے د قرآن حفظ د پیر
عزت او شرافت ذریعہ وہ نوحکہ ددے باعث شو چہ قرآن حفظ
یاد کرے شی۔

د قرآن یا د اول او صحابہ کرام

ددے تیرو شوو محمّد کاتو اثر و وجہ صحابہ کرامو خپلہ بتولہ ہنخہ قرآن
یاد لوتہ کرے وہ۔ د عربو قبائلو د پیر لے لے مزلونہ کول او د
قرآن د یاد لود پارہ بہ ملوینے منورے تہ راتلا او بتی علیہ السلام بہ
ہم قاریان او حافظان د قرآن، قبائلوتہ پہ دے غرض لیزل چہ
قرآن ہغوی تہ و زیاد کری پہ صبر سکھ د ابو براء پہ در خوا
نجد یا نوتہ د قرآن د تعلیم او تبلیغ بہ غرض د حضرت منذر بن عمرو ساعدی
پہ مشرئ کینے داویا د قاریانو یوتولے حضور علیہ السلام ورا لیزلو
خود عامر بن طفیل پہ تکی سواد د و صحابہ کرامو منذر بن محمد رض
او عمرو بن أمیہ رض بتول شہیدان کرے شو د شہید کید و پہ وخت
چہ حرام بن ملحان رض نہ نیزہ پورے را پورے او تہ نو ہغوی افریابیل
اللہ اکبر فزت وکبت الکعبۃ را اللہ اکبر حجاب د کعبہ پہ پروردگار قسم
وی چہ خد کامیاب شو م۔

ددے بتول نوم د سیرتہ القرآن (ط) و او ہم د دینہ پہ دغہ دخت کینے
د قاریانوا و حافظانوا د گنبر الی پتہ لگی د فتح الباری جلد ۱ ص ۲۹۶
علامہ ذہبی پہ طبقات القراء کینے دا و مشہور حافظانوا و قاریانوا
نومونہ بنودلی دی کومونہ چہ د قاریانوا د قرات سند سیرئ
ہنخہ دادی، (۱) عثمان بن عفان رض (۲) علی بن ابی طالب رض (۳) ابی بن

کعب رضی (۱۸) عبد اللہ بن مسعود رضی (۵) سالم مولیٰ رضی (۱۶) ابی حذیفہ
 (۷) معاذ بن جبل رضی چہ پہ دے کئے ابی بن کعب رضی قاریا نو سہ داردے
 پہ مفتاح السعادات جلد علی کتبہ وی چہ ابو موسیٰ الاشعری پورہ قرآن
 یاد کرے ووا و حضور علیہ السلام تے واورولو، پہ صحابہ کرام کیتے سن زہ
 حافظان صحابہ کرام دیر مشہور ووجہ پہ ہغوی کیتے اوہ دیر شوتہ اعلیٰ
 مقام حاصل وود ہغوی نو موندہ دادی رب ابو بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ عثمان بن عفان رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی بن
 ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبد اللہ بن مسعود رضی اللہ تعالیٰ عنہ طلحہ رضی
 اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن ابی وقاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ حذیفہ بن الیمان
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ ابو ہریرہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ عبادہ بن الصامت رضی اللہ
 عنہ معاذ بن جبل رضی اللہ تعالیٰ عنہ مجمع بن حارثہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۳)
 فضالہ بن عبید رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۲) ابو موسیٰ اشعری رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۵) عمرو بن العاص رضی اللہ تعالیٰ عنہ (۱۶) سعد بن عبادہ رضی اللہ تعالیٰ
 عنہ (۱۷) عبد اللہ بن عباس رضی (۱۸) ابویوب انصاری رضی اللہ (۱۹) عبد بن ذو
 ذوالحارث رضی اللہ تعالیٰ (۲۰) عبید بن معاویہ بن زید بن ثابت رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۱) ابو زید رضی اللہ تعالیٰ (۲۲) سالم مولیٰ ابی حذیفہ رضی اللہ
 تعالیٰ عنہ (۲۳) سلمہ بن مخلد بن الصامت رضی اللہ تعالیٰ عنہ سعد بن عبید
 بن نعمان الانصاری رضی اللہ تعالیٰ (۲۵) زید بن ثابت رضی اللہ تعالیٰ (۲۶)
 ابی بن کعب رضی اللہ تعالیٰ (۲۷) عبد اللہ بن السائب رضی اللہ تعالیٰ (۲۸)
 سلیمان بن ابی حشمتہ رضی اللہ تعالیٰ (۲۹) تمیم الداری رضی اللہ تعالیٰ (۳۰)
 معاذ بن الحارث رضی اللہ تعالیٰ (۳۱) ابوالدرداء رضی اللہ تعالیٰ (۳۲) عقبہ
 بن عامر الجعفی رضی اللہ تعالیٰ (۳۳) عبد اللہ بن عمر بن الخطاب رضی اللہ
 (۳۴) سعد بن المنذر بن اوس رضی اللہ تعالیٰ (۳۵) قیس بن صعصعہ رضی

(۳۶) عبد اللہ بن عمرو بن العاص رضی اللہ (۳۷) ابو حلیمہ معاذ (۳۸)
 بحوالہ تہذیب، طبقات بن سعد، تذکرۃ الحفاظ ذہبی، مفتاح
 السعادات، اتقان، صحیح البخاری) دا خود پورہ قرآن د حافظان
 لندیان دے اوچا تہ چہ نیم گریے قرآن یاد وود ہغوی خوشمیر
 نشی کیدے اودا د قرآن د حافظان، رومیہ دور و نو اسلام چہ خورہ
 بہ خرید و ہومرہ بہ ورسہ حافظان د قرآن
 ہم زیاتیدل، سرولیم میور غوندہ اسلام د شمن ہم خیل
 کتاب "لائف آف محمد" کیتے اقرار اکر وچہ صحابہ کرام حافظہ
 زیاداشت) بے مثالہ وہ لکے چہ لیکے چہ ددوی حافظہ دیرہ اوچتہ
 وہ خود قرآن د پارہ بہ لے دا دیرہ زیاتر استغناء لولہ، ددوی حافظہ
 دومرہ مضبوط واد مجتہدے ہم دومرہ قوی ووجہ اکثر صحابہ و د پیغمبر
 علیہ السلام بہ حیات مبارک کیتے بہ وحی صحیح لوستہ او یاد وود، پہ شپیر
 صدی عیسوی کیتے عرب چہ ہولہ د نیا کیتے د لیکو لکولو ستونکو وخلقو
 شیر زدو کیتے یونہ ہم کم وود پریس اوچاپ خانے انتظام نہ ووپہ دے
 ددوی نیات کار بہ پہ یاد وود روان و وگوندی پہ یو خوشخبری و نو کیتے خو
 زیاتے کیتے را و ستل چہ پرا سان وود ہم دغہ وجہ دہ چہ د نیا ہولو
 مذہبی کتابونو کیتے تحریف اشو۔ قرآن حکیم پہ زمانہ د پیغمبری
 کیتے پزرگونو سینو کیتے پورہ محفوظ ووا و لکھونو سینو کیتے نیم گریے محفوظ و
 دا بیان پہ سورہ عنکبوت کیتے شویدے،
 بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ: قرآن د واضح آیتونو مجموعہ دہ چہ
 اَوْ نُؤْتِ الْعِلْمَ (سورہ عنکبوت آیت ۲) : ذاهل علویہ سینو کیتے محفوظ دی؛
 د قرآن د یاد وود واد تلاوت کار تلو و مسلمانا ناو جاری ساتلو، مسلمانا نو بہ
 حکم قرآن پہ نونج کیتے لوستو چہ ددے لوستہ پہ غائٹہ کیتے فرض واد

تردے چہ عثمان غنی رضی اللہ تعالیٰ اوتیم داری رضہ پہ یو یورکت
 کئے قول قرآن ختمولو (تہذیب التہذیب واستیعاب) عبداللہ بن عمر
 اوعبداللہ بن عمرو العاص بہ پہ یوشپہ کئے قرآن ختمولو (فتح الباری)
 سعد بن المنذر بہ پہ درے ورخو کئے قرآن ختمولو (اسد الغابتہ) دسلفو
 دقرآن دتلاوت دا حال ووجہ بہ بعضے شواروز کئے اٹھ کر تہ قرآن
 شریف ختمولو، یعنی خلور ختمہ دورے اوخلور ختمہ د شپے بعضہ دورے
 درے کر تہ او بعضہ بہ دوہا حلہ حالانکہ حضور علیہ السلام د درے ورخونہ
 کم وخت کئے دقرآن شریف د ختمولو نہ منع کویوہا، چہ دقرآن دمطالبو
 پہ پوہہ کئے خہ نقصان رانشی، ترمذی کئے عبداللہ بن عمر رضہ مرفوعاً
 روایت کہے دے :-

لَا يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۰)
 پہ سینو کئے د حفاظت دا انتظام ہیچ یو انسانی کتاب نہ نصیب شوہ
 نہ دے کوم کتاب چہ د مسلمان پہ غور بہنہ خرمن خہ چہ پہ رگ رگ
 اوپہ زہرہ اود ماغون کئے نوتے وی اومشرق اومغرب دواہو کئے ددے داسے
 حافظان موجود وی چہ دھغوی الفاظ اوحروف بالکل یوشان وی، خہ
 کئے زیاتے پکئے نہ وی، ددے بيمثلہ انتظام باوجود دقرآن پہ حفاظت کئے
 بیامہ دچاشک شبہ کیدے نہی :-

ذکر قرآن حکیم تحریری حفاظت

پہ اتقان کئے دمسند رک حاکو بہ حوالہ نقل دی چہ قرآن پہ تحریری صورت
 کئے درے کہ تہ جمع شوہ دے (۱) د پیغمبر علیہ السلام پہ زمانہ کئے (۲)
 دا ابو بکر صدیق رضی اللہ پہ زمانہ کئے (۳) د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ
 پہ زمانہ کئے دا رومی دوہا جمع پہ بخاری وغیرہ کئے د خرید بن ثابت الانصاری
 د روایت نہ ثابتنے دی (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹ تا ۱۰۸) اودا دہمہ جمع،

یعنی عثمانی جمع د حضرت حذیفہ بن الیمانی د روایت نہ منقولہ ددے
 دکر وارہ وجمعوہ نوعیت کئے فرق وو، د رومی قسم ربنوی جمع مقصد
 دا ووجہ قرآن ضائع نہی نو حکم قرآن پہ مختلفو خیزونوا لیکلے شوہ -
 خہ خود سپینو کانرونہ جو رہے کرو تختو باندا، خہ د سپینو خرمنو پہ
 تکرر و اوخہ دکرگی پہ ہوارو تختو باندا، نو دا جمع دیو کتاب پہ
 شکل کئے نہ وہ د صدیقی رضہ جمع مطلب قرآن د کتاب پہ شکل یوخلے
 کول ووجہ د خان خانان لہ تکرر د ضائع کیدو ہیچ خہ خطرہ پاتے
 نہی دا جمع پہ کاغذ شوہ وہ چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کئے نہ وو
 (کاغذ) اود ابو بکر صدیق رضہ پہ زمانہ کئے د شام نہ مدینہ منورہ
 تہ دارسید لے وو۔ موطا امام مالک رکھے د سالم بن عبداللہ نہ
 روایت دے :-

جَمَعَ أَبُو بَكْرٍ الْقُرْآنَ فِي الْقَرَاءِطِيِّسِ، أَبُو بَكْرٍ صَدِيقُ قُرْآنٍ فِي كَاغِذٍ
 جَمَعَ كَرِيمُو (مغازی موسی بن عقبہ کئے دی :-

حَتَّى جَمَعَ عَلَى عَهْدِ أَبِي بَكْرٍ فِي الْوَرَقِ (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۹) دا ابو بکر
 پہ زمانہ کئے قرآن پہ کاغذ لیکلے شوار جمع شوہ :-

د حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ پہ زمانہ کئے دقرآن جمع کولو مطلب داوہ
 چہ د مختلف قسمہ تلفظ نہ دا محفوظ کرے شی، چہ دے نہ فساد
 پیدا نہی، دا فرق امام سیوطی پہ اتقان کئے د ابن تین نہ نقل کریدے
 (اتقان جلد ۱ ص ۱۰۸) :-

صدیقی جمع

ددے جمع صحیح فاریق اعظم رضہ و بخاری کئے د خرید بن ثابت نہ
 روایت دے، چہ کلہ پہ جنگ یمامہ کئے او یارہ، حافظان شہیدان
 شول نو ابو بکر صدیق :- **رَأَى الْبَلْمَرَةَ حُرَّ جَدٍ لَارِمٍ نَوَاهِلَتَ حَضْرَتَ عُمَرَ**

ہم موجود ہو، حضرت صدیق رضی اللہ تعالیٰ فرمایا یہ ہے:

۱) مَا تَعْمُرُونَ رَاغِلًا وَاوَعَىٰ وَيَسَلُ
 قَدْ اسْتَحْرَ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقُرْآنِ
 الْقُرْآنِ وَإِنِّي نَأَخْشَىٰ أَنْ
 تَسْتَحْرَ الْقَتْلَ بِالْقُرْآنِ فِي الْمَوَاطِنِ
 ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي
 أَرْه، (۳) أَنْ يَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ
 فَقُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ
 رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
 نَهَ أَوْ بِيْلَ جَه مَوْبِنَ خَنِكَ هَعَه كَارًا كَرُو كَوْمِ جَه بِيغِيْرَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَا كَرِي
 ۴) فَقَالَ عُمَرُ بْنُ هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ قَلَمٌ يَزِيلُ : حضرت عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى
 ۵) بِيْرًا جَعْنِي حَتَّىٰ شَرَحَ اللَّهُ صُدْرِي لِذَلِكَ : أُوَيْلَ هَ جَه حُدَا عَمِ دَقَسْمِ وَي
 جَه دَع كَيْنَ خَيْرِ دَع ، نُو هَمِيْشَه بَه : ۵) مَا تَه هَم دَا سَعِ وَيَسَلُ تَر دَع جَه
 جَه حُأَسِيْنَه اللَّهُ دَع كَارًا دَا رَا عَه پَرَا نَسْتَه :

مَوْبِنُ رُو وَجِبَ لِيَكُلِي دِي جَه نَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ بِيْجَلَه زَمَانَه كَيْنَ دَقُرْآنَ لِيَكُلُو
 حُكْمَ وَرَكْرَعِ وَو، لِيَكْنِ هَعَه پَه كِتَابِي شَكْلَ كَيْنَ نَزُو وَخُو دَقُرْآنَ حَضْرَتِ عُمَرُ رَضِيَ
 مَطَالِبَه دَاوَا جَه دَا دَقُرْآنِي صُوْرَتِ كَيْنَ جَمْعِ شَيْ، حُكْمَ خُو حَضْرَتِ اَبُو بَكْرُ رَضِيَ
 اُفْرَمَا بِيْلَ جَه مَوْبِنَ خَنِكَ دَا سَعِ كَا رَكْوَلَه شُو كَوْمِ جَه حَضْرَتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
 نَه دَع كَرِهَ لِيَكْنِ حَضْرَتِ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى دَع هَعَه ضَرُوْرَتِ پَه
 اَبُو بَكْرُ رَضِيَ اُفْرَمَا مَنَلُو كَوْمِ جَه دَع وَخْتِ كَيْنَ رَا بِيْنِ وَوَدَ نَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ پَه زَمَانَه
 كَيْنَ نَزُو پِيْنِ شَرِهَ ، دَقُرْآنِي عَلَيْهِ السَّلَامُ زَمَانَه كَيْنَ قُرْآنِ جَه كِتَابِي شَكْلَ كَيْنَ
 جَمْعِ نَزُو دَقُرْآنِي وَجِهَ دَا سَعِ (۱) دَقُرْآنِي عَلَيْهِ السَّلَامُ پَه زَمَانَه كَيْنَ هَعَه
 حَالَاتِ نَزُو كَوْمِ جَه صَدِيْقِ رَضِيَ پَه زَمَانَه كَيْنَ رَا بِيْنِ شُوَا وَوَدَ هَعَه پَه وَجِهَ

قُرْآنِ تَه كِتَابِي شَكْلَ وَرَكْرَعِ شُوْرَتِ (۲) دَقُرْآنِي عَلَيْهِ السَّلَامُ پَه زَمَانَه كَيْنَ
 هَعَه خِيْرُو نَزُو مَوْبِنَه كَيْدَه كَوْمِ جَه دَقُرْآنِي رَضِيَ پَه زَمَانَه كَيْنَ اُصُوْرَتِ
 شُوَا رَلِكَه كَاغْذَا وَنَزُو دَلِيَكُلُو سَامَانَ وَغِيْرَه :

۳) دَقُرْآنِي عَلَيْهِ السَّلَامُ پَه زَمَانَه كَيْنَ لَا دَقُرْآنِي مَنَسُوْخِ كَيْدَا وَاحْتِمَالِ وُو
 كَجْرَه دَعَه وَخْتِ دَقُرْآنِي پَه شَكْلَ كَيْنَ قُرْآنِ لِيَكْلَه شُوْرَه وَو، نُو بَا بَه دَقُرْآنِي
 بَعْضَه تَلَاوَتِ مَنَسُوْخِ كَيْدَا وَوَجِهَ هَعَه پَه تَوَلِ كِتَابِ بَدَلُوْلَه شُوْجَه هَعَه
 پِيْرَكِرْمَانَ كَارُو.

۴) قُرْآنِ بَه دَا حَوَالُوَا وَوَا فَعَالُوَا پَه نَزُو نَبِي نَا زَلِيْدَا وَوَا اِيْتُوْرِنَا وَوَا سُوْرَتُو
 پَه دَقُرْآنِي مِيْنُو پَه تَرْتِيْبِ لِكَيْدَلِ كَجْرَه دَقُرْآنِي عَلَيْهِ السَّلَامُ پَه زَمَانَه كَيْنَ
 قُرْآنِ دَقُرْآنِي پَه شَكْلَ جَمْعِ شُوْرَه وَو، نُو دَقُرْآنِي اِيْتُوْرِنُو يُوْجَا كَالَه كُوْلِ بَه
 مَنَاسِبُوَا اِيْتُوْرِنُوَا وَوَا سُوْرَتُو نُو سَه بِيَا مَرَكْرَعَانَ وَوَا صُوْرَتِ دَقُرْآنِي
 اَبُو بَكْرُ صَدِيْقِي پَه زَمَانَه كَيْنَ خَتْمِ شُوَا حُكْمَ جَه وَحِي رَا تَلِكِ بِنْدِ شُوَا كَاغْذَا وَ
 نُوْرَا سَامَانَ دَلِيَكُلُو بِيَا مَوْبِنَه دَقُرْآنِي حَافِظَانَ مَرِيْرَ شَهِيْدَانَ شَوْلِ، نُو
 حُكْمَ قُرْآنِ تَه كِتَابِي شَكْلَ وَرَكْرَعِ ضَرُوْرِي شَوْلِ :

دَقُرْآنِي جَمْعِ دَقُرْآنِي

حَضْرَتِ صَدِيْقِ رَضِيَ دَقُرْآنِي پَه جَمْعِ كَيْنَ پُوْرَه اَحْتِيَا طَكْرَه وَوَا دَا سَعِ اَنْطَامِ
 كَرِهَ وَو، جَه دَقُرْآنِي پَه كِتَابِي جَمْعِ كَيْنَ دَقُرْآنِي هِيْرَه يَادِبِيْ غَلْطِي خَه اَحْتِمَالِ
 هَمِ پَا تَقِي هَعَه پَه جَمْعِ كُوْلُو دَقُرْآنِي كَيْنَ صِيْرَفِ پَه دَع اَكْتِفَا نَكْرَه، جَه
 هَعَه اِيَا تُوْنَه دَرَا جَمْعِ كَرِهَ شَيْ كَوْمِ جَه چَا نَه يَادِي، يَا پَه خَه خِيْرَ لِيَكْلِي
 وَي، يَا دَقُرْآنِي عَلَيْهِ السَّلَامُ نَه اُوْرِيْدَلِي شُوِي وَي " بَلِكَه دَع بَارَا كَيْنَ كَيْ
 پَه دُوَا قَاعِدَا وَوَعْمَلِ اَكْرُو.

(۱) هَعَه لِيَكْلِي شُوِي اِيْتُوْنَه دَرَا جَمْعِ كَرِهَ شَيْ، چَه رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 السَّلَامُ دَخِلَ وَرَا نَدَع پَه چَالِيَكْلِي وَي اُوْدُوْوَ عَادِلَا نُو كُوَا هَا نُو پَه

ذریعہ دے ثبوتاً مؤندے شی، پہ ابوداؤد کہتے حضرت عروہ بن نہ
روایت دے،

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ قَالَ لِعُمَرَ وَزَيْدٍ أَقْعَدَا
عَلِيَّ بَابِ الْمَسْجِدِ فَمَنْ جَاءَ كَمَا
بِشَاهِدَيْنِ عَلَى شَيْءٍ مِّنْ كِتَابِ اللَّهِ
فَاكْتَبَاهُ:

حضرت ابوبکر رحمہ حضرت عمر رحمہ اور زید
دواہوتہ اوسیل چہ تاسود جماعت پہ
دروازہ کہتے کیئی چہ دکتاب اللہ پہ کوم
لیکلی شوی ایبتونودہ کسان گواہان

تیسر شول نوہغہ ایبتونہ ا لیکئی،

دویم داچہ دغہ لیکلی آبتونہ دے دیرو صحابہ کرامورہ پہ سینو محفوظ
ہم وی ہوناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵

دغہ رنگ ابن ابی داؤد پہ کتاب المصاحف کہتے سندسہ بیان کریدے چ
وَمَا كَانُوا يَكْتُبُونَ فِي الصُّحُفِ وَالْأَلْوِاجِ: صحابہ ورمہ پہ چہ کوم قرآن پھصحیفہ
وَالْعَصْبِ وَكَانَ لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى: پہ تختواؤد تجوروپہ خا نگولیکلی و
بِشْهَادِ شَاهِدَيْنِ: نوہغہ بہ دد وکسانو دگواہئی نہ

پس قبلوے شو

عثمانی جمع

د اسلام دائرہ ہرکلہ چہ لویہ شوہ نوکومو مسلمانا نو
قرآنی آبتونہ د کومر استاذ نہ پہ کوم تلفظ او قرآن

کہتے چہ زدہ کروی وو نوپہ ہغوی کہتے او بہ نوروہغہ مسلمانا نو اختلافن پیدا
شو کوموتہ چہ پہ بل قرأت کہتے تعلیم ور کہتے شوے وو، لکہ خنکہ چہ مجازہ
کہتے د حدیف بن الہالی داؤد کو شوے خبر دے قسہ فتنے دلیل دے کوم چہ
دارمینیا او د آذربائیجان د فتح کولونہ پس مدینے منورے تہ واپستی کہتے
د حضرت عثمان رض پہ خدمت کہتے د اعرض و ہانداے کہو۔

أَدْرِكُ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا: پہ دے امت کہتے دیہود دا و انصاف
اخْتِلَافِ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَةِ: پشان اختلافن پیدا کیوں نہ و ہانداے

تاسود اسنبال کرئی:

تردے چہ پہ مدینہ منورہ کہتے ہر د استاذانواوشاگرچہ انوپہ مینخ کہتے د
قرأت د اختلاف فتنہ پیدا شوہ۔ نو حکہ خو حضرت عثمان رضی اللہ
پہ خطبہ کہتے ا فرسہ ل حہ ہرکلہ تاسو کہتے دا اختلاف دے رچہ پہ مدینہ
کہتے یئی) نو لہ بنارونو کہتے خود دے نہ ہر د نیات اختلاف پیدا
کیدر خطرہ دہ ہغوی خیل الفاظ دادی،

أَنْتُمْ عِنْدِي تَخْتَلِفُونَ فَمَنْ نَأَى مِنَ الْأَمْصَارِ أَشَدَّ اخْتِلَافًا.
رناہل العرفان جلد ۲ ص ۲۳۵ واتقان ص ۱۷

نوبیا ہغوی دا قضیہ صحابہ کراموتہ و ہانداے کہو او د ہغوی پہ
اتفاق سرہ حضرت عثمان رض د حضرت حفصہ رض نہ د قرآن ہغہ
نسخہ را ا بللہ کومہ چہ د حضرت صدیق رض پہ زمانہ کن لیکلے شوے وہ
او د ہغہ نویر نقلونہ و واغستل دے د بارہ چہ ہغہ مشہور و
بنارونوتہ ا کیبری او ہر د ہغہ پہ مطابق دے قرآن ذک کر پڑ
اوبنود نہ جاری وی او د دے نہ علاوہ د نور و قرآن نو بنڈیزے

ا کرو، د دے عثمانی مجموعے نو مامر حکہ کیبنودے شو چہ ہغہ د قبلو
قرآنی نسخو پدشو او امام دے، پہ اجماع د صحابہ کراموسہ د دے لیکل
چہ د کوم مجلس (کیتق) پہ حوالہ شو، ہغہ خلور تہ وو، دے تیش
اویوانصاری وو د قریشو صاحبان داوو،

(۱) عبداللہ بن زبیر رض (۲) سعد بن العاص رض (۳) عبدالرحمان بن
الحارث رض (۴) اوزید بن ثابت انصاری وو۔

عثمانی جمع دستور رائین

پہ عثمانی جمع کہتے د دے خبر و خیال ا ساقے شہ۔

(۱) پہ مصحف کہتے ہم ہغہ خیز درج دی کوم چہ یقینی قرآن منے شی۔

۲) داہم معلومہ وی چہ حضور علیہ السلام پہ آخری دور کتبے دے تلاوت باقی وو۔

۳) ذکر صحیح والے چہ حضور علیہ السلام نہ ثابت وی او دھے تلاوت منسوخ نہ وی (مناہل العرفان جلد ۱ ص ۲۵) : امام سیوطی رح نقل کریدی چہ دے نسخہ شہیرا وہ و وجہ او و بنا و نوسرہ تہرون لری، یوہ نسخہ حضرت عثمان رضیہ مدینہ منورہ کتبے اساتلہ اونورے مے مکہ مکرمے، شام، یمن، بحرین، بصرے، او کوفے تہ البین لے راتقان جلد ۱ ص ۲) بیاد دے نسخہ نہ مسلماً نانو پیشیرہ نسخے نقل کرپہ او حضرت عثمان رضی حکم اکرہ، چہ دے نہ سیاہ کومو نور و نسخہ کتبے چہ دقرات اختلاف وی نو ہفہ ضائع کرپی، دحارث مجالسی تہ پہ اتقان کتبے نقل دی چہ مشہورہ دادہ چہ حضرت عثمان رضی جامع قرآن دے مگر پہ اصل کتبے جامع قرآن حضرت ابو بکر رضی دے، حضرت عثمان رضی خلق دے تلفظ (قرآت) پہ یوہ طریقہ راجع کرل اکلہ چہ پہ ویراند بیو نسخہ کتبے پہ قرآن تو نہ موجود و و خو پہ اصل مضمون دقرآن کتبے تہرنہ ہیخ فرق نہ را تلو، حضرت علی رضی فرمائی کچرے خہ پہ دغہ و خت کتبے امیر المؤمنین دے، نو ما بہ ہم ہفہ کول چہ کوم حضرت عثمان اکرل (راتقان جلد ۱ ص ۲)

دقران آیتونہ او سورتو نہ

عثمانی جمع پہ سہنہ مکتبے اشوہ امام زرکشی اونور و علماء و اجماع پہ دے خبرہ نقل کریدی چہ دقرآن دآیتون ترتیب توقیفی دے مطلب دا چہ داللہ پہ حکم شوے دے کہ کتب دچارلے او خیال کارنہ دے کرے دہر ایت پہ بارہ کتبے بہ جبریل علیہ السلام دا حکم را و و چہ فلائی ایت د فلائی ایت سرہ بوخائے اگلوئی، امام احمد دعثمان بن

العاص نہ پہ اسناد حسن سورا نقل کریدی، حضور علیہ السلام رضی اللہ تعالیٰ عنہ دی چہ فلائی ایت پہ فلائی سورت کتبے شامل کرئی ہمدغہ رنگ ابو داؤد

ترمذی اونسانی کتبے دا بن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہ نقل شویدی، کان اذ نزل علیہ الشیء دعا بعض : یعنی پہ حضور علیہ السلام بہ چہ من کان یکتب فیکتب فیکول ضعوا ہذیہ : خدوخت خہ ایتونہ نازل شو نو الایات فی السورۃ التی یدکر : لیکونکے بہ فی را بلوا و وے بہ نے فیہا کذا و کذا : فرمایل چہ دا ایتونہ پہ ہفہ سورت کتبے شامل کرہ پہ کوم کتبے چہ دا دا مضمون دے،

دسورتونو پہ ترتیب کتبے غور یزہ خبرہ دادا چہ ہفہ ہم توقیفی دے، مطلب دا چہ دا ہم داللہ پہ حکم شویدی، امام جلال الدین سیوطی رح دکر مانی رح دکتاب البرہان نہ نقل کریدی،

ترتیب السور ہکذا ہو عند اللہ فی اللوح المحفوظ : دسورتونو ترتیب ہم دفعہ شان د اعلیٰ ہذا الترتیب و علیہ کان صلی اللہ بعرض : اللہ پہ نزد پہ لوح محفوظ کتبے دے علی جبریل کل سنۃ : او ہم پہ دفعہ ترتیب بہ حضور علیہ السلام ہکذا لجزیریل ۳۳ لہ آورلو :

دغہ شان دامام یحییٰ نہ ہم منقول دے امام بیہقی پہ المدخل کتبے ہم لیکلی دی،

کان القرآن علی عہد رسول اللہ : د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ زمانہ صلی اللہ علیہ وسلم مرتباً سورۃ کتبے دقرآن سکورتونو او آیتونہ وایتہ علی ہذا الترتیب الا البراءۃ : ہم پہ دے ترتیب و و، سوا دسورۃ براءۃ او سورۃ انفال، و الا انفال،

ابوجعفر نجاس نہ ہم دغہ منقول دی، امام سیوطی رح پہ اتقان

جلد ۶۳ کتبہ د حذیفہ ثقفی رضی پہ روایت یو حدیث دا سے نقل کرے دے کوم چہ پد مسند احمد او پہ سنن ابی داؤد کتبہ ہم موجود دے او د ابن ز شد د کتاب المصاحف نہ ہم پہ تائید کتبہ دا سے روایت نقل کریدا سے چہ د قرآن د آیتوں او سورتنو ترتیب هم د الله په حکم شویدے رتوقیقی دے،

امام زرکشی رح په دربرهان کتبہ لیکلی دی چہ خوک د سورتنو ترتیب نہ اجتهادی وائی نو هغری تے هم توفیقی منی جکره یوائے د لفظونودہ، حکم چہ توفیق عام دے کہ قول او ک فعلی، بهرحال د حدیثود ذخیرے نہ ثابتہ دہ چہ د سورتنو نومونہ په زمانہ دنون کتبہ مشهور او معروف و کوم چہ په اتقان کتبہ شتہ او دا د دے خبرے ثبوت دے چہ د سورتنو ترتیب توفیقی دے،

د عثمانی رض مصحفونو تاریخ

مصحف مدنی

د عثمانی مصحفونو کومہ نسخہ چہ په مدینہ مغورہ کتبہ اینودے شوی وہ نو هغه د شہادت تروختہ حضرت عثمان رضی سره وہ د هغوی نہ پس حضرت علی رضی سره او بیاد خلافت ملاویدا وسره حضرت معاویہ رضی تہ اسپالے شوی بیاد اندلس تہ ارسیدہ بیاد مراکش دار السلطنت فاس تہ ارسیدہ رتاریخ ادراسیسی تذکره المصاحف) بیاد ہخہ طریقہ مدینہ منورہ تہ ارسیدہ په رومی جگ عظیم کتبہ د مدینہ کور، بز فخری پاشا نورونبکا تہ سرہ قسطنطنیہ تہ یورہ او ترا سہ ہلتیر تہ دہ،

مکی مصحف

مکی نسخہ سنہ ۶۵۴ ہجری پورے په مکہ معظمہ کتبہ پرتہ وہ محمد بن جبیر اندلسی په سنہ ۵۹۸ ہجرت د هغ زیارت کرے دوا

مولنا شبلی نعمانی لیکلی دی چہ د هغه د سیاحت په وخت د هغہ نسخہ پر جامع دمشق کتبہ پرتہ وہ او هغوی تے غالباً د نو لمے صدی پہ اخر کتبہ زیارت کر پیور، کشف المہدی سنہ ۱۵۴۰ کتبہ لیکلی دی، چہ سلطان عبد الحمید خان سنہ ۱۸۵۰ ع نہ تردیر شو کالو پورے حکومت کر پیور و بہ دہ زمانہ کتبہ جامع دمشق کتبہ اورا لکیدا و د هغہ نسخہ کتبہ سو حیدہ

شامی مصحف

مؤرخ احمد مقری سنہ ۳۷۵ ھ کتبہ د دے نسخہ زیارت کر پیور دا د کوفے نہ د اندلس د بادشاہانویا د سلاطین مؤحدینو، بیاد سلاطینو بنی مرین په قبضہ کتبہ را غلہ او جامع قرطبہ کتبہ پرتہ وہ، قرطبہ والو سلطان عبد المؤمن نہ ورکرا او هم د دہ په حکم ابن الشکوال د مراکش دار السلطنت تہ په شول سنہ ۵۳۰ ھ یورہ سنہ ۵۳۵ ھ کتبہ خلیفہ معتض علی بن مأمون سرہ وہ او هم په د هغہ کال د ہر کلہ چہ په تلمسان حملہ اکرہ نودے په کتبہ مر شو پہ دے ہلہ کلہ کتبہ د هغہ نسخہ درک شوی خوبیا د تلمسان باد شاہی خزانی تہ را ارسیدہ د هغہ خانے نہ یوسودا کوبہ بیعہ واغستہ او فاس تہ تے را ورہ چہ تراوسہ ہلتیر تہ دہ

بصری مصحف

دانسخہ د مصر پہ کتب خانہ خدیو کتب پرتہ وہ، د سلطان صلاح الدین ایوبی یوزیر پہ سنہ ۶۵۰ ھ کتبہ دا پہ دیرش ذرہ اشرفوا غستہ۔

یمنی مصحف

یمنی مصحف د مصر د جامع از ہر پہ کتب خانہ کتبہ اس ہم شتہ د بحرین مصحف دا د فرانس پہ یو کتب خانہ کتبہ پروت دے۔

گوئی مصحف

ذاد قسطنطنیہ پہ کتب خانہ کچنے شتہ دے، حضرت عثمان رضی اللہ
 درے نور مصحفونہ ہم دی پہ دے کچنے دویم مصحف عثمانی دقاہرہ
 پہ جامع سیدنا حسین رضی اللہ عنہ کچنے شتہ۔ دریم مصحف عثمانی دینپہ جامعہ
 ملیہ دلی کچنے ووا کچرے د تفسیر پہ ہلک کچنے کلا و د شریعے نہ وی نو
 ہلتہ بہ پروت وی، غلور مصحف عثمانی د لندن پہ اندیا آفس
 کتب خانہ کچنے شتہ پہ دے لیکل دی، کتبہ عثمان بن عفان، دا
 د مغلوباد شاہانوسرہ ووا، د اکبر یا چامہر ہم پر شتہ پہ ہشتاد
 کچنے دامبجر راؤنس لہ گو تونہ و، غلو ہغہ د ایست اندیا یا کتب خانہ
 تہ ور کرو۔ د دے یوسل یواتیا صفحے دی او پہ یوصفہ کچنے شادس
 کرینے دی

د قرآن محفوظو لے یو داسے حقیقت ہے، د ہغہ اقرار بحدہ د
 اسلام مخالفینو ہم کچے دے لیکن بعضے مستشرقینو مثلاً گولڈ لیٹر
 وغیرہ د مسلمانانو د یقین او عقیدے کمزورے کولو د پارے جے سورہین
 سکو نو پیدا کولو کو شش کریدے، نومونز اس د دے نہ تا سو خبرور
 د دے خلقو اصلی غرض پہ قرآن کچے گپون او بدلون راوستل دی
 دے گولڈ لیسٹریہودی مستشرق خوبیا پہ دے د یوزور کولے دے
 پہ نقسیری مذاہب کچن ہغہ د بیشیرہ اسلامی کتابونو مطالعہ کریدے
 او دا خیل کتاب کے د علمی تحقیق پہ تو ما لیکلو لیکن بیا ہم د مستشرقین
 د عادت پہ تو گدے دوی ہر کتاب تحقیقی او علمی شان کہ لری خو
 سیاسی شان د یوزریات لری دوی یقین دے، چہ مسلمانان د خیل
 مرکز و نور قرآن او صاحب قرآن نہ د تیکارہ سیاسی طاقت پہ ذریعہ
 لریے سائل ممکن نہ دی نو د خیل اصلی مقصد د تکمیل د پارے د جنگ

او سیاست د میدان پہ خائے علمی میدان فوراً کچے و او داستن
 پہ زہر جنہ و سلہ دے د مسلمانانو د یقین کمزوری کولو او پہ دوی کچنے
 دے د شک د زہر و خور لولو د پارہ د اسلامی تحقیق پہ نور کمزور نہ
 روپئی لگوئے او کتابونہ لیکل دے دکامیابی پہ امید شروع کر دے د کامیابی آمین نہ دای
 د، د مغربی طاقتونو سیاسی ترقی او د مسلمانانو سیاسی تنزل چہ دے
 نہ ہغوی دا پر شتونی نتیجہ را ا بیکلہ چہ پر یوتی تو موندے د غالب قومونو
 ہر قسم د غلطہ ہم خبرہ منی او پر یقین کوی:

۱) انگریزی دان یوازے نہ بلکہ تو مغرب زدہ خلق (چہ احساس
 کہتری کچنے مبتلا دی) د یورپ ہر مصنف محقق گنری او د خیل دینی
 عالمانو نہ کر کہ لری، خو بز نو ی تعلیم یافتہ خلق د دینی تعلیم نہ تا
 خبرہ د یورپی مصنفینو ہر یو خبرہ ہے تحقیقہ منی او دینی علما و تہ ذکرے
 پہ وجہ ہد و گوری نہ چنا چہ د مسلمانانو دا قسم کمزوری د مستشرقینو
 د کامیابی باعث شوے، او مسلمانان پچھلہ د دے نہ پہ شکوک او شبہاتو
 کچنے را کبر شو د قرآن د محفوظیت پہ بارہ کچنے د دوی شیعہ اصولاً دا دی

- ① بعضے آیتونو اور وایتونو د قرآن د غیر محفوظ کیدو د دلیلونہ نیول دے
- ② د اختلاف قرأت او سبعا احرافونہ دلیل نیول دے
- ③ د شیعہ و د روایتونو نہ حجت نیول دے

موزیہ دا نیول پہ لندہ و نقل کو او د دے جوا بونہ بہ ورا کوو
 د بعضے آیتونو اور وایتونو نہ دلیل نیول
 د سورہ اعلیٰ آیت **سَنُقَرِّئُكَ فَلَا تَنسَىٰ اَلَا مَا شَاءَ اللّٰهُ: الْبَیِّنَةُ**
 موزیہ تاتہ ا لوو نو تہ بہ ہیر نکرے خوچہ کو م
 اللہ ا خوار ی،
 د آیت نہ مستشرقینو دا نتیجہ را ا بیکلہ د چہ د قرآن خوا آیتونہ ہیر کچے

خودا غلط حکمہ دے (ا) چہ دا استثناء صوری دہ حقیقی نہ دہ، پہ علی
اصطلاح کہنے دا قسم استثناء دخیل فضل یا قدرت د اظہار د بارہ
استعمالی بی دے نہ دیوخیز مستثنیٰ کول مطلب نہ وی بلکہ مطلب دا
دے چہ مؤنذ بہ تا تہ قرآن داسے ا لو لو وچہ تہ بہ تہ ہیر نکری نو دا
د اللہ فضل او احسان اکثرہ ددے مثال داسے دے، لکہ د قرآن
کریم پہ بل یو خائے کہنے پہ جنت کہنے د جنیا نو د ہمیشہ پاتے کید و بیان
نہ پس الا ماشاء اللہ چہ ذکر دی، او مطلب تے دا دے چہ جنت
کہنے ہمیشہ الے د اللہ فضل دے، مگوندی اللہ تعالیٰ خودا ہیٹوالے د
جنتی ژوند واپس ہم اغتے شی خود اللہ وعدا دہ چہ واپس تے نہ
اخلی رہ دہ تہ علا و کہ د امنب ہم و اغتے شی چہ تہ بہ تہ نہ ہیر دے
خوہلہ کہ مؤنذہ تے ہم نہ ہیر د ل ا غوار، یعنی داستا نہ ہیر د ل
د اللہ پہ مرضی موقوہ۔۔۔ نو بیا ہم ہیر د ل حکمہ ثابت نہ دی چہ
قرآن کریم پہ بل خائے کہنے صفا فرمائیلی دی، چہ مؤنذہ تے تا نہ
ہیر د ل نہ غوار و بلکہ مؤنذہ دا خوبنہ دہ چہ قرآن دستاسینہ کہنے،
محفوظ وی، لکہ چہ سورہ قیامتہ کہنے دی۔۔
ان علینا جمعہ وقرآنہ: سورہ القیامتہ (رستا پہ سینہ کہنے د قرآن جمع
کول د ہغ محفوظ کول اوستا پہ ژ بہ د ہغ د لوستلو ذمہ واری مؤنذہ دہ
پہ دے سورت کہنے د استثنائی صورت جو رہ تے ہد و پریکرا اُس خوہلہ
د ہیر د ل و بیا ہیرید لو سوال نہ پیدا کیوی۔۔

(۳) دہیم جواب دا دے کچرے خہ آیتونہ ہیر کرے شی نو دا بہ د ہغ د
منسوخ کید و یو شکل وی پہ دے د قرآن پہ محفوظیت کہنے ہد و خہ فرق
نہ راخی یعنی کوم آیتونہ چہ د حضور علیہ السلام پہ سینہ مبارکہ
کہن اللہ تعالیٰ محفوظ اُس اتل او ہغوی امت تہ ا د سول نو ہم دا

قرآن دے او کہ د حکمت پہ وجہ د حضور علیہ السلام نہ ہیر
کرے شونو ہغہ قرآن پاتے نشو، بلکہ خالق کائنات پچیلہ ہغہ
د قرآن برخہ جو رہ نکرہ، لکہ خنگہ چہ ہر حاکم تہ اختیار وی چہ
خپل فرمان کہنے خہ تکی او جیلے لیکے او خہ تکی او جیلے تر لرے کوی دا
کار د فرمان د محفوظیت نہ خلاف نہ دے، دا خود صاحب فرمان خپل
کار دے د بل چا کار خونہ دے، چہ فرمان پر بیکارہ کیوی د قرآن
کریم ارشاد دے،

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ اَمْرِ بَيْتِي ۗ مَا اَعْلَمُ الْاَكْرَهَ ۗ مَا
تَلْقَاؤُ نَفْسِي ۗ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰى ۗ خَيْلٌ حَادٍ ۗ بِهٖ وَّحٰى اَللّٰهُ ۗ كَيْفَ رَدُّ
اِلَيْ ۗ ۗ (سورہ یونس آیت ۶۷) : بدل نشم کولے خہ خو صیرف د وھی
تا بعد اری کوم:

حضرت عائشہ حدیث

عَنْ عَائِشَةَ اَنَّهَا عَلَيْهِ السَّلَامُ سَمِعَتْ
رَجُلًا يَقْرَأُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ يَرْحِمُهُ
اللّٰهُ لَقَدْ كَرَّمَنِي كَذَا وَكَذَلِكَ اَيَّةُ كُنْتُ
اَسْغَطُهَا مِنْ سُورَةٍ كَذَا وَكَذَلِكَ اَرَوَاهُ مِنْ
حضور علیہ السلام دیشے دیوسری قرآن
واورید و نووے فرمائیل چہ اللہ د
پہ دہ رحم اگری دہ ماتہ فلا نی فلا نی
آیتونہ د فلا نی فلا نی سور تو نو
دایا د کبری دو۔

دے روایت نہ دا ثنا بتیزی چہ د قرآن دغہ آیتونہ بالکل بیکارہ اوضائع
شول بلکہ ددے سری د لوستلو ذمہ وارا نداے حضور علیہ السلام نہ دا
یاد و، صحابہ کرامونہ ہم یا دور لیکے شوی ہم ورا صحابہ کرام پہ بوسل
لکہ خنگہ چہ دغہ سری ا لوستل، نو پہ دے وجہ ددے آیتونہ د
ضائع کید و خو خہ احتمال پاتے نشویرف دومرہ خبرہ دہ چہ د نبی
علیہ السلام توجه ورتہ نہ دہ او دغہ سری پہ لوستو د نبی علیہ
س

تَوْجُّهٌ بِيَاوَرْتَهُ أُشْوَهَ دَلَسَ نَهَ چہ حضور علیہ السلام نیاکل ہیر و
دا خوب عامہ محاورہ دہ خودے سرہ ہر کلمہ چہ قرآن د لیک پہ شکل
کینے موجود ہو، لکھو توتہ یاد ہو، نویو یا خو کسانو نہ کہ ہیر ہم شی نو دے
سرہ د قرآن پہ محفوظیت ہیخ اثر نہ پریوخی ۔

یوعامہ ضابطہ یوعامہ قاعدہ دادہ چہ داسے قسم ہر جائے
کینے بکار راخی، ہغہ دادہ چہ قرآن یہ تو اتراو
قطعی اجتماع سرہ ثابت دے د اعتراض دیارہ کوم روایتونہ چہ پیش کولے
شی ہغہ خیرا ضعیف وی او یاریات نہ زیات خبر واحدی، خبر واحد
ظنی وی، او ظنی د قطعی پہ مقابله کینے بیکارہ دے، نو حکم داسے بقول قسم
اعتراضونہ بالکل بے حایہ وی ۔

روایت مسعودی

مسند احمد او طبرانی او ابن حبان کینے د حضرت عبد اللہ بن مسعود
نہ منقول دہ، چہ ہغوی بہ قرآن کینے معوذتین یعنی قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ
الْفَلَقِ اَوْ قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ السَّمٰوٰتِ درارہ سورہ تونہ نہ لیکل، دغہ
شان ابو عبیدہ رح پہ روایت د ابن سیرین رح د ابن مسعود رح نہ نقل
کوی چہ ہغوی بہ سورت فاتحہ پہ قرآن کینے نہ لیکلہ او حافظ
بن حجر د بخاری پہ شرح کینے دے روایتونو نہ صحیح و ثبوتی دی خود دے
خوجوابونہ دی ۔

رح د سورۃ فاتحہ او د دوار و معوذتینو قرأت پہ یقینی تواتر سورہ
ثابت دے نو ظنی خبر دے مقابله کینے ہیغ نہ دے او کچے د ابن مسعود
دا انکار ثابت ہم شی نواجماع او تواتر دیو کس پہ مخالفت نہ ماتہزی کہ
داسے کیدے ہاشوے نویا خوب متواتر ہر ج نہ رو پاتے او دین بقول کار
بہ بیارنگ و و، قاضی ابو بکر رح د ابن مسعود د انکار جواب داور کینے

چہ داد ہغہ د قرآنیت نہ انکار ندے، بلکہ پہ مصحف کینے دنہ
د لیکلونہ انکار دے، حکم چہ لیکل د ہغہ خیر ضروری دی چہ د کومود
ہیر یکتا ویرہ وی او سورۃ فاتحہ او معوذتین داسے سورہ تونہ دی
چہ د دے د ہیرید و ہدو خہ امکان نہ وو، ہر دا جواب ابن قتیبہ پہ
مشکلات القرآن، کینے ور کرے دے اگر چہ پہ روایت کینے اَللّٰهُمَّ
لَيْسَتْ مِنْ كِتَابِ اللّٰهِ رَدَّ دوارہ د کتاب اللہ نہ نہ دی راغہ دم خو د کتاب
اللہ: مطلب مصحف وی او پورہ مطلب بہ بی د اشی چہ د دے دوارو پہ
مصحف کینے د لیکلو ضرورت نشہ ۔

(۳) ابن الصباغ رح جواب ور کرے دے، چہ دا سورہ تونہ د ابن مسعود رح
پہ زمانہ کینے متواتر ہو مگر ہغوی تہ د تواتر علم نہ وور سیدے
پہ دے وجہ تے احتیاط کولو خہ وقت چہ دوی تہ د تواتر علم اشنو نو د
خپل قول نہ دے رجوع اکبر، لکہ چہ عاصم رح پہ واسطہ د ر د ابن
مسعود نہ قرأت نقل کریدے چہ دادرے وارہ سورہ تونہ کینے ثابت دی
نو دا د خپل رومی قول نہ دے د رجوع کولو دلیل دے

د دے ہولو جوابونو ضرورت ہلہ پینیزی چہ د ابن مسعود رح نہ دے
انکار ثابت شی، لیکن دیرو محققینو د ابن مسعود رح د انکار تردید کریدے
او دے روایت تہ فی موضوع، باطل او غلط و ثبوتی دی ۔

قَالَ النَّوَوِيُّ فِي تَرْجِيحِ الْمَهْدَبِ اَجْمَعِ امام نووی رح پہ شرح مہذب کینے
المُسْلِمُونَ عَلَيْهِمْ اَنَّ الْمُعْذَوَاتَيْنِ وَ لیکلی دی چہ د مسلمانانو پہ دے
الْفَاتِحَةِ مِنَ الْقُرْآنِ وَ اَنَّ مَنْ اتفاق دے چہ معوذتین او فاتحہ
تَحَدَّثَ شَيْئًا مِنْهَا كَفَرُوا مَا نَقَلَ عَنْ ابْنِ د قرآن حصہ د کہ چہ خو ک دے
مَسْعُودٍ رَضِيَ بَاطِلٌ لَيْسَ بِصَحِيحٍ وَقَالَ نہ انکار کوی ہغہ کافر دے او کوم
ابْنُ حَزْمٍ فِي تَدْوِجِ الْمُعَلِّ الْمَجْلِيِّ چہ د ابن مسعود رح نہ نقل دے

هَذَا كَذِبٌ عَلَى ابْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّمَا
 صَحَّ عَنْهُ قِرَاءَةُ عَاصِمٍ عَنْ زَيْدٍ
 عَنَّهُ وَفِيهَا الْمَعْوَدَةُ تَانِ وَالْفَاتِحَةُ
 رَاتِقَانِ جُلْدًا صَدْرًا : :
 روایت دزد در عاصم قرأت دے، چہ درے بکنی مادرے وارے
 سورتونہ دی

دغہ رنگ امام رازی پہ تفسیر کبیر کین لیکلی دی پہ اتقان جلد عا مشہور کین
 تفصیل شتہ، چہ درابن مسعود الکاذکولو قہ نووی باطل ویثلی دی او ابن حن
 ورثہ دروغ او مہر ضوغ ویثلی دی

دَقِرَاتِ اِخْتِلَافِ اَوَاذِ اَحْرَافِ

مُسْتَشْرِقِينَ دَقِرَانَ دَخْرِيْفِ يُوْدَادِ لِيْلِ هَمْ وَرَكُوِيْ چِه دے کئے کنر
 قِرَاءَتُوْنَهْ وَيْ رِيْعِيْ يُوْقِرَاتُ لَيْ نَهْ دَعَا نُوْدَادِ لِيْلِ حُكْهْ غَلَطْ دَعَا چِه
 تَحْرِيْفِ هَغْ دَعَا چِه پِه بَادِ شَاهِيْ دِسْتَاوِيْزِيْ كَيْ دَا صِلْ مِتْ كَلِمَاوَدِ
 دِسْتَاوِيْزِ جُوْرُوْنِكِيْ نَهْ بَغِيْرِ بِلْ حُوْكَ زِيَا تَهْ كَيْ اَكْرِيْ كِه بَادِ شَاهِ
 پُجَلَهْ دَعَا كَيْ زِيَا تَهْ كَيْ اَكْرِيْ نُوْحِيْجْ عَقْلَسِدْ دَعَا تَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ وَا فَا
 دَقِرَانَ پَاكِ قِرَاتِ دُوَا قِسْمَهْ دَعَا (مَتَوَاتِرَهْ اَوْرَهْ) غِيْرَهْ مَتَوَاتِرَهْ، دَا
 دُوِيْمِ قِرَاتِ دَقِرَانَ حُكْهْ نَهْ دَعَا چِه دَا صَوْلِ اِمَامَانَ پِه دَعَا مُتَقِيْ دِي
 چِه قِرَائِيْتِ دَبَارَهْ تَوَاتِرْ شَرْطْ دَعَا، اَوْ هَمْ قِرَاتِ مَتَوَاتِرَهْ قُرْآنِ دَعَا
 دَعَا نَهْ تَحْرِيْفِ نَهْ ثَابِتِيْرِيْ، تَحْرِيْفِ دَعَا تَهْ وَيْلِيْ شِيْ، چِه غِيْرَهْ قُرْآنِ
 پِه قُرْآنِ كَيْ دَا حِلْ كَرِيْمِيْ اَوْ يَا دَقِرَانَ حَهْ بَرَحَهْ دَقِرَانَ نَهْ بَهْرِ كَرِيْمِيْ
 نُوْدِ قِرَاتِ اِخْتِلَافِ پِه دَعَا دَوَالِ وَ كَيْ يُوْهْمُ نَهْ دَعَا لَانُوْرِ دَا چِه اِمَامِ
 زَرَكَشِيْ پِه بُرْهَانَ كَيْ يَكِيْ چِه قُرْآنِ دَا فَاطُوْرُوْمْ دَعَا اَوْ قُرْآنِ
 قِرَاتِ دَا فَاطُوْرُ دَا تَلْفِظِ اَوْ دَا طَرِزِ دَعَا، نُوْدِ دَعَا پِه زِيَا تَوَالِيْ دَا

دَقِرَانَ پِه فَاطُوْرِيْ هَتِيْجْ كَيْ زِيَا تَهْ رَا حِيْ (اِتْقَانَ جُلْدًا صَدْرًا)
 اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ

پِه بُرْهَانَ كَيْ اِمَامِ زَرَكَشِيْ لِيْكِيْ دِي چِه قُرْآنِ دُوْحِيْ هُوْ فَاطُوْرُوْمْ
 وَيْلِيْ شِيْ چِه حُضُوْرِ عَلِيْهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ تَهْ دَا حُكَاوِيْ يَا نُوْلُوْ دَبَارَهْ
 كُوْمِ چِه پِه مَعْجَزَانَهْ اِنْدَا زَا نَا زِلْ شُوِيْدِيْ اَوْ قِرَاتِ دَعَا تَلْفِظِ اَوْ
 دَا اَطْرَنْ تَهْ وَيْلِيْ شِيْ، اَوْهْ قِرَاءَتَهْ تَرَاوْ قَا رِيَا نُوْ پِه تَوَاتِرْ ثَابِتِ
 دِي، اَوْ يَا دَعَا اَوْ اِمَامَانُوْنَهْ تَرَحُضُوْرِ عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ سِنْدِ
 دَقِرَاتِ پِه كِتَابُوْنُوْ كَيْ مَوْجُوْدْ دَعَا، چِه يُوْلَاوِيْ دَبَلْ نَهْ نَقْلِ كَرِيْمِيْ
 لِيْكِيْ پِه اِتْقَانَ كَيْ دَا بِنِ جَزْرِيْ نَهْ نَقْلِ دَعَا چِه حُضُوْرِ عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ
 هُمْ دَا اَوْهْ قِرَاءَتَهْ مَتَوَاتِرِ دِي :-

وَ قَدْ نَصَّ عَلَيَّ تَوَاتِرُ ذَلِكَ كَلِمَةً : دَا صَوْلُوا مَامَانُوْبِنْ كَارَهْ بِيَانَ كَرِيْمِيْ
 اَنْتُمْ اَلْاَصُوْلُ كَقَاضِيْ اَيُّ بَكْرِيْ : چِه اَوْهْ قِرَاءَتُوْنَهْ سِرَاسِرْ وَ حُضُوْرِ
 غِيْرَهْ وَ هُوَ الصَّوَابُ لِاَنَّهُ اِذَا : عَلِيْهِ السَّلَامِ پُوْرَهْ مَتَوَاتِرِ دِي
 ثَبَتَتْ تَوَاتِرُ اللَّفْظِ ثَبَتَتْ تَوَاتِرُ : نُوْ هَرْ كَلَهْ چِه فَاطُوْرُ مَتَوَاتِرِ شُوْنُوْدِ
 هَيْئَةً اَدَا بِيَهْ لِاَنَّ اللَّفْظَ لَا يَفُوْمُ : هَغْ تَلْفِظِ اَوْ اَدَا هُمْ مُتَوَاتِرَهْ شُرْهْ
 اِلَّا بِيَهْ وَلَا يَصِيْحُ اِلَّا بِجُوْدِيْ : حُكْهْ چِه تَلْفِظِ اَوْ اَدَا فَاطُوْرُ تَرْتِيْ
 رَاتِقَانَ جُلْدًا صَدْرًا : : دِي رَحَانَ لَهْ دَعَا وَ جُوْدِ نَشْتِهْ

صَحَابَهُ رَمَقَارِيَانَ

هَغْهْ قَارِيَانَ اَوْهْ دِي كُوْمُوْ چِه نِيْغْ پِه نِيْغْ دَحُضُوْرِ عَلِيْهِ الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ
 نَهْ قِرَاتِ زِدَهْ كَرُوْ، دَقَارِيَا نُوْ پِه نُومْ مَشْهُوْرِ شَوْلِ، دَرُوْسْتُوْ قَارِيَا
 اُسْتَاذَانَ اَوْ شِيُوْخِ دِي اَوْ دَعَا قِرَاتِ پِه تُوْلُوْ مُسْلِمَانَ مَلِكُوْنُوْ كَيْ
 خُوْرْ شُوْحَتْ چِه تَرَاوْ سَهْ دَا شْتِهْ (ا) حُضْرَتِ عَفَّانِ رَمَقَارِيَانَ حُضْرَتِ
 عَلِيِّ رَمَقَارِيَانَ اَبِيْ بِنِ كَعْبَرِ رَمَقَارِيَانَ زَيْدِ بِنِ ثَابِتِ رَمَقَارِيَانَ (رَهْ) عَبْدِ اللَّهِ بِنِ مَسْعُوْدِ

(۶) ابوالدرداء رضی عنہ ابو موسیٰ اشعری رضی عنہما اهل العرفان جلد

ص ۱۰۰
اُوه قرأتونہ

زل ابن عامر رحمہ چہ نومئی عبد اللہ بحصبی دے
 بحصب ذحیر قبیلے ذیوشاخ نوم دے دا ہفتہ
 منسوب دے، ابو نعیم و ابو عمران نے کنیت دے، تابعی دے، ذہ
 ذمغیرہ بن ابی شہاب المخزومی نہ قرأت حاصل کرے و واو ہفتہ
 حضرت عثمان رضی عنہ او ہغوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ، دا
 عامر بہ ستلنہ ہ کینے پہ دمشق کوفات شو۔

(۷) ابن کثیر۔ نومئی عبد اللہ بن کثیر دارمی، ابو محمد یا ابو عبدتی
 کنیت دے، داد مکہ معظمہ قرأت امام و ودوی ذمجاہد نہ قرأت
 حاصل کرے و ہغوی ذابن عباس رضی عنہما دوی ذابی بن کعب نہ او ابی
 بن کعب ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ حاصل کرے و ذابن
 عامر دودہ بالواسطہ شاگردان ہشام او ابن ذکوان مشہور دی او
 ذابن کثیر دودہ بالواسطہ شاگردان النبزی او قبیل مشہور و، دا
 ابن کثیر رحمہ پہ ستلنہ ہ کینے پہ مکہ مکرمہ کینے وفات شو۔

(۸) عاصم، عاصم بن ابی النجود نے نوم، پہ قرأت، فصاحت او خوش
 آواز نے کینے مشہور و۔ دوی ذر زبیر بن حبیش او ہغوی ذ عبد اللہ بن
 مسعود رضی عنہما او ہغوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل
 کرے و۔ یہ ستلنہ ہ کینے پہ کوفہ کینے وفات شو ذدوی بہ خاصو
 (بلواسطہ) شاگردان کینے شعبہ بن عباس رحمہ او حفص بن سلیمان رحمہ
 زیان مشہور دی۔

(۹) ابو عمرو مازنی بن العلاء عمار البصری، دوی ذسعید بن جبیر رضی
 او مجاہد رضی عنہما او بیا دے دوارو ذابن عباس رضی عنہما او ہغوی، ذابی بن کعب

او ہغوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و
 ذیزیدی پہ واسطہ ذہغوی مشہور شاگردان دودہ ذی زان ذکورای
 ابو عمر حفص بن عمر المقری العزیز البغدادی المتوفی ستلنہ ہ
 ابو شعیب صالح بن زیاد المتوفی ستلنہ ہ

(۱۰) حمزہ بن حبیب بن الزیات الکوفی مولیٰ ذعکرمہ بن ربیع الیمنی دوی داغش ذہغوی رضی
 وثاب نہ ہغوی ذر زبیر بن حبیش نہ او ہغوی ذ عثمان، حضرت علی رضی
 عبد اللہ بن مسعود رضی عنہما او بیا دوی ذر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم
 نہ قرأت حاصل کرے و۔ دے ذعربیت ذعلی قرآن و ذعلیم حدیث
 ماہر و وہ ستلنہ ہ کینے پہ حلوان کینے وفات شو، ذابو عینی ذواسطہ
 ذدوی دودہ مشہور شاگردان سلیم بن عیسیٰ الکوفی خلف المتوفی ستلنہ ہ
 او خلا المتوفی ستلنہ ہ و واو ذدوی ذقرأت سلسلہ پہ دوارو روانہ
 شوے و۔

(۱۱) نافع بن عبد الرحمن بن ابی نعیم المدنی، دوی ذابو جعفر القاری
 او دنور و یاؤ تا بعینونہ قرأت حاصل کرے و، کومو چہ ذابن عباس
 او ذابو ہریرہ رضی عنہما دے دوارو ذابی بن کعب نہ او ہغوی ذر رسول اللہ
 علیہ وسلم نہ قرأت حاصل کرے و، ذنافع ہم کنیت ابو ریم دے ذدوی
 ذابن قالون ابو موسیٰ، عیسیٰ بن منیا النخوی، ذقالون معنی کرا ددہ قرأت
 ذیر کرا و ذحک و ذرتہ قالون و ییلے شی المتوفی ستلنہ ہ اور ذ وراث
 نوم نے عثمان سعید المصری دے، پہ قرأت او خوش آواز نے کینے بیثالہ
 و وہ مصر کینے ستلنہ ہ کینے وفات شو ذدودہ ہفتہ مشہور شاگردان دی و
 کومو چہ ذدہ ذقرأت سلسلہ چلیدے دے۔

(۱۲) الکسائی، ابو الحسن علی بن حمزہ الکسائی النخوی پہ احرام کینے بیث
 کساء (خادر) رنگ) آغوستو حکم پہ کسائی مشہور شو، پہ نومر بیت

اوپہ قرآن کتے بمثالہ دو سترہ مکتے وفات شو۔
پہ لشوقاریا نو کتے نور درے دادی۔

(۲) ابو جعفر یزید بن القعقاع ددوی دقرات سند دا بن عباس
او ابی ہریرہ رض ددے دواپر وہ ابی بن کعب رض نہ او دگرسول اللہ
علیہ وسلم نہ دے المتوفی سترہ مکتے۔

روح یعقوب بن اسحاق الحصری ددوی دعام ابو عمر بن الملاء
قرات حاصل کرے وو المتوفی سترہ مکتے۔

(۳) خلف بن ہشام بن ثعلب، کنیت ابو محمد دے دعام بالواس
شاگرد وو المتوفی سترہ مکتے ہر طبقات القراء اول بن ابجرری و

منہل العرفان جلد ۱ ص ۲۷ تا ۴۵

أحرف سبعة | پہ آو و آحرف و نزول قرآن حدیث دہو لیشتر
صحابونہ روایت شوے دے ابو عبید بن کبارہ کرے

چہ دامتواتردی، اتقان جلد ۱ ص ۲۷ پہ صحیحین نو کتے ابن عباس رض درو
الفاظ دادی چہ حضور علیہ السلام ا نما ٹیل چہ جبرئیل علیہ السلام ماتہ

یوحرف اولو لولو مانور ہم غریبتہ نو هغوی بہا نریا نول
نردے چہ او و تہ را ارسیدل ددے حدیث پہ شرح کتے امام سیوم

پہ اتقان جلد ۱ ص ۲۷ کتے خلونیت اقوال او علامہ آلوسی
المعانی کتے اوہ اقوال نقل کریدی، غوریزہ خبرہ دادہ چہ دا و و و

مطلب د عربو قبیلو او لغتہ دی، گوہر دیر و فصیح او و قبیلو و و
دادی را قوش (۷) ہذیل، (۸) تمیز (۹) ارد و (۱۰) ربیعہ (۱۱) ہوازن

سعد بن بکر دا غورہ قول دے حکم چہ ابو عبید، ثعلب، زہری او
علم او بلکہ عطیہ ہم دے تہ مختار غورہ و ٹیل دے او بیہقی پہ شہ

الایمان کتے سترہ صحیح و ٹیلی دی، اتقان جلد ۱ ص ۲۷ روح المعانی

پہ دے قول امام سیوطی دا سے اعتراض کرے دے، چہ دا اولہ قرأتہ
یوازے دقریشو و، حکم چہ د عمر او د ہشام دقرات پہ جکرے کتے حضو

علیہ السلام دواپر تہ صحیح او ٹیل حالانکہ دا دواپرہ قریشیان و، دا سے
ابو قتیبہ او ابو علی الاہوازی ہموائی، خو حو بنز پہ خیال کتے دا اعتراض

صحیح نہ بنکاری، حکم چہ کیدیشی چہ د نبی علیہ السلام زہغہ یو
صاحب دیوے قبیلے پہ قرات او دویم صاحب د پلے قبیلے پہ قرات او رید

وی نہ دا چہ کیوازے۔ دقریشو دا اولہ قرأتہ لغاتہ و و۔
دا و آخر فوحکت | پہ شروع کتے دا و و او رو لغاتو قرات

او بیاضرف دیولغت قرات مقرر و لو حکمت
دادے (واللہ اعلم) دقران بنکارہ بیان دے بلسان عربی ٹیل

چہ قرآن پہ عربی تہ بہ کتے نازل شوے دے، خو پہ بعض مخصوص و الفاظ
کتے د عربو قبیلو اختلاف و ولکہ خنگہ چہ کوی او لکھنو پہ اردو کتے

یا د پینور او د قند ہار پہ پینتو کتے۔
و ما از سلنا من رسول الا بلسان قومہ، موبن زہر، سول د ہغہ دووم

پہ شہ کتے جو کرے و و
بنکارہ خبرہ دا چہ د حضور علیہ السلام خاص قوم قریش و و اعنام

قوم تے عرب و و د عربو قبیلے پہ تعصب کتے دو مراد ریاتے وے چہ
ڑے پہ خاصو تگو پہ خاص طرز او تلفظ بانہے بہتہ مرکھونہ کول

نود اللہ تعالیٰ حکمت دا و وجہ اسلام پہا ابتداء کتے کچرے دوی تہ
یوازے دقریشو لغت مخصوص او مقرر کریشی، نو کیدے شہی چہ

ددے تعصب پہ وجہ د عربو ہغہ نورے قبیلے دقرآن تہ فیض
وا نخلی نو ہریو قبیلے تہ پہ دے غرض پہ خپل لغت کتے دقرات

اجازت حکم و کرے شو چہ یو خو بہ دقرآن تہ فیض یاب شہ

او بل بہ ذ خیل محرومی پہ سبب د تعقب اوضد بنکار نشی د
 عثمانی رض جمیع قرآن پہ وخت کئے ہر کلمہ چہ اسلام دیر خور شود
 قبیلو خصوصیتو نہ او حان حانی ختمہ شوقہ تول مسلمانان یورونہ
 شول کوزے وغیرہ ہیچ فرق بہ دوی اثر نشو غور زولے نو پہ مصحف
 عثمانی کئے صرف د قریشو پہ لغت د نبی علیہ السلام پہ ہومی حکم
 او یا د مذکور علت او سبب ختمید و پہ وجہ انفا ا کرے شوہ لکھنگہ
 چہ مؤلفۃ القلوب پہ زمانہ د نبوت کئے د زکوٰۃ مصرف وو لیکن فاروقی
 زمانہ کن د اسلام د طاقت اغستو پہ وجہ دا علت او سبب پاتے نشو
 حکمہ دوی بیام مصرف د زکوٰۃ نہ خارج کرے شود اسے نور ہم دیر
 احکام امام زرکشی پہ برہان کئے نقل کریدی چہ د علت او سبب
 ختمید و پہ وجہ ہغہ ختم کرے شوی دی ۔

د قرآن تحریف نا بتولو د پارہ مستشرقینو دا وہ حرفو نہ یا ا وہ
 لغثو نہ ہم دلیل جو کریدے ، خود ا حکمہ صحیح نہ دے لکھنگہ
 موبن و ہاندے ذکر کرل چہ تحریف د بل چا زیاتی کمی نہ ویلی شی
 کچرے متکلم د ملتہ اللہ پاک پخپلہ پہ خپل کلام کئے کے زیاتے خہ
 مصلحت د پارہ ا کری نو دے نہ تحریف نشی ویلے لکھنگہ چہ د
 باد شاہانوا و دنور و حاکمانو پہ حکمونو کئے د ایو عام معمول دے او
 دغہ رنگ د تیر شوی مصلحت پہ بتیا دا ول پہ او و قرآنو نو د قرآن
 دلوسے اجازت او بیاداموقوف کول او پہ یو خاص لغت (د قریشو) د
 قرآن قرأت تحریف نہ دے بلکہ دا تصرف الہی پہ خپل کلام رقرآن
 کئے دے چہ پہ دے حق د بتولور و غوغو خلفوا اتفاق دے چہ پخپلہ خبرہ
 یا حکو کئے متکلم زیاتے کم کولے شی ، دغہ رنگ منسوخ التلاوۃ
 د د رجم ایت ہم ا گلرہ چہ اول د قرآن برخوہ او بیاد قرآن

نہ ددے تلاوت ا بشکل شو ، نو دا تصرف پہ قرآن کئے د قرآن دنازلو ککر
 پخپلہ وو نہ چہ د بل چا لکچہ فرمائی ۔

قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَ لَهٗ مِنْ
 نَفْسِي اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا مَا يُوْحٰى
 اِلَيَّ (يونس آية ۱۵)

تہ اعلان ا کرے چہ دا قرآن حہ د
 خپلہ خانہ نشم بدلولے ہر خوم
 دہغے تا بعد اری کوم کوم چہ ماتہ
 وحی کیزی ۔

دغہ رنگ د خلغ سورت چہ ا بی پہ مصحف کئے وو او بیامنسوخ
 التلاوت شو نو دا تصرف الہی وو د بل چا نہ بے سرہ سرہ دا ہم
 حقیقت دے چہ پہ اعجاز کئے منسوخ التلاوت آیتونہ د قرآن حکم
 مستقل آیتونو سرہ ہرگز برابر نہ دی بلکہ کم دی حکمہ خو معلومیزی
 چہ د رو جہ نہ ددغے آیتونو د مستقل پریندو اللہ تعالیٰ ارادہ نہ
 وہ اوہ قرأتونہ

دا و و حرفونو د حدیث دویمہ تشریح اوہ متواتر قرأتونہ دی ، د
 تحریف اعتراض پہ دے ہم حکمہ نشی کیدے چہ دا وہ وارہ قرأتونہ
 ہم قرآن دے پہ قرآن کئے دے سرہ ہیچ کئے زیاتے نہ راجی ، پہ دے
 صورت کئے دا و و حرفونو مطلب د تلفظ اوہ طرڈونہ دی ، د حرف ، مجزی
 معنی ، مطلب نہ دے بلکہ لغوی معنی مطلب دہ ، چہ معنی اے اوہ
 قرأتونہ دی ، قرأتونہ خود اوونہ زیات دی او پہ حدیث کئے اوہ
 یادیزی ، دا و لے ،

د دے جواب یو ہغہ دے کوم چہ اتقان د جزری نہ نقل کریدے
 ہغہ وائی چہ ما د صحیحو ، شاذ او د ضعیفو بتولو قرأتونہ چانہ
 ا کر و نو معلومہ شوہ چہ آخر کین دا بتول د اوونہ بھرنہ دی ر اتقان
 جلد ا صحت کچرے د اوونہ زیاتی ہم وی ، نو د دے ہم خہ پروا

حکے نشہ چہ داؤ نہ مطلب مشہور قرأ تو نہ دی اوبل داچہ لفظ
 داؤور (سبح) دحصر د پاره نہ دے، دویم دا حدیث د نبی علیہ السلام
 رومیہ دے، او اؤ قرأ تو نہ بیار س تو ظا هر شوی او تصنیف شوی
 دی داخنکہ چل دے، نو د دے جواب دادے چہ اؤ واپہ قرأ تو نہ
 د نبی علیہ السلام پہ وخت بکنے وو، حکے خود هغوی نہ دا تول داؤو
 مشهور و قاریانور پہ ذریعہ روایت شوی دی، صرف د دے
 کتابونہ ر س تو جو ر شوی دی۔

دریم اعتراض دادے چہ ہر ایت بکنے خواؤ قرأ تو نہ، نہ جاری
 کیزی، نو جواب دے دادے چہ پہ ہ تول قرآن بکنے داؤو قرأ تو نہ
 وجود بنود لے بنوے دے نہ چہ پہ ہر ایت بکنے۔

د اسلام مخالفینو پہ مصحف عثمانی خوا اعتراضونہ کریدی
 چہ پہ ہغے کین مشرقین پیش پیشی دی۔ مر بزا اس هغه نقل کو و او وار
 پہ وار بہ د هغه جواب ور کوو۔

① رومیہ اعتراض دادے چہ خہ وخت حضرت عثمان رضی اللہ
 تعالیٰ نہ مصحفونہ و پرانندے کریشونو هغوی ا فرمائیل، اِن فی
 القرآن کُنَّا سَتَقِيمُهُ الْعَرَبُ بِالسِّنْتِهِمْ رُوح المعانی جلد ۱ ص ۲۵
 پہ مصحف عثمانی بکنے دا سے غلطی دی چہ عرب بہ ئی پہ خپلوڑ بودرے کرے
 ہم داشان پہ فوز الکبیر بکنے دی، نو اول جواب دے دادے لکہ چہ علامہ
 آلوسی یکی، لَمْ یَصْحَ عَنْ عُثْمَانَ أَصْلًا، رچہ داروایت د حضرت
 عثمان رضی اللہ عنہ بالکل ثابت نہ دے۔

② دویم جواب دادے چہ پہ مصحف عثمانی د صحابہ و اجماع دہ
 اور رسم عثمانی ہم وحی سرکہ ثابت دے، نو پہ غلطہ خنکہ اجماع کیدے
 شی، (۳) دریم جواب دادے، چہ حضرت عثمان د مصحف عثمانی

کاتبانوتہ پہ جمع شابا سے ور کر وے فرمائیل، اَحْسَنُّمْ وَاجْمَلُهُمْ
 ناسو دیر بنہ او بنا شتہ کارا کر وئو صحابی پہ غلط کار خنکہ شایب سے ور
 کو لے شی، بل داچہ ابو عبیدہ د عبد الرحمن بن ہانی تہ نقل کریدی
 وائی چہ خہ حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ سہ اؤم کاتبانو چہ دغہ
 مصحف حضرت عثمان تہ و پرانندے کر وئو هغوی قلم دوات طلب
 کر و، او د دے غلطیا نے دے در سے کرے (۱) کَمْ یَتَسَنَّ تُمْ اَمْ یَتَسَنَّہُ
 کر و (۲) لَا تَبْدِیْلَ لِلْخَلْقِ اِنَّہُ لَا یَسْتَنْہُ کر و، اور (۳) ”

اَمْ یَسَنَّہُ الْکُفْرِیْنَ اَمْ یَسَنَّہُ الْکُفْرِیْنَ کر و، ر تفصیل و پرانندے ہم ذکر
 شوے دے (۱) دا سے ورے د کتابت غلطی ہر کلمہ چہ حضرت عثمان
 در سے کرے نو نورے غنہ غلطی بہتہ پہ بکنے خنکہ پرینوے ۴۰

خلوڑ مر داچہ دل تہ د لحن ” معنی غلطی نہ دہ بلکہ د قرآن هغه صحیح
 الفاظ دی پہ کو موچہ دغہ وخت د عربوڑ بہ نہ چلیدہ او د هغوی
 د خبرو پہ طر بنہ وو، نو حضرت عثمان رضی اللہ ا فرمائیل چہ عرب
 بہ ئے پہ بیابیان تلاوت قابو کرے اوڑ بہ نہ ئے پروا ڈری، دے کینے

نشتہ چہ د لحن دوہ معنی دی، (۱) غلطی (۲) طرز کلام د حضرت عثمان
 پہ روایت بکنے دا ددیہ معنی مرادہ دہ کومہ چہ امام د لغت راعب رچہ
 مفردات القرآن کینے لیکلے دہ خود سے تہ لحن محمود و ییلے شی لکہ د
 عربو شاعروائی: خَیْرُ الْحَدِيثِ مَا كَانَ كُنْهًا رِبْهَ خَبْرًا هغه وی
 چہ پہ بنہ طرز او ییلے شی) ہ او ہم دغه معنی د قرآن پہ ”

وَلْتَعْرِفْنَهُمْ فِي دَلْحِنِ الْقَوْلِ“ بکنے استعمال دہ لَعْلَلْ یَعْصِمَکُمُ الْلَحْنَ
 بِحَجَّتِہُ د دے مطلب دادے، چہ د مقدمے یو فریق د فصیح طرز کلام
 ماہروی، نو خہ د هغوی پہ خبرہ فیصلہ کوم کچرے دا خیر واقعی
 د هغه حق نہ وی نو دا دگری بہ د هغه پہ حق بکنے دا اور یو کچر وی

دے حوالہ، مطلب داچہ د لحن نہ یوازے غلطی نہ مرادہ
بلکہ یو خاص طرز تلفظ مراد دے :-

پنجم داچہ د لحن مطلب درسم الخط لحن دے مزید تشریح نے
داد کاچہ پہ مصحف عثمانی کئے خہ رسم الخط د تلفظ سرہ مطابق
نہوی، لیکن د ژبے (عربی) والا بہ نے پچھلہ درسنہ کری، لکہ خٹکہ
چہ پہ انگریزی کئے دیر داسے لیکل دی، چہ د تلفظ مطابق نہ دی خو
دے ژبے والا نے پچھلہ درست کوی :-

د تحریف پہ بارہ کئے دابن عباس رضی اللہ عنہما

مستشرقینو دابن
عباس رضی اللہ

خہ روایتونہ نقل کریدی بلکہ روقضی رَبُّكَ پہ حائے ووصی رَبُّكَ
او د مثل نُورٍ پہ حائے مثل نُورِ الْمُؤْمِنِ : د داسے روایتونہ
نہ خود قرآن پہ معنی خہ خاص فرق نہ پرپوئی خوبیا ہم صاحب
د مباحل العرفان دے خو جوابہ ورکری دی :-

رَبُّكَ هَذِهِ رَوَايَاتٌ ضَعِيفَةٌ : داضعیف روایتونہ دحضرت عبداللہ
لَمْ يَصِحَّ شَيْءٌ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ : بن عباس رضی اللہ تعالیٰ نہ ثابت نہوی
روایتونہ دقرآن دقراء متواترہ نہ خلاف دی حکہ پیکارہ دی
عام جواب ادابن عباس رض نہ داسلام مخالفینو خومرہ روایتونہ چہ نقل
کریدی دھے بتولو عامر جواب دادے چہ ابن عباس رض پہ قرآن
اوپہ قراءت کئے دزید بن ثابت او دابی بن کعب شاکر دے اودادوار
حضرت دھے کمیٹی ارکان دی کہہ چہ حضرت عثمان رض دقرآن دجمع
دبارہ مقررہ کرے وہ، نو ددہ دے دوارو استاذانوا نو رولویوصحابہ
چہ د کوموالفاظو دقرآن سرہ اتفاق کرپوی، نو ابن عباس رض دھے
ہیجرتی مخالف کیدے نشی نو داروایتونہ اول خوضعیف او بے اعتبار

دی کہ ثابت ہم نشی نو دقرآن دمتواتر و الفاظو مقابله دیوکسی بیان
نشی کولے لکہ چہ بغداد بنا زپہ تواتر ثابت دے کہ یوکسی ددے خلاف
بیان ورکری نو ہغہ اعتباری او دمنلو نہ دے، اصلی خبرہ دارہ
چہ خوگ صحابہ کرامونہ داسے کچہ خبرہ منسوب کوی نو دادے
دلیل دے چہ دانسبت کوونکے کچہ سرے دے اوددہ خبرہ د اعتبار
کولو او دمنلو جو کہ نہ دہ :-

شیعہ او دقرآن تحریف

مستشرقین پچھلہ دقرآن پہ تحریف ثابت کولکے پاتے راغلہ نو داہونہ
نے خوشی کرل چہ دمسلمانانو یوغتہ فرقہ رشیعہ دقرآن دتحریف
قابلہ دی اواندا زے و دلہ ہغہ کیس نو د کوم چہ دا بنائی چہ د شیعہ و
منلے عقیدہ دہ چہ قرآن کئے تحریف ستہ خودا حکہ غلط دی چہ د
شیعہ و ہم ہغہ عقیدہ دہ کومہ چہ د سنیانو دہ ہغہ داچہ قرآن
پورہ او مکمل محفوظ دے پہ دے کئے دیو حرف کئے زیاتے نشتہ د
شیعہ و ددیروکتا بونحوالے دادی :-

۱) شیخ صلوق ابو جعفر محمد بن علی ہابویہ پہ رسالہ اعتقاد یہ کتبیکی
مَابَيْنَ الدُّفْتَيْنِ لَيْسَ بِأَكْثَرَ مِنْ كَوْمِ قُرْآنٍ چہ ددے دودو قایوہ
ذَلِكَ وَمَنْ نَسَبَ الْيَتِيمَ اَنَّهُ اَكْثَرُ : مینخ کئے دے ددے نہ نورزیات
فَهُوَ كَاذِبٌ : : نشتہ او خوگ چہ موبز نہ دے

نہ دزیات منلو نسبت کوی نو ہغہ ددو غترن دے،
۲) پہ تفسیر مجمع البیان دابوالقاسم علی بن الحسین الموسوی کئے دی
اِنَّ الْقُرْآنَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ : قرآن د نبی علیہ السلام پہ زمانہ
صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مَجْمُوعًا : : کئے ہمد غسے جمع و لکہ چہ
مَوْلَانَا عَلِيٌّ مَا هُوَ اِلَّا وَذَكَرَ اَنْ مَنْ : اس دے او کوم امامیہ یا حشویہ

خَالَفَ مِنَ الْإِمَامِيَّةِ وَالْحَشَوِيَّةِ لَا؛ چه دے خلاف کوی نوپہ هغه
يُعْتَبَرُ بِخِلَافِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَبِلُوا الْأَخْبَارَ؛ حکم اعتبار نشتہ چه هغوی
الضَّعِيفَةَ؛ ضعیف خبر و نہ قبول کریدی :-

سید مرتضے شیعہ لیکي

إِنَّ الْعِلْمَ بِصِحَّةِ الْقُرْآنِ كَالْعِلْمِ؛ داسی قرآن دصحت علم داسے
بِالْبُلْدَانِ وَالْوَقَائِعِ الْكِبَارِ؛ یقینی دے لکہ دشہوور بنا رو نو
دموجود گئی او یا دلویو لو بو تا دینی واقعاتو علم :-

قاضی نور اللہ الشوستری شیعہ پہ مماثلہ النواصب کن لیکي

مَا نَسَبَ إِلَى الشَّيْعَةِ الْإِمَامِيَّةِ؛ کومہ خبرہ چه امامیہ شیعہ قوتہ
بِفُتُوْحِ التَّغْيِيرِ فِي الْقُرْآنِ كَيْسَى؛ منسوب شوے دہ چه هغوی پہ
بِمَا قَالَ بِهِ جُمُوهُورُ الْإِمَامِيَّةِ وَأَمَّا؛ قرآن کینے تحریف متی دا دہو لو امامیہ
قَالَ بِشَرِّ ذِمَّةٍ قَلِيلَةٍ مِّنْهُمْ لَا؛ قول نہ دے بلکہ ددوی دیورڈو کی
اعْتَدَا دَبَّهُمْ، وَقَالَ الْمَلْأَصَادِقُ؛ تولى قول دے کوم چه بے اعتبارہ وی
فِي شَرْحِ الْكَلْبِيِّ يَبْطُرُ الْقُرْآنُ؛ او ملا صادق پہ شرح کلینی کن لیکي
بِحَدِّ التَّرْتِيبِ عِنْدَ ظُهُورِ الْإِمَامِ؛ چه قرآن بہ ہر بہ دے ترتیب دولہم
الثَّانِي هَسَمًا؛ امام مظاہر دی :-

محمد بن حسن البحر العاملي د امامیہ شیعہ دلونے محدث پہ خیلہ رسالہ کن
لیکی کومہ نے چه د خط زلفے دیو عالم پہ رد کن لیکلہ دہ چه

ہر کہے کہ تتبع اخبار و فحوص تواریخ و آثارہ چاہم چه د اخبارو، آثارو اونوارینخولتو
نہورہ بعلم یقینی میداند کہ قرآن درغایت؛ اگر و هغه یقینا پوہیہی چه موجودہ
درجہ نواثر بودہ و آلاں صحی بہ ضبط؛ قرآن پہ انتہائی نواثر سرہ ثابت دے او پہ
ونقل کردہ و آن درعمر رسول اللہ مجروح و؛ زرگونو صحی بہ کرا مو هغه نقل کرے او
مؤلف بودہ؛ ضبط کریندے او هغه د حضور علیہ السلام پہ زمانہ کن یوحثے شوے او جمع شوے

فروع کافی کتاب الروضة مشکن حضرت علی رضی نہ روایت دے

هُوَ كِتَابٌ كَرِيمٌ فَضْلُهُ وَفَضْلُهُ وَ قُرْآنٌ يُوْعَزُّمَنْدَ كِتَابٍ دے کوم لہر
بَيْتُهُ وَأَوْضَحُهُ وَأَعَزُّهُ وَحَفِظَهُ اللهُ تَعَالَى فَضِيلَتِ أَوْ بَزْدِ كِي وَر كِي دے
مِنْ أَنْ يَأْتِيَهُ الْبَاطِلُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَوْ هَفْدُ دے باطل دگہ و ن نہ محفوظ کریم

شیخ صدوق دسالہ عقائد کینے لیکي،

الْقُرْآنُ الْمُنَزَّلُ وَمَا بِيَدِي التَّاسِ؛ نازل شوے او د خلقو پہ لاسرو نو
وَاحِدًا لِأَنَّ زِيَادَةَ فِيهِ وَلَا نَقْصَانَ؛ کینے موجود قرآن یودے چه پہ
هغه کن کے زیاتے نشتہ

د شیعہ ددے مستند وحوالونہ پس د احقیقت بناکارہ کیری چه دیوخو
بے اعتبارہ خلقو نہ سواپہ شیعہ وکن ہم پہ قرآن کن د تحریف یادگی زیاتی قائل ددی
نور تفصیل دنعمان آلوسی پہ کتاب الجواب التیسج لہما لفقہ عبد المسیح،
کینے اگوری قرآن حکیم د مخیر او د ماغ پہ دولہو اہ خونو محفوظ دے او د
قرآن الفاظ او مطالب دوارہ معجز دی :-

د بائبیل تحریف

د دے پہ عکس د بائبیل نہ تاریخی بنیاد شتہ او نہ علی د انجیلونو خو
داحال دے چه د اصل انجیل یوو او اوس خلوردی، او بخار پہ قصص
الانبیاء کینے لیکلی دی چه دیورپ محققین دامنن چه رو مبود دے
صدور کینے د سکو نہ زیان انجیلونو، چه خہ مودہ پس د هغه نہ خلور
انجیلونہ د۔ نائسیا پہ کلیسا کینے دیو فال پہ بنا چورن کرے شو و نورا انجیلو
پرینوے شو :-

د ۲۱ دپورپ سگتس د ذرے کتب خانے نورا انجیل برنا بازا او توجہ دسورت
صریم پہ مطابق د حضرت مسیح پیدائش او زیرے پہ پیغمبر اسلام مشتمل

د یو پ خاص شاگرد (فرامرشو) چه دا ایدو نوملمان شو دا
 انجیل المنار، پریس کئے چاپ شو دے دے د یورپ محققین په دے متفق دی
 چه په دے انجیلونو کئے یو هم د حضرت عیسیٰ علیه السلام نه دے او
 نه د هغه ترجمه ده او نه د دے هغه سند شته، د مسیحیت مشهور
 دشمن پولوس دامشهوره کړه چه ماته صیح علیه السلام لاس
 را اړه دے، حکم چه هغه غور زید لے و ونه هغه او و نیل چه اُس بد
 صیح په هدایت د مسیحیت د دشمنی په خائے د هغه د تبلیغ کوشش
 کوم هغه او سینت پال مسیحیت گپ و د کړه د آثره المعارف مسیحی
 مصنف البستانی لیکي چه لوقا خود مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال
 نه مسیحیت راغسته دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او خنزیر
 حلالوالے په مسیحیت کئے شامل کړو او د ائے د خرابو یو مجموعو
 جوړه کړه

انجیل متی د زرو نصاری و اتفاق دے چه دا اصلی انجیل نه دے
 او نه د هغه ترجمه ده کچرے ترجمه لے وی نو د ترجمے
 زمانه او د مترجم نوم نه دے معلوم، متی دا انجیل سنه ۳۰ کئی په بیت
 المقدس کئے کینا ستراو و لیکلو دے خود حضرت عیسیٰ علیه السلام
 صحابی هم ندے، زوین بغانی دا لیکلی دی:

مرقس پطرس گوانا کو په مروج الاخبار کئے لیکي چه مرقس یهودی
 و و د رومیانو په غوښتنه هغه دا انجیل غالباً سنه ۴۰
 کئی لیکلو :-
لوقا مستر کمال په رساله الهام کئی لیکي چه د لوقا انجیل الهامی
 حکم ندے چه د پخپله د دے په سر کئے لیکلی دی چه هغه
 دا انجیل شاه فیلس سره د خط و کتابت په پنا لیکل دے، لوقا په انطاکیه

کئے طیب وو، د مسیحیت یو خراب دشمن سینت پال نه مسیحیت راغسته
 دے او ابنت، کفار، شراب، مردار او د خنزیر حلالوالے په مسیحیت
 کئے داخل کړو،
انجیل یوحنا کیتھولک هیرالد جلد ۷ کئے پرو فیسریق نمونقول
 دے چه انجیل یوحنا د سر نه تر پنجه د اسکندر لیکلی دی

طالب علم تصنیف دے (الفاروق باجه زاده ص ۳۲۲)
تثلیث د دائرة المعارف مسیحی مصنف البستانی لیکي چه مسیحیانو
 د تثلیث لفظ د یو لونیرو و چه د سینت پال او پولوس ندوا
 و رید و کوم چه متعصب یهودی و او هغه مسیحی تو حید پر بشک کنده
 کړو او د کامیابی سائے واغسته په دے صنم پرستانه عقیده کئی
 مسیحی صداقت ورک شو :-

ختنه او د جنابت غسل نصاری منی چه ختنه ټولو پنیغرانو
 علیم السلام کړیده، علیه علیه السلام
 سنت و پولوس یهودی د کتاب په مخالف سنن ټول بند کړه چنانچه
 (۱) وَلْيَحْتَضِرْ كَلًّا ذَكَرًا رَهْرًا رِينَ د سنت کړیشتی) تورات تکرین
 (۲) قُلْ لَهُمْ فِي يَوْمِ الثَّامِنِ يُحْتَنُّ الصَّبِيُّ رَدْوِي تَرَاواید چه په اتمه
 ورځ د ماشوم سنن ټولے شئ رسفر الاخبار باب ۱۷۱) او حضرت صیح
 فرمائی چه لَا أُغَيِّرُ شَيْئًا فِي التَّوْرَانَةِ (چه هغه به په تورات
 کئے هېڅ تبدیلی نکوم د متی باب ۲۳)

(۳) کوم سری نه چه منی اوری نو ټول بدن د په ابرو دینجی او
 حاضر د هم دا لیکلی دی
 (۴) خنزیر حره د کسفر الاخبار (باب ۱۷۱) د دے ټولو حوالو ند
 معلومه شوه چه دا انجیلونو او د هغوی د احکامو تحریف تر کوم حد شو دے

دبا ئیبل دتخریف داخلی شهادت
 کچرے تاریخی شہادتوں اور یورپ د محققینوا اقرارونہ شانہ اُتوونہ
 شی نو بیا ہم بائبل کن چونہ دا سے مضامین موجود دی چه د هغه نہ
 ددے تحریف پے بنکارا د اول ظاہر بیزی حکم چه دین مذہب کنے
 بنیادی مسہل درے دی :-

- ① د اوهیت تصور ⑦ ذنبوت تصور ③ د عملونو د بدلوت تصور یا
 آخرت د ہر مذہب دا بنیادی اصول دی :-
- ① د اوهیت پر تصور کن د الله تعالیٰ عظمت، پاکی او تزییہ ضروری دہ
 خکہ چه انسان د هغه صحیح معرفت بیا موندے شی او زرا د هغه د
 جلال او جمال پہ شان د نرا او آباد کړی شی،
- ② ذنبوت تصور پہ دل سے یواند از کن پیش کړی شی چه د انسان زرد
 او دماغ د نبی د عظمت او عصمت پہ وړاندے ہیبت شی او د هغه د
 فرمانبرداری عشق د هغه پہ زړه کس پیدا شی :-

③ د بدلوت تصور او د عملونو د جزا نقشہ د دا سے جورا وی چه انسان
 د نیکی نہ بلی او بدی نہ و ور له کرکه او ویرا پیدا کوی او د عملونو د
 نتیج دینی تصور د هغه پہ فرمانبرداری کولو تیاروی او د گناہ نہ وضع
 کوی، حکم چه د نیکی د نتیج ویرے او د بدی د نتیج ویرا ویرا ویرا مقصد د
 انسانی شخصیت اصلاح او د جماعتی ژوند پاک و پاک، پہ دے تلہ اُس
 مؤبذ د بائبل تعلیمات او هدايات تلو چه هغه د درے وار تصور
 مقصدونہ تر کومے پوره کوی :-

د اوهیت تصور او بائبل ① خداوند، په زمکه د انسان په
 پیدا کولو پشیمانہ او د لکیر شو
 (نورات پیدا ائشی درس ④) ② پشیمانہ پشیمانہ کیدو

سترے شو کتاب پر سیا باب ① درس ① د خط کشید الفاظ
 نه د خدائے تعالیٰ جاہل کیدل - غمزن کیدل او ستری کیدل ثابت بیزی
 چه هچرے د الله د شان سره سمون نخوری :-

③ نه په بیشکه هغه زمکه ته ا نه دے، د کومے په بابت چه ما قسم
 خوړ لے دے، چه خه په هلته ستا د استوگنے بند و بست کوم رتولیت
 گنتی باب ① آیت ① بیا په آیت ② کن دی) تا ته به حما وعدا
 ما تکل معلومه شی، د قسم وعدا ما تکل یو شریف انسان سره
 نه بنائی تو خالق کا منات سره به خنکه ا بنائی،

④ تر صبا صادق پورے یعقوب خدائے سره پر زونے کولے او سحر
 چه خه وخت تلونو یعقوب پڑ هغه نه پریشو تر خو چه برکت لے تیز
 وانغستور پیدا ائش باب ② آیت ② :-

⑤ خدائے پاک به د هغه پلاندا سمان د بیخه را ا یاسی ر کتاب یسعیا
 باب ③ آیت ① :-

⑥ خدائے د خیم په دروازه ولا د هغه د خله نه اور او سپیر مونه
 لوړے را اوتو او سور شو او مندا کړه - خلق موسیٰ او هارون ④ سره
 خدائے په گرسی ناست ا لید او خوړل سبیل لے ا کړه، د هغه جاے
 د وارے پشان سپینے او د هغه د سرو لیسته ستره او د هغه پشان وولاول
 سلاطین باب ② :-

⑦ خونی خدائے یهودا پیدا شو (عبرانیون باب ① آیت ①)
 ⑧ د خدائے کم عقلی د خلق د عقلمندی نه او د خدائے کمزوری
 د خلق د زور نه زیات دده، اته خما خو لے او مانه نن پیدا شوے :-
 اعمال باب ③ آیت ① :-

د دے خوالو نه تا سو د خدائے بائیلی تصور اندازہ کړی، د دینه

نوره زیاتہ د خدائے بیعزتی خہ کیدیشی، بیاد قرآن دا حکم چہ ،
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ اَوْ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ بنہ اگورئی چہ د خدائے هستی
د خہ پہ شان ندہ او نہ د هغه خوک سیال شتہ ،

با ئیبل او د نبوت تصور

۱۶) نوح شراب اُخنبیل او بد مسته شو، د هغه ستر بر بند شو خود
هغه خامنویت کپور پیدائش باب ۷۱

۱۷) لوط علیه السلام شراب اُخنبیل او خپلو نو نرو سره ئے زنا کړه
او معامله دوه کرته اُشوہ ، (پیدائش باب ۷۲)

۱۸) حضرت یعقوب علیه السلام د بزے د پچو خرمن د لاسه تاؤ کړه
او دروغ ئے او ئیبل او خپل پلار ته دوکه و د کولو د پارہ ئے خپل نوم
عیص اُبنودور (پیدائش باب ۷۳)

۱۹) د حور خو ئے سکم د حضرت یعقوب لور و ساسره زنا کړه ،
(پیدائش باب ۷۴)

۲۰) د موبئی علیه السلام په غائبید و هارون علیه السلام د خلقو په وینا
د کالو بیت جوړ کړ او په خلقو ئے د عبادت اُکړلو او د هغه د پارہ
د قربانی و د کولو حکم و کړ و او وے و ئیبل چہ داستاسو معبود ئے
چہ د مصر د مکہ ته ئے تا سورا اُویستی (خروج باب ۷۵)

۲۱) داؤد علیه السلام په چت اُختود حتی اور یا بنجھ ئے په لمبا اُلیده
نو پیر عاشق شورا وے بلله او زنا ئے و د سره اُکړه چہ د هغه خیتہ
شوہ نو د هغه خاوند ئے په مکر اُ وژ لور د سموئیل دویم کتاب باب ۷۶
۲۲) حضرت سلیمان علیه السلام د ممانعت باوجود موابی او عمونی
بت پرستہ خپلے نیکے جوړے کړے او نفسانی خواهش ئے دومره په
چپو شو چہ اود سرو بیگمو او درے سوو خرمو ته ئے خبره اُرسیده

بیا په دی دومره عاشق اوزن مُرید شو چہ بتولی ته مایل شواو په
آخری عمر کجے اُ بیان ته هم سلام اُکړ و اول سلاطین باب ۷۷
(۱۸) موبنزا بیان ناؤر وچہ ته خدا ئے نه راوتے ئے ، یعنی یسوع ،
ر یوحنا باب ۷۸ آیت ۷۱

(۱۹) یسوع اُویبل چہ د آسان اوز مکے ټول اختیار مالہ را کپیشو
ر متی باب ۲۳ آیت ۷۱

(۲۰) مانہ چہ خومره و راندے راغلی دی هغه ټول غله او پاکوان
دی، (ر یوحنا باب ۷ آیت ۷۳)

امت د پارہ نبی د عمل نمونہ وی آید نبیا نو د اشان د نبوت
مقصد پوره کولے شی

با ئیبل او د عیالو نو بدله

(۱) خومره خلق چہ په شریعت تکیه کوی، هغه ټول لعنت لاندے
دی (کلیتون باب ۷ آیت ۷۱)

(۲) خدا ئے د چا عدالتونه نه کوی هغه د عدالت ټول کار خپل خو ئے
ته اُسیار لور (یوحنا باب ۷ آیت ۷۲)

(۳) کوم مسیح چہ خوبز د پارہ لعنتی جوړ شو هغه موبنزه بیعه
اُغښتو او د شریعت د لعنت نه ئے خلاص کړو ، (کلیتون باب ۷
آیت ۷۳)

(۴) هغه یوازے خوبز د گنا هونو گفاره نه ده بلکه د ټولے د دنیا
گنا هونو هم د ر یوحنا و جیسه عام خط باب ۷ آیت ۷۴

(۵) یادریانو ته د گناه مجبستلو اختیار دے د چا گنا هون چہ تا سو
بخښی نو هغوی اُبخښلے شو او د چا گنا هون چہ قلکے پریر دئی نو
لکے اُسلکے شوے (یوحنا باب ۷ آیت ۷۵)

آیاد بدے داسے تصوّر نہ پس دنیکی کولو او دکنا کہ نہ بچ کید جن بدے پاتے کیدے شی، دے نہ معلومہ شکر، چه دا قول تحریفات دی،

شپیزم فصل

مکی او مدنی سورتونہ او دے هغه شمیر او دے آیتونو کلو او دے حروف نو شمیر پہ بیان کینے

د مکی او مدنی متعلق درے اصطلاحات دی

راں کوم سورتونہ چه د هجرت شروع کید و د زمانے نہ ویرا ندے نازل شوی دی، هغه مکی دی او کوم چه دے نہ رستون نازل دی هغه مدنی دی (راں کوم سورتونہ چه په مکہ کینے نازل شویدی هغه مکی دی، خو مکے نہ مطلب خود مکہ او د هغه خواؤ شا علاقہ دے، لکه منی، عرفات او حدیبیہ او کوم چه مدینہ کین نازل شوی دی، نو هغه مدنی دی خو دلته هم خود مدینہ او د هغه خواؤ شا علاقہ مراد دے لکه بدر، احد، سلح، رس کومو آیتونو کین چه خطاب اهل مکہ ته دے هغه مکی او کومو کینے چه اهل مدینہ ته خطاب دے، هغه مدنی دی، خو مشهور ایدو قول دے، د مکی او مدنی پیژندل د صحابہ کراموله اقوالو معلومیری لکه چه ابو بکر بن عربی په «انتصار» کین لیکلی دی په دے بار کدے نی علیہ السلام هئخ قول نه دے نقل شوے په مکی او مدنی معلومو کینے دافائده دے چه په نزول کین د ویرا ندے رستو سورتونو پته لگی او دے سه دے شیخ او تخصیص مسئله په آسانه حل کیدے شی ابراهیم بن الحصار نه منقول دی چه شل خو په اتفاق سره مدنی سورتونہ دی د ولسو سورتونو کینے اختلاف دے، او نور قول بیا مکی دی، لیکن ابی بن کعب او ویشیت سورتونہ مدنی بنائی او نور قول مکی، زیان تفصیل اتقان جلد ۱ ص ۱۶۹ کتے شی،

قرآن د سورتونو شمیر د قرآن د سورتونو په شمیر کینے دوه مشهور اقوال دی،

د قرآن سورتونو په یوسل خواړس دی، مطلب دا چه انفال او براءه خان له خانله سورتونو دی،

دویم دا چه سورتونو په یوسل او دیارلس دی مطلب دے داشو چه انفال او براءه دواړه په یوسل سورت حسابیری،

د قرآن په سورتونو کین د تقسیمولو یو خو حکمتونه دی، هر یو سورت مستقله معجزه په شکل کینے ویرا ندے کول،

د لوستونکو او یادوونکو ته یو قسم تسلی خوشحالی او همت ورکول په یو سورتو ختمولو سه هغوی د قرآن یو مستقله برینه ختمه کړه،

د متناسب مضمونونو په یو خا ئے کول (اتقان جلد ۱ ص ۶۶) کت کار یوه فائده د مکی مدنی سورتونو پیژندلو یو خو ضابطه،

د کوم سورت کینے چه «کلا»، لفظ راغله دے هغه مکی دی، د ر کلا غ لفظ درے دیرش خایه په پنخلسو سورتونو کینے راغله دے چه ټول د قرآن په اخیری نیمه حصه کین دی کو اخیری نیمه حصه زیات مکی خو

مشتیات کین مدنی دی، په کوم سورت کین چه سجده د تلاوت د هغه مکی دے،

د سواد سورت بقرة او آل عمران دنور کومو سورتونو په سر چه حروف لقیجی دی هغه مکی دی،

د مفصل یعنی د قرآن اخیری او مه زیاته برخه مکی ده (طلاق، پریم او سورت نصر مدنی دی)،

په کوم سورت کینے چه حدود او فرائض دی، هغه مدنی دی، په کومو سورتونو کینے چه د جهاد بیان دے هغه مدنی دی،

۱) پہ کومو سورتونو کینے چہ دے مُنافقانو بیان دے ہخہ مدنی دی
رناهل العرفان جلد ۱ ص ۱۹۰-۱۹۱۔

دَقْرَان دَا ایتونو شمیر

د حضرت عائشہ رضہ د شمیر مطابق د
قرآن ایتونہ شیرزہ شمیر سوہ او

شیر شیبہ دی،

دقرآن د کلمو شمیر

د حضرت مجاہد رضہ د شمیر مطابق د شمیر او
زرہ او دوہ نیم سوہ دی

دقرآن د حروفو شمیر

د حضرت ابن مسعود رضہ د شمیر مطابق
د ادرہ لک دوہ ویشتر زرہ شمیر سوہ یوازی

زورونہ پنچہ خلویبیت زرہ دوہ شیوہ او درے خلویبیت دی (۲۳۳ ۲۳۵)
زیرونہ یو کم خلویبیت زرہ پنچہ سوہ او دوہ اتیار (۳۹۵ ۳۹۵) دی :-

پیشونہ آتہ زرہ آتہ سوہ او خلور (۱۱۰۳) دی :-

نقطے (۲) یولک پنچہ زرہ شمیر سوہ او خلور آتہ دی

رتاریخ القرآن ص ۱۱۹ او فنون الافنان م د ابن الجوزی

د مختلفو سورتونو مختلف نومونہ

سبع طوال اده ابدہ سورتونہ (۱) بقرہ (۲) آل عمران (۳) نساء (۴)

سورہ مائدہ (۵) سورہ انعام (۶) سورہ اعراف (۷)

سورہ انفال سورہ د سورہ توبہ :-

صیین داہغہ سورتونہ دی، پہ کومو کینے چہ سل یا بزریات آیتہ دی
سورہ یونس نہ تر سورہ فاطر پورے :-

المثانی داہغہ سورتونہ دی پہ کومو کینے چہ د سلونہ کمر آیتونہ دی
د سورت یسین نہ تر سورت قی پورے :-

مفصل : د زور و بیلو بیلو سورتونو نوم دے د سورت قی نہ داخل د

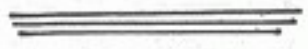
قرآن ترا خردہ پورے، یعنی د شیر ویشتمے سپارے ددریم پاؤ نہ رستو
واخلہ ترا خردہ قرآنہ پورے :-

طوال مفصل : بیادرے قسمہ دی :-

اوساط مفصل : د سورت بروج نہ تر سورت لم یکن ربینہ پورے
بصار مفصل : د سورت ربینہ) لم یکن نہ تر والناس پورے،

بعضو علماؤ پہ نزد طول مفصل د سورت قی نہ تر والمرسلت) پورے
واو ساط مفصل د سورت نبأ نہ تر لکنی پورے، او قصار مفصل

ذالم نشرح نہ تر والناس پورے :-

دَقْرَانِ مَهْمَات

اول فصل: دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ ہستی

انسانی تاریخ سرہ دَباری تعالیٰ جلَّ مجداهُ دثبوت عقیدہ را روا نہ
تول قومونہ او ملکونہ پہ اکثریت پہ دے مسئلہ کنس اتفاق لڑ
اگرچہ پہ نور و خیز و نو کینے اختلاف شتہ پہ ہرہ ذمہ نہ کنس خص
پہ دے زمانہ کینے دَخدا گئے نہ مُنکر خلق ہر وی، خود اپہ شہ دلہ
یا علم ارا نرہ نہ لری بلکہ د بے علمی نتیجہ دہ، د ملحدانود اورو کے
تولے وائی چہ موبز د سائنس او د محسو ساتو پہ احاطہ کنس خدار
ا نہ موندو بعضہ کم عقل خلق دے تہ علم بالعدم وائی خود اسے
بلکہ داعدم علم دے۔

دَباری تعالیٰ ہستی ہر کلہ چہ د محسو ساتونہ بھڑدہ نو پہ دے کن
خدائے خنکہ بیاموندے شی خود دے دامطلب ہر نہ دے چہ خدا
ہدو و شتہ نہ او کہ خوک بے عقل گئے دامطلب واخلی نویا بہ داسے
شی لکہ خوک وائی ہر کلہ چہ پہ اوچہ مھے نشی موندے، نو پہ
دریاب کینے بہ ہر نہ وی، یا پہ دریاب کینے سمسرہ ا نہ دینی نو وائی
چہ پہ اوچہ ہم سمسرہ نشتہ، موبز چہ خنکہ ا لیکل ملحدان پخیلہ
ہم دے اقرار کوی پروفیسر لیٹیر (LETTRE) چہ د ملحدانوسر
پینچ دے او ددی غت عالم دے لیک، چہ موبز د کائناتو د اول
اخرتہ ناخبرہ یونو موبز داکارندے چہ دیوانلی یا ابدی ہے
انکار ا کرو لکہ خنکہ چہ موبز داکار ہر نہ دے چہ دا ہستی ثابت
مادی مذہب خپل خان د عقل اول وجود د بحث نہ جگد

ساتی، خنکہ چہ ہغوی تہ ددے شیخ علم نشتہ۔ موبز د حکمت الہی خو
مُنکریو اونہ تے تا بتوونکی موبز کار بالکل ذنفی او اثبات نہ میل وی
لیکن د سائنسدانانو اکثریت د خدائے د ہستی قائل دے را کلام
حصہ دوم ص ۱۱

۱) ایزک نیوتن لیک چہ د کائنات پہ بر خو کنس کوم جو رخت او تناسب
چہ سرہ د زرگونو انقلاباتو د زمان او مکان دے دا بغیر د یو ذات نہ
قائم ساتل مکن بندی کوم ذات چہ اول دے او د علم او اختیار
خاوند دے،

۲) ددے زمانے د یونو نہ لو گئے ہو بنیاس سائنسدان ہر برت پسند
وائی، د کومورازونو او پتو خیزونو چہ دا حال وی چہ موبز پر خومرہ
زیات غورا و فکر کو و ہومرہ ہغہ نور ہمداسے پتیز وی، دینہ یقینی
ثابتیز وی چہ انسان نہ پور تہ یوانلی او ابدی دا سے یو طاقت شتہ
چہ ہغہ نہ یول خیزونہ صاوری وی،

۳) دفرانس یو فاضل کیمل فلامبربا وائی، چہ یول اُستادان پہ دے
خبر پو ہید و نہ عاجز دی چہ جو د موجود کیدل خنکہ ا شو او خنکہ
جاری دے پہ دے بنا دداسے یو خالق خا مخا اقرار کول دی چہ ہروخت
د ہغہ موثر کیدل ہیشہ قائم دی۔

۴) پروفیسر لینی لیک چہ قادرا و دان ا خدائی خما پہ ورا ندے خپلو عجیب
غریبہ کار یگر و سرہ دل سے جلوہ گر کیزی، چہ خما ستر بے وازے
پاتے شی او خہ پاکل شم ہر خیز کینے خواہ ہغہ خومرہ وروکے وی
د ہغہ خومرہ عجیبہ قدرت، خومرہ عجیبہ حکمت او خومرہ عجیبہ
ایجاد موندے شی،

رہی فونسل پہ انسا ٹیکلو پیڈیا یا کینے لیک، چہ د علوم طبعیا تو مقصد

یوازے دانہ دے، چہ خمونبزہ عقل تندہ دمانہ کبری بلکہ دہنے
لوئے مقصد دادے چہ مؤنبزہ دخل عقل نظر خالق کائنات ته و پروردہ
کرو، او دہغه په جلال و عظمت عاشقان شو،

۔۔۔ ر الکلام ص ۳۹۰

د نوي فکر په رنډا کښ د باري تعالی ثبوت

دنوی فکر خاوندانوته د معرفت الهی په لار کښه دهره شیخ
خندان جوړ شوی دی، د خدای د انکار سره پینځ د امریکه یو مشهور
ملحد دا شېبه پلش کوی،

① د یقیني علم ذریعہ یا جس دے او یا وجدان یعنی جس باطنی (خو
په دے دواړه ولاړو د باری تعالی وجود نه ثابتیږی،

② د باری تعالی ذات او حقیقت د تصور نه پورته دے او د کوم چیز
چہ حقیقت نامعلوم وی، نو هغه به څنگه ثابت ا منل شی،

③ کچرے د خدائے هستی ا منل شی، نو په د نیا کښه موجود شر
د هغه د حکمت نه خلاف دے لهدا داسے کائنات چہ هغه کښه شر

هم شامل دے دغه ذات ته نشی منسوب کیدے،

د درویمې شېبه جواب | د درویمې شېبه جواب داسے چہ باری
تعالی په وجدان رحسی باطنی سره

څکه ثابت دے چہ انسانی اکثریت د وجود د خدائے اقرار کوی کچرے
دیوڅوکسا نوله دے انکار دے نو د هغه وجه داده چہ د هغه وجدان

صیح ندے، لکه څنگه چہ ظاهری حواسو کښه نقصان راتلے شی دغه
رنگ په وجدان یعنی باطنی حواسو کښه هم نقصان راتلے شی کچرے

د ستریزو نظر درست نه وی نو څه ورته نه بشکاري دغه رنگ کچرے
وجدانی بینائی خرابه شی نو د وجدانی امور و احساس ورته نه کیږی
مؤنبزې بویس هم ویلی دی چہ ظاهری جس سره خدائے څکه نشی
معلومیدے چہ هغه د دے احاطه نه بکړ دے، که بیا هر څوک
خاتمًا زور لگوی، نو د هغه به د مطلب وی، چہ هغه خوب او تر یخ په
ستریزو معلومول غواری، حالانکه هغه د دے احاطه نه بهر د مبصرانو
په ځای د مدد و قاتو په احاطه کښ داخل دے، نو د باری تعالی ذات
د ظاهری محسوساتو نه بالاتر د وجدانیو او معقولو نو په احاطه
کښه راځی،

د دویمې شېبه جواب

د دویمې شېبه جواب دادے چہ د در
څیزو نو حقیقت معلوم نه وی مؤنبرزې

مؤن، نو د خدای په منلو کښه د الاشکال و لے وی، لکه چہ شیخ ندیم الحبر د
خپل کتاب رفیضة الایمان بین الفلسیفة و العلیم و القرآن په ص ۳۰ کښ

لیکي چہ سانس دانان ماده، روح او حیات منی او حقیقت لے ورته معلوم
نه دے، دغه رنگ د عقل حقیقت او ادراک جسی سره د هغه جوړخت

هم معلوم نه دے، لیکن سر د دے، داخو منی نو د خدائے له هستی په
دے بڼاء انکار کول و لے ځی،

د دریمې شېبه جواب

د دریمې شېبه جواب دادے، چہ
را کچرے کائنا تو کښه د شر داسے

واقعات شته کوم چہ حکمت خد او ندی سره اُس خمونبز په علم
کښه سمون نه خوری، خو کیدے شی چہ ر ستو څه وخت د دے سمون

خمونبز په علم کښه راشی، په دے خبره اُس خمونبز علم نه ساتل د دے
دلیل نه دے، چہ بل وخت به هم علم نه راځی، لکه څنگه چہ د ابو حقیقت

دے چہ زکوٰۃ کالہ ویراندے انسان تہ ذہر و قوانین قدرت
 علم نہ و واوڑ ستور تہ دے علم شو،
 (۲) د عالی واقعات کو کرمی چہ موبز تہ شر بنکاری دھے وجہ
 داد چہ موبز تہ کہولو واقعاتو در تخریر علم نشستہ کچرے داسے
 کیدے شوے، نودا بنکاری و نکے شر بہ موبز تہ خیر معلومیدو،
 (۳) ابن سینا پہ شفا، کئے جواب و کرے دے، چہ د دنیا درے حالت
 فرض کو لے شی، (۱) خالص خیر (ب) خالص شر (ج) پر خیر او
 بز شر، د قدرت پہ ویراندے داد ریوارہ صور تونہ وو، پر ہومی
 صورت عمل کیدے شو، دویم صورت حکہ نشو کیدے، چہ قلات
 داسے دنیا دہ پیدا کرے چہ تہول و شر شروی، دریم صورت
 کئے خبرے شتہ لکہ دا خبرہ چہ قدرت لہ داسے عالم پیدا کول،
 مناسب و وجہ پہ ہھے کئے خیر زیات او شر کم وے، کہ د شہے
 بالکل کت کرے وے، نو تہول بہ خیر خیر پانے شوے وو، خود اسے حکہ
 نشی کیدے چہ د دغہ بز شرکت کو لو پہ وجہ بہ دنیا د پر خیر نہ
 محرومہ وے، لکہ چہ اور د سوخو لو پہ وجہ شر دے بدن، جامے آبادی
 سوخوی، کہ د بز شان شر نہ وے، نو پچھے کرمول او نور، پیرہ فائدے
 کارونہ بہ ہرور سرہ ختم و دنیا بہ خنکہ چلیدہ، یا لکہ او پہ چہ د
 شر اچھے (سیلاب وغیرہ) پیر کم دے مگر د خیر اچھے دیر زیات
 دے د دنیا د پر و خیز و نوژ و ند دے سرہ ترے دے او نور بیشیرہ
 خیرونہ پکینی دی، یا لکہ ہوا چہ د شر اچھے (طوفان او بیابان
 اُونے د بیخہ را گزاریدل) کم او د فائدے اچھے دیر زیات دے
 پہ دے د اُونہ زیات د پر و خیز و نوژ و ند و لا دے، او نور
 دیر خیرونہ پکینے، نو قدرت داسے اکرہ چہ بز شرے د دیر

خیر د پارہ پکن پرینبو، اور بہ بیا اور نہ و وجہ پچھے کولے شوے
 او جماعتے نشوے سبز لے دے خوبہ بیا پچھے ہم نشوے کولے اونہ
 بہ پکینے داسے گرمی و کہ چہ پہ پچھنی کینے پر خان کرم کرے وے
 (۴) ابن رشد دے شرے دا جواب و کرے دے، چہ دنیا کئے
 تہول شہ و نہ خان لہ ندی بلکہ خیر سرہ د تابع پہ وول تہدی
 لکہ غصہ بدہ خودہ لیکن کہ دانہ وے، نو چاہہ ہمہ د قابل مقابله
 نشوے کولے اونہ بہ شے د خپل مال او عزت حفاظت پہ ہغہ وخت
 کئے کولے شو کو م وخت چہ چاہے دے حملہ کولے، شہوت خراب
 دے خوبنکارہ غنہ فائدے داہم دہ چہ دنیا تیرا یاد دہ او تہول
 السانی نسل ہم پہ دے قائم دے د ملحدانود شہو لریے کولونہ
 پس موبز د نوی فکر پہ نہرا کئے د باری جل مجدہ د اثبات دلائل
 پیش کو،

اول دلیل

د عالم وجود بہ یاری تعالیٰ تہ منسوب وی یا بہ مادے او دھجرت
 تہ بے لہ قصد او ارادے او یا بہ مادے او ارادے تہ منسوب وی خو
 سرہ د قصد او ارادے، د دے دریم صورت ہیچوک قائل نشستہ نہ د
 خدائے منونکی او نہ ناصونکی حکہ چہ مادے تہ پہ دے متفق دی چہ مادہ
 ارادہ نہ لری اُس صرف دویم صورت د بحث د پارہ پانے شو چہ عالم
 د مادے تہ بے لہ قصد او ارادے اتفاق طور منسوب وی، لیکن داصر
 ہم قطعاً باطل دے حکہ چہ عالم کس حکیمہ نہ ترتیب موجود دے
 او پہ دے د قدرت قوانین دلیل دے، پہ عناصر و امرکیا تو کئے تہ
 شتہ، د پتاتاتو او حیواناتو پہ تخلیق کئے مرتب نظام شتہ د موسونو
 او د شہ و رتھے پہ تبدیلی کو کس د سیارو پہ حرکات کو کس یو خاص ترتیب
 دے، چہ د مادے یا دھے د حرکت مسادفہ یا اتفاقیہ نتیجہ نشی

کیدے حکم کچرے کاغذ پہ لسو جڈا جڈا تکرود تونہ ترلسو ہند سے
 ا لیکلے شی بیباہ یونہیلہ کنس واچولے شی او یونا بیباہ ما شوم تہ او نیلے
 شی چہ دے نہ یو یو تکرہ را ابا سہ نوکہ ہغہ کرو رو نہ وارہ دا پرچے
 بیباہ ابا سی ہچرے بہ پہ ترتیب را او کئی، دغہ رنگ کہ دیو قسیدہ
 پیلے پیلے جیلے او تکی پہ یو بوجنگئی کینے واچولے شی او بیبا دغسے یو
 اشوم نا بیبا نہ دھنے د را و ستوا او نیلے شی نو ہچرے بہ د قسیدے
 پہ اصل ترتیب را او کئی اگرچہ پہ کرو رو نو وارہ دغہ پیلے پیلے پرچے
 را ابا سی نو د د نیبا د امر تبہ سلسلہ بہ دیونا بیبا او بے شعورہ ماڈ نہ
 بے لہ قصد او ارادے خنکہ ظاہرہ شی، ددے نہ د معلومہ شوہ
 چہ د عالم متعلق رو مے صورت د چہ داد یو حکیم خدا مے پہ قصد
 او ارادہ ظاہر شوے دے، صحیح او معقول دے (قصۃ الایمان بین
 الفسفۃ و العلم و القرآن لابن ندیم الجبرص ۲۶۷ ح)
دویم دلیل توے اوزرہ فلسفہ پہ د متفقہ دہ چہ د عالم مادہ
 علم، شعور او ژوند نہ لری او پہ کائنا تو کن دادر
 وارہ خیزو نہ موجودی، پہ ژوندی خیزو نو کن ژوند شتہ انسان
 علم او شعور لری پہ خنا و رو کن شعور شنہ نوے تحقیق خوداوائی
 چہ بعض اونیو بو توجنہ ہم شعور شتہ، نو دا خنکہ کیدے شی چہ دا
 خیزو نہ خود د ما دے یا د ہغہ د حرکت نہ پیداوی او پچیلہ د مادہ
 د علم، ژوند او شعور درے وارہ و نہ تشہ وی، حالانکہ د نفی محض
 نہ د اثبات، وجود نا ممکن دے، لہذا کائنا تو سر چشمہ ہغہ ذات
 کیدے شی چہ ہغہ کینے ذاتی ژوند او علم وی داسے ذات صرف ہغہ
 خدا مے کیدے شی چہ اصل ژوند دے علم او حکیم دے،
دسایم دلیل دانسانیت جوہر فکر او ادراک دے ہغہ چہ پہ

ا نیو بو توجنہ اودہ و وہ خنا و رو کن دے رخ و اہر لو او پہ انسان
 کنس را وین شو او یو اوچت مقصدے ا غو بنس تو اس د خا عفا د دے ترقی
 سبب وی د علم الحیات مشہور ماہر د اکثر لائیڈ مارکن لیکے چہ دے
 ترقی ظہور د دے خبرے دلیل دے چہ د کائنا تو د تخلیق اصل
 او بیبا د شتہ چہ خدا مے دے حکم چہ ارتقاء ترقی، د پارہ
 د منزل وجود ضروری دے، د علم تقاضا دادہ چہ د کوزنی علم
 رازو نہ پہ برنی علم کنس حل شوی وی، د طبعیا تو د پتورا نہ و نو کن بہ علم
 الحیات کینے او د دے د پتورا زونو حل بیبا پہ علم النفسیات کنس د دے
 د پتورا زونو حل بیبا پہ علم تحلیل او تعلیل منطقی کینے او بیبا د دے علم
 د پتورا زونو حل پہ مقاصد روحانی کنس وی۔

خلوہم دلیل

دانسانی عقل دا خصوصیت دے چہ ہغہ فیڈیت
 نہ کلیت را آخلی او تجر بیڈت او تصوریت پیدا کوی
 مثلا انسانی اشخاصونہ نفس انسانی، حیوانا تونہ نفس نباتی او بیبا د
 عالی کنروالی نہ د عالم نفس کئی را آخلی، د انفس کئی روحیت اللہ
 دے چہ ہنول کنروالی ہم پہ دہ ختمیزی د مطلب دا چہ دا آخری
 وحدت دے دے نہ پس بل وحدت نشتہ مترجم

د باری تعالیٰ ثبوت د سلفی دلائلو پر نرا کن

دویم دلیل

دے رومی دلیل نہ مونبر دلیل غرق، حکمہ و ایو چہ
 امام جعفر صادق رح نہ چا د اللہ د وجود دلیل ا غرتو
 نو ہغہ ورتہ ا فرمائیل چہ دریا ب کنس ستا کشتی د وہ شی تا سہ د ہغہ
 تختہ قدرے نہ وی اولامبو ہم نہ د سخی نو ستا بہ د بیچ کید و خہ امیدای
 نو سائل او نیل چہ و لے نہ، ایبا امام موصوف او نیل چہ د بیچ کید و
 ظاہری اسباب نشتہ بیبا ہم د دے امید لرل د چا پہ آ سراخو بہ وی

دغه آسرا خدائے دے، نو داد باری تعالیٰ کہ هستی نفسیاتی دلیل دے
دویم دلیل دے دویم دلیل تہ مؤنبر دلیل ٹلکی حکمہ و ایوچہ امام
 ابوحنیفہ رحمہ یوسائل تہ بہ ثبوت باری تعالیٰ دادلیل
 پیش کرے وو، چہ بو بیروی پخبلہ دیوے غارے نہ کہ دریا ببلے غارے
 تہ نشی راتے نو کہ تول عالم دادومرہ غتہ بیروی بہ پخبلہ خنگہ چلیزی
 درے عالم کہ غتہ بیروی پہ انتظام چلیدل کہ دے دلیل دے چہ دے
 چلوونکے شتہ چہ ہغہ خدائے دے،

دریم دلیل دے دریم دلیل تہ مؤنبر دلیل ثوقی حکمہ و ایو
 چہ امام شافعی رحمہ اللہ کہ اثبات باری تعالیٰ دیارہ
 پہ دے طرہ پیش کرے وو چہ کہ ثوت پانہے چہ بزہ اُخوری نو پچے
 کوی چہ کہ رینمو چینجے اُخوری نو دینم تر جوری شی او کہ شہد و
 چنی چہ اُخوری نو شات تر جوری شی نو دیو خیزہ درے مختلف خیزونہ
 جو ریدل کہے اقرار تہ مؤنبر مجبور وی چہ داد ہغہ قادر مطلق کار
 دے کوم تہ چہ مؤنبر خدائے و ایو :-

خلورم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل صوتی و ایو، حکمہ چہ امام مالک
 دادلیل داسے ورکے پوچہ ہرککہ دیوانسان
 آواز بل سہ نہ ویلاویزی اودغہ رنگ شکل ہم نو معلومی چہ دا
 اختلاف دیو عظیم قوت کار دے کوم تہ چہ مؤنبر خدائے و ایو :-

پنجم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بیضی داسے و ایو چہ دچرکے
 آگئی نہ پچے را اوچی اود آگئی ہغہ مضبوطہ قلعہ
 ماتہ کرمی اود پچی کہ را و تو نروختہ چرکہ ہمدا سے پہ آگونا ستہ وی،
 چرکہ کہ دے کینا ستوپا بند و ل کہ پچی کہ جو رید و وخت معلومول
 کہ آگئی کہ ماتول وخت معلومید دا بتول الہامی کارونہ دی چہ خداوند

تعالیٰ پہ الہام چرکے او پچو تہ اُبنودل، دے نہ کہ اللہ هستی ثابتہ نشوہ
شپنم دلیل دے تہ مؤنبر دلیل بناتی و ایو اُونواس کہ سما قسم
 اُونو بو تود ہغے کہ سما قسم پانرو میو و اوکلونونہ
 کہ اللہ تعالیٰ پہ هستی داسے دلیل بنوے دے چہ دے ہو لوما دہ
 یوہ دہ یعنی اوبہ او خاورہ اوبیا دے نہ عجیبہ مختلف قسمہ خبرونہ
 پیدا کیدل دا بناتی چہ کہ دیو عظیم قوت کار نامہ دہ کہ چہ
 خدائے و بیلی شی،

دا قول دلیلونہ امام رازی رحمہ تفسیر کبیر جلد اول کن نقل کریدی
 مؤنبر نور ہم واضح بیان کرہ : سعدی رحمہ فرمائی :-

برگ درختان سبز در نظر پوشیاری	ہر ورقے دفتریت معرفت کر بر گار
-------------------------------	--------------------------------

اوم دلیل دے تہ مؤنبر لسانی داسے و ایو، چہ پہ دنیا کینہ
 دے وخت گزے ژ بے شتہ دا ژ بے اولاد کہ مو
 پلا ریاد خپل ماحول کہ خلقونہ از دکہ کوی دی اودا سلسلہ تراخہ
 تلے دہ تردے چہ کہ اول انسان کہ دنیا پہ بارہ کین دا جواب ختم
 شی چہ آخر ہغہ کہ چانہ ژ بہ زدہ کرہ چہ بغیر کہ دہ نہ بل ہیشوک
 دغہ وخت کین نہ وو، نو دا بہ مجبوراً منلے شی، چہ دہ ژ بہ الہامی
 وہ اود دغے الہام کوونکی نو مر خدائے دے، اُس مؤنبر باری تعالیٰ
 پہ ثبوت فلسفی او کلاسی دلیلونہ پیش کوو :-

دبازی تعالیٰ کہ ثبوت کلامی او فلسفی دلیلونہ
 ا: دلیل حدوتی : کائنات او عالم دد و خیز و نوم دے، یا بہ
 جسم وی یا بہ پہ جسم اہ اشرہ بل خیز داد و اہ خیزونہ

بالذات وی، او کہ بالواسطہ لہ دوو حالتو بہ خالی نہ وی حرکت
 او سکون، کچرے جسم یا پہ دے ادا نہ کہ نور خیز و نہ پہ دوو
 وختو کین پہ دوو خالیو کین وی نو دامتحرک دے، او کچرے پہ دوو
 وختو کین پہ یو خائے وی نو ساکن دے بیاداد وارہ کیو بل ضد وی
 چہ حرکت راشی نو سکون ختم او سکون چہ راشی نو حرکت ختم
 شی معلومہ شوہ چہ دو وارہ حادث (نو پیدا) دی، دغہ رنگے جسم
 او جسم سرہ تری نور خیز و نہ لہ دے دوو حادث حالتو نو خالی
 نہ وی بلکہ دا بہ ور سرہ نسبتی وی نو جسم او جسم سرہ تری خیز و نہ
 ہم دے پہ وجہ حادث شو، حادث کیو پارہ محدث رپیدا کوونکے
 ضروری دے کچرے ہغہ پخیلہ ہم حادث وی نو ہغہ کیو پارہ بل محدث
 ضروری وی او دے نہ بہ تسلسل رد پیندا نے قصہ جوہ شی داسے
 کیدے نشی نو ضرور دالمحدث بہ قدیم وی چہ ہغہ خدائے دے او
 دے نہ د خدائے وجود ثابت شوہ

۲: دلیل امکانی

دھر خیز درے حالتہ فرض کو لے شی مستح
 الوجود چہ کید و جو کہ نہ وی لکہ دوہ پہ دوو
 کین پنٹہ واجب الوجود چہ دہغہ وجود ضروری وی، یا ممکن الوجود
 چہ کیدل او نہ کیدل لے دو وارہ ضروری نہ وی لکہ اہ چہ رنگ دارے
 ہم کیدے شی او بے رنگ ہم اُس عالم مستح الوجود ٹھک نہ دے
 چہ داموجود دے، او واجب الوجود ہم ٹھک نہ دے چہ دیر خیز و نہ
 پکین ختم شی او اخر بہ بتول ہم ختم شی دا خوشہ موبز بہ ستریز و
 او پینواوخر پہ قیاس معلومو، نو عالم بیامکین الوجود شو دے
 وجود ہم ضروری نہ دے او عدم وجود ہم ضروری نہ دے لکہ اہ
 چہ دہغہ رنگ ضروری نہ دے کہ راغلو پکینے نو دہغہ وجہ بہ

بہر نی وی حکہ چہ دا خیل ہنچ رنگ نہ لری داشتن دعالم وجود
 ضروری نہ وو، کہ موجود شو، نو دآد بہر نی علت نتیجہ دہ دا
 علت کہ ممکن وی، نو ہغہ کیو پارہ بہ بل علت پکار وی او داسے بہ
 تسلسل (کہ پیندا نے قصہ) جوہ شی، چہ محال دے نو فیصلہ دا
 نہوہ چہ داعلت بہ ممکن الوجود نہ بلکہ واجب الوجود وی چہ دا
 نور د خدائے دے چہ دہغہ وجود داسے ضروری وی چہ د
 بہر نی علت نتیجہ نہ بلکہ ہم دہغہ دککات داسے تقاضا دہ چہ د
 عقل دکرک پکینے نہ لگی :-

دلیل قاسمی

کیو خیز بل تہ چہ نسبت اشی نو دادوہ
 قسمہ دے یا بہ دادویم ترے خیز اصل خیز سرہ
 درخت وی تریہ نہ جد اکیزی، لکہ داور نہ گرمی او تاؤ دے تہ پہ
 بالذات، ویلے شی مطلب بہ لے دا وی چہ دا و ذات دا غواری
 گرمی او تاؤ دو سرہ خامخاوی، یا یا بہ دویم کیو صبی خیز لازم نسبتہ
 وی کلہ بہ وی او کلہ بہ نہ وی دے تہ رما بالعرض، ویلے شی لکہ
 دوسرہ گرمی چہ کلہ پکینے پہ بہر نی علت (اور، ضرور غیرہ) راخی
 لکہ پکینے نہ راخی پہ دے رما بالعرض) خیز کین د علت تپوس
 لکہ ہم دے کرے دی او پہ ما بالذات کین د علت داسے تپوس نشی کیدے چہ اور و لے گرم دے
 قاعدے مطابق دکائنا تو وجود او پہ ما بالعرض، ٹھکے کچرے پکینے یو خیز وی کلہ پکینے نہ وی کلہ ریک
 پہ وی کلہ نہ وی، نو دلتمہ داسوال خامخا کیزی، چہ دکائنات
 موجود دی دے جواب بہ دا و کو لے شی چہ دآد داسے ذات
 نامہ دہ چہ ہغہ واجب الوجود دے وجود دہغہ ذاتی او ضروری
 دے، او ہغہ تہ رب العالمین ویلے شی دلتمہ بیابل سوال رچہ اللہ
 موجود دے داسے ختم شی لکہ داسوال ختم شی چہ اور و لے

اور تہ لکھو

گرم دے، نوپہ دے دلیل د باری تعالیٰ ک ذات اوصفات د وارو
ثبوت کیزی، مثلاً انسان او ک انسان ژوند، علم، لیدل، آوسا یدل،
قدرات، کلام او ارادہ بتول "ما بالعرض" دی، چہ ک دے فیضان ک
پارہ درما بالذات م او ذاتی سر جسٹے ضرورت وی، نو ک انسان بلکہ
ک بتول عالم ک وجود ک پارہ وجود ک باری تعالیٰ او ک صفا تو ک پارہ صفا
د باری تعالیٰ سر چشمہ او خزانہ ک چہ ہفہ "ما بالذات" او واجب
الوجود ک

۴۲ دلیل اتقانی

پہ کائنا تو کینے حکیمانہ قوانین شتہ، چہ ک
ہفہ پہ زور علنو نو نہ ک معلول اتوا و اسبابونہ
ک مسیبا نو علم مراحی، ا حکیمانہ قوانین دومرہ و سبع دی چہ ک مان
نہ تراوسہ ک سائنسی پہ ذریعہ خممرہ قوانین معلومہ شوی و
ک ا د ہفوقا نینوپہ نسبت چہ تراوسہ لا معلومہ ہم نہ دی دیر ک
دی، بلکہ ک دے معلومہ قوا نینو نسبت نا معلومو قوا نینو سرہ ک
دہ کہ دیو خا خکی چہ سمند سرہ دے ہمدغہ وجہ دہ چہ پہ
سائنسی قوانینو کین ترقی لا ترا نہ دہ کچرے ا حکیمانہ قوانین کم و
نو سائنسی ترقی پہ تپہ و لارہ ک ہکے چہ سائنسی ک قدرت ک قوا
معلومول او بنکارہ کولو نو م دے، ا بنکارہ خبرہ دہ چہ د
حدہ او بیجسا بہ حکیمانہ قوانین ک قادر مطلق حکیم کیدے شی
ہفہ خدائے دے، ک ا ہچرے ک مادے کار کحکہ نشی جو پیدے چہ
پچلہ ک علم، شعور، حیات او حکمت نہ نشہ دہ،

۵ = دلیل حبی

د شاہ رفیع الدین نور اللہ مرقدہ، ک آس
الحبہ، نوے رسالے مطابق ک بتولو کائنا
پہ خہیرا کین محبت آخلے شوے دے؛ او خصوصاً پہ انسان کین

دیر خریات محبت شتہ بیا ک دے محبت دوہ قسمہ دی :-

۱) یوم محبت ناقصہ :- (۷) دویم محبت کاملہ :-

دویم قسم کمال اولاد محبت دے، او دویم قسم ک اللہ محبت دے
بتول مذہبونہ ک اللہ پہ محبت قائم دی دے نہ معلومیزی چہ محبت
الہی پہ فطرت کین داخل دے، محبت ک موجود سرہ کیزی، مثلاً
مؤنبر خیل ذات یا مال اولاد سرہ محبت ک کو چہ د ا موجود دی
نیشٹ سرہ محبت خرمعنی نہ لری ک محبت ناقصہ ا حال شو
چہ ک ہفہ محبوب د موجود وی نو ک محبت کاملہ د لے محبوب
موجود نہ وی؛ ضرور موجود دے دا ہم دو وجود باری تعالیٰ دلیل
شو، او ک اللہ محبت تہ کامل کحکہ و پیلہ شی چہ د محبت ناقصہ بتول
محبوبات لکہ مال اولاد وغیرہ پہ محبت الہی قریا نو لے شی :-

۲: دلیل التجائی

د دنیا ظلم نہ ک دہ، او پہ ہرہ زمانہ کینے ک
مظلوما نو شیر ک ظالما نو نہ دیر خریات
وی، نو انسانی فطرت ک ظاہری بتولو اسباب او ذریعہ نا امیدئی کینے
د خیل زرہ مضبوط لو ک پارہ او دغنا امیدئی پہ امید کین بد کولو پارہ
یوغیبی قوت سرہ ک رابطے او ترون پید کولو کوشش کوی چہ ہفہ و
ک بتولونہ بالا اوقادیر مطلق وی او حالات بد لول و ک ہفہ پہ قابو
کین وی دا سے قسم التجا کانے ک ما کانے اوزاری پہ بتولومذہبونو
کینے شتہ چہ ک ذات الہی ک وجود دلیل دے :-

۳: دلیل ترقیبی

بتول کائنات پہ ترتیب دی، یخنی گرمی
شپہ و رخ، سپر لے او خزان، دستر
حرکت ک حیوانا تو اونباتا تو نشو کما بتول پہ ترتیب دی، ا بتول ک
یوحکیم ذات ک موجودیت کحکہ دلیل دے چہ ک ہر ترتیب

ترتیب و رکوع کے وی، ادیوان حافظ کالفاظ ترتیب دابنائی چہ
 دے ترتیب و رکوع کے شتہ الفاظ پچیلہ یوہل سرہ ترتیب نحو
 ہمد عیہ دکائنات و دعاغت او حیران کن ترتیب دکواہی و رکوی چہ
 دلتر یو عظیم ترتیب و رکوع کے شتہ چہ اللہ دے اوہم داد اللہ
 تعالیٰ دہستی دلیل دے،

۸: دلیل شعوری

دا جہان یولوئے عمارت دے چہ دے
 ہرہ پُرزہ د حکمت دکہ دہ اودا دلیل
 دے چہ دے بانی او معمار عقل او شعور خاوند دے نویا
 دے نسبت بے شعورہ مادے کو دا سے نامعقولہ دے لکہ درہ
 کسان پہ یو بیابان کینے یو بنا سستہ کوتہ بیاموی ہفتہ دوارہ و
 نوئی ہر شے پکینے موجود پہ ترتیب پروت وی اس دا دوارہ
 کسان پہ دے خیل خیال بنکارہ کوی یووائی چہ دا ہر خہ پچیلہ
 شوی دی کچہ خستہ پچیلہ جورے شوے بی پچیلہ پچے شوے اوس
 پچیلہ ماغلو، بل شو خستہ پچیلہ ورفلے پچے شوے پچیلہ بی یوحائے
 شوے دیوالو نہ چتو نہ وغیرہ پچیلہ جورے شوے قالینو نہ پچیلہ جور
 شو دکگد و بزور نہ پچیلہ وری را او تہ یوحائے شوے پچیلہ رنگ اوتہ
 رائے دا پکین پچیلہ رنگ شوے او بو تی کلونو پر پچیلہ ا شو او
 قالین تریار شو، او بل وائی چہ دا سے نہ دہ دا تبول پچیلہ نہ دی شو
 کا دماہر انجینیر او کار یگر د پوہے او فکر نتیجہ دکہ دے چہ د عمارت
 نقشہ کے پہ ذہن کن تیارہ کرہ، بیائے ضروری خیزونہ اوسامان
 راجع کر و او پہ ماہرانو او کار یگرانو کے نقشہ پہ مطابق جو رکڑ
 اس دے دوارو بیان چہ عقل پہ عدالت کینے پیش شی نو فیصلہ
 بہ دا وی چہ ر و عیہ سرے لیونے دماغ خرابہ دے اودویم

سرے عقل مند دے ڈرومی بیان چوت غلط اودروغ او کدویم بیان
 بالکل رشتیا او صحیح دے دغہ رنلک د جہان دعاغت بارہ کینے د مادہ
 پرستو بیان ڈرومی کس پہ شان دروغ او غلط و کدویم اودمومن او خدا
 پرست بیان بالکل صحیح اورشتیا حکیمانہ او عقلا نہ دے، لہذا عقل
 پہ موجب د جہان دعاغت دکپارہ دک خدائے وجود چہ ضروری
 دے او پچیلہ د جہان دعاغت دک خدائے ذات، صفات او کما لونو
 ثبوت یوغت دلیل دے

۹: حیاتی دلیل

پہ دنیا کین ژوند مؤنر وینو کور، وچہ شتہ
 مؤنر ژوندی یو دیر نور خیزونہ ژوندی
 دی، نو دا دلیل دے خبرے دے چہ دنیا عالمی حیات رٹاوند
 دکپارہ یو دک ژوند سرچشہ او بنیاد شتہ چہ دا حقیقی او اصلی
 ژوندے ذات ہم کرب العالمین دے،

۱۰: ذکری دلیل

دا اللہ پہ ذکر کن کامل خوندا، دک انجذاب
 انبساط او ذرہ دک اصلاح بننے شتہ، دک
 نیشیت پہ ذکر کن خوندا خولا خہ کوے دک سرہ ذکرے وی نہ، نو
 دینہ معلومیری چہ دک اللہ ذات موجود دے

۱۱: د اطلاق دلیل

د اقا نون دے چہ دک ہر مفید دکپارہ د مطلق
 وجود ضروری دے محکمہ چہ دک تقیید او
 تحدید مطلب دک وسیع او مطلق خیزونہ یو محدود او مفید خیز حاصلول
 دی، مثلاً دک مکہ حد بندی ہلہ کیری چہ وسیع زمکہ موجود وی
 دک کائناتو یولو وجود محدود دے چہ زمان او مکان پہ حدود کینے
 مند اورا کیر دے دے دکپارہ دک حدود، قبود او مکان او زمان
 نہ بالاترہ یو ہستی ضرورت دے او دا صرف درب العالمین ذات دے

وجودِ باری تعالیٰ اور قرآن مجید

قرآن دہشتائی چہ د خدا اقرار د انسان پہ فطرت کن داخل دے
 د علم الانسان د مآثر انود ا متفقہ فیصلہ دہ، چہ کوم وخت د علم
 فٹونواوتھذیب ووجود نہ وواوالسان پہ فطری حالت کینے وونو
 ہفہ دا سے وخت کین ہم د خدائے عبادت کربدے، دیوم مشہور
 مکتس مولر، پہ کتاب "الکلام" کین دا خبرہ نقل دہ چہ "خونبزا اسلاف
 د خدائے پاک پہ ورا ندے ہفہ وخت سرتبت کربھو وچہ د خدائے
 پاک نوم لے ہم نہ ووزدہ، د جسمانی خدائے یعنی د بت عبادت
 دیکھ پس دا سے پیدا شو چہ اصلی انسانی فطرت د مثالی صورت
 پہ پردہ کین پت شہ، اہم دغہ وجہ دہ چہ د دنیا د تاریخ معلوم
 سرہ د دنیا پہ ہرہ برخہ کین د خدائے عقیدہ موجودہ و ا۔ اٹوری
 مصری، کلدانی، یہود، اہل فینیشہ بتول د خدائے قائل وو،
 پلو تارک وائی چہ د دنیا تہ اگورائی، پہ دیروخا یونون کین قلا کلا
 کارخانے، سیاست، علم، فن، کارکسب، دولت بہ نہ وی لیک
 خدائے بہ ہر خائے کین موجودی، دوحی او الہام متبرک د فرانس
 یوم مشہور، فاضل ر فولتیر، وائی چہ زردشت منوسون، سقوا
 بتولود یوسردار، یومنصف او یو خدائے عبودت کولو، ہمدغہ

فطرت دے، چہ قرآن لے دا سے بیا اتوی:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْ بُنَيِّ أَدَمَ مِنْ ذُرِّيَّتِهِ خَبْرَ وَجْتِ خَدَائِهِ دَنِي
 ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ، دملانہ د ہفہ نسل دا ابنتو
 عَلَىٰ نَفْسِهِمْ، أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ سَوَّاهُمْ
 بَلَىٰ شَهِدْنَا ج سوردہ الاعراف اتہن کرل چہ آیا حہ ستا سو خد
 یم نو بتولوا وئیل چہ اوئے مونبزا گواہان یو،

لیکن د خارجی اسباب او اثراتونہ کله د فطری احساس د باؤشی نو
 فکہ قرآن خائے پہ خائے د فطرت خیر دارہ کپو،

آی اللہ شک فاطر السموت و الارض القرآن را یا د خدائے پہ بارہ
 کین ہم خہ شک کید بیتی، کوم چہ د آسان او من مکہ موجد دے
 کہ خود خارجی اسبابونہ دا فطری احساس دومرہ د باؤشی چہ
 بوازے د خبر داری اشارہ و رلہ کافی نہ وی پہ دے وجہ قرآن د
 تجربہ او د جس پہ بنیاد د خدائے پہ وجود استدلال اگرو، دانسانی
 تمیز او پوھے د شروع نہ، انسان تہ چتہ کوموبدی بھی او حیسی !!
 مقدماتو علم وی ہفہ دا دے، چہ کله ہفہ خہ خیز پہ ترتیب او
 تنظیم بیا مومی نو د ہفہ یقین راشی چہ چا عقلند ذات د ترتیب
 و تنظیم ور کریدے او د بے ترتیبہ خیزونو دا اندازہ آخلی چہ
 دا خیزونہ پچیلہ رایو خائے شوی دی د حافظ یا نظامی د شعر بے
 ترتیبہ الفاظ یومعمولی انسان تہ ور کرہ ہفہ چہ لے سل وارہ وارہ
 ارا و اروی نو ہم بہ تربہ اہکل د دوی ہفہ شعر پچیلہ جور نشی
 حالانکہ ہر ہفہ الفاظ د شعروی خو صرف د ترتیب ور کولو کسر
 پکینے باقی وی نو دا بہ کله اشی چہ د دنیا دا پہ ترتیب نظام د
 پچیلہ جور شوے وی، قرآن مجید د خدائے پہ وجود د اسے استدلال
 کرے دے :-

- ① صُوعَ اللّٰهِ الَّذِي اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ ۖ
 - ② مَا تَرَىٰ فِي خَلْقِ الرَّحْمٰنِ مِن تَتَوٰتٍ ۖ
 - ③ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَل تَرَىٰ مِن فُطُوٰرٍ ۖ
- دا د خدائے کاریکری دہ چہ
 ہر شے لے پہ پچہ جور کریدے
 د رحمن پہ پیدا او بنت کین بتناسو
 خہ فرق انو وینئی بیا بیا ہمرا گورئی
 سورہ ملک آیت ۳
 چہ درز پکین چرتہ بنکاری ہ

رَسْمٌ خَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدْ دَرَكَهُ تَقْدِيرًا

لَا تَبْدِيلَ لِمَنْ خَلَقَ اللَّهُ ط

كُنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا

ہیخ تبدیلی نشی کیدے د خداے پہ طریقہ کس بہ تہ ہیخ تبدیلی نہ موے

پہ دے آیتوں کبھی قرآن د جہان د دے صفتہ بیان کریدی را کامل او بے نقصانہ دے (۲) پہ ترتیب او مناسب دے (۳) دد سے اصولو اوضوا بطور پابند دے چہ خوگ کے ماتحتوے نشی ۔

نن چہ تحقیقات آخری حد تہ سیدلی دی او دکا ثنا تو پہ سو نورالو بنکارہ شو، لوئے لوئے فلسفیان او حکیمان پہ دیر شور او فکر سرہ د خدا کے د ثبوت ہم دا اسناد لال پیش کوی :-

ارسطو د خداے د وجود، د ہغہ د توحید او د تیامت قائل وور ملل و نخل د شہرستانی جلد ۷ ص ۳۹

را مللین ایڈ و ردوائی چہ انسان ہغہ وخت حق دق شی چہ دا سے خلق او بینی چہ ہغوی داوائی چہ د ناطق او مکرم مشاہد انوغوئے

عجائب تو پہ لیدو ہم داوائی چہ دا صرف د بخت او اتفاق رچپلہ د پیدا کیدو نتیجہ دہ، دا فرضی احکام لو نہ او عقلی گمراہی کو مولہ چہ خاند

د علم محسوسات، نو مریبے دے دے لورہ علم حقیقی یا لکن باطل کوی دے پہ فزیکل سائنس پوہیدونکی ہیچرے پہ دے یقین نشی کولے،

(۲) ہر برت اسپنس لیکر دارازونہ چہ ورخ پہ ورخ نو درہ پاریک، کیرہ ہر کلہ چہ موبز پہ ہغے زیات بحث کرو، نو دا بہ خامتا منلے شی چہ

انسان د پاسہ دا سے یوازی او ابدی قوت موجود دے چہ د ہغے موجب دا ہول خیزو نہ موجو دینی :-

۲) پروفیسر لینہ وائی، کومر لوئے خداے چہ آزی دے، د تلوو خیزو نو عالم دے پہ ہر خیزو قادر دے، د خیلو کار یگرو پہ ذریعہ حیا پہ ویراندے دا شان جلوہ گردے چہ حیران او بیخودہ شم (الکلام جلد ۲ ص ۵۶ و ۵۷)

دیاری تعالیٰ توحید

پہ کومر لاٹلوچہ د خداے د وجود یقین را محی ہم ہغہ د خداے دیووالی دلائل ہم دی، عالم دیرے برنے بنکاری خو حقیقت کس ہغہ

یوخیز دے، لکہ خنگہ چہ د انسان اندامونہ مثلاً ستریزے غویرونہ خو پہ لیدو دیر بنکاری لیکن ہغہ حقیقت کس یوغیر انسان دے

اُس د دے پیدا کوونکے او چلوونکے ہم یوزات دے دودہ ندی نو دیکو نہ بہ زیات خنگہ وی، حکمہ چہ یو خداے انتظام چلوئے شی، نوبل خدا

بیابکارہ شو او بیکارہ خداے کیدے نشی او کچرے دوارو ہم انتظام نہ شو چلوئے نو دوارہ خدا یا ن حکمہ نہ شوچہ دوارہ بہ ہے د سروی

او بے وسہ خداے موبز چر نہ نہ دے لیدے، کچرے دوارہ مختلف نظامونہ چلوی، نو عالم بہ تس تس شی او کچرے دوارہ یونظام

چلوی نو بیہم عالم حکمہ بہ گما و د او ختم شی چہ د عالم حقیقت یو دے او چلوونکی د یو حقیقت دودہ زیات حکمہ نشی کیدے چہ د

وجود او ذات پہ مینخ کس دا سے نسبت وی، لکہ د ظرف او مظروف مثلاً پنرہ اونچہ، اُس کچرے یو خداے یوزات تہ یو وجود و رکوی او بل

خداے ہم دغہ ذات تہ بل وجود و رکوی، نو دغہ یوزات پہ دینچہ ختم شی، لکہ چہ یو پنرہ کس دودہ خیرے ورا منڈے نو ہغہ شلیزی

او پنرہ پاتے نشی، دغہ رنگ د دوارو خدا یا نو پہ دخل و رکولو د عالم تباہی دہ او کچرے بل خدائی پکین دخل نہ و رکوی نو داسے بیکارہ

او عاجز خدائی نہ وی بل داچہ د اتفاق ضرورت ہلتے وی کوم خائے
 کین چہ د اختلاف نہ ضرر پیدا کیری کچرے دواپہ خدا یان وی نو
 ضرورت او حاجت د اتفاق بہ ورتہ نہ وی
 نہ بہ ورتہ د ضرر ویرہ وی، حکم چہ دادواپہ کمزورئی د خدائی
 خلاف دی، نو دواپہ خدا یان بہ خائفا پورہ تصرف کوی او کامل
 دخل بہ ورکوی، نو اس موبز و نیلی دی چہ کچرے دوی دواپہ مخالف
 تصرف کوی نو ہم عالم نس اس او کچرے موافق کوی نو ہم عالم
 تباہ بریاد لکہ چہ دواہ منیزہ بوجئی کین دواہ ننه خان خان لہ
 دواہ دومنہ غلہ آجوی نو ہفتہ بہ پرق اشلیزی، دادلیل قرآن

داسے بیان کرے دے :-
 لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا: کچرے زمکہ آسمان کینے دیر
 سورة انبیاء آیت ۲۲ :- : خدا یان وے، نو دواپہ بہ بریاد
 شوی وو
 ہم دغہ وجہ دہ چہ دعوی د توحید پہ ہتو لومذہب نو کین شتہ مشرک
 قومونہ ہم یو ذات فادر مطلق منی :-
 وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ طر سورة :- ا کہے، چہ آسا نونہ اوزمکہ
 لقمن آیت ۲۲ :- چا پیداکری دی نو خائفا بہ داوائی چہ اللہ پیداکری
 عیسیان رمشرکان منی درے خدا یان خووائی، چہ دادرے واپہ یودی
 خبرہ غلطہ دہ خوبیا ہم حقیقی گنروالے ہغوی ہر نشی برداشت
 کوئے، باری تعالی سرکہ پہ صفتونو فعلونو او عبادت کین دوی نور شیونہ
 ہم شریک کرلے، حکم د کامل توحید نہ محروم شول، پہ ہتو لومذہب
 کینے بوازے اسلام داسے مذہب دے چہ ہفتہ د باری تعالی توحید

دھر قسم شرک د بوئیونونہ پاک کرو :-
د شرک مذمت

۱) شرک د مغفرت جو کہ نہ دے، اِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ اَنْ يُشْرَكَ بِهٖ
 وَيَغْفِرُ مَا دُوْنَ ذٰلِكَ لِمَنْ يَّشَاءُ سورة النساء آیت ۴۸
 ۲) پہ مشرکا نو جنت حرام دے، اِنَّهٗ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ
 عَلَيِّهِ الْجَنَّةَ وَمَا وُجِهَ النَّارُ ط
 ۳) د مشرکانو توبے نیکی بر باد دی، وَلَقَدْ اَوْحٰى اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ
 مِنْ قَبْلِكَ لَنْ اَشْرَكَتْ لِحَبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُوْنَنَّ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ
 سورة الزمر آیت ۲۵ :-

۴) د مشرک د پارہ د بخینے د عاجز نہ دہ، مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ
 اٰمَنُوْا اَنْ يَّسْتَعْفِفُوْا اِلِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْا اَوْلِيَٰى فُرِّدِيْ مِنْۢ بَعْدِ مَا
 تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنْهٗمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ سورة التوبہ آیت ۳۳
 مشرکین ہم د اللہ پہ ذات او د عالم پہ خالقیت کین دہ سرکہ پہ شریک
 نہ منلو متفق دی، لکہ چہ شاہ ولی اللہ رم بنکارہ فرما نیلی دی
 مشرکانو صفاتی، افعالی او عبادتی شرک کریدے،
 مطلب داچہ د اللہ پہ صفات او پہ فوق الاسباب افعال او عبادت کین
 تے ورسرہ نورے مقدرے ہستیانے شریکے کرے خود اسلام او
 قرآن کوئے خصوصیت دادے چہ دوی د باری تعالی توحید دھر
 قسم شرک د بوئی نہ پاک کرے تزدے چہ دما فوق الاسباب نفع
 اوضرہ مرکزے بوازے د رب العلمین ذات کرے، ولو، قُلْ لَا
 اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ط سورة اعراف
 حاضر او ناظرے یو ذات خداوندی اگردہ ولو، و هو معکم
 ایتما کنتم ر سورة الحديد آیت ۱۷ :-

علم غیب نے صرف ذات خداوندی سرہ خاص کرو، قُلْ لَا يَعْلَمُ
مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ طرسورۃ النمل آیت ۲۷
دھشکلا تو حَل کر لو د پاره ئے بلل هر هغه سره خاص کرکړه :-
فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا طرسورۃ الجن آیت ۱۶ :-

هر قسم عبادت او ما فوق الاسباب مدد دغو بنیتل ئے هم د الله
ذات سره خاص کرکړه :- اِيَّاكَ تَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِينُ طرسورۃ
الفاحه آیت ۱۶ :-

تر دے چه سجده تعظیمی ئے هم الله سره خاص کرکړه کومه چه
نور و دینو تو کین د غیر الله د پاره جائز وکړه اِنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ :-
سورۃ الجن آیت ۱۶

نذار لغیر الله، قسم بغیر اسم الله، طواف لغیر بیت الله ئے بند کړو
او داسه د شاک توله دروازے بند کړه، حقیقت دا دے چه
د خدا ئے د اقرار نه په زړه چه کوم اخلاق اشر غور زیزی هغه بغیر
د دے توحید کامل نه نشی کیدے، دا طاعت، النقیاد، اِحبات،
خشوع، استقلال، توکل او اِخلاص حالت په زړه هله طاری
کید پشی چه دا خیال او اعتقاد ئے وی چه خمون بن د ټولو حاجتو نو،
ضرورتو نو، امیدو نو، غرضونو او مقصدونو هم یو مرکز دے،
دا شان د آزادئ، زړورتیا او بے نیازی صفتونه د دے توحید کامل
نه بغیر نشی پیدا کیدے کوم کس چه د یو ذات نه یو بل څوک
حاجت روا کړی د هغه سر په هره آستانه د تیبیتید و د پاره تیاروی

نبوت

د نبوت لغوی بنیاد کچرے (نبی) خبر وی، نو د نبی شرعی او عرفی
معنی په د الله له طرفه خبر و کونکے وی، او کچرے د نبوة په معنی د

رفعة نه منقول وی نو د نبی معنی به د ټولونه لوړ او اوجت شان
والا وی، او کچرے د نبی بمعنی طریق، نه منقول وی، نو مطلب به ئے
دا وی چه پیغمبر عم الله ته د رسید و لار او وسیله ده، په رومبی
صورت کین مهموز اللام او په آخرو دوو صورتونو کین به معتل
اللام وی، د د آشاعره و نه د موافق، شارح د نبی، شرعی او اصطلاحی
تعریف د نقل کړه دے،

مَنْ قَالَ لَهُ اللَّهُ أَرْسَلْتُكَ إِلَى قَوْمٍ غَبَرٌ عَلَى نَفْسِهِ أَوْ إِلَى النَّاسِ جَمِيعًا :- چه الله د افر ما ټیلی وی، چه
نه ما یو قوم یا ټولو خلقوته پیغمبر لیرے ئے :-

د نبی رومبی دوه لغوی معنی امام راغب رحمه الله په مفردا تو کین
لیکلی دی، د نبی یو څو خصوصیات دی چه په هغه د غیر نبی نه جدا کړی

د نبوت خصوصیتونه

① یو انسان د نبوت د عهدے د پاره چو نر کول د الله کار دے، د
عهد و هبی و کسبی نه ده، الله تعالی په ظاهر یا ظن په حال او مستقبل
پوره خبر دار دے چه هغه کوم انسان ته د نبوت فرض په غاړه کوی
نو د دغه فرضو د ا کولو په هغه کین کامل قابلیت او استعداد موجود وی
اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رَسُولَهُ طرسورۃ الله بنه پوهیږی چه د پیغمبرئ
منصب چاله ور کول په کار دی :-

② د نبی علوم هم و هبی وی کسبی ندی، هغه د زکے د کوم ا ستاذ نه
زد کړه نه وی کړی، بلکه د آسانی ا ستاذ نه به د آسانی علومو
زد کړه کړی وی، او د زکے په تعلیم کین هغه ا رمی ر نالو سته وی
امام غزالی رح د احیاء العلوم په رومبی جلد کین د عقل د مرتبو
د فرق دا یسے بیان کړه دے چه د خلقو د عقل مرتبے مختلف دی

بعضے دیر غبتی وی چه په بنود لوهم زد کپره نشی کو له او بعضے
تیز د ماغی وی چه په بنود نه زد کپره کو له شی او بعضے هغه
حضرات دی کومر چه د انسانی بنود له نه بغیر د خپل زړه په رانوا
علمو مرحا صدوی ، دا پیغمبران علیهم السلام دی ،

۳) په شکل و شباهت او په خوښه خصلت کبش د نورو نه ممتاز وی
بخاری وغیره کبش دی :-

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : نَبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصُورَتِ
أَحْسَنِ النَّاسِ خَلْقًا وَخُلُقًا : ۱ : اوسیرت کبش له یتولو خلقو
بهتر وو :-

۴) په علم او عمل دواړو کبش کامل وی ، د علم کمال ته دا دے چر
کبش غلطی نه وی او د عمل کمال ته دا دے ، چه کنا ه تو هیله کبش
او د عبادت الہی د حد نه تیریدال دده پر عمل کبش نه وی ، نبی د امت
د پاره د عمل نمونه وی :-

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ : نوڅکه د کنا ه نه پاک
وی او د خپل عمل غلطه نمونه نه ورکوی ، لکه انسان چه د خپل کبش
د پاره درزی ته غلطه نمونه نه ورکوی ، الله تعالی چه نبی د عمل نمونه
را لیر له نو په هغه کبش د غلطی او کنا ه څنکه امکان کبش دے شی :-

۵) نبی علیه السلام د علم او عمل تکمیل کوی ، مطلب دا چه څوک
د هغه تربیت کبش راشی نو هغوی پر علم او عمل کبش کامل جوړ شی
د هغوی د علم او عمل شان د نورو یتولو خلقونه بلند او ممتاز شی :-

۶) د نبی د تعلیم او عملی ژوند نه دا بڼکاره معلومبزی ، چه دده
اصل مقصد عام مصالح دی یعنی دده په وړاندے ، د یوکس یا د
بهر او یتولی د فائده په ځانته به عموی فائده وی :-

۷) د نبی او موصیبت دادے ، چه د نبی معاشی ژوند او اخلاقی
کړدار د بے مالئی او مالدارئی په دواړو وصور تو نو کبش یو شان وی
کوم خورا ک سینا ک استوگنه او آغوستنه چه د بے مالئی په

حالت کبش ته وی هم هغه ته د مالدارئی په حالت کبش وی ، کومه
عاجزی او خاکساری چه د بے مالئی په حالت کبش وی هم هغه ته
د مالدارئی په حالت کبش وی لکه چه د حضور علیه السلام او نورو

پیغمبرانو علیه السلام ، د انبوت د تاریخ په پا نرو کبش محفوظ دے
کویا ک پیغمبران علیه السلام په عوامی مفاد و خپل ذاتی مفاد ،
قربا نوی ، او د غلبه او حکومت حاصلولو نه پس هم د هغوی د عجزو

نیاز د بندگئی د شان او د هغوی په تواضع هیڅ اثر نه پریوزی ،
د پیغمبرانو علیه السلام د زړه او روح خدا داد پاکي او صفائی د
هیڅ ماحول نه خراببزی او کنا ه کبش نه د دے مطلب دا شو چه
عامو انسانانو نه د هغوی فطرت مختلف دے :-

۸) د نبی په ژوند کبش د تصنع تکلف ، نمائش ، خپله لویئی او د ځان
بڼکاره کولو هیڅ بڼه نه وی ، او د هغه محبت او بغض د خپل ذات
د پاره نه بلکه د رب العلمین د ذات د پاره وی ، هغه خود
خپل ځان حق معاف کوی ، لیکن د الله حق نه معاف کوی :-

۹) نبی د الله د فرمانبرداری عملی نمونه وی ، هغه په بڼکاره او پټه
په دننه او بهر دو ستا ناواو د شمنانو سره ، په قهر او په خوشحالی
کبش بلکه په هر حالت کبش د رضائے الہی د لارے نه یو د زه هم نه اوزری
د کبش په حالات او ځائی کیفیات د هغه په استقامت کبش څه نقص
نشی راو یته کویا کبش د الله رضا او د شرعے تا بعداری د هغه په خبیر

آخله شوی وی ،

۱۰) کہ غنہ پہ ذریعہ دے دے دے پارہ عجائبات اور معجزات ظاہریزی
 چہ دہ غنہ دے نبوت تائید پر اوشی۔ پہ شرح مواقف کینے دے معجزے
 اوہ رہے، شرطہ لیکلی دی۔

راج دابہ دے خدائے فعل وی رن دے عادت خلاف بہ وی، (۳۲) دے ہفتے مقابلہ
 بہ نشی کیدے (۳۳) دے نبوت دے عویدار نہ بہ ظاہریزی رہے دے دعوے
 موافق بہ وی (۶۷) بل نبی تہ بہ دروغون نہ دائی رہے دے دعوے کو لو نہ بہ ورتہ
 وی (طبع نو لکشور ۲۷ تا ۶۷)

دے معجزے اصولی قسمونہ دے دے دی راج معنوی معجزہ دے خاصا نو دے پارہ
 (۲۷) جسی معجزہ چہ عوامو دے پارہ وی دے حضور علیہ السلام معنوی
 معجزہ قرآن دے، او جسی معجزہ تے شق القبر، تکثیر طعام و میا ہ
 ریغے خوراک خبناک زیا تہول او دے خار و خنار و آونو تہو خبرے
 کول دی۔

پہ معجزے، کرامت اور کربن پیلٹون

معجزہ او کرامت دے پارہ دے اللہ کا روتہ دی، معجزہ کہ پیغمبرانو
 او کرامت لہ ولی، ظاہریزی دے پارہ اختیار ہی نوی پہ اکتساب
 حاصلو لے نشی، بنود نہ اوز دے کہ تے نوی، دے دے دے وار و سبب
 صرف دے اللہ الادہ وی، پہ خلاف دے سحر چہ دے ہفتے دے لغت امان
 او مفسرینورم دا بیان کریدے، مَا دَقَّ مَا أَخْلَعَ وَ لَطَفَ، یعنی کوم
 فعل او عمل چہ پہ مخفی اسبابو بناوی ہفتے سحر دے، دے سائنس
 بعضے موجودہ مصنوعات ہم دے سحر پہ تعریف کین داخلیدے شی، جکہ
 چہ دانسانی فعل دے، دانسان پہ اختیار کین دے پہ بنود نہ اوز کرے،
 کسب او اکتساب، پہ مشق او تجربہ حاصلیری دے نہ علاوہ عادی
 اوردی دے دے اسباب لکہ دے عام کار کسب دا سے بشکارہ او ظاہری

چہ عام خلق پر ہم پوہیزی، کچرے لہ دے دروغون بنی یو خلاف
 عادت کار ظاہرشی نو دابہ معجزہ نہ وی، بلکہ پہ استدراج او سحر
 کینے بہ جکہ داخل وی، چہ دے ہفتے مخفی ہفتے اسباب موجودی کوم چہ
 مادی وی او کہ غیر مادی وی، خو تعلیمیاتہ او مشق کوونکی خلق
 تے استعا لوی، عبد اللہ المقنع یا زردشت نہ کچرے دا سے کارونہ
 صادر شوی وی، نو ہفتے ہم پہ دے قسم کین داخل دی، لکہ چہ دے شیخ
 الاشراف او سکاکی نہ ہم دا سے اُمور بشکارہ شوی دی چہ دے نبوت
 دے دعوے تے نہ لولہ زتاریج کین شتہ دے درنگ دے ابوالطیب المتنبی او دے نوو
 متنبیانو نہ ہم دا سے کارونہ ظاہر شوی دی دا تہول سحر، استدراج
 تجربو، او تعلیم سہ تعلق لری مثلاً دے شیونکی پہ لاس اچو لو دے شیخ الاضر
 لاس دے او بے نہ را بیکیدل او دے شیونکی تک نہ پس بیالاس جو رہیدل چہ
 پہ حقیقت کینے لاس نہ وولکہ رومالو، اولکہ دے سکاکی چہ بھدا کین اورد
 دا سے بند کرو چہ یونغرے ہم نہ بگیدو، دے طاش کبری زادہ روحی نہ نقل
 دے رجمالہ مسلمانوں کا نظام تعلیم و تربیت گیلانی جلد ۱ ص ۱۱۱ عاشرم ابن سینا
 پہ آخر دے اشادات پہ یو باب کین اگر چہ دے خوارقو دے خلاف عادت خیزونو
 طبعی اسباب ہم بیان کریدی او پہ تفہیمات کین شاہ ولی اللہ رح دار
 اِنَّمَا الْمُعْجَزَاتُ وَالْكَرَامَاتُ أُمُورٌ أَسْبَابِيَّةٌ غَلَبَ عَلَيْهَا السُّبُوحُ
 فَيَا يَنْتُ سَائِرُ الْأَسْبَابِيَّاتِ، او خوارق تے پہ ممتاز اسبابیا تو کینے
 شمیر کریدی لیکن دے ہفتے مقصد خوارق پوہ تے تزدے کول اودانے
 مقصد تہ دے چہ دے درجہ دے عامو اسبابیا تو پہ شان کسبی او
 مشقی دے

دنبوت حقیقت

دے نبوت حقیقت خو اللہ تعالیٰ پیٹرنی یا پخپلہ نبی لیکن دے شکل

پہ ذہن کین را وستود پاره امام کا زوی رحمہ اللہ پر مطالب علم لید
 کچھ چہ خہ لیکلی دی دھے خلاصہ دادہ . چہ انسان کین دودہ طاقت
 دی، (۱) د خیر او شر معلوم قول (۲) او دویم د خیر د عمل کو لو او د شر
 د بچ کید و طاقت، د رومی طاقت نوم قوت نظری دے او د دویم
 طاقت نوم قوت عملی دے دے دوار و قوتو نو پہ لحاظ د انسان
 دے قہ دی،

(۱) یو ہن خلق چہ پچھلہ پہ دے او صافو کین ناقص وی :-
 (۲) بل ہن خلق چہ پچھلہ خو کامل وی لیکن د ناقصا تو تکیل نشی کو
 (۳) بل ہن خلق چہ پچھلہ ہم کامل وی او ناقصان ہم کاملان کو لے
 دکمال بیہ مختلفہ درجے دی دے آخری حد دادے چہ قوت نظری
 دومرہ کامل وی چہ ددہ پہ خہ علم راشی نو ہن د بالکل صحیح وی او
 غلطی امکان ہدیو پکین وی نہ او د قوت عملی دکمال آخری حد دادے
 چہ ہن تہ د داسے قوی ملکہ حاصلہ وی چہ پچھلہ تر بنہ کارونہ صادر
 او بدئی د صادرید و امکان تر بنہ وی، کوم یو انسان تہ چہ د نظری
 او عملی کمال دا انتہائی درجہ حاصلہ وی ہم دغہ پیغمبر او نبی وی
 (۴) امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، پہ (معاہج القدس) اور (المنقذ من
 الضلال) کین د نبوت پہ حقیقت د پوھے لہ پاره چہ کوم تقریر کو
 دے دھے خلاصہ دادہ چہ انسان د پیدائش پہ وخت جاہل وی
 د بتو نہ رومی پہ ہن کینے د مس قوت پیدا کیری چہ پرگرم، بیخ
 او سخت پیڑنی، بیہ پہ کہ کین قوت حاسہ او باصرہ پیدا شی چہ پہ
 رنگ او مقدار پیڑنی بیہ دے آوریو او حکلو قوت پیدا شی چہ پہ
 ہن آواز او مزہ پیڑنی او پہ دے د محسوساتو حد ختم شی
 بیہ لویہ لویہ د تیز دور شروع شی چہ پہ ہن دے دھے خیز و نو

صادی، چہ پہ کوموددہ لاس نہ رسی دا دور پہ او ممال د غیر
 شروع کیری کیری دے دور کین دے خیل، پردی د خوراک خاک قابل
 بزور نہ او پیڑنی، بیہ د عقل زمانہ راشی چہ پہ ہن انسان ممکن،
 مال، صحیح او غلط پیڑنی اُس دے نہ ویراندے یو بلہ داسے رجب
 د عقل رسائی ہفتہ نشتر لکہ خنگہ د حواسو چہ د عقل درجے تر سا
 نہ، دے درجے نوم نبوت دے چہ دھے پہ وجہ دوحی پہ رہنما
 ہن ہن علم او معلومات حاصلیری د کوموددہ کوند و نہ چہ عقل

جز دے :-
 د نبوت تا بتو لو د پاره د امام غزالی رحمہ اللہ تعالیٰ، دویم طریقہ
 دے چہ نہ بول کارونہ د کولو دی، اونہ د نہ کولو، بلکہ بعضے
 کولو دی او بعضے د نہ کولو، اُس دا سوال پیدا کیری چہ د کولو او
 نہ کولو د کار و نو فرق ہر انسان کو لے شی، او یائے ہن شوک نشی
 یائے شوک کو لے شی او شوک مے نشی کو لے رومی دوارہ احتمالونہ
 رابا بطل دی، یوازے دریم احتمال داسے پائے کیری، چہ بعضے انسانان
 چہ ہنوی دا حد و نہ متعین کو لے شی چہ فلا فی عملونہ د کولو او فلا فی د
 اولو جو کہ دی دغہ حضرات پیغمبران او صاحب شریعت دی :-
 (۱) د احقر پہ خیال کین د بعضے لطیفو خیزونو مثلاً د ایمان، کفر، د طلعت
 عصیت تا ثبات د عقل د حد نہ بہر دی، لکہ خنگہ چہ معقولات د حواس
 نہ بہر دی نو د دی علم د عقل پہ ذریعہ حکہ نشی حاصلیدے مگر د
 د تاثیراتو علم د یرنیات ضروری دے، حکہ چہ د کثیفو خیزونو
 د تریا قوا و زہر و نفع نقصان معمولی دے لیکن روح سہ د
 پہ وجہ د لطیفو خیزونو اثر قوی وی، مادیا تو کینے لطیف اشیا
 الاثر وی، لکہ ستیم چہ دومرہ قوی الاثر دے چہ ریل کا دے

پر مندا ہے وہی، لہذا آدم انسان فلاح دے خیزونو د نفع و نقصان
 یوازے رب العلیین حکم کو لے شی چہ ہفہ پچیلہ لطیف او خیر دے
 انتہائی مشرف او عظیم دے او انسان بے حدہ کمزور ہے او ذلیل
 پہ دوارو کئے ہیج جو رخت نشووا تے لہذا دے د پارہ یو واسطہ داسے
 چہ خہ قدرے نسبت تے د اللہ سے وی او خہ د انسان سرہ چہ پہ
 طریقہ د اللہ فیض انسانا نو پورے را ا ر سبوی اودا واسطہ د نبوت
 شی ددے واسطہ بہ داسے مثال وی لکہ داورا و ابو یوحانے کولو د پارہ
 چہ د اور پشان گرم اولطیف ہم نہ دے او د ابو پشان یحز او نبیدا ویکے
 د اور فیض رگرمی) بیغ پہ بیغہ حکم ابو تر نشی منتقل کو لے چہ ددے
 سینخ کنی جو رخت نشہ ہر کلہ چہ د پچکے واسطہ شوہ نو دا اور فیض
 ہلہ ا د سی او ہفہ کرے شی، دغہ حال د محبت الہی اود نبوت د علوم
 چہ د نبی پہ ذریعہ اومت او عامو انسانا نو تہ منتقل کو لے شی د روجا
 او ملکیت پہ اعتبار د نبی ذات اللہ سرہ نسبت لری اود بشریت
 انسانیت پہ اعتبار انسانا نو سرہ نسبت لری اودغہ رنگے دیو
 پہ تو کہ د نبی مناسبت مفیض د اللہ) او مستفیض د انسان) د
 سرہ دے :-

رہ) شاولی اللہ نور اللہ مرقدا، پہ حجتہ اللہ کنس د نبوت پہ انسا
 کوہ کلام کریدے د ہفہ خلاصہ حادہ چہ پہ نیاتا تو کن دہر یو
 جدا خاصیتونہ دی دغہ رنگ د حیوانا نو د ہر قسم خان خان لہ
 دی، داہول خاصیتونہ ددوی د صور نوعیہ و فطری غوبنتنہ دہ
 نوعیہ پہ موجب حیوانا نو لہ چہ د ہغوی د ژوند د پارہ فطری او
 عنوی، نہ علاوہ بوبل قسم ادراک ہم در کرے شوے دے چہ ہفہ
 اکتسابی او نظری و پیلے شی اودا پہ تجربہ، غور، فکر او پہ ترتیب

بقدماتو حاصلیزی، ددے پہ ذریعہ انسان، تجارت، کار کسب او
 بلوم او فنون حاصلوی، خود اتول علمونہ د انسان بدنی حالت
 ترون لری، ددے نہ بغیر انسان تہ یوبل قسم ادراک ہم در کرے
 دے چہ د ہفہ د روحانیت فطری خصوصیت دے، او ہفہ تہ
 ملکیتہ ہم رو پیلے شی ہم ددے قوت پہ اثر ہفہ د کائناتو پہ کارخانہ
 کو ی چہ داخہ لہ جو رہ دہ، خہ چا پید ا کرے یم، شوک مالہ روزی
 ی، او خہ د پارہ تے پید ا کرے یم، او ددے سواگونو پہ جو ا بر تو کئے
 د یو دیر لو تے طاقت اقراری شی، او د ہفہ پہ ویراندے د زاری،
 زنی تہ توالی او د تا بعد اری آداب پہ خائے راؤبری خود سے ا مود
 پہ یو قانون الہی موقوف دے، چہ د ہفہ د رضائو لے مقرر ہے
 ددے صورت د اجوز کری چہ لہ دیر و مود و پس خپل منظور نظر
 انسان پیدا کری کوم چہ ددے فطری غوبنتنہ (د فرما نبرداری
 تون) د ظہور سبب جو رہ شی دانی وی، پہ اصل مضمون موندے د پارہ
 اضافہ کرے، چہ عام فہم شی،

د قانونی دلیل د اللہ جل جلالہ، ددے صفتونہ نول قومونہ او

فیونہ منی، ① حاکمیت ② قدرت ③ حکمت
 او بار و صفتونو تقاضا د ادہ چہ خپل رعیت او انسانی مخلوق باندا
 قانون ا جلوی حکم چہ بے قانونہ حکومت ہسے شرم دے، قدرت
 حکمت ہم بے قانونی نہ منی، نو دا ضروری شوہ چہ د حاکم اعلیٰ او د
 العلیین د ذات یو قانون و موجودوی اودا ہم ضروری دہ چہ انسان
 قانونہ خبردار کریشی حکم چہ بے اعلانہ او بے خبرہ قانون بیکارہ

د قانون د اطلاع دوه صورت کید بيشی، يو عمومي او دويم انتخابي او خصوصي
عمومي داچه الله رب العلمين هر کس ته ځان ځان له په هر ملک او
زمانه کين ددے خبر ورکوي، خودا د الله د شان او عظمت نه ځکه
خلاف ده، چه يو حقير انسان امير يا باد شاه هم داسے نه کوي چه کوم
په کور دگرزی او هر هرتن ته د خبر ورکوي، نو دويم صورت اُس
داسے مناسب دے چه الله تعالیٰ يو غوره انسان اُتاکي او د هغه په
واسطه د خپل قانون خداوندی نه خبر کړي چه د خلقو دين دنيا
شی، او عدل او انصاف قائم شی، او د خير او شر د عملونو د نتيجونه
خبرشی د داسے منتخب او نمائنده حاکم اعلي هستی نوم د شرع
په اصطلاح کين نبي اور رسول دے :-

(۶) د جې د دليل د انسان په فطرت کين د جسماني ضرورياتو لکه خوراک
ښکاک نکاح وغيره) محبت هم پروت دے، او د روحاني ضرورياتو
(د الله محبت هم، په دُنيا کين د بتولو قومونو او مذھبونو د ابيشمن
عبادت کا هونہ ددے، صحيح يا غلط مظاھير دی، د عبادت طريقه
وی او که غلطه خو مطلب ئے الله سره د محبت ثبوت دے، هر که
الله پاک د بتولو خلقو محبوب دے او د محبوب رضالتول هم فطرت
غوښتنه ده خودا رضايو پت خيز دے چه د هغه اظهار به په کلام
نه چه په قياس او انکل دغه کلام د الله کوم پالک او اعتباری ذات
چه بنکاره کيږي هغه ته نبي اور رسول وييلے شی، او په دغه کلام د
د اخوښي او ناخوښي متعین حدودو نه د شريعت په اصطلاح کين خو
باطل عقيدے، بښه او خراب خوښونه او نارا و عملونه وييلے
(۷) عدلی دليل، انسانان د خپل ذات باقي سا تلو د پاره د
خيزونو محتاج دی، خوراک، ښکاک، او ځائے خاييکے، او د

نوعے د باقي سا تلو د پاره ددے علاوه د نکاح او د ښيے هم محتاج وی
دا خلوس ضروريات بتول انسانان غواری او طلب کوي، هر که چه هر
انسان پر خپل شهواني او په نزوي قوت د ضروريات لټوی شو
خا مخا به جگرے او کشمکش پيدا کيږي او هر يوه به خپل غضبي قوت غوښتنه
کوي، ددے جگر و او شر ختمولو د پاره د انصاف قانون په ښکار دے
چه د هر انسان خپل خپل حق محفوظ کړي اُس به دا قانون د چا وی
(۸) ديوانسان يا د گنرو انسانان نور پارليمنت او يا به ئے خدائے جوړوي
، په رومبي د ژو صور توکينے د عدل مقصد نه پوره کيږي، ځکه
چه د عدل قانون جوړولو د پاره دا خيزونه ضروري دی :-

- ۱) کامل علم او کامل حکمت چه د خير و شر حد نوم تعين کولو کينے غلطی
اُ نشي :-
 - ۲) رحمت او شفقت چه د بعض او عناد په وجه د قانون په جوړولو
کينے بے انصافی اُ نشي :-
 - ۳) پره داری به ، پکين نه وی چه د قانون په جوړولو کينے دخل
قوم د خپلو وطن دارو لحاظ اُ نشي او د نور و حق اُ نه وهلے شی :-
- انسان کين دادرے وارے صفته نشته دده علم مکمل نه ددے دے پوره
شفقت شته او نه د پيرے چنپه نه پچ کيدے شی، خود خدائے په ذات
کينے دادر يوارے صفتونه پوره درل نشته، دده په علم کين غلطی نشته
د دُنيا بتول انسانان دده پيدا شوی بندگان دی ددے د بتولو يوشان
موجود دے، نور رحمت او شفقت ئے هم په يوشان دے او پره
جنپه ، پکين هم ځکه نشي راتلے چه الله يو قوم قبيلے يا وطن سره هيڅ
تعلق نه لري دده شان دے تصور نه هم اُچت او بالادے، قانون جوړولو
هم ددے ذات حق دے او دا قانون د کوم پرگزیده بنده، معتمد

اور منتخب نمائندہ پہ ذریعہ چہ لیری دابئی اور رسول عم دے ۔
 رہے تو وسطی دلیل ، بتول مذہبوں ، دا خبرہ مئی چہ انسان ہندہ
 خدائے پیرندگی اور عبادت کو لے شی چہ ورتہ دھندہ ہنما ئی
 لیکن عامو انسانا نو او د خدائے پہ مینج کئے دمرتبہ پہ لحاظ ہیج مناسب
 نشستہ ، عامر انسان دیرلانداے او د دنیا خالق انتہائی بلند دے مزی
 شوہ چہ انسانانو کین کا اللہ د فیض حاصلو لو دا سے بزرگ زید واسطہ
 دی چہ بیا دغہ فیض عامو انسانانو تہ ہفہ اکر سوری ، یو طرف تہ
 د بشریت پہ واسطہ انسانا نو سرہ ترے وی او بل طرف نہ درو حانی
 پاکیزگی او بلندی پہ برکت اللہ جل جلالہ سرہ مناسبت لری دی
 پہ حقیقت کئے د فیضان الہی واسطہ وی چہ د دی پہ ذریعہ د خالق
 کائنات فیض انسانانو تہ ر سبزی مثلا موز د اور فیض د کرمی او تو
 سر سول عوار و چہ د ہفہ نہ چائے یا پچکرے جو رکرو ، خود او بو
 او اور جو رخت نہ راخی یو کرم دے بل بیج یو اوچ دے بل گوند یو واسطہ
 دیکھے بکار دے چہ د ہفہ پہ ذریعہ د اور کرمی ابو کئے نوزی او مقصد
 حاصل شی یا داسے لکہ شاہ ولی اللہ رحم فرمائی ، روح انسانی رچہ لطیفہ
 ربانی دے دیر لطیف دے او انسانی بدن کثیف دے دے دوار و جو رخت
 بنشور اتلے اللہ د جو رخت را وستو د پارہ چہ درو ح انسانی فیض بدن
 انسانی تہ اوسی واسطہ د روح طبی ر ہفہ برا س چہ وینے نہ پیدا کیری
 بے پیدا کرے چہ د انسان پہ بدن کئے خو زوی ، ہمدغہ رنگ پیغبران
 علیہم السلام د اللہ او د عامو بندگانو پہ مینج کین واسطہ دی ، د ر شد
 او ہدایت دا شکل د اللہ د عظمت سرہ بنائی لکہ د نصاری و د عقیدے
 مطابق اللہ پہ شکل د عیسی علیہ السلام یا د ہندوانو د عقیدے مطابق
 اللہ پہ شکل د رام بشن مہادیو او اتل غلط او د فطرت خلاف دی ۔

اول دا چہ لا مجدود خدائے د انسان پہ شکل کئے محد و کیدل د عقل
 خلاف دی ، دویم :- خدائی د انسان پہ شکل کیدلو سرہ خیلہ خدائی
 قائمہ نشی سالتے او بل دا محمدائے پاٹ کین بہ ہم د بشریت حاجتوںہ
 او ضرورتوںہ را شی ، بیا بہ خدائے پاتے نشی ، دریم :- دا چہ د انسان
 پہ شکل سہی خو خدائے پچیلہ ہادی شو ا س بہ چہ دے کوم عمل
 کوی ہفہ بہ د خدائے عمل گنرے شی ، نو انسان بہ د ہفہ تابع
 پہ دے عمل کین حکمہ نشی کو لے چہ ہفہ بہ دا عذر لری چہ انسان
 د انسان پشان عمل خو کو لے شی مگر د خیل خالق او خدائے پشان
 عمل کو ل ناممکن دی ،

خلو رم :- دا چہ پہ انسانی جامہ کین د خدائے را تلل مفید نہ دی
 حکمہ ہفہ د چار عیسی یا رام چندس پہ شکل کئے چہ را شی نو بتول
 تعلق بہ ئے ہم دے سرہ براہ راست وی ، او نور و انسانا نو سرہ بہ ئے
 بالواسطہ وی ، حکمہ چہ ہر انسان کین خوبہ د دغہ عقیدے مطابق
 خدائے نشی نتوتے ، لہذا پہ خائے دے چہ خدائے تعالی د انسانی
 تشکل ذلت پہ سر واخلی ، او پچیلہ د فیض واسطہ شی دا خبرہ دیرہ
 معقولہ دے چہ یو غورہ کرے انسان د فیض واسطہ جو رہ کرمی
 چہ د ہفہ عمل د انسانیت ر بشریت پہ وجہ دنور و انسانانو د پاسرہ
 نمونہ جو رہ شی یو انسان بادشاہ پچیلہ کوخہ پہ کوخہ نہ گری او نہ
 د بل چاہے شکل کین گری ، صرف خیل ہونمائندہ وزیر وغیرہ مقرر کرمی
 چہ ہفہ د نہ احکام او قوانین نوروتہ ر سوری :- د اسلام د نبوت تصور
 د ہولونہ زیات معقول دے ہفہ د فطرت سلیمہ او د دنیا د روش
 بالکل مطابق دے ،

نہم :- دا چہ پہ شکل د بل ر عیسی یا رام چندس کین د را تلو مطلب دادے

چہ پہ ہننے ظاہر شوے دے نو دا خبرہ حکمہ غلطہ دہ چہ د خدا
 جلوت گاہ او مظہر د دنیا ہر یو خیز دے :-
 دے تقدیسی دلیل : خداوندی احکام پیر بندل د ہننے مثل او کول
 دے واپرہ ضروری، دا حکامو پیر بندلو او پوہ د پارہ د معلّم د ہننے
 منلود پارہ د تقدس رپا کئی، او د کولو د پارہ د مقدّسے رپا کے،
 نونے ضرورت ری، چہ د تعلیم، تسلیم، او تعیلل پہ ذریعہ دین
 الہی باقی پاتے شی، کہ دا سے نہ وی د دین سلسیلہ بہ کت شی او د
 دین جاری سا نلو د پارہ د دے ربط او ترون دا سے یو محسوس شخصیت
 سرہ ضروری دے چہ د ہننے عظمت، تقدس، محبوبیت، پہ زہرو
 کتے دا سے مضبوط وی، چہ کلہ ہم تر جہ اوزی او د احیثیت ہم د بنی
 کیدے شی، حکمہ د بنی تصور دین د پارہ ضروری دے چہ د ہننے
 محبت او تقدس د دین د شیعو رو بنانہ سا نلو د پارہ د تیلو کارو کئی

ختم نبوت

د ختم نبوت مسئلہ د اسلامی تاریخ پہ یو دور کین ہم د شک شیے
 جو کہ نہ دہ پاتے شوے او نہ پہ ہننے د بحث کولو خہ ضرورت کنرے
 شوے دے، لیکن د پاک او ہند پہ برصغیر کین انگریزی حکومت
 د خپلو مفاد او د تاریخی اسلام د شنئی د تکمیل د پارہ د اسلام پہ
 دے مرکزی عقیدہ گذار کول ضروری اکنرل د پارہ د دے چہ د مسلمانان
 یوولے ختم شی د دے سازش پورہ کولو د پارہ د پنجاب د ضلع کور،
 داسپور نہ انگریزانو تہ دا سے یو سرے پہ گوتوراضے چہ د دے
 مقصد پورہ کولو د پارہ د مناسبت و ہننے د انگریزانو پہ حمایت

خپل یو امت جو رکرو او د نوی نبوت بنیا دے اکنرلو دیر کتا بونہ
 اکیل چہ د ہننے بنیا دی مقصد و نہ درے دی :-
 ① پہ خپل شخصیت او دعو و زور د رکول :-
 ② د قرآن تحریفونو تہ معارف و تیل :-
 ③ د مسلمانانو پہ د شنئی او د انگریزانو پہ دوستی زور لکول :-
 د دہ بتولہ کاروائی ہم د غہ خلاصہ لری، لکہ اقبال مرحوم وائی :-

سلطنت اغیار را رحمت شمر د	رقصہ اے گرو کلیسا کر و مر د
---------------------------	-----------------------------

ترجمہ د غیر قومونو د انگریزانو حکومت اے رحمت اکنرلو د گریے خوالن
 گدا کھانے اکرے او مر شو :-

د نا خبرہ مسلمانانو د ایمان بیچ کولو د پارہ پہ ختم نبوت خہ بیان کول
 ضروری دی، د اسلام مثال د یو عمارت دے او د اہم عمارت درے
 نقشے وی چہ انجنیر اے جو روی :-

- ① ذہنی او فکری نقشہ ② تحریری او کتابتی نقشہ ③ خارجی نقشہ
- اسلام د عقائد و اخلاق قواعدا تو یو عمارت دے د ہننے پورہ نقشہ پہ
 علم الہی کین محفوظ دہ، بیاد انفسہ د کتاب او سنت پہ شکل کین جو رہ
 شوہ چہ دا د عمارت اسلام یو تحریری نقشہ اکنرہ، بیباخوار لس سورہ
 کالہ د مسلمانانو جاری عمل د دے نقشے او عمارت اسلام یو بہرے
 وجود و د ادر عوارہ یو بل سرہ گدی یو خائے و اخلی دی د اللہ پہ علم
 کینے د اسلام حقیقت ہو بہو د قرآن او حدیث پہ شکل کین بنا کارہ شو
 او قرآن و حدیث کین د اسلام چہ کوم حقیقت و وہم ہننے د مسلمانانو
 پہ ذہن او فکر کین پر لہ پسے نسل پہ نسل منتقل کیدو، د اسلام پہ

بنیادی امور و کتب مسلمانانوا اختلاف انکرو اگر چه په نور و امور و
 کینے اختلافا و، هم دغه وجه ده چه په اسلام کینے دیرے فرقی پیدا
 شوے خو تر یه هغوی د ختم نبوت په بنیادی حقیقت کین شمسیم
 اختلاف انکرو البته د کتاب الله او سنت نبوی نه د بھرو تو په چل
 انکار کیدے شو او همدغه اشو، په دے مسئله په دوؤا بھونو، بحت کوو
 عقل (۱) نقل : په نقل کین به په دے خیزو نو بحت کیری
 (۱) کتاب یعنی قرآن او ختم نبوت (۲) حدیث او ختم نبوت (۳) اجماع
 او ختم نبوت، او د دے نه پس به د ختم نبوت په عقلی ارجح بیان کوو :-

ا: قرآن او ختم نبوت

د قرآن حکیم د سلو آیتونو نه زیاتو
 کینے د ختم نبوت مسئله بیان شویده
 خود کوتاه والی په خیال مونږ یو خوا یثونه را جو نر کوو، رو هغه په سوت
 اجزاب کین دے :-
 مَا كَانَ مُحَمَّدٌ ابًا أَحَدٍ مِّنْ رِّجَالِكُمْ : محمد صلی الله علیه وسلم ستا سو په سر و
 وَلَكِنْ رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتِمَ النَّبِيِّينَ ط وکان کینے د چاپلا نه دے لیکن د الله رسول
 اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ○ : او په ټولو نبیانو مهر دے، او الله په
 هر خیز خبر دار دے :-

د آیت با بالخصوص په ختم نبوت دلالت کوی، یعنی د نبی علیه السلام په
 تشریف آوری سره د ټولو نبیانو په سلسله مهر ا لگیدو، ا س به چاته
 هم نبوت نشی ور کولے، چاته چه ملاویدا هغه ملاو شو او هغوی د
 نبوت دور د ټولو نه حکم ر ستو کیشودے شو چه دان نبوت به ترقیامته
 چلیری په آخره زمانه کین به حضرت مسیح علیه السلام د دوری د امتی په
 حیث راجی، ټول پیغمبران ا س هم په خپل خپل خاکه پیغمبران دی مگر
 د نیا کین صرف د محمد د نبوت عمل جاری او ساری دے، او الله ټول

خیزو نه پیژنی تردے، چه دا هم پیژنی چه زمانه د ختم نبوت او
 خاکه د ختم نبوت کوم یود دے په «خاتم» کینے د دت، په زیر د ډیرو
 قاریانو قدرت دے، او د دت، په زور د حسن او د عامم قرأت دے،
 د لړیومی قدرت یعنی خاتم د خاتم النبیین معنی د ټولو نبیانو
 ختمونکے او د دت، په زور خاتم معنی د ټولو نبیانو مهر خو کوو او رو
 قرأ تونو مطلب یود دے هغه دا چه هغوی صلی الله علیه وسلم آخری
 نبی دے او د دوری نه پس د نبوت دروازه بنده شوه، حکم چه د مهر
 معنی د نبوت بندیز، دا یو بلیغ انداز دے، چه پر قرآن سنت او عربی
 لغت متفق دی، د کومو کافرانو په نصیب کین چه ایمان نه وو، د هغوی
 په باره کین د ایمان بندیز په لفظ د مهر بیان کرو، فرمائی.

<p>یقیناً خه خاص خلق داسے کافر دی چه نه هغوی ویزوے او که نه ویزوے هغوی به ایمان نر لوری حکم چه د هغوی په زړونو او غوږونو مهر لگیدے دے</p>	<p>إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ○ ختم الله علی قلوبهم وعلی سماعهم رسوله البقرة آية ۷۰</p>
---	--

کچرے دلته د مهر معنی د ایمان دروازه بندیدل وی نو په خاتم
 النبیین کین هم د مهر معنی به خاتم د نبوت بندیز وی، لکه صاحب
 قرآن پخپله دا تفسیر کړې دے په مسلم کینے د ابو هریره او په
 ترمذی او ابو داؤد کین د ثوبان رض نه مرفوعاً روایت دے چه
 قیامت نه وړا ندے به د جالان او دروغ ژنان د نبوت دعوا کړی
 وَأَنَا خَاتِمُ النَّبِيِّينَ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، حالانکه ده خاتم النبیین یم خا
 نه پس چاته نبوت نشی ملاویدے هم دا الفاظ د حدیث یفرض
 نه طبرانی او احمد مرفوعاً نقل کړیدی په روایت د ابو هریره رض

پہ بخاری او مسلم کین د نبوت تشبیه داسے یو کورسره ورکریده
 چه د هغه تعمیر د نبوت د خستو شوه وی دهرینی د نبوت مثال
 بے دیو خسته ورکریده، او په دغه عبارت کینه صرف دیو خسته
 خائے خالی وی نو حضور کو فرمائی چه **ختمهم هغه**، **فانا هذیه المینه وانا**
خاتم النبیین؛ د ابوهریره رض نه مرفوعاً حضور علیه السلام شپین
 خصوصیات ذکر دی چه په هغه کین شپین خصوصیت **وختیم بی**
النبیون یعنی په ما د پیغمبری سلسله ختمه شوه رداة **مسلم**
فی الفضائل په فتنه الدجال کین د ابوامامه رض نه مرفوعاً روایت
 نقل ده، **وانا خیر الانبیاء واکتم خیر الامم** یعنی **ختمه** آخری نبی
 یم اوتاسواخری امت یمی، دغه رنگ په صحیحینو کینه حضرت علی
 ته د حضور علیه السلام د فرمائیل **انت منی بمنزلة هارون**
من موسى الا انه لا نبي بعدي، یعنی ستا تعلق ماسره هغه ده
 کوم چه د هارون علیه السلام د موسی علیه السلام سره ور سواد
 ده چه هارون علیه السلام پیغمبر ووا د خمانه پس پیغمبر نشی کیده
 دغه رنگ د صحیحینو دا روایت چه **رکم یبق من النبوة الا انبیا**
 د نبوت هتج پاته نشو سواد رشتینی خوبونو پاس تیر شوی د ختم
 آیت په باره کین پخپله صرنا په **را ناله او هام** ص ۲۵۲ ۲۵۳ کین داسه
 لیکي رمگردار سول **ختم کوونکے د نبیا نو ده**، دا آیت چه **ختمون نبی**
 نه پس به بل نبی د نبیا کینه نه لاسخی په رحامة البشری ص ۱۱۱ کین لیکي
الم تعلم ان الرب الرحيم المتفضل بسبي نبينا صلى الله عليه وسلم
خاتم الانبياء بغير استثناء وفسر نبينا في قوله لا نبي بعدي
ببيان واضح للظالمين په ایام الصلح ص ۱۱۱ کین لیکي **ختمون نبی**
 صلی الله علیه و سلم د **خاتم النبیین** تفسیر په **لا نبي بعدي** سره افرایشو

چه خمانه پس به بل نبی نه وی او د حق طلب کوونکوله پاره دا
 خبره بنه بنکاره ده په حدیث **لا نبي بعدي** کین **ولا** ولفی
 عام له پاره ده د کتاب البریه) **ص ۱۱۱** کین لیکي **ان حضرت صلی الله**
عليه وسلم بيأيا فرمائی دی، چه **خمانه** پس به بل هتج یو نبی نه لاسخی
 او حدیث **د لا نبي بعدي** داسه مشهور ووجه چاهم دده په
 صحت کینه خبره نشوه کولے او قرآن شریف رچه لفظ **تے** یقینی ده
 په خپل آیت کریمه **ولکن رسول الله و خاتم النبیین** سره هم
 دده تصدیق کوی، چه په حقیقت کین **ختمون نبی** په نبی باندے نبوت
 ختم شویده، په تریاق القلوب ص ۳۴۵ کین لیکي:

بست او خیر الرسل خیر الانام	هر نبوت را برود خداختام
-----------------------------	-------------------------

دده تصریحاً تونه پس په دے خبره کین هتج شک شبه نه پاتے کیزی
 چه ذکر شوه آیت په **ختم نبوت** کین د قطعی الثبوت کید و نه
 علاوه قطعی الدالات هم ده،

د خاتم النبیین لفظ او د عربو لغت

- ① په روح المعانی کین دی چه **خاتم** (ما یختم به) ته وییل شی لکه
 خنکه **رطایع** (ما یطبع به وییل شی،
- ② په مفردات د امام راغب کین دی، **وخاتم النبیین** لانه **ختم النبوة**
- ③ **وفي المحکم لابن سیدة** و **خاتم کل شی** و **خاتمته عاقبه** و **اخره**
- ④ **وفي التهذیب**، **للاذهدی** و **خاتم النبیین** ای **اخرهم**؛
- ⑤ **وفي لسان العرب** و **خاتمهم** و **خاتمهم** **اخرهم**،
- ⑥ **وفي تاج العروس** **الخاتم بالفتح** و **الکسر** من اسمائه

عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ الَّذِي خَتَمَ النَّبُوَّةَ بِمَجِيئِهِ :
 ﴿٤﴾ وَفِي مَجْمَعِ الْبَحَارِ، وَخَاتِمٌ بِالْفَتْحِ بِمَعْنَى الطَّالِبِ أَيْ شَيْءٍ يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي :
 ﴿٥﴾ وَفِي الْقَامُوسِ الْخَاتِمُ الْخَيْرُ الْقَوْمِ كَالْخَاتِمِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ أَيْ الْخَيْرُ مِنْهُمْ
 ﴿٦﴾ وَفِي كَلِمَاتِ أَبِي الْبَقَاءِ وَتَسْمِيَةُ نَبِيِّنَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ لِأَنَّ خَاتِمَ الْقَوْمِ الْخَيْرُ الْقَوْمِ ثُمَّ قَالَ وَنَفِي الْأَعْمَ يَسْتَلْزِمُ نَفِي الْأَخْصِ :
 ﴿١٠﴾ وَفِي الْقَعَّاجِ وَخَاتِمٌ بِكسر التَّاءِ وَفَتْحِهَا كَلِمَةٌ بِمَعْنَى وَاحِدٍ وَالْمَجْمَعُ الْخَوَاتِمُ وَخَاتِمَةُ الشَّيْءِ الْخَيْرُ لَهُ وَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتِمُ الْأَنْبِيَاءِ

دخاتم النبیین لفظ او مفسرین کرام

دا صحابہ کرامونہ دمیرزا تر زمانے پورے یا دہکنہ دستو پورے دقرآن حکیم چہ خومرہ تفاسیر یا ترجمے شویدی تولو دخاتم النبیین تشریح دا کردیدہ چہ دخضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ نبوت نشی ملاویدہ لیکن خہ وخت چہ گوردوا سہوری د نبی جورید و عمم ا خور و نو پہ اول کینے خونہ بلکہ پہ اخر کینے دختم نبوت خپلہ عقیدہ او خپلہ تشریح دے د پارہ بدله کپہ چہ پخپلہ ہم نبی جور شی او پہ دے کین د امید خلاف کامیابی دہ تہ ا شوعہ

د ہفہ خپل بیان دے چہ خما دگمان ہم نہ و چہ مسلمانان بہ د نبوت جاری پاتے کیدل قبول کپری، لیکن انگریزی تعلیم اودم نگریری حکومت حمایت اود دین د پوھے او عظمت ختمید و دانہ کیدو کک کار کیدو کک کہو : اِنَّا لِلّٰهِ وَاِنَّا اِلَيْهِ رٰجِعُونَ ﴿١﴾ تردے چہ دے مصنوعی نبوت د یوکامیابے او فاکہ منہ دے فیکترئی شکل اختیار کپرو او مردن سازی لہ د تبلیغ اسلام پہ نوم د فیکترئی پہ آمد نئی کتے بنہ زیلتے ا کپرو

اوبل طرف تہ ددے نبوت پہ منونکو د عہد واد تھواگانو بلان اودرین دا نو پہ دے دوی محسوسہ کپہ چہ دا بتول ہر خہ پہ دے خود ساختہ نبوت دایمان دا ورو برکت دے، یا پہ نور و نکو کین د مرزا معجزہ دلا د کو دے چہ اکثریت د مسلمانان نو مجرور دے، کچرے د حالانویا خٹونیز د غفلت دارفتار و نو عجیبہ ندہ چہ د مسلمانان پہ سہریوبل اسرا بیل سورشی اودغہ وخت بہ بیابھیغ تدابیر خہ کار نشی کولے ع

دیدہ مردم شناسے با بدت	کشورے محکم اساسے با بدت
سیر مرگ و زندگی برکاشاد	مشرید رومی حکیم پاک زاد

ہر ہلاک امت پیشین کے بود : زانکہ بر جندل گمان ہر دند عود :
 (اقبال مرحوم)

د امام المفسرین ابن جریر طبری پہ خپل تفسیر کین فرمائی :
 وَاللّٰهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتِمُ النَّبِيِّينَ الَّذِيْ خَتَمَ النَّبُوَّةَ فَطَبِعَ عَلَيْهَا فَلَا تَنْفَعُ لِاَحَدٍ بَعْدُ اِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ وَبِحُجُوْلِ الَّذِيْ قُلْنَا قَالَ اَهْلُ التَّوْبِيْلِ
 یعنی دوی د الله ہفہ رسول او خاتم النبیین دی کوم چہ نبوت ختم کپرو او پہ ہفہ مہر انگولواو د ہفہ نہ پس بہ ہیچا د پارہ ترقیامتہ نشی پرائتے کیدے او ہمدغہ

دک د تفسیر امامانو، صحابہ کرام و اونا بعینوا فرمائیل
 د حضرت علی بن حسین نہ ابن جریر نقل کوی
 کسر التَّاءِ مِنْ خَاتِمِ النَّبِيِّينَ بِمَعْنَى : خَاتِمِ النَّبِيِّينَ ذَاتِ، پہ زیر چہ معنی
 نہ ختم النبیین الے قولہ وقرء : بہتے داوی چہ ہفوی بتول انبیاء
 ذٰلِكَ فَيَمَّيْزُكَ الْاِحْسَانُ وَالْعَاقِبَةُ خَتْمُكَ بِهٖ قَامِرًا يٰ نُوْكِنُ دِحْسَنُ رَحْمٰتِ

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ بِفَتْحِ التَّاءِ مَعْنَى : او عاصمہ نہ درت پہ زور خانہ
 أَنَّهُ آخِرُ النَّبِيِّينَ رَجُلًا مَعْنَى : نقل دے پہ دے معنی چہ دے آخری
 پیغمبر دے،

(۳) تفسیر ابن کثیر کہن دی :-
 فَهَذِهِ الْآيَةُ نَصٌّ فِي أَنَّهُ لَا نَبِيَّ
 بَعْدَهُ وَإِذَا كَانَ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ فَلَا
 رَسُولَ بِالطَّرِيقِ الْأُولَى لِأَنَّ
 مَقَامَ الرِّسَالَةِ أَخْصُ مِنْ مَقَامِ
 النَّبُوَّةِ فَإِنَّ كُلَّ رَسُولٍ نَبِيٌّ وَلَا
 يَنْعَكْسُ وَبِذَلِكَ وَرَدَتْ
 الْآحَادِيثُ الْمُتَوَاتِرَةُ
 مِنْ حَدِيثِ جَمَاعَةٍ
 مِنَ الصَّحَابَةِ (ابن کثیر جلد ۱ ص ۱۰۰)

یولوئے ہوتی حضور علیہ السلام نہ نقل کریدی، ورنہ دے لیکہ :-
 لِيَعْلَمُوا أَنَّ كُلَّ مَنْ ادَّعَى هَذَا : دے کپارہ چہ امت پہ دے خبر
 الْمَقَامَ بَعْدَهُ فَهُوَ كَذَّابٌ أَفَّاكَ : شی چہ حضور علیہ السلام نہ پس
 دَجَالٌ (جلد ۸ ص ۱۰۰) : خوک چہ دے مقام نبوت (دعوے کوی ہفت
 دروغ و غزن، دروغ تپوئکے او دجال دے،

(۴) تفسیر کشاف کہن دی :-
 خَاتَمَ بِفَتْحِ التَّاءِ بِمَعْنَى الطَّائِعِ : خاتم دے پہ زور معنی (مہر)
 وَبِكَسْرِهَا بِمَعْنَى الطَّائِعِ وَقَائِلٍ (پہ زیر معنی کے مہر لکونے
 الْحَجْمِ وَتَقْوِيهِ فِرَاةً عَبْدَ اللَّهِ بْنِ : او دے معنی تقویت قرآن دے
 مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : الله بن مسعود رضی اللہ عنہ اولی چاہے

فَإِنْ قُلْتِ كَيْفَ يَكُونُ آخِرُ الْأَنْبِيَاءِ
 وَعَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ يَنْزِلُ آخِرَ
 الزَّمَانِ قُلْتِ مَعْنَى كَوْنِهِ آخِرَ الْأَنْبِيَاءِ
 أَنَّهُ لَا نَبِيَّأُ أَحَدًا بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِّنْ
 نَّبِيِّ قَبْلِهِ - زمانہ کہن دے آسانہ ر کوزہ بڑی نوجواب دے دادے چہ دے
 حضور علیہ السلام نہ پس بہ بل خوک نبی نشی جو رو لے او عیسیٰ علیہ
 السلام خود ورنہ دے نہ نبی جو رو دے،

(۵) پہ تفسیر روح المعانی کہن دی :-
 وَالْمُرَادُ بِالنَّبِيِّ مَا هُوَ أَعَمُّ مِنَ الرَّسُولِ
 فَيَلْزَمُ مِنْ كَوْنِهِ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ كَوْنُهُ
 خَاتَمَ الْمُرْسَلِينَ، وَالْمُرَادُ بِكَوْنِهِ
 خَاتَمَهُمْ انْقِطَاعُ حُدُوثِ وَصْفِ
 نَبُوَّةٍ فِي أَحَدٍ مِنَ الثَّقَلَيْنِ بَعْدَ
 عَلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَا فِي هَذِهِ النَّشْأَةِ
 لَا يَقْدَحُ فِي ذَلِكَ مَا جُمِعَتْ
 عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَاشْتَهَرَتْ فِيهِ
 الْأَخْبَارُ وَلَعَلَّهَا بَلَغَتْ مَبْلَغَ التَّوَاتُرِ
 مَعْنَوِيٍّ وَنَطَقَ بِهِ الْكِتَابُ عَلَى
 نَوْلٍ وَوَجِبَ الْإِيمَانُ وَكُفْرُ مُنْكَرٍ
 فَلَا سَفِيَةَ مِنْ نَزُولِ عَيْسَى عَلَيْهِ
 السَّلَامُ آخِرَ الزَّمَانِ لِأَنَّهُ كَانَتْ
 تَقْبَلُ نَحْوَ نَبِيَّاتِ النَّبُوَّةِ فِي هَذِهِ
 النَّشْأَةِ : ایمان پہ ہفت واجب دے، او دے منکر فلسفیان کا نہ رسول

دنی مطلب دے رسول نہ عام
 دے نوھر کلہ چہ حضور علیہ
 علیہ السلام خاتم النبیین شونو
 خاتم المرسلین خاتما شواو
 دختموونکی مطلب داچہ نوے
 نبوت پہ تقیثوور بیرون پیادہ
 کہنم شوھر کلہ چہ نبی علیہ السلام
 پیغمبر شواو ختم نبوت دے
 عقیدے خلاف نہ دے پر کوے
 چہ امت اجماع کریدہ اوپہ ہفت
 کہن مشہور احادیث وار ددی
 اوکیدے شی چہ دے تواتر معنی
 درجے نہ رسیدلی وی اوپہ
 کوے چہ قرآن تصریح کریدہ او
 او دے منکر فلسفیان کا نہ رسول

(یعنی نزول د عیسیٰ علیہ السلام پہ آخرہ زمانہ کن) حکمچہ دے
حُبُونِز د نبی علیہ السلام نہ وہا ندے نبی شومے دے

(۷) پہ تفسیر مدارک کن دی،
خَاتَمَ النَّبِيِّينَ يَفْتَحُ السَّامِيَّ قِرَاةً
عَاصِمٍ بِمَعْنَى الطَّابِعِ أَيِ الْخَيْرِ هُمْ
لَا يُنْتَبَهُ أَحَدٌ بَعْدَهُ وَعَيْسَى مِنْ
نَسَبِ قَبْلِهِ وَغَيْرُهُ بِكَسْرِ السَّامِيَّ
بِمَعْنَى الطَّابِعِ فَأَعِيلَ الْخَيْرِ وَتَقْوِيَّةُ
قِرَاةُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

السلام نہ ورا ندے پیغمبر شومے دو: او د عاصم نہ بغیرد تلو قاریا نو
قرأت دہلے پہ زبردے چہ معنی نے ختم کورنگے او مہر لکونکے دے او
د ابن مسعود قرأت ددے تائید کوی

(۸) پہ ذرقانی شرح مواہب کن دی رخاتم النبیین، ای الخیر ہم
د خاتم النبیین معنی آخری نبی (جلد ۳ ص ۲۷۲) ہم دا پہ
تفسیر د بحر المحيط جلد ۱ ص ۱۳۳ او ابوالسعود پہ حاشیہ د تفسیر
کبیر جلد ۳ ص ۱۷۱ کن لیکے

(۹) شفاء قاضی عیاض رح پہ تفسیر د آیت رخاتم النبیین کن لیکے
رطبع بریلی ص ۳۷۲ :-

مِنْ أَدْعَى مِنْهُمْ أَنَّهُ يُوعَى إِلَيْهِ : چہ خوک د رحی لا تلو خیل خان نہ
وَأَنَّ لَمْ يَدْعَى النَّبِيُّوَةَ إِلَى أَنْ قَالَ : دعوی لری اگر چہ دعوی دے دینے
فَهُوَ لِأَعْمَلِهِمْ كَقَارِ مُكِنِّ بُونَ : کے نہ وی خود اتول کا فردی نہ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ : علیہ السلام نہ ددو غو نسبت
أَخْبَرَ أَنَّ خَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَلَا نَبِيَّ : کوونکی دی، حکمچہ ہفتہ خیر

بَعْدَهُ وَأَخْبَرَ عَنِ اللَّهِ أَنَّهُ خَاتَمُ
النَّبِيِّينَ وَأَنَّ أُرْسِلَ إِلَى كَافَّةِ
النَّاسِ وَأَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى حَيْلِ
هَذَا الْكَلَامِ عَلَى ظَاهِرِهِ وَأَنَّ مَقْبُومَهُ
الْمُرَادُ بِهِ دَرَنَ تَأْوِيلٍ وَلَا تَخْصِيصٍ
فَلَا شَكَّ فِي كُفْرِهِ هُوَ لِأَنَّ الطَّوَائِفَ
تَطَعًا جَمَاعًا وَسَعًا :

کفر کن ہیج شک نشته کور چہ بلہ معنی ددے خِلان کوی :-
(۹) امام غزالی رحمہ اللہ لیکے :-

أَنَّهُ لَيْسَ فِيهِ تَأْوِيلٌ وَلَا تَخْصِيصٌ وَ
مَنْ أَوْلَهُ بِتَخْصِيصٍ فَكَلَامُهُ مِنْ
أَنْوَاعِ الْهَدْيِ يَأْتِي لَا يَنْتَعِ الْكُفْرَ
بِنَكْفِيَّةٍ لِأَنَّهُ مُكَدِّبٌ لِهَذَا النَّصِّ
الَّذِي أَجْمَعَتِ الْأُمَّةُ أَنَّهُ غَيْرُ مَا وُلِّ
وَلَا تَخْصُوصِ (الاقْتِصَاد) :- :-
تأویل او تخصیص پداے کن نشته

دغہ مرنگ د تفسیر و پہ تلو کتا بونو کن د رخاتم النبیین ہم دامعے
بیان شویدے او پہ آنا روکن د غلور شپیتو صحی بہ کرامونہ د ختم نبوت
ہم دا معنی مغقول دہ :-

د سَلُونَهُ زِيَاتُوا يَتَوَلَّوْنَ قُرْآنَ كُنْ بِه عموی انداز د امسئلہ ثابتہ دہ چہ د
حضور علیہ السلام نہ پس بل چاتہ پیغمبری نشی و رکولے چہ ہفتہ موز

س د شعونوا نا تو پہ ذیل کن بیا توو خود دے نہ ورا ندے د قادیانیا نو
بو شو تخریفونہ او شیطانی و سوسے لرے کول غوار و چہ د خاتم النبیین
آیت سرہ تعلق لری :-

آیت سرہ تعلق لری :-

رُومِے تخریف

کچرے د خاتم النبیین معنی آخری نبی وی نو
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام نزول د دے خلاف
 دے دے جواب تیر شوچه د ختم نبوت معنی دنوی نبوت کرور کیدو بندیز دے دے زور
 پیغمبر نہ پیغمبری واپس اغستل نہ دی، مراد، پہ دور محمد بنی د عیسیٰ
 علیہ السلام را تلل داسے دی لکه یوگور نو د صوبے د بل گور نو صوبے تہ
 پہ دے حیثیت را شی چه د دے صوبے دا حکام و دلاندا ہے وی، بلکه پہ
 غورا و زور کتوسرہ معلومیزی چه د عیسیٰ علیہ السلام را تلل
 د ختم نبوت دلیل دے، کچرے آئندہ کنی د نبوت سلسله ختمہ نرور
 نو د تیر شو و پیغمبر انونہ یوازے د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د راوستو
 شیخ ضرورت نہ کو، د تیلونہ دیو پیغمبر عیسیٰ علیہ السلام راوستو
 د دے خبرے دلیل دے، چه د انبیاء علیہم السلام شمیر د حضور علیہ
 السلام پہ نبوت ختم شو، لہذا د تیلونہ ہم دغه یو پیغمبر حکم مخصوص کریشو
 دویم تخریف

د خاتم معنی مہر دے یعنی د حضور علیہ السلام
 نہ رُستو کچرے پیغمبر جو ریدار نو دودہ علیہ السلام
 پہ مہر او تصدیق سرہ بہ جو ریزی، نواول خود جن داتپوس کو دچرے
 چه دامعنی د عربی لغت پہ کو مکتاب کنی لیکل دے او پہ کو م حدیث کنی
 دے او پہ کو م تفسیر کنی دا تشریح شویدہ؛
 پہ قرآن متواتر حدیثو او اجماع امت کنی خود مہر معنی بندیز داغلی د
 لکه ختم اللہ علی قلوبہم۔ او الیوم نختم علی اتواہیم۔ نو د دے
 تیلو پہ خلاف د مہر معنی جاری کول کلہ کید نشی، حکمہ چه بچیلہ
 ہم د مہر معنی بندیز کیدلا، او کچرے جاری کول مراد وی، نو پیغمبر
 د حضور علیہ السلام خہ خصوصیت شوچه دنور و پیغمبر انونہ پس نبوت او د حضور
 علیہ السلام نہ پس ہم جاری او کچرے دے نہ مطلب نبوت جاری ساتل وے نو پہ دے

خوارس سووکا لو کنی کم ناکم سئل نبیان خوبہ داغلی ووکتہ چه د
 حضور علیہ السلام کمال خوبینہ بنکارا شوے وے کتہ، او کچرے نبوت
 د حضور علیہ السلام پہ تابعداری ملا ویدے، نو بیابہ د کسبی
 وے وہبی بہ تہ دے، د دے نہ علاوہ پہ دے صورت کچے بہ داہم
 مثل پکاروی، چہ پہ دے خوارس سوہ کالہ کنی د پیغمبر اسلام صلے
 اللہ علیہ وسلم، داسے یو کا مل متع پیدا اشوجہ د هغه پہ بدل کنی
 مفر تہ نبوت ور کچے شوے وے، پہ دومرہ زمانہ کنی ہیله د
 نگریز پہ مہر بانئی یوازے پہ آدیہ ورت کنی ہم یو پیدا اشوجہ د
 مفر تر آخرہ بچیل نبوت کنی شک وو، کلہ اقرار او کلہ بہ انکار
 نر دے چه د هغه متونکی پہ د تیلو کنی تقسیم شو۔

دویم تخریف

پہ آیت د خاتم النبیین کنی د النبیین
 الف لام ذہنی یا عہد خارجی دے
 چه مطلب ہے صرف تشریحی انبیاء دی گویا کہ حضور علیہ
 السلام د تشریحی انبیاء و خاتم دے، جواب دادے چه عہد
 خارجی د پارہ پہ تیر شوی کلام کنی د تشریحی انبیاء و علیہم السلام
 کو ضروری دے خود لتہ نشنہ او عہد ذہنی د پارہ دا ضروری
 ہ استغراق هلنہ میکن نہ وی لکہ آ کلہ الذیئب۔ او۔ اشتر اللحم
 منذ عامۃ اهل الاصول، والعربیۃ۔ لام التخریف سؤلہ دخلت
 المفرد او الجمع نفید الاستغراق الا اذا كان معہودا
 فیات ابی البقاء ۳۷) و فی الکشف رجاصتہم وان دخلت علی
 جمع و فی المرضی ج ۱ ص ۱۳ فاذا کم یکن للبعضیۃ لعدم دلیلیہا
 رجب گونہا لیل استغراق۔
 علوم تخریف خاتم النبیین کنی الف لام استغراق حقیقی

د پارہ نہ دے بلکہ د عرفی د پارہ دے، یعنی تشریحی انبیاء مراد دی
 نہ چہ مطلق انبیاء لکہ رَوِیْقُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کِن چہ صرف بعضے ہف
 انبیاء مراد دی چہ کہ بنی اسرائیلو پر زمانہ کن و، جواب تے دا دے
 چہ استغراق عرفی ملتہ آغستے شی کوم خائے چہ استغراق حقیقی
 ممکن نہ وی لکہ رَجِعَ الْأَمِيرُ الصَّاعَةَ حکہ چہ دتوے دنیاد
 ندر کوا نورا جمع کول د عرف او عادت پہ لحاظ ممکن نہ دی، لیکن
 پہ رخاتم النبیین کن بے تکلفہ استغراق درست دے، او
 یَقْتُلُوْنَ النَّبِیِّیْنَ کن استغراق ممکن نہ دے، صوبز تپوس کور
 چہ وَلَکِنَّ الْبِرَّ مَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْأَخِرِ وَالْکِتَابِ وَالنَّبِیِّیْنَ
 دارنگ و وضع الکتب و جاتی بالنبیین، و اذ اخذ الله
 ميثاق النبیین کن استغراق حقیقی مراد دے او کہ عرفی بہ

نَحْمُ تَحْرِيف

د خاتم معنی د کونے غم دے چہ مطلب
 تے زینت رہناشت) دے یعنی حضور علیہ
 السلام د انبیاء علیہم السلام بناشت دے، جواب تے دا دے چہ حقیقی
 معنی مراد اغستل تر هف محال نہ دکا نزخو چہ مجازی معنی مراد اغستل
 صحیح نہ وی او دلته خو حقیقی معنی مراد اغستل صحیح دی او لغت
 حدیث، او اجماع دامعنی متعین کہیدہ لہذا دلته مجازی معنی اغستل
 غلط دی کہ داسے نہ وی نوبیابہ د قرآن د یولفظ معنی ہم نشی
 متعین کیدے او هر لفظ بہ د مجازا نوا و یلا تو کابہ جو رہہ شی
 او حقیقت بہ ورک شی، د صوم، صلوة او زکوٰۃ ہتو لو معنی بہ بدے شی
 د خانم النبیین آیت نہ پس مؤنبر د قرآن حکیم خونور نبی نہ پیش کوو
کمالی دلیل :- دویم آیت، اَلْیَوْمَ اَکْمَلْتُ لَکُمْ دینکم و انعمت
 علیکم نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَکُمُ الْاِسْلَامَ دینار المائدہ آیت ع

پہ دے آیت کن د دین دکمال اعلان اُشود بخاری د حدیث پہ موجب
 هغه ورخ د عرفی و، مظہری کن دی چہ دے نہ پس حضور علیہ السلام
 یو آتیا ورخے ژوند دے دو، ابن کثیر د دے آیت پہ بارہ کن لیک، چہ دا آیت
 پہ امت د تبولونہ لوئے نعت دے، حَيْثُ اَکْمَلْتُ لَکُمُ دِیْنَهُمْ فَلَا
 یُخْتَلِفُ اِلَیَّ دِیْنٌ غَیْرَہُ وَلَا اِلَیَّ نَبِیٍّ غَیْرِہُمْ وَلِہَذَا جَعَلْنَا خَاتَمَ
 الْاَنْبِیَاءِ وَبَعَثْنَا اِلَی الْاِیْسِ وَالْحِجْرِ

امام رازی د دے آیت پہ تفسیر کن لیک، اِنَّ الدِّیْنَ مَا کَانَ تَاْقِیَا
 الْبَیْتَةَ بَلْ کَانَ اَبَدًا کَامِلًا کَانَتْ الشَّرَائِعُ النَّازِلَةُ کَافِیَةً فِی ذَالِکَ
 الْوَقْتِ اِلَّا اَنَّهُ تَعَالَى کَانَ عَالِمًا فِی اَوَّلِ وَقْتِ الْبَعْثَةِ بِاَنَّ مَا هُوَ
 کَامِلٌ فِی هَذَا الْیَوْمِ لَیْسَ بِکَامِلٍ فِی الْغَدِ وَلَا یَصَالِحُ فِیْہِ لِاَجْرَمَ کَانَ
 یُسَبَّحُ بَعْدَ النَّبُوْتِ وَکَانَ یَزِیْلُ بَعْدَ التَّحْکِیْمِ وَاَمَّا فِی الْاِخْرَیْمَانِ
 الْبَعْثَةُ فَانْزَلَ اللهُ شَیْئَعَةً کَامِلَةً وَحَکْمًا یَمْقَانِہَا اِلَی یَوْمِ الْقِیَامَةِ
 فَالْشَّرْعُ اَبَدًا کَانَ کَامِلًا اِلَّا اَنَّ الْاَوَّلَ کَمَا اَنَّ اِلَی یَوْمٍ مُّخْصُوْصٍ وَ
 التَّانِیَ کَمَا اَنَّ اِلَی یَوْمِ الْقِیَامَةِ فَلِاَجْلِ هَذَا الْمَعْنٰی قَالَ الْیَوْمَ اَکْمَلْتُ
 لَکُمْ دِیْنَكُمْ :- دا آیت پہ لاندینو و جھوہ خیرہ نبوت دلالت کوی
 (۱) د دین کمال پخپلہ د دے دلیل دے چہ د حضور علیہ السلام بعثت
 د تبولونہ آخر کن ا شوچہ د نبوت پہ فہرست کن ہیٹوک سبی
 باقی پاتے نشو :-

(۲) د نبی ساتک پہ دین کن د پاتے نقص لرے کولو د پارہ، یا خروخت
 پورے د چلیدہ نکو احکامو د تسخ د پارہ یا پہ دین کن د کرے شوی
 تحریف لرے کولو د پارہ وی لیکن قرآن او دین اسلام کمال دے
 پہ دے کن ترمیم او تسخ نشی کیدے او پہ (۱) اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّکْرَ وَ
 اِنَّا لَہُ لَحٰفِظُوْنَ (ط) کن د قرآن د الفاظو او معنوبلکہ د تلفظ د

دَحْفَاظَتِ اِعْلَانِ دَعَى لِهَذَا اَدَّ تَحْرِيفِ لِرَعَى كَوْلِهِمْ ضَرُورَتِ نَشْتَه
 بَاقِي دَعَى بَدِيدِ اَوْتَبْلِيغِ كَارِ بَتُولِ اُمَّتِ نَهْ بِهْ جَمْعِ وَرَكِبِ شَوْبِدِ عَى اَلَكِهْ
 فَرَمَائِي كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجْتُ لِلنَّاسِ تَامُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ
 تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ط . نُوْحُكِهْ دَعَى بِلِ نَبِي ضَرُورَتِ پَانِے نَشْوِهْ
 (رِس) كَجَرِے نَبُوْتِ جَارِي وِي نُو دِيْنِ اِسْلَامِ بَهْ نَاقِصِ پَانِے شَيِ اَوْ دَاسِلَا
 بَتُولِ اِحْكَامِ بَهْ فَضُولِ ثَابِتِ شَيِ حُكِهْ چِهْ خُو پُو رِے مَسْلِمَانِ بَهْ دَعَى
 نُو يِ نَبِي اِيْمَانِ رَا وِ نَبِي، نُو پَهْ قُرْآنِ، حَدِيْثِ اَوْ پَهْ بَتُولِ اِسْلَامِي
 شَرِيْعَتِ دَاوُلِ نَهْ تَرَا خِرَا دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو بَا دُجُو دِ بَهْ كَا فِرَا وِ هِمِيْشَهْ
 جِهَنْمِي وِي، نُو دِيْنِ كَمَالِ بَهْ پَهْ دَعَى نَبِي اِيْمَانِ رَا وِ رُو بَا نَدِے ضَحْمَرِي
 اَوْ پَهْ هَغَهْ بَهْ دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو نَهْ بَغِيْرِ دِيْنِ نَا مَكْمَلِ بَلَكِهْ كَا لَعْدَامِ وِي،

مِثْقَا قِي دَلِيْل

اَيْتِ دَعَى اَذَا اَخَذَا اللهُ مِثْقَا قِي النَّبِيِّنَ لَمَا اَتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَ
 حِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُوْلٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهَا وَ
 لَتَنْصُرُنَّهَا : يَعْنِي خَهْ وَخَتِ چِهْ اَللهُ تَعَالَى دَعَى نَبِيَا نُو عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَهْ
 وَعَدَهْ وَاغْسْتَهْ چِهْ حَهْ بَهْ تَا سُو تَهْ كِتَابِ اَوْ حِكْمَتِ دَرِ كُو مِ اَوْ دِ هَغَهْ نَهْ
 رُسُو تُو دَا اِيْمَانِ رَا وِ رُو نُو تَقْصِيْدِ اِسْمَانِي كِتَابِ نُو تَقْصِيْدِ اِيْتِ كُو يِ
 نُو تَا سُو بَهْ پَهْ هَغَهْ اِيْمَانِ رَا وِ رُو نُو اَوْ دِ هَغَهْ مَدَدِ بَهْ كُو يِ — دَا دِ تُو لُو
 اَنْبِيَا وُ عَلِيْهِمُ السَّلَامِ نَهْ پَهْ عَالِمِ اَرْوَاحِ كِيْنِے وَعَدَهْ اَغْسْتَهْ شُو بَهْ وَا
 پَهْ دَعَى اَيْتِ كِيْنِ رَثْمِ جَاءَ كُو رَا رَسُوْلٌ، نَهْ حَضْرَتِ نَبِي كَرِيْمِ صَلِي
 اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُرَادِ دَعَى اَوْ دَعْوِي دَعَى بَتُولِ اَنْبِيَا وُ نَهْ رُسُو تُو تَشْرِيفِ
 رَا وِ رُو لِ ثَابِتِيْرِي چِهْ دَعَى خَبَرِے دَلِيْلِ دَعَى چِهْ مَشِيْتِ اِلْهِي كِيْنِے
 خُو مَرَا اَنْبِيَا عَلِيْهِمُ السَّلَامِ چِهْ مَقْدَرَا وُو، نُو هَغَهْ بَتُولِے دَحْفُوْرِ
 عَلِيْهِ السَّلَامِ نَهْ وِرَا نَدِے، مَبْعُوْتِ كَرَلِ اَوْ دَعْوِي عَلِيْهِ السَّلَامِے دِيْدِ

نَهْ پَهْ اَخْرَكِيْنِ رَا اَلِيْرُو دَعَى نَهْ دَا هُمْ مَعْلُوْمَهْ شُو اَ چِهْ دَعْوِي بَعْتِ دَعَى
 بِنْدِيْزِ بَاعْثِ نَهْ بَلَكِهْ دَعَى بَتُولِ پَهْ اَخْرَكِيْنِ دَعْوِي عَلِيْهِ السَّلَامِ مَبْعُوْتِ كُو لِ
 دَعَى اللهُ بِهَا مَشِيْتِ كِيْنِ مَقْدَرَا وُو

دَعِبْتِ عَمُو يِ دَلِيْل

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُوْلُ اللهِ
 اَلْبَاكُمُ جَمِيْعًا اَلَّذِيْ لَكُمْ مَلِكُ

السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ جِ دَلَا عِرَافِ اَيَّةِ عَمَلِ اَوْ تَبَرُّكِ اَلَّذِي
 نَزَلَ الْفُرْقَانَ عَلَيَّ عَبْدِي لِيَكُوْنُ لِلْعٰلَمِيْنَ نَذِيْرًا (سُوْرَةُ الْقُرْآنِ
 اَيَّةِ عَمَلِ) اَوْ وَمَا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِيْنَ (رَسُوْمَةُ الْاَنْبِيَا
 اَيَّةِ عَمَلِ) دَا بَتُولِ دَلَالَتِ كُو يِ چِهْ دَعَى كَرِيْمِ صَلِي اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْتِ تُو لُو
 قُو مَرُو نُو اَوْ زَمَانُو دِ پَا سَرَا وُو نُو قِيَا مَتَهْ پُو رِے اِنْسَانِ اَن دَعْوِي عَلِيْهِ السَّلَامِ
 پَهْ اُمَّتِ كِيْنِے شَامِلِ دِي، دَا دَلِيْلِ دَعَى چِهْ دَعْوِي عَلِيْهِ السَّلَامِ نَهْ پِسِ بَهْ بِلِ
 خُو كِ نَهْ مَبْعُوْتِ كِيْرِي، اَوْ دَعْوِي عَلِيْهِ السَّلَامِ پَهْ مَوْجُو دِ مَسِي كِيْنِے دَعَى بِلِ
 نَبِي رَا نُو ضَرُورَتِ حُكِهْ نَشْتَه، چِهْ دَعْوِي عَلِيْهِ السَّلَامِ رَا كَمَلِ الْاَنْبِيَا
 دِي، لَكِهْ چِهْ نَهْرِ نَهْ پِسِ دَعَى دِيُو بَے بَلُو لُو اَوْ دَرِيَا بِ نَهْ پِسِ دَعَى بِيْرْخِ ضَرُورَتِ
 نَشْتَه، پَهْ مَا كَانِ مَعْمَدًا اَبَا اَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ) كِيْنِ رُو جِهْ دَحْفُوْرِ
 عَلِيْهِ السَّلَامِ دَعَى نَسْبِي پَلَارُو اَلِي نَفِي اَشُو هْ، اَوْ پَهْ رُو لِيْنِ رَسُوْلِ اللهُ وَ
 خَاتَمِ النَّبِيِّنِ) كِيْنِے دَعَى رُو حَانِي اَوْ دِيْنِي پَلَارُو اَلِي نَفِي ثَابِتَهْ مَعْلُوْمَهْ
 شُو رَهْ چِهْ دَحْفُوْرِ عَلِيْهِ السَّلَامِ پَهْ دِيْنِي پَلَارُو اَلِي كِيْنِ دَعَى بِلِ چَا شَرَكْتِ
 نَشِي كِيْدِے لَكِهْ خُنْگِهْ چِهْ پَهْ نَسْبِي پَلَارُو اَلِي كِيْنِ دَرِ سَرَا هِيْخُو كِ شَرِي كِيْدِے
 نَشُو، حُكِهْ چِهْ دِيُو سَرِي هِيْچَرِے دُو هْ نَسْبِي پَلَارَانِ نَشِي كِيْدِے
 نُو دِيُو اُمَّتِ دُو هْ رُو حَانِي پَلَارَانِ خُنْگِهْ كِيْدِے شِي، هِيْچَرِے نَشِي كِيْدِے
 دُوْحِي قَبَلِي دَلِيْل: يُوْمِيْشُوْنِ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْكَ وَمَا اُنزِلَ مِنْ
 قَبْلِكَ (سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ اَيَّةِ اَيَّةِ عَمَلِ) وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُوْلٍ

إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْهِ آيَةٌ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ، رِسْوَةَ الْأَنْبِيَاءِ آيَةٌ ۲۵
 رَسْمٌ وَلَقَدْ أُوحِيَ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكْتَ
 لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَالزُّمَرِ آيَةٌ ع ۱
 رَسْمٌ وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنْهُمْ لِيَاكُلُوا الطَّعَامَ
 سُورَةُ الْفُرْقَانِ آيَةٌ ع ۱

۲۵) وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِمَّنْ قَبْلِكَ رِسْوَةَ الْأَنْعَامِ آيَةٌ ۳۷
 ۷) قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ رِسْوَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةٌ ۱۸۳
 ۹) وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
 سُورَةُ فَاطِمَةَ آيَةٌ ع ۳

یہ دے، ایتونو مبارک کو کہنے اور یہ دے اور آیتونو مبارک کو کہنے دوحی الہی
 کا سے ذکر دے، چہ ہفہ نے پہ قید (قبلت) سرہ مقید کرے شوے
 دے، کچرے ما بعد کن خرومی یا نبوت وے نودا (قید) دگمراہ کولو
 سبب و، حکہ چہ بیابہ د "ما قبل" دوحی سرہ د "ما بعد" دوحی ہم
 ذکر کول ضروری و اور مَصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ سرہ بہ دَرْمِنْ خَلْفِهِ
 ذکر ہم ضروری وے او کم ناکم، وحی، خوبہ فی (مطلوب) پرینے و
 چہ دما بعد دوحی گجائش پکن ہم پانے وے،

وَعَدَىٰ دَلِيلٌ ۱
 قَالَ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا
 النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

سورة الاعراف آية ع ۱
 داسے نول آیتونہ پہ کومو کین چہ صرف د الله اور سول پہ اطاعت د
 جنت او فلاح وعدا شوے دے، نودا د نبوت د خمید و دلیل دے وے
 کہ بل نبی را قی ظنی وے او کہ بُرُوزِي، نوجنت او فلاح بہ د ہفہ پہ
 منلو ہم موقوف دے، نوبیا بہ د داسے آیتونو مضمون د رست نہ وے،

بہر کیف دے نہ ہم معلومی چہ وحی بندہ دے

حدیث او ختم نبوت

(۱)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ ۚ أَخْبَرَهُ بِرِوَايَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ مَرُّوْعًا مَرُّوْعًا أَنْ مَثَلِي وَمَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِي كَمَثَلِ رَجُلٍ بَنَى بَيْتًا فَأَحْسَنَهُ وَأَجْمَلَهُ إِلَّا مَوْضِعَ لَبْنَةٍ مِنْ زَاوِيَتِهِ فَعَمَلَ النَّاسُ يَطُوفُونَ بِهِ وَيُعْجَبُونَ لَهُ وَيَقُولُونَ هَذَا هَلَا وَضَعْتَ هَذِهِ اللَّبْنَةَ قَالَ فَاِنَّا اللَّبْنَةُ وَأَنَا خَاتَمُ النَّبِيِّينَ ۚ
 روایت دے، چہ خما او خما نورا بہ
 د انبیاء علیہم السلام مثال داسے دے
 چہ یوسرے، کور جو پر کوی او ہفہ
 بنا سنہ کوی مکرہ یو خنتے خائے
 پہ یو گو پ کینی پریندی، خلق ہفہ
 سرہ تیریندی او خوشحالی پریندی او
 وافی چہ دا یو خنتے فی وے نہ دے
 ایسے! نووے فرما نیل، چہ دغہ آخری خنتہ خہ یم او خہ خاتم

(۲)

النَّبِيِّينَ ۚ
 إِنَّ لِي أَسْمَاءَ أَنَا مُحَمَّدٌ وَأَنَا أَحْمَدُ إِلَى ۚ خَمَادِيرُ نَوْمُونَهُ دِي زَا مُحَمَّدِيَم
 قَوْلِهِ وَأَنَا الْعَاقِبُ وَالْعَاقِبُ الْكِنْدِيُّ ۚ اوزہ احمدییم نردے وینا مبارک
 لَيْسَ بَعْدَكَ نَبِيٌّ رِجْزَارِي وَمُسْلِمٌ ۚ ۚ چہ زہ عاقب یم او عاقب ہفہ وی
 چہ د ہفہ نہ پس بل بنی نہ وی رِجْزَارِي مَشْكُوَةٌ شَرِيفُ بَابِ ع ۱

۳) لَوْ كَانَتْ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عَمْرُؤُ بْنُ أَحْطَابٍ ۚ کچرے خما نہ پس بل بنی وے
 نو ہفہ بہ عمرون وور مشکوہ مناقب عمرون انالہ او ہام مشکوہ ۲۳۷

۴) قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِعَلِيٍّ ۚ حَضْرُوعِيهِ السَّلَامُ ۚ نَرَابِلِ عَلِيٍّ
 أَنْتَ مِثِّي عِمْرَانِيَهُ هَرُونَ مِنْ مُوسَى ۚ اَلَا إِنَّهُ ۚ تہ ۚ فرما نیل چہ تہ خما داسے
 لَا نَبِيَّ بَعْدِي رِجْزَارِي وَمُسْلِمٌ مَشْكُوَةٌ ۚ لکہ ہرون علیہ السلام چہ د موسیٰ
 باب مناقب علی ۚ و و صرف د وصرہ دہ چہ خما نہ پس بل نبی نشتہ

رہی گانت بنو اسرائیل تسوسہم
 الانبیاء کلماً هلك نبي خلفه وانه
 لانبي بعدى و يكون خلفاء فيكثرون
 بخارى شريف جلد ۱ ص ۲۱۹ و مسلم
 نہ پس بل نبی نشئت عن قريب كخلفاء
 كتاب الايمان

کرامو سلسلہ بہ شروع شی چہ کنو بہ وی

مرزا الیک چہ وحی اور سالت بہ ختروی مکرولات ، امامت او خلافت بہ کلہ
 نہ ختمیزی (مکتوب مرزا استشید الاذہان جلد اول ص ۷)

۷) ان الرسائل و النبوة قد انقطعنا ، سالت او نبوت ختم دے دے
 فلا رسول بعد ولا نبي (ترمذی و صحیح) : نہ پس نہ نبی نہ رسول وی ،

تحفہ بغداد مرزا ص ۱ و مرزا ازالہ اوہام کتب لیک چہ اس او نبی وحی اور سالت
 نہ قیامتہ ختم دے ، پہ آئینہ کمالات ص ۳۳ کن لیک ردا سے بہ ہجرے انشی

چہ اللہ تعالیٰ خمونہ نہ نبی علیہ السلام نہ پس بل خوک نبی کوی او وہ لیزی
 او دا بہ ہم انشی چہ سلسلہ نہ نبوت ختمیدو نہ پس بیا جاری کوی ، پہ

ہیامۃ البشری ص ۳ کن لیک ، چہ نہ حضور علیہ السلام دو فالت نہ پس
 وحی ختمہ شوہ او اللہ تعالیٰ پہ دہ علیہ السلام نہ نبیا نو خاتمہ کوی ،

حقیقہ ص ۳ ضمیمہ عربی کن لیک ان رسولنا خاتم النبیین و علیہ
 انقطع سلسلۃ المرسلین ،

۱) عن ابي موسى مرفوعاً انا محمد وانا احمد وانا المفقى ردوہ مسلم
 جلد دوم ص ۲۶۱ قال التوروى المفقى العاقب ، یعنی زہ آخر الانبیاء ہم

۲) ابو نعیر فی الحلیۃ عن ابي ذر مرفوعاً : ہر وہی نبی آدم علیہ السلام
 یا اباد اول الانبیاء آدم و آخرہم محمد ، او آخر محمد صلی اللہ علیہ
 و سلم دے ابن ہجر بہ فتح الباری کن دے حدیث نہ صحیح و بیلی دی ،

مرزا پہ حقیقۃ الوحی ص ۱ کن لیک ، او کہ تولونہ آخرے محمد مصطفیٰ
 صلی اللہ علیہ وسلم پیدا کرو ، چہ خاتم الانبیاء او ختم الرسل دے ،
 ۱) عن ابي امامة مرفوعاً انا آخر ، یعنی زہ آخر الانبیاء او تا سو
 الانبیاء و انتم اخر الامم : آخر الامم یعنی (ابن ماجہ)
 ۲) عن ابي هريرة رضي الله تعالى

مرفوعاً ليس يبقى بعدى من النبوة ، یعنی خاتمہ پس بہ سوا کہ رہنتیا بونو
 الا الترويا الصالحة (نسائی و ابوداؤد) : بل ہیچ برخہ پاتے نشی ،

دارنگ رانا آخر الانبیاء و مسجدی آخر المساجد مسلم جلد
 اول ص ۳۳) و فی البراز و مسجدی آخر مساجد الانبیاء ، یعنی زہ

آخری بنی یم او خاتمات انبیاء علیہم السلام نہ جہا تو نو خاتم دے
 دارنگ د دو سوو نہ زیات احادیث نہ ختم نبوت بارہ کن موجود

او پہ دے عقیدہ قائمہ شویدا ، نہ قرآن پہ ہیچ آیت او نہ احادیث پہ
 ہیچ حدیث کن نہ نبوت نہ سلسلہ جاری کولو خبر نہ دے نہ کرے شوے

نہ نہ صحابہ کرام و نہ نہ تا بعینا و تبع تا بعینور ، نہ نہ دوی نہ پس زمانہ
 سوا نہ مرزا نہ چا نہ عقیدہ پاتے شویدا ، پہ دا سے صورت کن بعض

قیاس نہ غلو او نومی ترا شلی تا ویلونیسہ نہ نبوت نہ جاری کولو عقیدہ
 پیدا کول نہ عقل او دین نہ نہ محرومی خومرہ غت دلیل دے ،

اللهم احفظنا من هذه الشقاوة :
 ختم نبوت او اجماع امت

ابن خلدون لیک ، چہ پہ دے امت کن رو مبئی اجماع ، نہ نبوت
 دعویہ کولو پہ وجہ نہ مسیلمہ کذاب پہ کفر او قتل انبیا او دہغہ

نورے خرابی صحابہ کرام و نہ نہ دہغہ نہ قتل نہ پس معلومہ شوے
 او دفعہ رنگ بے اختلا فہ اجماع صدی پہ صدی کن نبوت نہ دعویہ دار

پہ کفر، ارتداد اور قتل باندے جاری دہ او پہ دے کیں د تشریحی
 او د غیر تشریحی نبوت ہیج تفصیل نہ دے پینتے شوے۔ خاتم النبیین
 للشیخ الأئود ص ۳۳۰ و ۳۳۱، علامہ قاری شرح فقہ اکبر مجتہباتی ص ۳۱
 کہنے لیکے دَعْوَى التَّبَوُّةِ بَعْدَ بَيِّنَاتٍ كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ، دغه رنگ د تفسیر پہ
 عاموکتا بونو، د حدیثو پہ شرحو او د حلیمہ کلام پہ کتا بونو کیں د مدعی نبوت
 پہ کفر د اجماع اُمت نصریح شوبدہ :-

ختم نبوت اور دلالت

د الله نه بغیر د هر چیز شروع او ختم بدل دواہ ہ وی د نبوت ہم
 شروع او ختم بدل ضروری دی، د انسانی ژوند او مہمی زمانہ د ماشوموالی
 واک، رور و انسانی عقل کینے اضافہ کیدلے لکہ ځنګ چہ د ماشوم والی دوخت
 لباس د ماشوم د بدن و دے پہ جوړ بد لیزی۔ د خاتم الانبیاء علیہ
 السلام زمانے پورے د انسانی عقل او شعور دہ مکملہ شوہ نو د غروخت
 انسان تہ د کامل شریعت او نبوت غونڈے نعت عطا کولو ضرورت وو
 چہ قرآن پہ الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ سرہ د شریعت کاملہ عطا
 کولو اعلان اکرو، اَوَاكَا مَخْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ كَرِيْمًا لَّهٗ لِحْفِظُوْنَ ۝ سرہ
 د دین او شریعت د حفاظت ہم اعلان اُشودے لہ پارہ چہ انسان د بل
 نبی ڈرا تلونہ پہ مستقبل کیں بالکل بے طبع شی، حکہ چہ تکمیل دین او
 حفاظت دین دواہ شوبدی د کوم د پارہ چہ د نبی ڈرا تلو ضرورت وی
 تبلیغ خود اُمت او د علماء کرامو کار دے چہ د هف د پارہ د نبی ضرورت
 نشته لکہ قرآن کیں دی، كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرَجَتْ لِلنَّاسِ تَامِرًا زَيْن
 بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَيْتُمُ عَنِ الْمُنْكَرِ، اَوْ لَتَكُنَّ مِّنْكُمْ يَدٌ عُوْنًا اِلَى
 الْخَيْرِ وَيَا مَرْوَانَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ او د مثال پہ دل
 اُمت د تبلیغ فریضہ پہ قول د اکثر سمنیو یوازے شیخ معین الدین

نوی (۹۰۰۰۰۰) لکہ هندوان مسلمانان کول، ادا کرہ ر نقش حیات
 تاریخ اسلام د دے کواہ دے چہ حضور علیہ السلام د خپل وصال نہ پس
 تقریباً یوںک یا پاؤ باندے لگ مسلمانان پرینی و و اون نوی کرورہ
 (۹) مسلمانان دی، چہ د اُمت پہ تبلیغ مسلمانان شول، نو دا خو
 با معقول کار دے چہ اُمت پہ کوششونو او تبلیغ سرہ د نوی کرورہ مسلمانان
 پہ دینا کینے موجود وی لا تبلیغ جاری دے او پیا د ہم د کوم یونبی تلل
 ضروری وی چہ دے کرورہ و نو مسلمانان نو تہ کافر اوائی او یوازے یو خو
 خریدانو او چیلہ کانو تہ مسلمانان اوائی گو یاد دہ ر اقل د کافرانو
 سلما نانولو د پارہ نہ بلکہ د مسلمانانو کافر لود پارہ دی فَيَقِيْمُوْنَ

د مرزائی و سوسو جواب

د نبوت مسئلہ داسے بنیا دی دہ چہ د کفر او ایمان پہ منج کینے د فوق
 او ستونکی پو لے کار و رگوی، هر کله چہ مرزا ایا نو د نبوت جاری سانلو
 د مسئلہ د قرآن، حدیث، اجماع اُمت، صحابہ تابعین، فقہاء، متکلمین
 و د محمد ثبوتہ خلاف بیاموندہ نو خپلو پینورا تپنلو لود پارہ لے دیو خو
 کشفینور چہ مبہمو عبادا نو نوا د انزہ اکرہ اگر چہ پہ نور و حایونو کیں
 لے همدغه مصنفینور پہ خپلو صریحو عبار نو نو د حقیقت صفا بنکار ہ
 لے دے دے خوسودا پورہ کول ہم یولو لے مرض دے چہ هف نہ د خلاصید و
 اس د چانه رسی نو دا و سوسے او دلیونہ مؤینو بنکارہ کو و اور سرہ
 دے جو ابونہ و رکو و :-

پہ حضرت عائشہ مرزائی افتراء

مرزبان وائی چہ حضرت عائشہ رضی فرمائی لیلی دی مَوْلُو اِنَّهٗ خَاتَم
 النَّبِيَّاتِ وَلَا تَقُولُوْا لَآ نَبِيَّ بَعْدَہٗ، د احادیث پہ ڈر منشور کیں د خاتم
 نبیین د آیت تشریح د پارہ، او د مجمع البحار پہ قلمہ کیں پہ مست

شسته خواصی عبارت بل شان دے چہ مرزا یا نو بکین ددو کے د پار
گپ گوت کرے دے، دالفظ صدیقہ رضہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام یہ
سلسلہ کن ارشاد فرمایا دے رَا صُكَّهَا فِي حَدِيثِ عَيْسَى أَنَّهُ يَقْتُلُ
الْحَيَّزَيْرَ وَيَكْسِرُ الصَّلِيبَ وَيَزِيدُ فِي الْحَلَالِ أَنَّهُ نَزِيدٌ فِي حَلَالِ نَفْسِ
بِأَن يَتَزَوَّجَ وَيُولِدُ لَهُ وَكَانَ كَمْ يَتَزَوَّجُ قَبْلَ رَفْعِهِ إِلَى السَّمَاءِ
فَزَادَ فِي الْهَبُوطِ فِي الْحَلَالِ فَحَسِبْتَنِي يُؤْمِنُ كُلُّ أَحَدٍ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَيَتَّقِنُ أَنَّهُ بَشَرٌ وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا خَاتِمَ الْأَنْبِيَاءِ وَ
تَقُولُ إِلَّا نَبِيَّ بَعْدَكَ، ددے پورے عبارت نہ معلومہ شوے چہ
صدیقہ رضہ فرمایا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ خستہ
نہ ورا نہ دے نکاح نہ وو کرے آسمان نہ را کوزیدانہ پس بہ نکاح کو
اولاد بہ لے ہم کیسری او پہ حلالو کن د اضافے مطلب ہم دادے د
خوردی او صلیب پرستی خاتمہ بہ اگری او بتول اهل کتاب بہ ددہ بہ
او بشریت ایمان او یقین را وری نو پہ دے وجہ حضور علیہ السلام تہ
الا نبیاء وائی لیکن لا نبی بعدک کہ دے بنیاد دے وایٹی چہ حضرت
علیہ السلام د آسمان نہ دراکوزیدانہ انکار اگری، د هغوی، بنکار
مقصود د آوو، چہ حضور علیہ السلام خاتم الانبیاء ہم دے او د هغه نہ
بل نوے نبی نشی جو رہے دے درومی جو رہی حضرت علیہ السلام د
رانلود انکار د پازہ دالفظ ماہ استعمالی، حکہ چہ صدیقہ رضہ
د نوی نبوت د نفی قائلہ دے مسند احمد جلد ۱ ص ۱۲۹ کن صدیقہ
حضور علیہ السلام نہ مرفوعا روایت کریدے (لا یبقی بعدی من النبوة
إلا المبشرات والرؤیا الصالحة، جو روایت د عائشہ رضہ مجهولہ
ہم دے

پہ حضرت علی دروغ تہرل

داچہ حضرت علی د حسنینو استاد ابو عبد الرحمن السلی نے و تیلی روایت

روایتہ رخا نہ، پہ زور لولوہ۔ ددے جواب بنکار دے چہ حضرت علی
بہ یزد راجح قرأت د زور والہ و او مو بزوا ہا ندا ہے پہ دیلو نویان کہہ
دے چہ دے معنی پہ لحاظ د فحے او کسرے فرق نشتنہ پچیلہ حضرت علی رضہ
نبوت د بندیز د حدیث راوی دے، بخاری او مسلم کہنے شتہ چہ أنت
نبی بمرکله هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی
پہ شیخ اکبر د دروغ تہرل
داچہ شیخ اکبر د ولی د پازہ نبوت ثابت کریدے، جواب دادے چہ د
موفیاً ورم پہ اصطلاح کن د نبوت لغوی معنی ائبائے عن الغیب
مطلقاً و حیاً او الہاماً، هغوی وحی تہ شرع او الہام تہ غیر شرع وائی
روندی ہے خو شیخ اکبر د دامنی چہ د شرعی نبوت دروازہ بندہ دہ لکہ
پہ فتوحات مکیہ جلد ۲ ص ۲۵۹ کن لیکے: ان الرئی یا جزء من أجزاء
النبوة فبقی للناس فی النبوة هذا وغیرہ ومع هذا الا یطعن اسم
النبوة ولا النبی الا علی المشرع راجح صاحب الوحی خاصہ او متہ
لیکے، فما تطلق النبوة الا لکن النصف بالمجموع فذلك النبی
تلك النبوة حجرت علینا وانقطع، او ہر ددہ نہ پے البواقیت
جسد ص ۲۷ طبع مصر کن نقل دی، هذا باب اخلق بعد موت محمد صلی الله علیه
وسلم لا یفخ لاحد الی یوم القیامة لکن بقی للاقریاء وحی الالہام
الذی لا یشریع فیہ:

پہ امام غناب دروغ تہرل

داچہ پہ مجد المحيط جلد دریم ص ۲۱۳ امام غناب پہ حوالہ دا خبرہ
موجودہ دے چہ پہ ار باب اطاعت کن بہ نبی د نبیا نو سرہ شامل وی
جواب دادے چہ دے نہ مراد دے مبنی انبیاء علیہم السلام وی حکہ
پہ امام موصوف د ختم نبوت نصیرم کریدے لکہ چہ د ختم نبوت مطلب

داسے بیا نبوی، اَنَّهُ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ لِأَنَّهُ خَتَمَ النَّبُوَّةَ أَيْ تَمَّتْهَا بِمَجِيئِهِ
پہ جلال الدین رومی دروغ تزل: فرمای،

فکر کن در راہ نیکو خد متے | تا نبوت یا بی اندر امتے !

دے نبوت مقصد ہغہ قُربِ الہی دے چہ کہ نبوت دنیض نہ
حاصلیزی اصل نبوت تیر مطلب نہ دے حکہ چہ رومی پچپلہ کہ
ختم نبوت قائلہ دے، لکہ دفتر پنجم کتب یکی: ع

با رسول اللہ رسالت تمام | تو نمودی پچو شمس بے غمام

اوپہ خلورم دفتر کتب یکی ع

ابن ہسمہ افکار کفران زاد شان | چون در آمد سید آخر زمان

پہ علامہ قاری دروغ تزل

پہ موضوعات کبیر مشہ کتب دا حدیث، لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ لَكَانَ
نَبِيًّا قُلْتُ مَعَ هَذَا أَيْ الضَّعْفُ لَوْ عَاشَ إِبْرَاهِيمُ وَصَارَ نَبِيًّا وَكَذَا
لَوْ صَارَ عُمَرُ نَبِيًّا لَكَانَ مِنْ أَنْبَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَعِيسَى وَخُضْرَاءَ
وَالْيَاسِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَلَا يَنْتَاقِضُ قَوْلُهُ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ إِذَا مَعْنَى
لَوْ يَأْتِي نَبِيٌّ بَعْدَهُ لَا يَنْسُخُ مِلَّتَهُ وَكَمْ يَكُنْ مِنْ أُمَّتِهِ،

دے جواب دادے چہ کہ ابراہیم او عمرہ نبوت کہ دے،
ہم نوہ حضور علیہ السلام پہ وخت کتب بہ وونہ چہ کہ حضور علیہ السلام

نہ دستور مانہ کتب کچرے عیسیٰ، خضر او الیاس علیہم السلام را حی
نوغہ پخوانی (روان دینی) پیغبران دی نوبی ندی او چہ را حی نو کہ امتی
پہ حیثیت بہ را حی، پچپلہ علامہ قاری رحمہ اللہ تعالیٰ پہ شرح شمائل
باب اول ص ۳۳ کتب فرمائی دی،

أَنَّهُ خَتَمَهُمْ أَيْ جَاءَ الْخَيْرُ هُمْ فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ أَيْ لَا نَبِيًّا أَحَدٌ بَعْدَهُ فَلَا
يُنَافِي نَزُولَ عِيسَى مُتَابِعًا لِلشَّرِّ يَعْتَبَرُ مُتَمَدًّا مِنَ الْقُرْآنِ وَالسُّنَّةِ
رَوَّاقًا فِي الْمُرْقَاتِ جُلْدُهُ ص ۳۳ الْمُقْفَى مِنْ قَفَا شَرَّةً إِذَا نَسَعَهُ
يَعْنِي أَنَّهُ أَخَذَ الْأَنْبِيَاءَ الْأُتَى عَلَى إِخْرِهِمْ لِأَنِّي بَعْدَهُ وَقَالَ
فِي شَرْحِ الْفِقْهِ الْأَكْبَرِ الْمُجْتَبَى ص ۳۳ وَدَعْوَى النَّبُوَّةِ بَعْدَ نَبِيِّنَا
كُفْرًا بِالْإِجْمَاعِ

دغہ رنگ حدیث در کوعاش ابراہیم لکان نبیاً دا بن ماجہ روایت
دے چہ یہ کہ ابن ابوشیبہ ابراہیم بن عثمان ساقط راوی دے رتہذیب
التہذیب صحیح حدیث بخاری داسے دے کوفصی ان یكون بعد
محمد نبی عاش ابنہ ولیکن لا نبی بعدہ

پہ امام ربانی مجدد الف ثانی باندروغ تزل

دا امام ربانی پہ مکتوبات جلد ۷ مکتوب ۷ کتب کیل
حصول کمالات نبوت مرتابان را بطریق تبعیت و دراشت بعد از بعثت خاتم المرسل
علیہ و علی جمیع الانبیاء و الرسل الصلوٰۃ و التحیات منافی فائیت اونیت،
لَا تَكُنْ مِنَ الْمُتَرَدِّينَ ۵، مرزا یانود دے عبارت نہ دے تا بتولو کوشش کریں
چہ امام ربانی رح کہ نبوت جاری پاتے کید و قائل دے، خود اسے نہ دہ
مغوی مطلب کہ بعضوا جزاؤہ نبوت کمالات حاصلول دی، نہ چہ قول
کمالات کہ نبوت یعنی نبوت شرعی، حکہ چہ امام موصوف رح پچپلہ دویم دفتر
۳۳ اومہ حصہ مکتوب ۷ کتب دا اهل السنۃ و عقائد او پہ بارہ کتب یکی

و خاتم الانبیاء محمد رسول است و عیسی علیه السلام که نزول خواهد نمود عمل بشریت او خواهد کرد و بعنوان اُمت او خواهد بود، او در نزوم حصه ششم ص ۳۵ و ۳۶ مطبوعه امرتسرخنی کلان کینے یکی، اول انبیاء آرم علیه السلام و آخر ایشان خاتم نبوت نشان حضرت محمد رسول اللہ است و عیسی علیه السلام که از آسمان نزول خواهد فرمود متابعت شریعت خاتم الرسل خواهد نمود، دا بتول بیان دیمزنا ایت خلاصه دے، د خاتم نبوت نه علاوه اہ دے کن د حضرت عیسی علیه السلام نزول دا آسمانہ ذکر دے، او د یوحنا د متعلق مرزا پخپله پہ "شہادۃ القرآن کن لیکي، دا وینا چہ مجہد د بانڈے ایمان را و پرل فرض نہ دی او پر بدل دی انحراف) حکم چہ الله تعالی فرمائی،

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ
 پہ شاہ ولی اللہ دروغ تہل

پہ تفہیمات الہیہ جلد دویم ص ۲۴۷ تفہیم شاہ صاحب لیکي ختم بہ النبیین آئے لا یوجد من یا مرہ اللہ سبحانہ بالتشریح علی الناس، دے عبارت نہ مرزا یا نو دا مطلب را ا بنکلو چہ دے علیہ السلام نہ پس صرف شرعی (تشریحی) نبوت بند دے، حالانکہ د تشریح شاہ صاحب در پخپله پہ تفہیمات جلد دوم ص ۲۴۷ کن کر یہ فرمائی، وَ صَارَ خَاتَمَ هَذِهِ الدَّوْرَةِ لَا یُکِنُّ اَنْ یُوْجَدَ بَعْدَ نَبِیِّ، اویا جلد ۱ تفہیم ص ۲۴۷ کن لیکي، مُحَمَّدٌ صَلَّى عَلَیْهِ وَ سَلَّمَ خَاتَمَ النَّبِیْنَ لَا نَبِیَّ بَعْدَہُ وَ دَعْوَتُہُ عَامَّةٌ لِجَمِیْعِ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ وَ هُوَ اَفْضَلُ الْاَنْبِیَاءِ بِهَذِهِ الْخَاصَّةِ وَ بَعَثُوا ظُرَّ اُخْرٰی وَقَالَ فِی حُجَّةِ اللّٰهِ فِی حَیْثُ بَدِئَ هَذَا الْاَمْرِ نُبُوَّةَ اَلْفِیْءِ فَالْنُبُوَّةُ اِنْقَضَتْ بِوَفَاةِ النَّبِیِّ عَلَیْهِ السَّلَامُ وَ اَلْخِلَافَةُ لَا سَیْفٌ فِیْہَا یَمْتَلِکُ عُثْمَانُ وَ اَلْخِلَافَةُ

بیشہادۃ علی کریم اللہ و جہہ و خلیع الحسن، او پہ دے فارسی ترجمہ د خاتم النبیین کن بیالیکی، نیست محمد پدربیح کس از مردمان شما و لیکن پیغمبر خدا و محمد پیغمبران یعنی بعد از اوے هیچ پیغمبر نباشد،

پہ مولانا محمد قاسم دروغ تہل

مرزا یا نو مولانا محمد قاسم رح نہ د ختم زمانی انکار منسوب کریدے حالانکہ ہغوی، پخپله فرمائی، کچرے اطلاق او عموم شتہ نو خاتمیت زمانی ثابت دے کچرے دا سے نہ وی نو د خاتمیت زمانی لزوم منل دلالت التزامی خاتمیت ثابت دی، بل خوا د نبی علیہ السلام دا قسم تصدیق دانت متی بہتر لہ ہارون من موسی الا انک لا نبی بعدی، چہ پہ ذکر شوی، طرز د لفظ خاتم النبیین، نہ ما خود دی، پہ دے باب کن کافی دی، حکم چہ دامضمون تو اثر نہ رسیدے دے او پہ دے دامت اجماع ہم دے، اگرچہ الفاظہ "لا نبی بعدی"، پہ سند متواتر منقول نہ دی، نو د الفاظو دا عدم تواتر با وجود التواتر معنوی پہ دایمہ دی، لکہ د فرضو د رکعاتو نو د شمیر تواتر چہ منکرے کا فرد دارنگ دے، "لا نبی بعدی"، منکرہم کا فردے، پہ تحذیر الناس ص ۲۴۷ کتب خانہ امدادیہ، او پہ مناظر عجیبہ ص ۳۵ کینے لیکي خاتمیت زمانی خپل دین او ایمان دے البتہ د ناحق تہمت خہ علاج نشتہ

پہ مولانا عبدالحی دروغ تہل

مولانا موصوف پہ "دا فع الوسوس فی اثر ابن عباس" ص ۳۲ کن لیکي دی، د اہل سنت علماء ہم دا خبرہ ہنکارہ کوی، چہ د نبی علیہ السلام پہ زمانہ کر، سالت کن ہیشوک نبی خاوند د نوی شریعت نشی کیدے کوم نبی چہ پہ د زمانہ کنس داعی، نو ہفہ بہ د شریعت محمدی تابع دی نو پہ ہر تقدیر بعثت محمدیہ عام دے، جواب دا دے چہ دا

مضمون دترمیکہ ک نور و طبقوا و ک هغوی د انبیاء متعلق دے لکہ کدے
وضاحت پہ «ر زجر الناس» صکتہ کن چہ دوی کرے دے، ختم نبینا
حقیقی بالنسبة الے انبیاء جمیع الطبقات یعنی آتہ لکم نعت النبوة
لاحد فی طبقہ، او مجموع الفتاوی جلد اول ص ۹۹ کن مولانا مصوف
لیکی «قال ابو سکر فی التمهید اعلم ان الواجب علی کل عاقل ان
یعتقد ان محمدا کان رسول الله والآن هو رسول الله وکان
خاتم الانبیاء ولا یجوز بعدہ ان یكون احدا نبیا ومن ادعی النبوة
فی زماننا یكون کافرا» دداسے بناکارہ خبر و کولو با وجود ک
داو تیلی شی، چہ دے دے د ختم نبوت منکر و!!!

ختم نبوت د علامہ اقبال رح پہ نظر کن

۱) لیکی چہ «قادیانیت د یہودی مذہب چر بہ دے، احمبا پہ
نزد بھائیٹ د قادیانیت نہ زیات مخلص دے، حکمہ چہ بھایان
بنکارہ د اسلام مخالف دی، لیکن قادیان د اسلام خواہم اصول
ظاہری طور قائم ساتی مگر پہ پتہ د اسلام د روح او مقاصد
مہلک دی، د قادیانی فرتے د خدا ئے داسے تصور چہ ہفہ حایس
دے، او ہفہ سرہ د دشمنانو د پارہ بیشمیرہ زلزے او بیماری
او دوی د نبی پہ بارہ کن داتخیل چہ ہفہ مجومی وی او دوی
عقیدہ چہ ک مسیح روح کن تسلسل دے رہ ہرہ زمانہ کن بیل بیل
صبح راتے شی د ایونہ و وچہ بس ختم شو (العیاذ باللہ مترجم)
داتولے عقیدے داسے دی چہ ک یہودیت عناصر لری گویا کہ دا تخیر
یہودیت طرف تہ واپس بوتلل دی، حرف اقبال رح ص ۱۱۱ مرتبہ
لطیف احمد شروانی

۱) پہ اسلامی ایران کن د مؤبدانہ اثر لاندے ملحدانہ تخریک

اوجت شول او هغوی د بروز، حلول او ظل وغیرہ اصطلاح کانے
دے لہ پارہ روانے کرے چہ پہ کن دتناسخ تصور پت کرے شی،
د دے اصطلاح کانورڈا نول، پہ دے وجہ ضروری و وجہ د مسلمانانو
پہ زرو نوا اول وارید انہ لگی تر دے چہ د مسیح موعود اصطلاح ہم
اسلامی نہ دے بلکہ اجنبی دہ چہ شروع ئے ہم د دے مؤبدانہ تصور نہ
شویدہ، حکمہ چہ د اصطلاح کانے مؤبدانہ د اسلام د ہومی دور
پہ تاریخی او مذہبی کتابون کینے نہ ملاد پزی»

رحرف اقبال، ص ۱۲۳ و ۱۲۴

۳) قادیانی تولے د اسلامی یووالی د دشمن دے مسلمانان د ہفہ تخریک

پہ معاملہ کن دیر حساس دی، کوم چہ د هغوی د یووالی د پارہ خطرناک
وی، چنانچہ ہر یودا سے مذہبی جماعت چہ پہ تاریخی طور، خود
اسلام سرہ تہری وی، لیکن خپل نبیاد پہ نوی نبوت ابردی، او دوی
پہ الہامو تو اعتقاد نہ لرونکی ہول مسلمانان دوی کافر یولی دا
خو مسلمانان د خپل یووالی د پارہ خطرہ کنری حکمہ چہ اسلامی یووالے
پہ ختم نبوت مضبوط پزی :- (رحرف اقبال ص ۱۱۱) مرنرا محمود
خلیفہ دوم پہ آئینہ صداقت ص ۳۵ کن لیکی، ہر ہفہ مسلمان چہ د
حضرت مسیح موعود پہ بیعت کن شامل ندے نو ہفہ کافر دے د اسلام
د دائرے نہ بھر دے، اگر چہ ہفہ د مسیح موعود نوم ہفہ نہ وی اور پتہ
(۴) خہ پہ دے ہفہ شک شبہ نہ لرم چہ دا احمدیان د اسلام
او د ملک دوار و غدا اراں وی رد اقبال رح خط د جواہر لال پہ نوم، خہ
زارہ خطونہ، حصہ اول ص ۲۹۳ مرتبہ جواہر لال مطبوعہ جامعہ ملیت
نولے پہلے اندیاں

۵) خبا پہ رائے کن د قادیانیا نو صرف دوا لارے دی چہ با خود

خیلو روبرو تقلید اُکری او یا د ختم نبوت تا ویلونه پریزیدی او هغه د خپل پوره مفہوم سره قبول کړی، کدوی دانوی تا ویلونه صرف په دے غرض دی چه ددوی شپږ د اسلام په حلقه کښی وی چه سیاسی فائده واخلی ر حریف اقبال ص ۱۳۶-۱۳۷

۶) ځما په رائے کښ حکومت د پاره بهترینه طریقه کار به دا وی چه هغه قادیانیاں یو بیل بوتلے اُمینی چه دا به د قادیانیا نو د پالیسی عین مطابق وی او مسلمانان به هم دروا دارئ داسے معامله کوی که څنگه چه پونو مذهبونو سره کوی، اودا د قادیانیا نو د پالیسی مطابق څکه دی چه د دویم خلیفه مرزا بشیرالدین پخپله خطبه په حواله د الفضل اخبار ۲۱ اگست ۱۹۱۷ حضرت مسیح موعود فرمائی، چه د هغوی (د مسلمانانو) اسلام بیل او څو بنز اسلام بیل دے، د هغوی خدا ښه بل او څو بنز بل دے، د هغوی بل او څو بنز صحیح بل دے دغه رنگ څو بنز په هره خبره کښ اختلاف دے، :

۷) د علامه اقبال انگریزی حکومت ته مشوره، په نوی دستور کښ د اقلیتونو د تحفظ خیال ساتلے شوے، دے ځما په خیال کښ قادیانیاں به د حکومت نه د جدا کید و په مطالبه کښ وړاندے والے نه کوی خوملت اسلامیہ د دے مطالبے پوره حق لری چه قادیانیاں د جدا کړے شی، کچرے حکومت دا مطالبه نه منله نو د مسلمانانو به شک وی چه حکومت د دے نوی مذهب په جدا کولو کښ ډیل کوی، حکومت په ۱۹۱۹ د سیکمانو د جدا کید و د مطالبے انتظار اُ نکړو اُس د قادیانیا نو د دے مطالبے ولے انتظار کوی حریف اقبال ص ۱۳۷ باندے علامه اقبال لیکي، په غوغ کښ قطع تعلق په نکاح او نورو معاملو کښ د مسلمانانو نه بائیکاټ او د ټولونو د پریزیا ت دا اعلان چه د نیائے اسلام کافر ده، اودا د اسلام نه دومر

زیات لری ده څومره چه سیکمان به د هند وانو نه لری نه وی څکه چه سیکمان او هندوان خو خپل مینځ کښ و دو نه کوی، هر کله چه قادیانیاں په مذهبی، معاشرتی معاملو کښ ځان جدا کړی، نو په سیاسی ډول مسلمانانو کښ د شامل پاتے کید و د پاره ولے پریشانوی ارفخرا اقبال ص ۱۳۷

۸) پابندی په باغی جماعت لگول پکاردی، علامه اقبال انگریزی حکومت نه لیکلی دی، کچرے دیو تو مریو والے په خطر ه کښ وی نو هغه د پاره سواد د بل علاج نشته چه هغه د عنادی ټولونو په خلاف مدافعت اُ کړی، اُس سوال دادے چه د مدافعت طریقه د څر وی! هغه دا ده چه اصل ټولی ته د دوا دارئ تلقین اُ کړی حالانکه د هغوی یو والے په خطر ه کښ وی او باغی ټولی ته د هغه تبلیغ پوره اجازت وی کوم چه دروغو لیکلو نه ډک پک وی ا ر حریف اقبال ص ۱۳۷

زلا وایم چه د مرزا دایو کښل د کورونو کښلونه زیات دی کوم چه هغه په ایښه کمالات ص ۱۳۷ کښ لیکلی دی چه څوک مانه مښی او ځما د دعوے تصدیق نه کوی او ایمان پر نه را و لری نو هغه ټول د زنا اولاد دی،

قیامت، معاد او مجازات د اعمالو د قیامت نومونه

د کوم څیز نومونه چه گنړی نو دا د هغه د لوڼے والی دلیل دے، دا لله تعالی نومونه گنړدی دا هم د الله تعالی د لوی شی دلیل دے، امام سیوطی رح پښه ورسا فرقه فی امور الاخره، کښ د قیامت آیتیا نومونه ذکر کړیدی رصت مطبوعه کاشی رام لاهور) موبز په هغه کښه بنکاره مشهور نومونه ذکر کوو

۱- السَّاعَةُ

قیامت دانومله دُوُو و جهودے، یوله دے و جھے چه قیامت به ناگهانہ لائی، لکه چه یو کینتہ تیریدون

پس ناگهانہ چه دویمہ کینتہ لائی، او دویمہ له دے و جھے چه قیامت کنی داوینوا آخرینو حساب به پہ لبز وخت مثلاً یو کینتہ کنی ختم شی اوهم دامعنی دَرَسْرِبِ الْحَسَابِ دے اوهم دامعنی دَحَضْرَتِ عَلِيِّ رَضِيَ

منقول دے، إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ آتَى عَن

۲- الْقِيَامَةِ كُلِّ نَفْسٍ دَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ

یَوْمَ الْقِيَامَةِ مِثْرًا وَسُورَةُ الْعِمْرَانَ آيَةَ عَشْرًا دے نوم و چه دادا چه ددے معنی اُدریدل دی، او په دے ورخ بہ بتول خلق ملائکے او رُوح بہ دے الله په ممکن ترهغه وخته ولا پروی تزکومے چه

الله تعالی جل شانہ اُغواہی۔

۳- الْقَارِعَةُ قَرَعَ زَبْرًا دَرَزْدُوا وَبِجَولتہ و بیلے شی، ددے ورخ دَویرے نہ بہ ہم زہونہ دَرَزَبِرِي او کَچیری

الْقَارِعَةُ مَا الْقَارِعَةُ دَادْحَقٌ نَهَ مَا خُوذَدے، ددے نوم مطلب دَابِسُوْدَلِي

چه دا ورخ حَقْدَة او په دے کن دَشک شِبْهے خمر کُنْجَانِشْ نَشْتَه مَالْحَاقَةُ مَالْحَاقَةُ

۴- الْغَاشِيَةُ دَادَرُوْعٌ نَهَ مَا خُوذَدے مطلب دا چه ددے بَواقِع کیدو کنی هِجْ شَک نَشْتَه بلکه دا خَاخَا وَاقِع کیدو کنی حقیقت دے رَاذَلُوْقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعْنَهَا كَاذِبَةٌ

۵- الْحَاقَةُ دَادَرُوْعٌ نَهَ مَا خُوذَدے مطلب دا چه ددے بَواقِع کیدو کنی هِجْ شَک نَشْتَه بلکه دا خَاخَا وَاقِع کیدو کنی حقیقت دے رَاذَلُوْقَعَتِ الْوَاقِعَةُ لَيْسَ لَوْ قَعْنَهَا كَاذِبَةٌ

حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ

۷- اَرْزُقَةٌ

در آنرف معنی نَزْدے کیدل رَاَرْزُقَ الشَّيْءُ قَرِبَ، اودا ورخ دَحَقِيقَتِ پَهَاعْتِبَارِ سَهَا نَزْدَدے دَه حُکْمَ چه

خَاخَا رَاتَلُوْنِکَ خِيَز نَزْدَدے و ی او تَلُوْنِکَ خِيَز لَرے و ی، بله دا چه مَرگ دَ قِيَامَتِ دَرَوَا زَهَا اومرگ نَزْدَدے دے رَاَرْزُقَتِ الْاَرْزُقَةُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ كَا شِفَاةٌ

۸- يَوْمَ التَّغَابُنِ

غبن تکی اودو کے تہ وائی، پیدے ورخ بہ دا بنکاره شی چه په دُنیا کن کوم خلق په دو که کن

چه دَعْمَر عَزَبِي قِيمَتِي بَرخه تِي پَه کومو مَضِر و خِيَز و نُوکِن تَبِرَه کَره اود کومو قِيمَتِي حَلُو نُوْنَه مَحْرُومَه و، ذَلِکَ يَوْمَ التَّغَابُنِ

۹- خَافِضَةٌ

ذليله کوو کنی ورخ چه دین نہ آوری دالی خلق بہ په دے ورخ په جہنم کنی په دیر لاندے ذلت کنی وی

۱۰- رَافِعَةٌ اُجْتُوُوْنِکَ و رِخ کومو خلقو چه دد نیا په ژوند کنی د دین غمخوری کربدے هغوی بہ په دے ورخ د جنت په لور و اُجْتُوُوْر د شهنشاهیت مقامو نو کنی وی، خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ

۱۱- الظَّامَةُ الْكُبْرَى ددے معنی لویہ هله کلمه ده او د قیامت نہ بله نریانہ هِجْ هَلْه کلمه نَشْتَه چه په دے

کنی به دَتولو انسانانو د قسمت ابدی فیصلہ کیری، فَاِذَا جَاءَتِ الظَّامَةُ الْكُبْرَى، قِيَامَتِ او حشر لشر د انسانی ژوند د بیرہ ضروری خانکه ده چه په دے خَو شَالِي او تَبَاهِي دارومدار دے

اود قیامت په باره کنی درے خیزونہ د غور فکر جو که دی، رَا دَ قِيَامَتِ و جودے چه دَامُوْبِرَدَ قِيَامَتِ صَوْرَتِ نَه وَايُو، رَا دَ قِيَامَتِ مَقْصِدِ يَعْنِي دَعْمَلُو نُوْبَدَلَه چه دَامُوْبِرَدَ قِيَامَتِ نُوْم تَه وَايُو

۱۲- قِيَامَتِ مَقْصِدِ يَعْنِي دَعْمَلُو نُوْبَدَلَه چه دَامُوْبِرَدَ قِيَامَتِ نُوْم تَه وَايُو

علوم القرآن

رسد قیامت تفصیلات مثلاً قیامت کیفیت، وزن و اعمال، حوش کوثر، پل صراط، نور، جنت اور دوزخ اور اسے نور دیر،
 کہتے ہیں کہ قیامت اور معاد صورت ذکر کو
 اور دے عقلی اور نقلی دلیلوں سے پیش گوئی،

د معاد اور قیامت نقلی ثبوت

۱) بتول آسمانی دینوں سے قیامت قائمید اور یہ دوبارہ زندوں
 متفق دی اور بتول آسمانی ملتونہ دامنہ، پہ شرح مواقف جلد ۱۰ تم ۲۹
 کتب داخل موجود ہے، اَجْمَعُ أَهْلَ الْمِلَّةِ وَالشَّرَائِعِ عَنْ آخِرِهِمْ عَلَى
 جَوَارِةٍ وُكُوْعِهِ: یعنی بتول ملتونہ اور شریعتونہ متونکی خلق و حشر
 اجساد پہ جواز اور وقوع بانندے متفق دی۔

۲) بتول پیغمبران علیہم السلام قیامت خبر و کول کریدی ذکر
 چند زیات رشتینی خلق پہ بنیاد موبکین نشستہ قرآن پورہ تفصیل سرہ
 قیامت بیان کریدے اور یہاں دے پہ بارہ کتب، مَصْدِقًا لِمَا مَعَكُمْ
 فرمائیل دے ثبوت دے چہ قرآن دے تیر شہود آسمانی کتا بونو داصولو
 او عقائد تصدیق کوی نو حکمہ دا ک نبوت، قیامت اور مجازات اعمال
 وغیرہ پہ بارہ کتب دے و مبنو آسمانی کتا بونو ہم تصدیق کوی، قیامت
 نبی و آخرت ژوند دے نیا ک ژوند نہ دیر زیات او پائیدار دے
 وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى، د آخرت ژوند بہتر او پائیدار دے اور بیائے
 اُفْرَائِيلَ، اِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى
 دامضمون د حضرت ابراہیم اور حضرت موسی علیہما السلام پہ صحیفوں کے
 موجود دے۔

د فلسفیانو د انکار تردید

فلسفیانو د حشر اجساد نہ انکار کریدے د عملونو بدلہ ہغوی ہم مہنی

خوبصورت سعادت اور شقاوت روحانی اور بعضے دے دتا سچ پر صورت
 کہنے موبز بہ دے تر دید گوو، خوا اول دا اولو چہ د فلسفہ د قوانینو
 پہ مطابق ہم د انکار د منلو جو کہ نہ دے، حکمہ چہ دوی ہر ممکن
 د قدرت اور طاقت لانندے مہنی اور اظاہرہ دہ چہ حشر د اجساد
 ممکن حکمہ دے چہ د حشر یوجزہ انسانی روح دے، دویم د بدن
 ڈرے، اور دیم د بدن جو رہنت، دادرے وارہ خیزونہ ممکن دی چہ
 پر قدرت الہی شتہ دادرے وارہ خیزونہ د مرگ نہ و ہانندے
 دا اللہ پہ ایجاد موجود شوی وو، کچرے دا ناممکن او متنع وے نو اولو خل
 بہ ہم نہ و موجود شوی دوبارہ ژوندی کیدل خوا اس عقل نہ دیر
 نزد دے دی د منلو د بارہ دا قرآن بیان کریدی، وَهُوَ أَعْلَمُ
 وَكَهْ الْمَثَلُ الْأَعْلَى، (سورۃ الروم) ایتہ عیے د انسانی قدرت د قاعدے
 مطابق دوبارہ پیدا کول دے و مہنی خل پیدا کولونہ زیات آسان دی
 ہر کلمہ چہ اللہ دیر لوئے دے نو ہغہ نہ دے دوار و تخلیقونو کین ہغ
 فرق نشستہ۔

د نیشست د شتہ کولوشبہ

فلسفیان بل انکار پہ دے قاعدہ کوی چہ نیشست سرہ خیزونہ
 بدلیزی مطلب دا چہ اول خیز یو وارہ ختر شئی نو دویم وارہ ہغہ
 شے بیانشی موجودیدے کہ وی نو ہغہ بہ بل خیزری، نو دا غلطہ دہ چہ
 پہ قیامت کین بہ ہو ہو ہر ہغہ انسان بیاد دوبارہ ژوندے شی، داشبہ
 بالکل باطلہ دہ حکمہ چہ د اول وجود نہ مانہ یوہ او ک بل وجود زمانہ بلہ نو
 د اولے زمانے وجود ختم شو او پلے زمانے کین بیاد موجود شو ختر شے بدلندے
 او ہم ہغہ شے دے، کو مچہ روجہ و مطلب دا شو چہ دلہ نشی کیدے
 چہ پہ یو زمانہ کین یوشے ختر شئی او ہر پہ دے زمانہ کینے ہم دے شے بیاد

موجود شی نودہ کن ہیج اشکال پاتے نشو چہ پہلہ زمانہ کنے دیو خیز
 بعینہ وجود کیدی ایشی او پور تہ ذکر قاعدہ ک فلسفیا نو غلطہ دہ، دا اعتراض
 خود خندا اور دے چہ اولہ زمانہ د اول شخصیت جزو و، بلہ زمانہ بہ د
 بل شخصیت جزو وی ہم د موی شخصی تہ حکمہ چہ زمانہ ک شخصیت
 جزو ہیچرے نشی کیدے ہفہ مشخصہ ندا کہ دا سے وہ نو دن سرے
 بہ ہفہ پڑونے حکمہ نہ وو چہ زمانہ بدلہ شویدا، د پوہ د پارہ یو آسان
 مثال، یوانسان پہ یوزمانہ (رڈ نیا)، کن موجود صر (معدوم) کیدو سرہ
 پہ برزخ (بلہ زمانہ) کن ورگ او پہ قیامت رپہ دربیہ زمانہ) کن ہم دہ انسان
 دا سے مثال لوی لکھ چہ یو سرے دلا ہور نہ کراچی تہ لا رشی، زمانہ بدلہ
 شوہ مقامات بدل شو او سرے ہم ہفہ دے اول وار لا ہو کر موجود وو
 (رڈ نیا) چہ روان شو نو نہ لا ہو رکن وو او نہ کراچی کن وو معدوم شو
 (برزخ) او کراچی نہ چہ اُرسید و نولا ہو رکن نہ وو آخرت (دارے
 زمانے بکالے شوہ یوانسان معدوم شو او بیا موجود شو، خو ہمد غر
 انسان دے او بالکل بدل نشو، نو دا اعتراض بالکل غلط شو چہ زمانے
 پہ بدلیدوسرہ شخصیت بدلیزی کچرے دا سے وہ نو مکان پہ بدلیدو
 بہ شخصیت بدلیدو کوم سرے چہ پہلا ہو رکن وی نو ملتان تہ پہ تلو
 آو سیدو بہ د ہفہ شخصیت بدل شہ و و حالانکہ دا سے نہ کیزی،
 دویم دا چہ دیو والی دار و مدار د اصلی اجزا و او د روح پہ یو والی دے دے
 نہ بغیر کچرے بل چہ فرق راشی نو پہ شخصیت خہ اثر نہ غور زوی، مثلاً
 کچرے دیو سری رنگ محکب سپین وو بیا گرم ملک کن پہ ہر کن کار
 کولو سرہ د ہفہ رنگ کہ تور ہر نشی نو سرے ہر ہفہ دے بدل نشو
 د غہ رنگ کہ د پنچلسو کالو یوسرے د ویر شو کالو شنی نورنگ او قد او
 غب والی کن فرق راتلو سرہ بہ ہم دا ہفہ سرے وی کوم چہ واپا و

پو حکومت ہم د ہفہ د نو کروی تنخواہ ور کولونہ پہ د غہ بنیادا نکار نہ
 کوی او د غتوالی او او بد والی پہ وجہ یو عدالت چرے
 د چامقدومہ نہ دہ خارجہ کچرے چہ تہ اُس بل سرے تہ، د غہ رنگ
 کہ د نیک یا بد عمل پہ وجہ کچرے شکل اور نگ کن شہ فرق پہ آخرت کن
 ہم شی، اصلی اجزاء تہ ہم ہفہ وی کوم چہ د نیا کن وو نو دا بہ ہم ہفہ
 سرے گنرے شی کوم چہ د نیا کن وو،

د معاد پہ بارہ کن مذہبونہ

د روح متعلق دوہ رائے دی، اول دا چہ جسم لطیف دے، دویم دا چہ
 مجرد غیر مادی دے دے اختلاف پہ بنیا د معاد پہ بارہ کن د شرح موافق
 مصری جلد آتم ص ۲۹۷ د نقل مطابق پنچہ اقوالہ دی :-

- ① معاد صرف جسمانی دے، حکمہ چہ بدن اور روح دوارہ جسمونہ دی
 (صرف دکثافت اولطافت فرق دے) نور عا دہ ہم د جسم اُشوہ د ا د اکثر و
 متکلیب نو د اسلام قول دے چہ روح جسم لطیف امنی :-
- ② معاد صرف روحانی حکمہ دے چہ د جسم اُعادہ ک نشترہ یوازہ پہ طرح
 د سعادت او شقاوت دار و مدار دے، د لویونان د فلاسفر الہیین قول دے
- ③ معاد جسمالی اور روحانی دوارہ دے، دنیا جسم اور روح دوارہ حویارہ موجود شتہ دا قول حنی، قول
 یو بد بوسا دا غیب، معمرہ دقاخرینو امامیہ و لو اکثر و صوفیا و دے دا قول حضرت روح تہ مجرد غیر مادی
- ④ معاد بہ تہ جسمانی وی او تہ روحانی، دا قول د یونان تہ طب د حکیمان
- ⑤ د معاد د کیدو او نہ کیدو و ہیج فیصلہ ندا ک نشوہ توقف دے، چہ
 دا قول د جالینوس دے دہ تہ د اشک پر یوتے دے چہ روح د ہفہ
 مسزاج نوم دے کوم چہ پہ صر ہی ختم شو او کہ د ہفہ جوہر نو م دے چہ مرگ
 نہ پس ہم باقی وی دا پنچہ اقوالہ ک انسان د بدن اور روح سرہ ترو ن لری خو
 یو شبکم قول د تناسخ ہم شتہ چہ ہفہ د حکماء ہندا و د یونان د بعضے

حکما و اود بعض منسوب الی الاسلام خلقود ے مثلاً احمد بن حابط چہ
د ابراہیم نظام شاگرد ے ابو مسلم خراسانی ، محمد بن زکریا ، طیب
رازی او قرامطر :

د مجازاة درے شکله

د آخروالے د پارہ د ابن حزم مثل مثل جلد ۱ ص ۱۸۱ کوری
د مجازاة اعمال درے شکله دی ۔

را د جثو حشر ے د بعث بعد الموت پہ شکل کینی اود مجازاة اعمال بہ د
جنت اود دوزخ پہ شکل کینی وی ، دانائے د اهل اسلام اود آسمانی
مذہبونوا لوؤدہ ۔

(۲) د جثو حشر نہ بغیر صرف روح د نیکی اوبدنی اثر (خوندا اود بدی)
محسوسوی ، د اقسام مجازاة د حکماء الہیین قول دے ،

(۳) د نیک اوبد عملونو پہ بدلہ کینی د یوانسان روح بل انسان تہ بداید
تناسخ بجانااة اعمال دے ، بعض حکماء د یونان اواکثر حکماء د ہند د اقول
گوی ،

تتقید

دادوارہ آخیری قولونہ د انبیاء علیہم السلام د اجماع اود آسمانی
کتا بوکونہ خلاف دی اود عقل او فلسفہ پہ بنیاد ہر غلط دی ، یوازہ روحانی
مجازات خو خک غلط دے چہ اعمالو کینی بدن اود روح دوارہ شریک دی او
بدلہ بہ یوازہ روح تہ ملاویزی اددے مثال دلے اگنری ، لکہ یوشل
اوبوند د انا روعلا کوی ، روت کچہ او پوخ انا رنہ پیژنی اوشل انا روتہ
رسید ے نشی دوی ، د ایسے مشورہ اگری چہ روت لاند ے نشی او
شل پہ اوبزہ سور کوی انا ررا ا شو کوی د باغ مالک دادوارہ عدالت تہ
وراند ے کوی دوارہ د خان خلاصولو خپل خپل د لیونہ اوائی پوند
وائی چہ زہ وینہ نہ نوغلا خنک کولے شم پوخ او کچہ انا رنہ خنک ا پیژندل
اوشل بدوائی چہ خہ انا روتہ رسید ے نہ شوم ماغلا خنک اگری ا

نوشکارہ خبرہ دہ چہ غلا خوشو ے دہ بلکہ دوارہ سرہ پہ موقع
پولے شو ے دہ نوک علالت فیصلہ بہ ضرور دای چہ غلا دوارہ کوی
دوارہ پہ فلا کین شریک دی نوسزا بہ ہر دوارہ و تہ و کولے شی ، ہم
امثال د روح اوبدن دے ہر یو یوازہ یوازہ نیک اوبد عمل نشی
پہ ہر کھلہ چہ نیک اوبد عمل پہ شریک دوارہ کوی نوجزاء اوسزا دوارہ و تہ
شریک پکار دہ :

دے نہ علاوہ یوازہ ، د روحانی مجازاة حقیقت د خوب دے چہ شوک تہ
د فائدے خوب اوبنی نو ہضہ تہ صرف پہ خوب کینی خوندا اوارام وی او کہ
پہ خراب خوب اوبنی نو پہ خوب کینی ورتہ بے خوندا او تکلیف محسوس
نودا قسم جزا سزا لو بے توتے دی د اعمالو پاید ارہ او خو چندہ زیادہ
پکار دہ چہ انسان د ہضہ پہ طمع خہ بنہ عمل اگری شی د خوب د مزد
طع ہچوک بنہ عمل نہ کوی اودے سرہ ہچرے د انسان اصلاح نشی
دے د بنہ عمل شوق پیدا کولو ، بدکہ دلے پکار دہ چہ د دنیا د فائدے
پہ خو چندہ زیادہ تہ فائدہ پہ آخرت کینی ملاؤ نشی اوبیا پاید ارہ
وی ، لکہ یومر کید و نکے سرے خپل یتیم کید و نکے خوئے د پارہ
یوسری سرے لس زردہ (.....) روپی امانت کیزی دی ، د خوب دنا پاید ارہ
رما صلولو پہ خاطر دغہ سرے کہ دغہ یتیم تہ دغہ خپل امانت پہ
یا کینی و کوی نو کور عقل او پائمل بہ خک بیکارہ شی چہ د لسوز و روپو
بقی فائدہ د خوب او تصور پہ فائدہ بیلل دھو بنیام اروع سری
دے اودا باہت د امانت سپار لو ہم نشی چوریدے د امانت سپار
د ہضہ بدلہ کار و کولے شی کومہ چہ دے نہ پہ خو چندہ زیادہ تہ وی
میدارہ او حقیقی وی لکہ پہ آخرت کینی د لسوز و روپو امانت سپار لو
نقصان کولو او قریبائی و کولو پہ بدلہ کینی چہ دہ تہ جنت یا د آخرت

نور لعنتونه و رکبیشی : دتناسخ رد

را دتناسخ په شکل کښ د عملونو بدله و رکول د عقل په موجب په
 د و جهود درسته نه ده ،
 را دتناسخ له انصافه خلاف حکم دے چه په عمل کښ بدن او روح
 دواړه شریک دی او دتناسخ په شکل کېدله صرف روح ته ورکولے شی
 مثلا د یو مجرم انسان روح د مرگ نه پس په یو ذلیل چوری کښ یا په
 ذلیل خاړوی او غنا ور کښ ولجوے شی نو سزا به یوازے روح ته ورکولے
 (بله د خندا خبره دا چه د بداسری د بدن په خائے به سزا د جوړ
 باد ذلیل خنا وراو د خاړوی بدن ته ورکولے شی ، نو دا خود خریه خائے
 کلور دا غل شو بله دا چه دے خائے نه به دا روح د بدله دپاره
 خواغی او بل بدن ته چه لار شی ، نو دا بدله به دچا گڼرے شی د ټولو نه
 که ورسره د نژدے څه خیال اکر څه نوده د غت اړید او جنجالی اشک
 جوړیږی نو ځکه دے بس کومر دتناسخ قائل کېدل په تصور خان با
 دی مترجم دلته دا خیال هم غلط دے ، چه بدن صرف د عمل
 ځکه دا په مجازة اعمال کښ بشریکول ا نه ی پکار او دے ته سزا
 ورکول به دا یه وی لکه د یو قاتل ټوپک ته سزا ورکول او یا د یو مسافر
 او ځلکار تیشی او کړندی نه جزا ورکول کومر چه جومات یا خانه کې
 جوړه کړی وی ، دا خیال ځکه غلط دے چه بدن آله نده بلکه پخپله
 او کوونکے دے آله خود فاعل نه جدا وی دهغه جزد نوی لکه یو
 نوره لیکن روح او بدن چه یو خائے شی نو هله څوک بڼه یا بدن
 شی نو اصل فاعل بدن دے چه د روح په ادا نړه یو عمل کولے شی
 چه د روح د بدن په هرا ندام کښ ننوتے وی نو ښکاره شوه چه
 آله ځکه دے چه دا د روح په غم او خوشحالی کښ خائے شریک

نو ټوپک د قاتل ، او تیشی کړندی د خانه کې د معیار په غم او خوشحالی
 کښ هچرے نشی شریک دے .

د تناسخ د پاره دا دلیل باطل دے چه انسان د حیوانا تونه چه
 را آخلی یا د غریبه کورنی یو دلیل انسان چه مصیبتونو کښ مبتلا شی ،
 دے بڼیا د د ا دے ، چه یو انسان بد عمل کړیوی ، نو د هغه روح په ذلیل
 فنا وریا ذلیل بل انسان کښ ننوزی او دارنگ هغه وړاندی کس ته
 خپل عمل بدله د خنا وریا د انسان د ذلت په صورت کښ ملاو شی
 اطل ځکه دے چه د خاړو و فطری تقاضا د ا دے چه انسان تر کار واخلی او د
 د پاره د جرم سابق هېڅ ضرورت نشته ځکه چه د دنیا نظام چلوو د
 ا دے د حکمت الهی تقاضا او ظهور دے ، کچرے انسان دے د کار نه ا هڅے
 نو د خاړو و وجود به لغو او بے فائده و د ا هم د حکمت الهی د شان
 خلاف دی ، دغه رنگ د بڼیا د مو خوشحالی او بد حالی د هغوی فطری
 تقاضا دے چه غنی د د فقیر نه کار واخلی ، فقیر د اجرت محتاج او غنی د
 هغه د کار محتاج دے په دے احتیاجونو د انسانی تمدن ربط قائم دے
 د دنیا نظام پر چلیږی که دتناسخ تصور ټولې پکښ راغلونو انسانی تمدن
 به بالکل د بے وړے شی د انسا فانونو معیبتونه او غمونه هم د حکمت
 الهی نه خالی دا یه نه دی چه د صحت او خوشحالی په حالت کښ د شکر د بڼه
 د و مرض او د بد حالی په حالت کښ د صبر جذب به انسانی کمالات ښکاره
 وی او په دے د الله لړے او نژدے بندگان پیژند دے شی .

په تناسخی مجازات کښ د جرم علم نه وی

تناسخ په نامنلی صورت کښ یو حیوان او انسان ته دا علم نه وی چه
 هغه د کوم جرم په بدله کښ عذابولے شی ، یو انسانی عدالت کښ خو مجرم
 نوردے شی په هغه د تا بتولو خاړی اکر یشی هله پس ته سزا

ورکولے شی، لیکن تناسخ پہ صورت کنی دالله عدالت دلو بو تو قونبکال
 کولے شی کوم کنی چہ نہ تحقیق وی، نہ مقدمہ چنول وی او نہ مجرم نہ
 دخیل خیل جرم پتہ وی چہ داسزا ہفہ نہ کوم جرم پہ بدلہ کنی
 ورکولے شی العیا ذباللہ، نو حکمہ دتناسخ داعقیدہ د عقل نہم خیل
 دمرک او پیدائش شمیرکنی دچورخت نشولے دتناسخ تردید داسے
 دتناسخیانو پہ خیال کچرے د حیوانانو پیدائش دانسانانو دبداعیلو
 د پارہ د بدلے پہ نتیجہ کنی وے نو پکارادہ چہ ک بدوانسانانو دمرک
 پہ مناسب شمیرکنی ہو مرہ خنا ورا و حیوانات پیدائش کولے خولے
 حکمہ نہ دہ چہ موئز وینو مثلاً یورخ کنی یو لگ انسانان مری چہ پہ
 ہفہ کنی نیم خہ بلکہ نیات مجرمان او بدکار وی، خوبل خوانور حیوان
 ہم پہ دغہ ورخ کرور و نہ اوارگونہ پیدائش کنی نو معلومہ شوہ چہ دجور
 پیدائش د مجرم نو خونو دتناسخی جنجال نتیجہ نہ دہ بلکہ کابدائی تحقیق
 پہ دہ دل دالله تعالیٰ د حکمت پہ چور پیدائش کنی حکمہ دتناسخ عقیدہ باطلہ
 دتناسخ د تردید یوہ غتبہ وجہ داہم دہ، چہ دتناسخ پہ صورت کنی پہ
 منل ضروری وی چہ د مجرمانو انسانانو د حیوانانو خونو یودی حال
 موئز وینو کورور چہ دجد اجدادی انسانانو خونو کنی عقل او نطق
 لیکن حیوانی روحو نہ داہم ندی یا مثلاً پہ پیشو کنی کچرے ک انسان روح داہم
 وے د انسان روحی پہ فطرت کنی د مری نہ کورہ پر نہ دہ دا ہیچرے
 نشی کیدے چہ پیشو کنی رانوتو نہ فوراً پس فطرت داہم بدل شی چہ
 مریے پیسہ مندہ کوری داہم نیسی او پہ خوندے اُخوری ہر کلمہ چہ د فطرت
 فوراً بد کیدل نامعقول دی د انسان او حیوانی روحو فطرتو نہ جفا
 جفادی پہ دے وجہ دتناسخ عقیدہ سر: تردیابہ نامعقولہ دہ
 ہر کلمہ چہ د مجازات اعمال دہ صورتہ زیوارے د روح معاد دتناسخ

اونامعقولہ ثابت شو، نو دسے جوف یوصورت باقی پاتے شو ہفہ داچہ
 د مری بدن اورکوح دوارہ ژوندی کریشی او د حساب کتاب نہ
 پس د جنت اودوزخ پہ شکل کنی پہ دہ قانون مجازات نافذ کریشی، داخبرہ
 یوازے پہ آسمانی شریعتونو او کانبیائے کورامو علیہم السلام پہ تو اشتر
 ثابتہ نہ دہ بلکہ عقل او فلسفہ ہم داموزون او معقول گنری، پہ ظاہر
 خودا دیرہ گرانہ بنکاری لیکن حقیقت کنی ہیچ گرانہ نہ دہ
 د معاد جسمانی حقیقت پہ دوزقاعہ و مبنی دے، یو داچہ دامرک دے
 او محال نہ دے، بل داچہ دا دتخریب او تعمیر الہی نتیجہ دہ :-
د جسمانی معاد رو وجہ دلیل | د مجازات اعمال پہ خاطر روح
 سرہ د جسم دویم بارہ ژوندی
 کیدل میکن دی او محال نہ دی، د محال دہ معنی دی، یو غرضی چہ مطلب
 گران والے او سخت والے وی لکہ یوسری نہ داو نیل چہ راخہ لاہو ہاتہ خو
 ہفہ خدر اگری چہ شتم تلے دا بل ورپورے اُبنلی چہ خانجا بہ تے نو ہفہ
 اوائی چہ ناممکنہ (محالہ) دہ نو دے مطلب بہ داوی چہ تلل راتہ گران
 دی، خو کہ روان کرے تے وے پکت ہر خہ تے ورتہ بر کرے وے د ہفہ
 ارادہ شوے وے نولا ہو، نہ تلل ناممکن او محال نہ ہو، او بل د فلسفہ
 ناممکن او محال دے معنی تے داچہ نفی اثبات یو خانے کیدل چہ ہیچرے
 نشی کیدے لکہ یوسریے یو کمرہ کنی پہ یو وخت شتہ ہم او نشتہ ہم یا لکہ
 دہ پتہ دقو کئے پنچہ چہ تولہ دنیاد دے ضرب حاصل ہفہ خلو، بنائی
 چہ پنچہ نہ وی، نو خلاصہ مطلب بہ تے داوی چہ پنچہ نہ دی خو پنچہ دی
 نو قیامت او معاد پہ دے معنی محال نہ دے او کچرے محال پہ معنی د مشکل
 او د سخت واخلو نو ہفہ بہ وی خورا انسان د پارہ چہ د ہفہ بول کارونہ
 پراسبابو بنادی او اللہ تہ پہ دے معنی ہم محال حکمہ ندے چہ، اِنَّمَا أَمْرُهُ

اذا اراد شيئاً ان يقول له كُنْ فيكون، او بلکہ داچہ متواتر خبر صادق دے تصدیق کرے دے، نو حکم دا صحیح دے، چہ دیو ممکن تواتر سرہ تصدیق اُشی یا اعتباری ذریعہ سرہ اثبات شی نو دھنے پہ واقع کید و کین ہیج شک شبہ نہ پائے کیری، مثلاً تیر شوی وخت کین تہا پان ہیرو۔ شیما پہ ایتم ہم تباہ کیدل یو ممکنہ معاملہ وہ ہر گھہ چہ اعتباری ذریعہ سرہ دے تصدیق اُشونو بتوے دُنیا اُمثلہ، دغہ رنگ د موجودہ دُنیا پہ شپیل کراسر نیل علیہ السلام رچہ ایتم ہم نہ پہ اربونو دے زیاتہ قوی دے تباہ کیدل ممکن اُمر دے اور سرہ دے تصدیق آسمانی کتا بو تو اود انبیاء علیہم السلام غوندے رشتینو هستو پہ پرلہ پے شہاد تو نو کرے دے نو بیاد دے یہ واقع کید و کین ہیج شک شبہ نشی کیدے۔

د جسمانی معاد دویم دلیل د معاد جسمانی حقیقت ورا نول او جبرہ ول دی مطلب

داچہ د دُنیا نظام ورا نہ دل او د آخرت نظام جوہ ول د معاد جسمانی حقیقت دے دا بہ اللہ کوی نر گوانہ حکم نہہ کچرے انسان مے گرانہ گنری نو ہغہ کمان تہ گوری او پہ دے قیاس کوی لکہ چہ مثل مند آتی اُچتوے، شی او میرے مے نشی اُچتوے حالانکہ دوارہ حیوانات دی خالق او مخلوق خوبرا کیدے ہم نشی اللہ داسے قوی دے چہ نسبت مے د مخلوق سرہ کول ناممکن دی نو ہغہ نہہ داچہ پورے گوانہ نہ دہ چہ ہغہ خپل جوہ کرے تعمیر دُنیا (وران کوی او دھنے پہ خائے بل تعمیر آخرت) اُکری، حکم چہ داسے خور انسان لگیادے کوی یو عمارت ورا نوی او بل دھنے پہ خائے جوہ وی، نو حکم اللہ تعالیٰ چہ بہ انتہا قوی دے، یقیناً داسے کولے شی چہ عمارت د دُنیا ورا ن کوی

او عمارت د آخرت پیر آباد کوی، او ہمدغہ معاد جسمانی او قیامت دے چہ دھنے در ستولے اور شتی نوالے پہ عقل ثابت شرہ،
د قیامت او معاد جسمانی دریم دلیل خالق کائنات انسان

تہ روجہ ژوند ور کہور لیدلے کنطہ شی) پہ ہغہ وخت چہ ددہ نور و نشان ہم نہ وو، هل آتی علی الا نشان جین من اللہ ہر کم یکن شیباً صد کوراً، سورہ دہرآیہ علی او بیابہ تی پہ قیامت کین د مجازات اعمال د پارہ ژوندے کوی، انسان تہ روجہ حل بے نمونے پوٹے جوہ کول دیر گردن دی نمونہ چہ پیدا شی نو بیاد ہغہ پشنہ فقہ ہم جوہ ولے شی، روجہ د انسان ہیج نمونہ نہ وہ خدائے بے تکلیفہ پیدا کرونو دے قوی ترین هستی نہ دوبارہ پیدا کول د انسان خٹکہ گردن کیدیشی لکہ فرمائی:

لما بدأنا اول خلق نعيدها ذواتاً واعداً، مؤمنين انسان روجہ حل جوہ کر و علینا اننا كنا فاعلين، سورہ انبیاء د دویم حل بے ہم داسے جوہ کر و "ایہ عنکاف: داخو بن بچہ وعدہ دہ موزن بہ ضرور داسے کوہ، وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ: اِنْسَانٍ يَمْشِي مِثْلَ مَسْحَطٍ خَبِيرٍ مِّنْ تَحْتِ الْعِظْمِ وَهِيَ رَمِيمٌ قُلْ: چہ داورا ستہ ہدوکی بہ خوک یجیبہما اللذی انشاها اول مرة: ژوندای کوی، رھغہ چہ خپل سورہ یس ایہ عنکاف: پیدا اشی ہیر کرونوم تہ ورتا اویہ چہ چار و جہ وار پیدا کیرے و رھغہ بے کدے دویم وار ہم ژوندے کوی، بلکہ دویم ایت شریف کین دی:

وَهُوَ اَهْوَنُ عَلَيَّ، د د دویم بارہ پیدا کول د روجہ وی وار پیدا کولونہ دیر آزیات آسان دی

دے خبر و سرہ قیامت پہ عقلی رنگ کب ثابت شود آسانی لے پہ انسانی نسبت ا خود
گوندی اللہ تہ دوارہ پیدا کول یوشان دی ،

وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى : (دَا اللہ د پارہ اعلیٰ کمال دے)

دمعاد خلو رم دلیل

یود رزی چہ کویت او شیروانی جوہ ولے شی نوہغه بہ خادر پہ
چیر آسانہ شکہ جوہ ولے شی چہ دایو کار کندی (دے دغه رنگ
پیدا کول د آسان چہ اللہ کریدے نو دویم بارہ پیدا کول د ورتگی
غوندے رہہ نسبت د آسمان انسان پیدا کول خوبیا دیر آسانہ
شکہ چہ کار (پیدا کول) یوتے ،

ءَاَنْتُمْ اَسْنَدٌ خَلَقْنَا اَمَّ السَّمَاءِ بَنِيهَا : آيا سنا سو پیدا کول گون دی کہ د
رَفَعَ سَمَكًا فَسَوَّاهَا سُرَّةَ النَّزْعَةِ اَيْتَمَّ آسمان چہ اللہ جوہ کر وادیر
پہ اوچت خائے هغه کیستودو :

یعنی آسمان تہ چہ اگورے نو د هغه پہ نسبت انسان دیر ورتگی دے
هرکله چہ اللہ تہ د آسمان پیدا کول کین هغه تکلیف تہ ورتگی انسان پہ
پیدا کول کین بہ ورتگی شکہ تکلیف وی ، پنا پہ دے د انسان دوبارہ ژوند
د عقل نہ خلاف تہ دے ،

دمعاد او مجازات اعمال پنجم دلیل

سواد انسانہ کل کائنات د انسان د خدمت او فائده لپارہ
پیدا شوی دی رَوَسَخَّرْ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَ اَلْاَرْضِ : د آسمان و نوا
د ز هکے ټول کائنات اللہ تعالیٰ ستا سو پہ کار او خدمت کین لگیا کړیدی
خو انسان لے د طاعت او عبادت خداوندی لپارہ جوہ کریدے
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُوْنَهُ : مؤمنین پیر یان او بنیا دم د
خدا لے د عبادت د بارہ پیدا کړی او د عبادت نتیجه د دے فائده دی

کچوے قیامت دوبارہ ژوند ، مجازات اعمال ، جنت او دوزخ هغه ندوی
نو د عبادت هغه فائده بنکاره نشو ، له دے وچ د انسان پیدا کول
عبث شو ، او په دے پنا د کائناتو پیدا کول هم عبث شو او په دے وچ
به (العیاذ باللہ) د اللہ د ټول کار و نه عبث ثابت شی ، چه د اللہ تع
د حکمت له شأنه خلاف د دے د اللہ تعالیٰ حکمت دادے چه د انسان د
عبلو نو پوره نتیجه د قیامت بنکاره شی د حکم چه د نیا کین دا هغه نشی کیدے
د مؤمنین ویراندے تفصیل سره بیان کړیدے ، چه د اللہ د عمل د کار خان
عبث ثابت نشی او د دے او د انسان په پیدا کولو کین د اللہ حکمتونه هم
بنکاره شی ، په دے خبر و د قیامت عقلی ثبوت راخی

د قیامت او مجازات اعمال شپږم دلیل

اللہ پاک انسان بیکاری د پارہ نه دے پیدا کړے : اَيَحْسَبُ الْاِنْسَانُ
اَنْ يُّتْرَكَ سُدًى : (القیامة آیت عدد ۱) یاد انسان دا خیال دے چه دے
په بیکاره پورینو دے شی دغه نشان ، اَلْحَسْبُ لَكُمْ اَمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَاَنْتُمْ
اَنْتُمْ اَلْاِنْسَانُ اَلَّذِي تَرْتَضَىٰ : (سوره المؤمنون آیه ۱۱۷) آیاتاسو
گمان کوئی چه تا سو مؤمنین عبث پیدا کړی بیئ او د علونو نتیجه مؤمنینو د
پارہ به قیامت کین مؤمنین به ننه راخی خود نیا کین بنه او بد دواره
قسم انسانان شته ، خوک ظالم خوک منصف ، خوک نا فرمانه خوک
فرمانبردار ، خوک متقی ، خوک فاجر و غیره ، د نیا ټول قومونه د
اللہ د عدل او انصاف متنه کوی د دے په جوړ د اللہ تعالیٰ سلوک د
ټولو سره یوشان نه دے بکار حکم چه د اللہ عدل په بنکاره نشی
لکه یو انسانی بادشاه چه د افریق کوی وفادار او باغی سره یوشان سلوک
نه کوی وفادار له انعام ورتگی او باغی له سزا ورتگی په دنیا کین
دا هغه نشو کیدے روپا ټی تفصیل سره بیان شو دے .

نوڈ انسان دویم ژوند دے اللہ دے قسم انصاف کولوک پارہ ضروری شو
 هدا قیامت دے اود مجازات اعمال ورخ ده چه دک عقل له ا کچه ضروری
 ثابته شوه او قرآن ددے بیان دلعه کپیده :
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ آيَاتٍ لَهُمْ فِي حَيَاتِهِمْ وَفِي اَمْوَالِهِمْ
 اَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۖ لِيُقْبَلْ مِنْهُمْ ثَوَابَهُمْ فَاَوْقِفْهُمْ
 كَمَا تُقْبَلُ اَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ ۖ لِيُقْبَلْ مِنْهُمْ ثَوَابَهُمْ فَاَوْقِفْهُمْ كَمَا تُقْبَلُ
 كَمَا لَفَجَّارِ ۝ نیکوکاره خلق مفسدانوسره برابر سا تو او خدا ترسوسره
 بر بد کردار وپه شان سلوک کوو، ره چیره نه

د قیامت او مجازات اومردلیل

دا ضابطه شته چه هر مرکب لاصلی یا مصنوعی د باره مفرد ضروری
 دے لکه انسان چه دخا وریه ابره هور اودنه اصل مرکب دے نوخان خان
 له ددے مفردات هم شته خالصه خاوره، خالص اور وغیره و صغیری
 مرکب ر شربت شنجبین د او بوسه سه کے او چینو نه جور دے دادره واره
 خالص خیزو نه خان خان له هم موجود دی دا ضابطه په امیانو، اعراضو،
 جواهر و او اوصافو بنوبانده حای دکه مثلا د یوزر وک رنگ چه
 تور او سور رنگ نه مرکب وی، نودا دوا ره خان خان له خالص هم
 شته، د نیابکن غم او خوشحالی یومرکب دے چه هرا انسان کنی دا
 دوا ره جمع وی، دا په انسان په د نیابکن نشته چه مکمل و خوشحالی له وی
 او هیچ غم و درد سده نه وی، اودا په هم نشته چه بتول د غم وی او خوشحالی
 همدوی نه نوک تیر شو په قاعده په جوی د خوشحالی او غم نه مرکب
 د پاراه خالص مفردات خان خان له پکاری چه خوشحالی خان له یواکه
 موجود وی لکه جنت کینه د نیکانو د پاراه او غم و خان له یوازه موجود وی
 لکه دوزخ کنی د بدانو د پاراه، او هم ددے نه د قیامت مجازات اعمال
 اود جنت اودوزخ ثبوت کیبیکه ؟

د قیامت او مجازات اعمال اتم دلیل

په د نیابکن بنه خلق هم
 شته او بداهم، دا په
 اگنره لکه بتول انسانان یودا په مجموعه وی، چه
 اگنه علی اوقیعتی اجزاء
 هم وی، خسیس او کله درجه والا اجزله پیکنه همدوی لکه د غنوبوتی
 کنی یوا علی جزء د غنمودا نه رغلم ده او بل ادنی جزء دے دوزخ او بوس
 دی دا نه دے د بنیادم خوراکه ده او بوس د نگر و خوراکه ده ددے بیلول
 پکاری چه هغه د پاراه په د من کنی ددے غوبلول او لوزول پکاری
 غله به د انسان معدے نه حی او بوس به د نگر و معدے نه حی، د غه
 رنگ میدان حشر درمن اگنره چه هغه کینه د نیکانو او بدانو بیلول
 مقصد دی و امتازو الیوم ایتها المجرمون ۝ سورہ یس آیه عه
 (دے مجرمانو د نیکوکارو نه بیل شی)

اِنَّ یَوْمَ الْقِیَامِ کَانَ مِیْقَاتًا لِّلنَّبَاِ اَیَّ عَمَلٍ دَنِیْکَانُو ابدانو د بیلولو ورخ
 تکل شوه ده، نیکان به خپل فطری خالنه جنت نه لاره شی گویا کنی جنت
 انسانی معدده شوه او بدان به خپل فطری مقام دوزخ نه لاره شی گویا کنی
 دا دوزخ حیوانی معدده شوک، اودا په شوه لکه نیکان غله او غم وی
 او بدان لکه بوس او روحه چه د حیوانانو خوراک شی یا سوزله شی په
 شونو وغیره کنی

د قیامت او مجازات نهم دلیل

د انسان په فطرت کنی د خالص
 آرام او خوشحالی تقاضا پرته
 ده انسان د فرد په شکل کنی وی که د قوم یا د وطن په شکل کنی وی او آر نو او
 تقاضا دده په فطرت کنی خا مخا وی اُس دا آر نو پوره کیدل ممکن لکه
 وی چه مؤنر و رانده تفصیل سره بیان کنی یس چه نامیکن شما هشت
 او آر نو بانده بتول د نیامتیقه کیده نشی لکه د نسا ه غسنتونه بقیه د

ژوندی پاتے کید و خواہش، هرکله چه دخالص راحت او خوشحالی
 د تمنا پوره کید و امکان ثابت شو نو په دنیا کین د دے پوره کولو انتظام
 یو خوله دے و چه نشو کیدے چه دنیا اوزمکه تنگه دایول انسانان
 پکین په یوخل نشو جمع کیدے او بل داچه خالصه خوشحالی او راحت پدینا
 کین شکله نشی کیدے چه یو بادشاه چه دیر خوشحاله او آرام کین بکاری خو
 ذرکود غمونه ورسره وی لکه د حکومت اوری و ذرعت بغاوت او مرض
 بیماری د خپلو خپلوانو مرگ د بل ملک حمله وغیره، اوس عقل رایتین
 لری چه قدرت د دخالص راحت او خوشحالی غوندے فطری خواهش
 پوره کولو انتظام کړی وی لکه چه د نور و ټولو فطری خواهشا تو انتظام د
 حکم کړیدے چه په فطرت کین د اغرنی خواهش د پوره کولو انتظام د
 قدرت ذمه داری دایه ده چه هغه حکیم او عادل دے دایه خواهش
 په فطرت کین نه ورختیوی کوم چه نه پوره کید و ښکته وی او انسان پرین
 تزیزی، اوس دے پوره کیدونکی خواهش د پاره د یولو دے بل جهان ضرورت
 دے چه هغه پوره دیر وسیع اولو دے وی او دانسان د فطری خواهش د
 جنت په شکل کین پوره شی، لا خوف علیهم ولا هم یحزنون رسوره
 البقره آیه ۶۴ نه به (په جنت کین) د چاغم وی او نه به دویرے اندیشه
 و لکم فیها ما تشئونی انفسکم و لکم فیها ما تداعون سورة حم
 السجد آیه ۳۱ رتا سوکاملو انسانانو له پاره به په جنت کین هغه خیزونه
 وی کوم چه ستا سوزر، غواری یا دے تا سو په ښکاره اغوایی هلته
 به خوانی وی بو د اوتوب به نه وی، صحت، غذا به وی او مرض او محتاجی به
 نه وی، دے خبر ورسره قیامت او جنت خوعقلا ثابت شو مگر په دے
 بنیاد دوزخ د دے ثابتیدی چه دا د جنت ضد دے او معرف الاشیاء
 یا ضد ادها، هرکیز په خپل ضد پیژندے شی، شپه هله پیژندے شی چه

دوخ پیژنی، سپین به هله پیژندېشی، چه تورا پیژنی گرم به هله
 پیژندے شی چه یخ پیژنی په دے قاعده دوزخ هم ضروری شو چه هغه
 نه بدان یعنی د نیکانو ضد مجرمان لارشی، جنت به همیشه وی ټول
 آرام او راحت به وی دوزخ به هم همیشه وی، ټوله بے آرامی او تکلیف
 به وی د الله د انصاف تقاضا ده چه ټول جنت ته نه بوئی نوجهنم
 خکه ضروری شو، کوم قوم چه د جنت اقراری دے هغه دوزخ هم منی
 دے کینه خه اشکال نشته، خکه چه جنت او دوزخ د دنیاوی عملونو نتیجه
 ده د نیا کین بنه او بد عملونه او خلق و ونو قیامت کین هم د دے نتیجه
 په دغسے فرق پکار وه چه د الله تعالی انصاف او عدل پوره ښکاره شی

د قیامت او مجازات اعمال لسم دلیل

د بشر اصلاح د نیا ټول قومونه دایه خوبنوی چه هغه د خدای
 او نذ بنیاد موصوف ضائع کوی چه انسان ژرند په اطمینان امن او خوشحال
 کین تیرشی هر پر دے اوانه هر قوم په هر دور کینه د بشری اصلاح د پاد
 انتظامونه کړیدی مختلفه ادارے جو په کړی مگر زه پوره اصلاح نشو
 د اصلاح عقلی اسباب در دے دی:

- ۱) تعلیم
 - ۲) قانون حکومت
 - ۳) او عقیده د مجازات اعمال
- په تعلیم خود نیک و بد عمل نه واقفیت راشی لیکن د عمل کولو باعث
 کیدے نشی،

دویم سبب قانون هم په اصلاح بشری کین پوره کامیاب نشو خکه چه
 جرمونه روح کوی تزکومه چه روح کین پاکیزگی او انقلاب نه وی را غلې
 نو د جرمونو سلسله نه ختمیدی قانون په دے د جهو مجرم نه په سزا و
 کولو کین، پوره کامیاب نه دے، هرکله کینه د قانون حکومت نشی کید
 په غیر علا تو کین نه قانون نشته او نه حکومت، کچونه قانون او

حکومت وی نوبیا هم مجرمان دا سے خائے او دل سے وخت کنی جرم
 کوی چه هلته خوک گواہ نه وی په ده بنا هغه د سزا نه بیج شی او د
 اصلاح کار نا مکمله پاتے شی،
 بعضه خائے کنی گواہ خو وی لیکن ربتیا گواهی نه کوی ده
 بعضه خائے کنی گواہ کواهی کول غواهی مگر د مدعی علیه له اریخ هغه
 ته خرمالی لالچ یا ویره ورکول هغه د گواهی نه بند کوی،
 بعضه خائے کنی ربتیا گواهی اشی لیکن د مخالف فریق د وکیل په جرحه
 دغه گواهی مستکو که اری اثره شی، او مجرم د سزا نه بیج پاتے شی،
 کچرے جرح سره هم گواهی صحیح ثابته شی نو فیصله د حج په لاس کنی
 ده هغه غلط هم کولے شی بالخصوص هغه وخت چه په زریه کنی تر
 رحم او خدا ترسی نژوی، نورشوت او سفارش فیصله په بل مخ واری او کچر
 سزا نه بیج شی،
 کچرے سزا و او کولے شی نو هغه به د جرم په جوب هومره سخت نه وی خوک
 چه جرم سخت وی، دا شیو نه چه وی نو قانون جرمونه نشی بند کولے
 همدغه وجه ده چه قانون او سزا گانه خورشته مگر جرمونه زیاتری
 او قیدیان ربتیا یانم ورخ په ورخ دیماد دیریزی، بنا په ده اصلاح
 بشری کار د زره ر ضیم نه دا هغه شروع کول پکاری چه اول خود کچر
 انشی او بیبا که اشی نو د سزا نه بیج نشی، د دے صورت دا دے چه
 په زریه او صبر کچر د مجازات اعمال، او قیامت دایه پخه عقیدت ده
 چه هغه سره سم ده دا فکر پیدا شی چه هر گناه او حق تلفی کول خپل
 خان په آخرت کنی تباه کول دی او د خور و خور فانی فانی و په بدل کنی د
 آخرت هغه د انسی فائده بیلا دی چه دیو عقلمند سرک کار نه ده
 دا هغه عقیده ده کولے چه غله او داکوان (عرب د جاهلیت) فربت

خوک جوری کول او د دے عقیده د پوخر والی په وجه د هغوی زریه او
 په مانغونه دا سے روینا نه شو چه د هغوی نه د جرمونو، ظلم او حق تلفی
 نوم نشان ورک شو د بشری اصلاح همدغه یو کچر به نخه ده کولے چه د
 جرمونو او مشاهدو په بنیاد خپلواصلی اثراتو نه د نیا واقف کړه هم
 دغه یوه ادا نشی چه د بشر مکمل اصلاح پر کیدے شی، هغه ده د
 مجازات اعمال، قیامت پخه عقیده او دارنگ قیامت او مجازات
 اعمال عقلا تا بشیر

د قیامت او مجازات یو لسم دلیل

انسان د کائناتو یو قیمتی جرم دے خور و ژوند د لند د آسمان
 نامه او غرونه د دیر د مود د رایس دی لیکن د انسان ژوند لکه د
 لیس د مرگ په یو چپه ختم شی لکه د چا کور کچر چه د خاوره لوغے وی،
 او د سرور و هم نو خاورین په زر تر زره ختم شی او دغه قیمتی د سرو
 لوغے په دیر موده پاتے وی خکه چه قیمتی خیز خوک خان نه نه لریه
 کوی، دغه نه معلومیزی، چه د قیمتی انسان سره مناسب بل قیمتی
 اورد ژوند دے کوم کنی چه ده ته به د عملونو په ملا ویزی او دا به
 نا بتول غوازی چه د حسبو شیونو په مقابل کنی د قیمتی انسان عمر
 دهم دیر زیات وی وراق الدار الاخره لیه الحیوان، د انسان اصلی
 ژوند د آخرت دے، چه دے قاعدے پنا شو د فرق د حسبیس اذنه
 او د قیمتی اصلی پوره بشکاره شی، دغه دے قیامت دغه دے مجازات
 اعمال او دغه دے آخرت به

ده مجازات او قیامت دو لسم دلیل د نوی سائین

د اکتر خزانې لیکي، چه د نوی دنوا په جوړ کړ انسان شخصیت په
 د دے خیزو نو په کاره کیری: (۱) نیت (۲) قول (۳) فعل

را نیت د انسانی نفس لاندے پر شعور کن محفوظ دے چه هغه يو
 خيال هيركهي خوب كبن ئے اگوري او بيا ورنه را يا د شي .
 ۲) او قول د هوا په چپو كچے محفوظ دے چه په ريدي يائي نظام بوخوا
 بل خوا نه وے را ابر وے شي ددے رفتار په يو سيكنه كبن يولاك
 او شپك اتيا زره (۱۸۶۰۰۰) ميله دے ، ټول احوال په فضا كبن محفوظ دي
 خو يو بل سره كچې وچي داسے آله لاندے پيدا كومه چه د يو بل نه را بيل
 كوي كيدے شي چه ر ستو پيدا شي ، په خلاف دريډ يائي نظام نه چه
 په اوكدالي دريډيو ستن په مختلفو لاندو نورو بوا برو لوسره مختلفو
 خايونونه آوازونه را كاري او يو بل سره كچې وچي نه خكه چه د كو
 چه په او بډ والي كبن بيله دي دغه رنگ هر فعل په فضا كبن بو حرات
 پريزي چه په نږدے وخت كبن په نوي علمونو معلو موے شي ، ليكن
 په ډير وخت تيريد و سره داسے آله لاندے نه ده ايجاد چه
 هغه د فضا نه بيرته را واخلې كيدے شي چه ر ستو داسے آله هم پيدا شي
 دے تقريبنه د اخرت وجود درست ثابتيزي چه په هغه كبن د نيت
 قول او فعل (چه محفوظ دي) نتيجه مرتبه شي ،
 دے نه علاوه د ماهرين ارضياتو د تحقيق مطابق د زوكه په خيسته
 كبن ديارلس سوه (۱۳۰۰) درجه كرمه شته حالانكه داو بويشولو د پاره
 سل درجه كرمي كافي ده . ددے نه علاوه هر كال د زمكه نه په نږدو نږ
 زلزله پيدا كيږي د بعضې پته اگني او د بعضې اڼه لگي داد هغه كرمي
 نتيجه ده كومه چه د زمكه په خيسته كبن پرته ده ادا ټول او د سمندار
 دا بو تر مخو لے ددے خبره دليل دے چه جهنم د زمكه او سمندار د
 لاندے اودا ټول د جهنم اثرات دي .

د قيامت تفصيلات

د قيامت كيفيت | د قيامت حقيقت دوه خيزونه را يو د دے
 جهان ورا ټول او د بل جهان را خرت جوړ
 داداره الله دود يو كوسه تړلي دي ، اول ټوكل تخريب د پاره دي او
 دويم ټوكل د تعمير د پاره دي تخريب په حقيقت كبن د د نيامرگ دے
 نامر عادت دا دے ، چه مرگ نه ورا نږدے هه مرض اورنخ وي هغه
 چه په علاج بنه نشي نودغه رنخ د طبيبانو په خيال كبن لا علاج ده او
 هلاك وي ، نو هغه رنخور تر هلاك شي ، ټول انسانان مجموعه يو
 جسم اگنره هر كله چه هغه رنخور شي نو ددے قاعده مطابق علاج
 ئے كوي شي كه علاج ئے ميكن نه وي نو لا علاج شي او هلاكت نه نږدے
 شي او بيا د الله قانون د هلاكت په ده ناند شي او هلاك شي ، د
 نسان د پاره نو د ټول كائنات خادمان دي هر كله چه انسان نه وي نو
 ياد ددے ټولو نورو كائناتو هيڅ ضرورت پاتے نشو نو حكه د انسان هلا
 سره دا ټول كائنات ا ترپے شي او هلاك شي نو دغه قيامت ددے
 ددے نه ورا نږدے حالت د د نيا ددے مرض موت اگنره چه د شريعت
 په اصطلاح كبن دے ته ا شرائط الساعة يا د قيامت نشانے وييلے شي لكه
 چه يو سړي كبن د مرگ نه ورا نږدے د مرگ نښانے بنكاده شي تر مرگه
 بڼه شان وقفه وي دا خو وركوي انسان دے خود ټول عالم د مرگ
 حالت حكه مختلف دے چه دا د يو انسان په نسبت ډير لوئے شے دے
 نو دده د مرگ او نښو د مرگ كبن به ډيره وقفه وي ددے نښه د
 مرگ علامت كبري دي كوي چه شريعت بنود لي دي .

عالمی مرض موت یا قیامت نینے

د خلقو ایمان او هغه سہا تری ضروری خیزونه عالم د پارہ لکہ
 د ژوندکو روح مثال لوی، دے کن چه ثومره کموت راجی هومره عالمی
 صحت د پارہ مرض دے د امراض چه عالمگیر شکل اختیار کوی نودا
 به د عالم هلاکت او د قیامت د پارہ به غتے نینے وی اودے ر نثر تبه
 مهلک وسیع شی لکه چه احادیثو کینی دی :-

(۱) د ابن مسعود رضی الله تعالی عنہ روایت ہے چه قیامت به په شریر
 انسانانو قاعیر ی (مسلم شریف)

(۲) حضرت انس رضی الله عنه حضور صلی الله علیه وسلم نه نقل کوی چه خور
 پورے الله الله و کونکی مؤمنان وی، نو قیامت به نه قائمیری،

(۳) حضرت حذیفه رضی الله تعالی عنده حدیث شریف نقل کوی دے چه قیامت
 به نه هغه نه قائمیری خور پورے چه د دنیا اقتدار د بدترینو خلقو لاس
 کینی رانشی رترمذی شریف)

د احادیث بنائی چه هر کله بدی عالمگیره ندوی نو قیامت به نه کیری او دا
 د هلاکت عالم نینسه ده او کچرے لید ایماندا خلق پاتے وی نو په مسلم
 کن د حضرت عائشه رضی الله عنده روایت مطابق الله به دیر بنیاسته هوارا لیزی
 او په دے به د مؤمنانو د حورنه قبض کوی او قیامت به یوازے په بد خلقو
 قائم شی بنا په دے قیامت قائم لو کینی پورپ چه اهرام کردار ادا کوی دے
 د دوی نولو علومونو ایمانی عقیدے او ایمانی عملو زخم کوی دیلونه
 دادی :-

د کامریکه دهم جنسیت پرستانو فیض د لواطت د حامیانو د انجمن
 د رپورٹ دروز نامہ جنگ ۲۰ اپریل ۱۹۶۶ سنه کنی روح دے، په مطابق دامریکه
 فوج کنی پوکور او یا لکه (۱۹۰۰۰) هم جنسیت پرستان یعنی لواطت

کونکی دی او د امریکه په عامو خلقو کینی هر خلو روم سہ په لواطت
 کینے بوخت دے :-

یوازے په برطانیه کنی خوارس لکه (۱۳۰۰۰) هغه حرامیان وار په دی
 د کومو مخمرونه چه شپا رس یا اولس کاله دے :-

هر کال د حرامیانو ورو پیدا نش او یازره دے د حمل غور د لولو او د
 پیدا نش بند و نونه علاوہ دی او سطا هر خوار لسم کس حرامی وی سنه
 د رپورٹ مطابق په سلو کینی نوی امریکینیا ن په زنا کن او او یا په سلو کینی

په لواطت بوخت دی، د دوی اندازہ ده چه سنه پورے به هر پنجم
 پیچه حوامی وی د رپورٹ د ترجمان اسلام ۴۴ مئی سنه (۱۹۶۶) مغربی

تهدیب چه کومه خونریزی کویده په هغه ورا ندینے جنگ عظیم
 موجوده جنگونه او ایتمی د سلع استعما لوی، د خداکے او داخل
 نه انکار دے سود او شواب د دوی د ژوند یوغتہ بر بنه ده په ریدکا تو

او اخبار د نود و روغ خبرے خور ول د کامیاب سیاست نینسه کتپے شی
 او تعجب دادے چه د اگنا هم نشی گنیلے، لکه انگلستان او کنیدا چه د
 لاسونو په پر قار کنی د لواطت د جواز قانون پاس کوی،

د شپیلی پوکل رومبے پوکل

د جمع په ورخ به د سرافیل فرینتے په ذریعہ شپیلی
 پوک و هله شی په دے کینے به د جلالی تجلو د و موره
 زیات طاقت وی چه د هغه خدائی اثر نه به د ایتول عالم درے ورپے شی

دا پوکل به په حقیقت کنی د الله د مسمیت د صفت مظهر وی چه هغه نه
 به په هر چیز برنی او کوننی، باندے موت او فنا طاری شی، د قرآن بیان
 وَ نَبِّحْ فِي السُّمُورِ فَاصْوَقِ مَنْ فِي السَّمُورِ؛ شپیلی به ا پوکل شی نو د آسمان
 وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ الْأَمْشَاءُ اللَّهُ مَسُورَةٌ؛ اوزکے کائنات به هلاک شی
 زم آیت ۶۷

سوا دهنو چہ اللہ نے ہلاکول تہ غواہی :

دہلاکت نہ داخیزونہ مستثنی دی رادد وزخ کارکونکی ضربتے رس
حبت اود ہنے حورے غلمان حکہ چہ ددوی، پیدائش د بقا د بار
دے فنا د پارہ نہ دے، (۳) خلود مقر بے فریبے (۴) اومد ثورات
الامرا کومونہ چہ کارا غستل وی، د شہیدانودو حونہ چہ ہغوی سرہ
ہمیشہ ژوند و عودہ دہ، ر بد و السافرہ فی امور الاخرہ اکین - د
مستثنیات د حدیثونہ ثابت کیری، ہم پہ دے کتاب کن د بیہقی
پہ روایت دمقائل منقول دی چہ د شیلی د دائرے فراخی
د آسمانونو اود زمکو د فراخی برابر دہ

دویم پوکل

قرآن شریف کن دی رکنم نفع فیہا اُخری فاذا ہل
قیام ینظرون ہ سورۃ الزمر ایت ۷۷

دو بارہ شیلی پوک و ہلو سرہ بہ سرہ انسانان او حیوانات بتول
ژوندی شی ہم دا د ابن عباس رضی اللہ نہ پہ بدورالسافرہ کن منقول
دی، طبرانی مقدم رض نہ پہ حسن سند نقل کیری چہ د بچی نہ تر بوم
پہ تول را ژوندی شی، کوم حمل چہ د وخت نہ ویا نندہ غورزید
وی کچرے د ہنہ اندامونہ پورہ وی اوسا ہ پکن داغلی وی، نوژوند
کولے بہ شی کہ داسے نہ وی نونہ بہ شی ژوندے کولے، د بتولو بہ
درے دیرش کالہ وی،

د پوکل بہ د اللہ د محی صفت مظهر وی، د قرآن د ذکر شوی، د
آیت ترجمہ دادہ چہ د دویم بارہ بہ، شیلی پوک و ہلے شی نونہ
صری بہ ولا روی او کوری بہ) پہ دوار و پوک و ہلو کن بہ د خلوینتی
وقفہ وی، د بخاری) پہ دے خلویشتو کالو کن بہ خلوینت ورخے دے
نہ د چکہ سپیناؤ بو باران کیزی چہ د سرو پہ خاورین قالب بہ ورین

اودا بہ پہ انسانی شکونو کن بدلیبری، پہ بدورالسافرہ کن د ابو الشیح د
روایت مطابق پہ شیلی کن د بتولو و حونو پہ شیر سوری دی ہنے
کن بہ د غدر و حونہ وی پہ پوک و ہلو بہ بتول خیلو خیلو قالبونو،
راوا لوزی او پکن بہ داخل شی، د بدن د ڈر و جمع کولو عمل بہ دزلزلے
پہ ذریعہ وی، لکہ قرآن وائی ران زلزلة الساعة شئی عظیمہ
د سورة الحج ایت علی ہر کلمہ چہ ڈر نہ د کالبوت شکل پخلہ یا د
مدبرات الامرہ فریبنتو پہ ذریعہ جو رہی، نوعرش بہ ہنہ سپین
آپ حیات خلوینتو ورخو پورے پیر و کیری،

پہ دے بہ دغہ خاورین قالب د کالبوت پہ غوہنیں قالب د کالبوت کن بدلی
شی، اویا بہ دا ہچرے نہ بدلیبری او نہ فنا کیزی، دانسان بوجہ وجر
درماء الفناء اودر کے د اوبونہ وو، اودا وجود بہ درماء الحیات او
دعرش د اوبونہ وی،

او ابو ہریرہ رضی اللہ د حضور علیہ السلام نہ نقل کیری دے چہ دے تہ
(د ماء الحیات) حضور علیہ السلام فرمایلی دی، پہ دویم پوک بہ
دغہ تیار و قالبونو (د کالبوتونو) کن د حونہ منتقل شی اور و حونہ بہ را پاسی

د پوک و حکمت بیان

د دنیا نظام پہ مادی اسبابوروان دے، نو پہ دنیا کن پیدا کیدل ہم
پہ وار وادی، اومرک ہم، نہ بتول خلق یوحائے پیدا کیزی او نہ تول
خلق یوحائے صری، بلکہ پیدا و ہست اومر کیدل پہ واروار اور ووری،
لیکن د آخرت جہان د معنویا توارد جلال اود تدارت جہان دے دے تہ
عالم د فعیات ر پہ یوخل فوراً) ہم وکیلے شی، نو د دنیا بتول الہی
اور انسانی آبادی بہ پہ یوخل ختم کیری، اور پہ دویم حل پوک و ہلو
باندے بہ پہ یوخل سمداستی بتول صری را ژوندی شی، لکہ چہ فوج پہ

پہ یوشیلی جمع کیری اوپہ یو خود یزی، د انسان پہ رومی ژوند
رڈ نیابن د مور پہ خیمتہ د بنیاد صود قابونور کالبونور (برابن کولو
کار رمد بترات الامر، فرشتونوز وغستواو دغه رنگ روح قبض
کول اوسره کول تے ہم ددغه فرشتو پہ ذریعہ اکرل

وَالْمَلَائِكَةُ بِأَيْدِيهِمْ : فرشتے ذروح قبض کولو د پارہ لاس
قُلْ يَتَوَكَّلْ عَلَىٰ مَلِكِ الْمَوْتِ الَّذِي : خوروی تہ اووا یہ چه ستا سوروح
وَكُلُّ بِلَيْكُم (سورہ السجدہ آیت ۷۰) : ہغہ فرشتے قبض کوی کوے چترتاسو
مقردی

دے آیتونو پہ صوجب د فرشتو پہ ذریعہ پہ ڈ نیابن اللہ تعالیٰ انتظام
د ژوند اوسرگ اچلو لو، دے نہ د اللہ تعالیٰ احتیاج او کمزوری نہ بلکہ
خپلہ باد شاہی بنکارہ کول وو، دواپہ پوک وهل بہ حضرت اسرا قیل
علیہ السلام کوی حکم چہ در اسجدوا لادم، د تقاضا مطابق د مکی
قولونو خادمانہ حیثیت پورہ بنکارہ شی، تردے پورے چه جنت اودوزخ
پورے قول انتظام اوجہمت د انسانانو پہ فرشتے کوی، د جہنم انتظام
فرشتے چلوی او جنت کین د اسلام اچولو فرض بہ ہم د فرشتو پہ سپرد
وی قرآن کین ذکر دی، پہ رومی پوک وهل بہ اللہ تعالیٰ تجلی د امانت
پہ کانا توور خورزوی اور پہ دویم پوک وهلوسہ دہ د احیاء پور
ور خورزولے شی، دورا تو لو پہ پوک وهلوکین بہ ہم نظر اوباقاعدگ وی
شروع بہ د علویا نور آسمانوی نہ کیری، لکہ اذ السماء انشقت
(الانشقاق آیت ۱) وکومر تشقق السماء، بنا ئی چا آسمان بہ مات کد
شی کومر چه دد نیاجت دے دغه رنگ اذ الشمس کورت ه و اذ
النجوم انکد کت (التکویر آیت ۷) پہ مطابق دکا ناتور و بنا نہ
قول تسم ستوری بہ بیکارہ او ختم کریشی رواذ البحار تجرتہ رسورہ

الانفطار آیت ۷۱ اور اذ البحار سجرت رسورہ التکویر آیت ۷۱ پہ
مطابق بتوے خوبے او ترخے او بہ یوحائے کریشی او پہ گرمی سر
بہ ختم کریشی ددے گرمی نہ بہ او واورا لگی بیا بہ غرونہ پہ گرد
اوغبار کین بدل کریشی زمکہ بہ خورہ کریشی، لکہ قرآن فرمائی، وَاذْ
الْبِحَالُ نَشَفَتْ رَوْبُسَاتِ الْبِحَالِ بَشَاهُ فَكَانَتْ هَبَاءً مُّنبَثًا رسورہ
الواقعه آیت ۷۰ غرونہ بہ والوزولے شی، اودرہ ذرہ بہ کریشی او ترہ
خور وور گرد وغبار جو رہی، بیا بہ دویم پوک وهلونہ د تعمیر انتظام
کیری اوسری قول بہ را ژوندی شی او د اللہ پہ محبتن بہ پہ قطارونو کین
ا دریری

دمحشرنمک

دمحشرنمک بہ، دد نیادنا مکے نہ بکلا وی،
يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ) پہ دغه ورخ بہ د دنیا د زمکے
نہ بدل بکلا کرہ شی دویم داچه صفات بہ تے بدل شی اودریم داچه یوار بہ تے
صفات بدل شی اوبل وار بہ تے ذات بدل شی، غورہ قول دادے چه
صرف صفات بہ ئی بدل شی، د بخاری اومسلم شریف کین د سهل بن سعد
نہ مرفوع حدیث را غلے دے، يُحْسِرُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ أَرْضٍ بَيْضَاءَ
عَفْرَاءَ كَقَرَّةِ النَّعِيِّ لَيْسَ فِيهَا عِلْمٌ لِأَحَدٍ، او پہ صحیح بخاری د ابوسعید
خدری رضی اللہ نہ مرفوع حدیث را غلے دے،
تَكُونُ الْأَرْضُ حُبْرَةً وَاحِدَةً) معنی تہ دادا چه خلق بہ پہ داسے زمکہ
را پاسولے شی، چه سپینہ غنم، لکہ بہ وی لکہ دمیدے ددوم ئی پشان
چه پہ دے بہ ہیخ قسم نینہ نہ وی، د ابوسعید رضی اللہ نہ حدیث ترجمہ دادا
چه دازمکہ بہ د یودوم ئی پہ شان وی، بعضے روایتونو کتے چه دچاندی
ذکر دے، نو د هغه مطلب صرف سپینوالے دچاندی پشان دے،

بیهقی کتب دابن مسعود رضی اللہ عنہ بہ صحیح سند الفاظ نقل دی ،
تَبْدَلُ الْأَرْضُ مَنْ أَرْضًا كَأَنَّهَا فِضَّةٌ ، یعنی دُنْدُ نِیاز مکہ بہ پہ دا سے نہ مکہ
بدلہ شی چر لکہ دچاندی بہ سپینہ وی ، ابن جریر د زید بن ثابت
نہ مرفوعاً حدیث نقل کریدے ۔

إِنَّهَا تَكُونُ يَوْمَئِذٍ بَيْضًا مِثْلَ الْفِضَّةِ ، داز مکہ بہ پہ دغہ درخ لکہ د
چاندی سپینہ وی دغہ نہ معلومین چغورہ قول د صفا تو بدلید د دے ،

دمؤمن خوراک خبناک

پہ میدان حشر کین بہ نہ مکہ د کیک پشان وی او مؤمنان بہ دے نہ
خوراک کوی ، بدور الشافریہ ص ۱۱۱ کین منقول دی ، چہ مؤمنان بہ د
خپلو قدامونولہ طرفہ دغہ نہ مکہ نہ خوراک کوی ، او دگوشر ہغہ او بہ پہ
شکی کوے چہ د پیونہ سپینہ ، وارے نہ بیخے او د شاتو نہ خورے وی ،

حافظ بن حجر فرمائی ، دا دے دیارہ چہ مؤمن تہ د حشر پہ او بردہ
مردہ کین د لوڑے ، تندے غہ تکلیف نہ وی ، بدور السافریہ ص ۱۱۱ کین د
طبرانی معجم اوسط نہ مرفوعاً حدیث منقول دے ، چہ د عرش دلالت
بہ د اللہ لہ طرفہ بود ستر خوان خورشئی ، چہ پہ دے نعمتو نہ او د خوراک
خبناک دا سے خیزو نہ او میوے وی ، چہ چاہ نہ وی لیدی ، نہ بہ تی پیر
خیال کین راغلی وی خوپہ دغہ خوراجہ باندا سے پرورث تیان مسلمانان
خوراک کوی د هغوی پیژندگی بہ دا وی چہ د هغوی د خلونہ بہ دمشکو
او د کستوری د خوشبو نیو د کوزے خیزی ،

بیان د حوض کوثر

نُورَانِ فرمائی ، اَنَا اَعْطَيْتُكَ الْكَوْثَرَ ، ابن عباس رضی اللہ عنہما چہ دغہ نہ
حوض کوثر مراد دے ، پہ میدان حشر کین بہ دھر پیغبر د هغہ د امت
پہ جوہر حوض وی او پہ هغے کین د حضور علیہ السلام حوض دینولونہ

لوئے وی ، دامضمون ترمذی شریف کین د سمرہ رضی اللہ عنہا د مرفوع
حدیث پہ صورت کین داغے دے ، د حضور علیہ السلام حوض کوثر
پہ میدان حشر کین کیدل د شیر پنجو سورہی حصا بہ ونہ نقل دے چہ پہ
هغے کین خلور خلفاء کرام رضی اللہ عنہم عشرہ مبشرہ هغے دی ، پہ ظا ہر بہ

هغہ حوض خلور گتیز وی ، او خلور وارہ غا پے بہ پہ یواننا ازہ وی
چہ خلور وارہ بہ یوازے یوازے د یو یومیاشت پہ منزل او بردے وی
د هغے لویتے او کلا سونہ بہ د آسمان د ستور د شیر نہ هغے نہ یاتے وی
خود هغہ ستور کو مچہ موزن او عواموتہ پہ نظر بنکاری د او بورنگ بہ
د پیو پشان سپین د شاتو نہ زیات خوراک او د وارڈ نہ بہ بیخے وی دا
بہ هغہ خلق خبئی کوم چہ د مؤمن نہ علاوہ د سنت نبوی نابعدار
وی ، بدعتیا نونہ بہ دگے و رکولے او دے نہ بہ لرے کولے شی دا بدعت
لکہ د خوارجو ، روافضو او معتزلہ اعتقادی وی او کہ عنلی وی ، ظالمان
بہ ہم دے نہ شرے شی دا بتول ، و آیات د حدیثو د بدور السافریہ ص ۱۱۱
نہ ترمذی اکٹے شی ، حوض کوثر پہ حقیقت کین د سنت نبوی یا د کتاب
اوسنت جسمانی صورت دے چہ دے نہ بہ یوازے پہ کتاب اوسنت عمل
کوونکی فائدہ اگھتے شی حکم چہ آخرت کین بتول اعمال بہ جسمانی صورت
اختیاری بداعملونہ بہ د مضر شیونوار نیک عملونہ بہ د فائدہ مند شیونوار
صورتونہ اختیاری وی ،

عمل نامے

پہ قرآن کریم کین ذکر دے

كَامَا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابًا بِمِيزَانٍ فَسَوْفَ يَحْصِبُ حِسَابًا يَحْسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَيْهِ وَرَكَرَيْشِي نَوْهَغَ بِهَ آسَانَ حَسَابِ
أَهْلِهِ مَسْرُورًا ○ دَامَا : ورکوی او پہ خوشحالی بہ جنت کین بچل

مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَأَى ظَهْرَهُ فَسَوِّفَ: اهل وعیال تہ را اُرسی او چاہتہ
یَدْعُوا كِبُورًا وَيُصَلِّي سَعِيرًا سورة: چہ دے سالہ طرفہ عملنامہ ور
الانشقاق آیت ۷۷) کہے شی نوہغہ بہ ہلاکت ہلاکت چغہ
او بہ دوزخ کن بہ اغورزیری:

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَيَقُولُ: چاہتہ چہ بہ نبی لاس عمل نامہ
هَذَا مِرْقَرٌ أَذًا كِتَابِيَّةً إِنِّي كَلَمْتُ أَنِي: ور کہے شی، نوہغہ بہ دوشما
مَلِقٌ حِسَابِيَّةً: نہ نوردتہ بنائی چہ اگوری خما عمل نامہ خما پہ دنیا
یقین ووجہ پہ دے ورخ بہ اللہ تعالیٰ سر لاخما ملاقات وی:

رسورہ الحاقۃ آیت ۷۷

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ فَيَقُولُ: اوچا تچہ پہ چپ لاس کن عملنامہ
يَلِينَنِي لَمْ أَؤْتِرْ كِتَابِيَّةً سورة: ور کہی شی نوہغہ بہ افسوس کوی
الحاقۃ آیت ۷۷) چہ دا عملنامہ خوماتہ نہ دے واکہے شوس،
إِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ: ہرکس تہ بہ دے خدائے تعالیٰ حکم
حَسْبًا رِبِّي اسْمًا بِلِ آيَاتِ عَالِي: وی چہ خپلہ عملنامہ اگولہ اوتہ
پخپلہ دخیل حساب لہ پارہ کافی تہ:

بدورالسا فرہ صکتا تا ۱۰۹) کن دآحادیثو پہ بنیاد بیان کہے شوس دے
چہ تولے عملنامے بہ دلوج محفوظ نہ عرش تہ را ورے شی کوم بہ چہ پہ دغہ
ورخ میدان محشر کن وی او جمع بہ کہی شی نوالہ تعالیٰ بہ بیاد خاص ہوا
پہ ذریعہ ہرکس تہ خپلہ خپلہ عمل نامہ دہغہ دعمل پہ مناسب لاس کن
ور کہی او دہرے عملنامے رومی الفاظ اِقْرَأْ كِتَابَكَ بہ ددہ اوددہ
دے پلار نوہرے آواز کولے شی او حکم بہ ورتہ کولے شی دا عمل نامہ بہ
لوسنی او نالوسنی بول لوسنے شی، پہ دے وجہ حدیث شریف کن دی چہ
د اولاد ہنہ نوہرے بند شی، چہ دچا نسب ثابت نہ وی نوہغہ بہ دے

د مور پہ نوم بطلے شی، داد عقل خلاف نہ دے چہ نالوسنی بہ ہم خپلہ
عملنامہ لو سنے شی، کوم علم چہ خدائے پاک دآ ستاد پہ ذریعہ بندے
شی، ہغہ بغیرا ستاد ہ پہ الہامی طریقہ ہم بندے شی لکہ دا نبیا وعلیم
السلام علوم اود حیوانا نو علوم لکہ دجولا د خپلے جالے جوہر ووعلم، دشا تو
دچئی دخیل کین جوہر ووعلم میں رتہ داجتماعی امور و علم کوم چہ
پہ علم حیوانات کن بیان شویدی، دے زمانہ کن رتہ دے دپر سید لو
حروفو پہ ذریعہ تعلیم وکولے شی ما پہ مشرق پاکستان کن پخپلہ لیدی

گواہی

ا- دانبیاء علیہم السلام اودعلماء کرام گواہی

دجرم تا بتولود پارہ د مضبوطا و اعتباری خلفتو گواہی ضروری وی
انسانا نو دتولو نہ روجہ دانبیاء علیہم السلام پہ ذریعہ حق خبرے
اودخدائے تعالیٰ حکم و رسیدنی دی پہ دا سے خلقو بہ پخپلہ پیغبران
علیہم السلام گواہان جوہریری او کج رہ دا پے پیغبران ووار تا نور علم کو
دسولی وی نوہم دوی بہ پر گواہان جوہریری، قرآن کریم فرمائی
وَجَاءِي بِالنَّبِيِّنَ وَالشَّاهِدِ اءِ اَوْرَ كَيْفِ اِذَا جُنَّا مِنْ كُلِّ اَمَةٍ بِشَهِيدٍ
وَجُنَّا بِكَ عَلَي هُوَ لاء شہید ا ر ساء آیت عنک

۲- دکرام کا تینو گواہی،

دویم داچہ داحکام و خدائے نہ دانسانا نو خلاف کول اونہ کول
پہ خنکہ بشکارہ کولے شی، پہ دے بہ درے قسمہ گواہی پیش کولے شی
دا دکر اما کا تین گواہی کولے چہ بیگناہ فرینتے دی ر کوم یقوم الا شہاد
ای الملئکة، ا و اذ ایتلکی المتلقین عن الیمین وعن الشمال
قعیبہ ما یلفظ من قول الا لکدیر ک قیب عتیدہ

جَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَهَا سَائِقٌ وَشَهِيدٌ ۝ كَوْمِ وَخْتِ چرک انسان
عملونه دوه مراغستونکی فر بنتره را اخلی او کینرا و چپ طرف نه
ناستوی خه لفظ د خولے نه و توسره شیش لگوونکے تیاروی اوهر
کس به دایه راخی چه یو فر بنتره به فی راوی او دویم به فی گواهی وی، که
دُر مشور په حدیث مرفوع کن دی چه دادوه فر بخت به هم هغه
وی کوموبه چه نیکی او بدی لیکله به

۳- د اندامونو گواهی

کوماند امو نوچه عمل کرے وی د هغه به هغوی پخپله هم گواهی کوی
اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَنْ رَّحْمَةً مِّنْ رَّبِّهِمْ وَذَرُوا فِيهَا مَوْتًا
اَيُّ يَوْمٍ يَّهْمُ وَيَشْهَدُ اَرْحَلُهُمْ بَيِّنَاتٍ لَّا يُكْفَرُونَ ۝ سوره خبره کوی او ددوی پینه به
هم د هغه عمل گواهی ورکړی کوم چه دوی به کول به

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْشِدُونَ ۝ اوتا سونشی بیج کیده چه به تاسو
عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا اَبْصَارُكُمْ وَلَا يَدْخُلُ فِيْكُمْ رُوحٌ ۝ او خرفنه به

وَقَالُوا الْجُلُودُ هِيَ لِمَ شَهِدْتُمْ ۝ اودوی به خپلو غرمونه وانی چه تاسو
عَلَيْنَا مَا قَالُوا اَنْطَقْنَا اللّٰهُ الَّذِيۤ اَخْمَرْنَا خِلَافَ وَاَلَيْسَ لِكُلِّ شَيْءٍ
اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلْقُكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۝ به وانی چه موبن هغه خدایه گویا نه
قَرَالِيَهُ دُر جَعُونَ ۝ رحمة السجدة آیه ۲۱ ۝ کړو کوم چه هره شے گویا نه کرے دے
او هغه تاسو و وچه وار پیدا کړی بی او هغه ته به واپس حتی به

۴- دخاله گواهی

قرآن کریم فرمائی، اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ اَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَاۤ اَنْ رَّحْمَةً مِّنْ رَّبِّهِمْ وَذَرُوا فِيهَا مَوْتًا
عباس رضه ددے، آیت په تفسیر کین فرمائی، زمکه به د انسان د هغه

عمل خبر و د کوی کوم نه چه په دے کرے دے، دا بتول خلو ر قسیمه گواهی
شوے، د پیغمبر انوار فر بنتره علیهم السلام گواهی اعتباری ده حکه چه دواړه
گناه نه پاک دی، نوره دوه گواهی رداندا موناو د خله هم اعتباری
حکه دی چه د اخلاف عادت دی دوی پخپله خبره نشی کولے الله پاک
بتر خبره را ابا سی لکه خنکه چه دوی به پخپله هم دا بیان کوی نو
والله تعالی نه زیات اعتباری به بل خوک وی،

دا اعتراض غلط دے چه اندامونه او خاله ژ به زلری نو خبره
به خنکه اگری، حکه چه یو انسان جامید شی، رکیست او تپپ، کین
خبره محفوظ کولے شی، خه وخت چه غواری نو هغه خبره آوری،
نوالله تعالی خوپه طریق اونی دایه کولے شی، بله دا چه د الله کار دے ژ به
نه خبره ابا سی او که پینولا سولونه حکه چه بتول اندامونه د غو بیته
دی اول ته ژ به نه خبره را و سته اُس د نورا اندامونه د الله پاک
قدرت او طاقت چه ا منله شی، نو دایه خبر و مملوکین بیا هخ یس پیش
نه وی، دے نه علاوه د نوری تحقیق به نبیاد جناداتو او حیوانانو کین د مرتبو
په جوړ ژوند همرشته او گویائی هم لیکن د انسان نه علاوه د نور و گویائی

د انسان د غوړ و نونو نه بیچه ده
اَيُّ يَوْمٍ يَّهْمُ وَيَشْهَدُ ۝ اَو كَالَّذِيۤ اَنْطَقْنَا اللّٰهُ الَّذِيۤ اَخْمَرْنَا خِلَافَ وَاَلَيْسَ لِكُلِّ شَيْءٍ
اَنْطَقَ كُلُّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلْقُكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۝ قَدْ عَلِمَ صَلْوٰتَهُ وَتَسْبِيحَهُ ۝

حضور علیه السلام سهه دکانرو او د اوبن خبره په احادیثو کین ثابته
وی دا بتول شیرونه بنائی چه هر خه خبره کولے شی خو فرق دادے
چه د اخویا انسان او ریدے نشی او یا پر پوهیوی نه، خو آخرت کین به
د دے عادت په خلاف او ریدلے شی حکه چه آخرت هم د نا آشنا

شئو نوجهان دے، ہے خوتول ہر خہ اللہ تہ معلوم دی، دکوا ہوا و د
 عملنا موضوعت ہفہ نہ نشتنہ خوبیاہم داسے اللہ دے دیارہ کوی چہ
 بنیاد م تہ پخیلہ خیل عمل لیا دشی او پخیلہ پسخان اقرار اگری او
 گواہان پیر د ثبوت دیارہ پیش کریشی، چہ دانلہ عدل وانصاف بنہ
 واضح شی، حکمہ چہ اقرار او گواہان د مدعی ثابتولو مضبوط دلیلونہ
 دی ہم ہفہ چہ دیرہ اعتباری دی او جرحہ پرخکہ نشی کیدے چہ دوی
 غیر جانب داری لکہ پیغمبران او فریشتہ علیہم السلام، داندامونو
 شہادت یو قسم اقرار دے چہ بتولونہ مضبوط ثبوت دے،
 البتہ د خائے گواہی حکمہ دیرہ اعتباری دے چہ وپا نندے بیان ا شو
 چہ داد اللہ نعل دے او پدے یو شہادت ہم جرحہ نشی کیدے
 حکمہ چہ بنیادی جرحہ دوک دی یو دا چہ گواہی بے اعتبارہ ثابت کریشی
 دلند داسے ہم نشتنہ حکمہ چہ پیغمبران فریشتہ مکان اواندامونہ بتول
 اعتباریان دی د علماء و تصدیق بہ ہم پیغمبران کوی، حکمہ د گواہی
 ہم اعتباری شہو، اودویہ دا چہ دکوا ہا نوجانبنداری ثابت کریشی دتہ
 دا ہم حکمہ نشتنہ، بلکہ چہ انسان سرہ ددوی ہیخ لاندے بانندے
 ہیچر تہ نشی کیدے چہ داسے تیرکون د یو بل سرہ ا لری بکہ داندامونو
 گواہی خوی بتولونہ زیاتہ اعتباری حکمہ دے چہ دا پخیل خان اقرار دے
 دوی بہ پخیلہ ہم پندہ گناہ عذابیری،

د عملونو تول

قرآن فرمائی

وَلَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ موزن بہ د انصاف تہ دتہ
 فَلَا تَطْلُمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَاِنْ كَانَ مِثْقَالَ رَيْبٍ مِنْهُنَّ؛ پہ ورخ ابدو بیابہ پہ چاہم حکم
 حَقِيْقَةً مِّنْ حَرِّ ذَرَّةٍ اَوْ تَيْسًا اَوْ كَفًى بِنَا حَسْبِئِنَّہٗ نَدْوً اَوْ كَجِرَّةٍ د عمل و قنار داری

د دے برابر وی ہر جہہ فی موزن نا و لو، اوموزن حساب د بارہ کافی یو
 وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ؛ (د ہیامت پہ ورخ د عملونو تلک حق دی)
 فَاَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّا ضِيْقًا؛ چہ دچا تولونہ دل نہ
 وَاَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُمَّةٌ هَاوِيَةٌ رَسْرَسَةٌ؛ شو، نو ہغوی بہ زرہ
 س القادر آہ عتق پورے کندان کن وی، او دچا تولونہ چہ سپک
 شونو ہفہ لکاو نرہ کندہ دکہ،

داسے نور و آیتونو کمز و احادیثو و د اہل سنت د علماء و اجماع
 سرہ ثابتہ دے چہ عملو، تہ بہ تلیشی، البتہ معتزلہ بتول او سلفو کن
 مجاہد، اعمش او ضحاک داوائی، چہ تلک د عملونو نشتنہ، کوم خائے چہ
 وزن لفظ راشی نو د ہفہ مطلب برابرے او عدل الہی بہ وی پورہ مطلب
 دا چہ اللہ بہ د عمل پہ برابر (زیلے کھے بہ تہ وی) د ہفہ جو کہ د انصاف
 فیصلہ کوی خودا قول حکمہ غلط مے چہ وزن او میزان پہ قرآن کن
 دروند والی او سپکوالی سرہ موصوف دے کہ انصاف مطلب وے
 نو دے سرہ دروند والے او سپکوالے بہ ذکر تہ و وچکے چہ انصاف دروند
 سپک نشی کیدے نو د چھوڑ رائے داسے صحیح دکہ، چہ دغرتلہ بہ جسمانی
 او حسی وی، معنوی تلہ (انصاف) ترندہ مراد۔ د میزان حتی پہ
 ثبوت کنی د سلمان فارسی رض د ا مرفوع حدیث دے،

يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلََوْ وَضِعَ تِلْهُ بِأُذُنِي شَيْ هَفَ بِهِ دَوْمَرٌ
 فِيهِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ كَوْسَعَهُ؛ فراخروی کچرے بتول آسمانونہ
 او زمکہ پہ دے کنی کینو دے شی نوز پکنی بہ خائے شی،

حافظ بن حجر رح د احادیث د بخاری د آخری حدیث پہ شرح کنی حاکم
 نہ پہ روایت د سلمان رض او ابن مردویہ تہ پہ روایت د عائشہ رض او
 بیہقی تہ پہ روایت د انس رض او طبرانی تہ پہ روایت د ابو ہریرہ رض نقل کرینا

او ابن المبارک رحمہ اللہ روایت ہے کتاب الزهد، ابوالقاسم
 لسکائی نے کتاب السننہ او آلوسی نے یہ تفسیر سورۃ اعراف میں نقل کر دی
تلاہ یو کہ دہ کہ گنہ د حافظ بن حجر پہ رائے تلہ یوہ دہ
 فوکلہ کہ کججمع پہ صیغہ ذکرشی نو
 ہنہ داعمالو بہ اعتبار سرادخہ چہ اعمال گنہ روی نوجمع اعتباری شوہ
 یا مراد کججمع د سے نہ تعظیم روی، مطلب ہے دا کہ یو دہ خود کوئے
 والی پہ وجہ ددہ و پردہ چہ گنہ ورتہ او بیٹے شی لکہ گنہ بت قوم
 نوح بن المرسلین، حضرت نوح علیہ السلام نے تعظیماً پہ گنہ و پیغمبران
 شہر کرو د بعضو رائے دہ چہ تلہ پہ گنہ روی، یاد ہر گنہ کپارہ بیلہ
 بیلہ، تلہ دہ او یاد ہر عمل د پارہ بیلہ بیلہ تلہ دہ، خوئے وجہ قول
 غور یزد دہ:

د موزون لہم بیان

د جا عملو نہ بہ تلہ شی، او د چا بہ نشی
 تلہ، تسلطانی رح د امام غزالی رح نہ
 نقل کریدے چہ ددہ بڑو لو عملو نہ تلہ نشی، او د نور و تلو مکلفو
 بہ تلہ شی، ① معصومین د گناہ نہ پاک خلق پیغمبران علیہم السلام
 خو غما پہ نذر دے کہیں د مسلمانانو وارہ او بیونی ہم شامل دی،
 ② بل تلوے خلوار بہ اونوی کو رہہ ر..... م..... خلق دی، ③ دریم
 تلوے د کفارو تلو د پارہ مقابلہ ضروری وی پہ نہ و مہود و وکن د مقابلہ
 بد عمل نشہ او پہ دریم کہیں د مقابلہ نیک عمل نشہ، دارنگ پہ
 آیت **فَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرِثًا** کہیں دا بنکارہ دہ چہ د کفار
 عملو نہ بہ نشی تلہ لیکن امام بخاری رح د تلو د پارہ د عملو تلو ہم
 منی لکہ فرمائی **إِنَّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ وَكُلِّ لَهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ** چہ د تلو
 بنیاد صو قول او عمل بہ تلہ شی، او دا قول حافظ بن حجر او علامہ

آلوسی رحیہ اللہ ہم غورہ گنہ لے دے نو، **فَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرِثًا** کہیں بہ د تلو نہ مطلب قدر او مرتبہ وی، یعنی
 د قیامت پہ ورخ دا اللہ پہ نذر د کفارو د عملو نو ہیچ قدر او عزت
 بہ نہ وی بلہ خبرہ دا چہ امام قرطبی د تلو د پارہ اعمال
 متضادہ ضروری نہ گنہ د کفارو د نیکی چا بری بہ نشی وی
 او د کفر بہ ترخا چا بریہ دروند وی، یا کچرے د کفارو صدقے
 او خیر انورہ، د عذاب د کیفیت پہ کم والی کہیں مؤثر گنہ لے شی نہ پہ
 کیفیت کہیں کچرے ہنہ پہ بل چا بری کہیں پرا تہ ہم وی نو د کفارو
 گناہونو پہ مقابلہ کہیں د دیر کمالی پہ وجہ د کفر چا بریہ دروند
 پاتے شی،

دویم قول د سبکی رح پہ شرح عقائد کہیں امام ما تریدی نہ منقولہ
 چہ د کفارو د پارہ بہ د تمیز او فرق معلوم تلو تلو پہ ہنہ د
 معلوم لے شی چہ د کو مو کفارو گناہونو او کفر زیات دی نو د ہغوی
 بہ عذاب ہم سخت دی او د ہغوی پہ نسبت پہ کفارو گناہ کہیں کہ کفایت
 بہ د ہغوی نہ لہر شان کم عذاب وی اگر چہ ابدی عذاب کہیں نہ بہ
 تلو کا نران شریک وی دا فرق بہ د کیفیت زیات تالی او کمالی وی
 حافظ بن حجر د ابولہب او ابوطالب د قصو نہ وا دلیل نیوے د
 چہ د کفارو بعضے نیکی د کمالی د سبکی رح د عذاب باعث جوہر ہے
 شی، د سورہ مؤمنون د آخر آیت نہ د کفارو د عملو تلو ثابت ہیں
وَأَمَّا مَنْ حَقَّ عَلَيْهِ الْقِيَامَةُ فَإِنَّهُ فَاوَلَيْكَ چہ د تلو سبکی وی د
الَّذِي بَخَسَ رَأْسَهُ فِي جَهَنَّمَ خلق وی کو مو چہ خیل خانو نہ
خَلَدَ دُونَ تلفیح و جوہر الشارح پہ نقصان کہیں غور وی روہ جہنم
وَقَدْ فِيهَا لَكُم مِّنْ أَلْمِ تَكُونُ کہیں بہ ہمیشہ وی د درخ اور بہ

اَيَّتِي تَشْتَلِي عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا بِرَهْمَنِي مَعْنُونَهُ سَوْرَتِي اَوْ حَوْلَهُ بِهِ
 نَكَّدًا بَوْنٌ ○ رَايَةٌ عَشْرَتَا ۱۵۰ : يَكْنَى وَرَايَةٌ وَى دَوَى نَهْ بِأَوْ يَجِيءُ
 شَىْءٌ جِهَ آيَاتِنَا سَوْتَهُ حَمَاً اَيْتُونَهُ وَوَأَوْرُوهُ شَوَى جِهَ هَفْتَهُ تَا سَوْدُ رَوَى كُنْزِ
 آخِرَى فِقْرَةَ رَفَكُنْتُمْ بِهَا نَكَّدًا بَوْنٌ ، نَهْ كَفَرٌ ثَابِتٌ شَوَاوٌ رُوْمِي فِقْرَةَ
 وَآمَامَنْ خَفَتْ مَوَازِيْبُهُ ، نَهْ دَ عَمَلُونُو تَوَلُّو ثَابِتٌ شَوَى

دَمَوْزُون بَيَان

په میزان کین به خه تلله شی؛ په دسه کین دسه
 قوله دی اول ذابن عباس رضی الله عنہ قول دے
 چه اعراضوا و اجسامونه به جسم جوړ کړیښی او تلله به شی او داسه
 الفاظ ر یَقْلِبُ اللهُ الْأَعْرَاضَ أَجْسَامًا ، قسطلانی رح نقل کړیدی، او
 بدور السافره ، ص ۳۵۱ کین د بیهقی د شعب الا بیان دا الفاظ نقل دی
 یُوْتَى بِالْحَسَنِتِ بِالْحَسَنِتِ صَوْرَةً وَ یُوْتَى بِالسَّيِّئَاتِ بِأَفْجِحِ صَوْرَةٍ ،
 یعنی نیکی به په بنه شکل او بدی به په خراب شکل کین راوړی شی،
 طبیی دمشکوة شریف په شرح کین دسه قول ته ترجیح ورکړی د د :
 دویم قول دادے چه عمل ناه به د عملونو د لزومیت په اعتبار تلله شی
 د دے دلیل حدیث در البطاقة) دے او د امام ترمذی رح د عبد الله
 بن عمرو بن العاص نه نقل کړیدی او بنه رح حسن رے ورته و بیلی دی
 او ابن حبان هم په خپل صحیح کین دا حدیث راوړی د دے چه الفاظ د دے
 یُوْتَى بِالسَّيِّئَاتِ وَ یُسَبَّحُ وَ یُسَبَّحُ سَجَلًا فَتَوَضَّعُ : یعنی یو کم سل غنبت کتا بون به
 فِي كَفَّةٍ وَ یُوْتَى بِالْبَطَاقَةِ فَتَوَضَّعُ : یو چا بری کین کیښودل شی، او یو
 فِي أُخْرَى فَطَاقَتِ السَّجَلَاتِ وَ : ورکوتی پر چه د کاغذ به بل چا بری
 تَقَلَّتِ الْبَطَاقَةُ : ځکه کیښودل شی، نو دغه یو کم سل کتا بون به
 سپک وی او هغه ورکوتی پر چه به در نه شی،
 د دے امام الحرمین ترجیح ورکړی د او و بیلی دی چه در وند والی به د

اجر پد آ نذا زوی، قرطبی رح هم دا غوره کستر له د کا و ذابن عمیر قول د
 دریم قول دادے، چه هم عملونه به تلله شی چه په هغه د ترمذی او
 ابوداؤد هغه مرفوع حدیثونه دلیل دی او ابن حبان د دے تصحیح
 کړی پد د حدیث الفاظ دادی :

مَا يُوَضَّعُ فِي الْمِيزَانِ أَحْسَنُ مِنْ خُلُقِ حَسَنِ رِبِّهِ مِيزَانُ كَيْفَ بِهِ ذَبْنَهُ
 خُوْكَ نَهْ زِيَاةٌ خَائِسَةٌ عَمَلٌ بَلْ نَشَى تَلَلَهُ دَسْ لَهْ حَافِظُ بْنُ جَعْفَرٍ
 تَرْجِيحٌ وَر كِرْ دَسْ ، دَ عَمَلُونُو تَلَلُ بِهِ پَخْوَا دَ عَقْلُ نَهْ لَوِي خَبْرَةَ كَسْرُ لَهْ
 شَوَاةٌ لِيكِنَ أَسْ خُو پَهْ تَهْرَمَا مِيْتَرُ دَ بَدَنُ يَأْ دَمَوْسَمُ دَرَجَةُ حَوَادِثُ
 مَعْلُومِي دَسْ شَى ، حَالَا نَكْ دَا عَرْضَى دَسْ ، حَمُونُ پَهْ نَزْد دَسْ دَسْ
 واره او قوالو کین اختلاف نفته، کیدیشی چه په دره واره و طریقتو
 (عمل د جسم په شکل، عمل د عمل ناه په شکل او عمل پخپله) د دے
 د باریک تلله شی، چه په آخری فیصله کولو کین هغه قسم د شک شبهی
 ظاهری صورت ښکاره نشی،

امام ذهبی رح د علم په فضیلت کین د عمران بن حصین نه د رسول الله
 صلی الله علیه وسلم حدیث نقل کړی پد صچه د علماؤ سیاهی او شهیدانو
 وینه به تلله شی خو د علماؤ سیاهی به در نه دی رید و السافره ص ۱۴۱

تَلْوَنُكْ

تَلْوَنُكْ دَ عَمَلُونُو به خوک وی، د مختلفو روایاتو په بنیاد د دے کین خلو قله
 د الله جل مجدده به تلونکے وی، دا امام غزالی قول دے (الدرة الفاضلة
 فی کشف علوم الاخریة) او دلیل کے د قران د آیت نبولے دے ، وَ
 نَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ ، یعنی مويز به ان دوه جان نه الله تعالی نسبت
 کړی د دے د

د دویم قول دادے چه تلونکے به مملک الموت وی او ویرود آ نس بن

مالک نہ دے روایت کرے دے (۳) دے ہم قول دادے چہ تلوک
بہ آدم علیہ السلام وی پہ معجم صغیر کین طبرانی د ابو هریرة
یہ دے الفاظ نقل کریدے،

يَا دُرَّ قَدْ جَعَلْتَكِ حَكِيمًا بَيْنِي ۖ اے آدم علیہ السلام مانتہ حیا او دین
وَبَيْنَ ذُرِّيَّتِكَ قُمْ عِنْدَ الْمِيزَانِ ۖ اولاد پہ میخ کین منصف مقار کرے
حَمِيمِزَانِ سِرَّةِ اُدْرِيزَةِ

۳) خلودم قول دادے چہ تلوک بہ جبرائیل علیہ السلام وی داروین
ابو القاسم الاسکافی د حذیفہ پہ روایت نقل کریدے،

حیا پہ نرد دے خلود و اولو قول کین خہ اختلاف نشتہ داتول صحیح دے
اللہ نہ کے تلوک پہ دے وجہ او نیلو چہ تول بہ د ہغہ پہ حکم کین وی
او عام طور حکم کونکے تہ ہم د ہغہ کار کوونکے ویلے شی، پہ دنیا کین کو
پولیس چہ چالان اگری د ہغہ بیان اغسل پہ عدالت کین ضروری وی دے
رنگ عزرائیل علیہ السلام د سرو چالان کریدے د اللہ تعالیٰ پہ عدالت
کین بہ کدہ بیان او موجودگی ضروری وی :-

دنیا وی عدالت کین د قانونی مشیر ضرورت وی دغہ رنگ د اللہ
عدالت کین د جبرائیل علیہ السلام پیشی دے د پارہ ضروری دے چہ
قانون رقرآن د اللہ لہ جانبہ راؤ پے دے او د قانون شکنی پہ
مقدمہ کین دہ پیشی ضروری دے :-

د اولاد آدم علیہ السلام مقلامہ پیشی دہ نودسہ پرست پہ حیثیت
حاضری ضروری :-

د عملونو تلو حکمت

اللہ عالم الغیب د عملونو د ذرے ذرے نہ خبر دے، نو د اللہ
عملونو تلو کین ہیج عرض نشستہ خو عملونو تلو د عدالتی کاروائی

تکمیل یو ذریعہ دہ (۱) عمل کوونکے د عملناے پہ ذریعہ د خپلو
عملونو نہ خبر شی کہ ہیر کوی تے وی نور یا د بہ شی ورتہ رنگہ پہ
د اگری کتو چہ تیرشوی خیزو نہ رایا دیری (۱) او تقسیاتی طور بہ امنی
چہ داتول درست دی پہ ڈ بہ اقرار اگری، او کہ لہ کوی، لکن
اقرا کتبتک د کفی بنفسک الیوم علیک حسیبا، چہ دے
حکمت تہ اشارہ شویدہ :-

۲) د عملونو تلو سرہ نسبت معلوم بزی چہ نیک عمل یو پوتہ
او د اللہ لہ طرفہ د ہغہ بدل دغہ نہ ہم لوئے انسان تہ پہ دے تلو د
اللہ د فضل لوئے والے بنکار کول دی، او د بد عمل پہ سزا کین د
اللہ پاک انصاف بنکارہ کول دی :-

۳) د انبیاء علیہم السلام د علماؤ، د فرشتو، د اندامونو، او د خلک
د گواہوتیر و لو نہ مطلب دا ظاہر ول دی چہ داتول کار او عدالتی
کارروائی پہ حقیقت او انصاف بنا دے :-

۴) د دے ہولے کار و ایٹی مقصد د ابنکارہ کول دی، چہ انسانی
اعمال د وصرہ اہم دی چہ داتول انتظامان د ہغہ د پارہ ہم پہ دے
وجہ کیری چہ د کائناتو د تخلیق مقصد انسانی اعمال و :-

د غوریزا و ناغوریز پیژندل

د نیکی او بدی د چاہرو ذرنید و او سپکید و پیژند لو کین دے
قولہ دی د، د دنیا د قاعدے پشان د آخرت ہم د اقاعدہ دے چہ
درون چاہرے بہ سنکتہ او سیک بہ پور تھی د د جمہورو علماؤ
قول دے :-

۲) دویم د دے پہ عکس دے مطلب د اچہ کوم چاہرے پور تھی
ہغہ بہ درون او کوم چہ سنکتہ تھی ہغہ بہ سپک وی، خکے چہ چیز

او مرکز د میلان بہ آخرت کین بدلیبری د نیکو مرکز بہ پور تروی کوم
 حائے چه جنت دے او د بند و مرکز بہ بنکتہ وی کوم حائے چه دوزخ دے
 د غنہ قول د بدرالدین زرکشی دے (البرهان فی علوم القرآن) او
 شاہ عبدالعزیز غورہ کربیدے (فتح العزیز)
 (۳) دریم قول دادے، چه د نیکو د چابری نہ بہ یونورانی سنن را اوزی
 داد نیکو د دروند والی نینہ دلا او د بند و چابری نہ بہ نوراد تیرو
 سنن را اوزی نو داد بند و دروند والی نینہ دلا، دا قول علامہ آلوسی
 د سورة قارعه بہ تفسیر کین نقل کربیدے۔

د نول مقام

حکیم ترمذی بہ نوا در الاصول کین او ابوالقاسم اللانکائی بہ کتاب
 السنۃ کین نقل کربیدی چه میزان بہ د الله پہ وپاندے ادرولے شی،
 د نیکئی چابری بہ د عرش پہ بنی اترخ او پورے بہ ترحمت وی، او بدئی
 چابری بہ د عرش چپ اترخ تروی او پورے بہ ترحمت وی،

د پل صراط تیریدل او نور

پہ قرآن کین دی

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا وَإِنَّ مِنْكُمْ لَأُولَئِكَ الَّذِينَ هُمْ أَهْلُهَا
 رَبِّكَ حَتَّىٰ مَقْضِيًّا ۝ نَمَّ نَجِيًّا ۝ پل صراط پہ ذریعہ بہ جہنم کین نہ والی
 الَّذِينَ اتَّقَوْا ذُرَّ الظُّلُمِينَ فِيهَا ۝ داد الله پرے کربے فیصلہ رہہ بیآ
 حَتَّىٰ ۝ د سورة مريم آیت ۷۱۴: ۝ بہ د الله نہ ویریتہ کرکے خلق مؤمنن خلاص
 او ظالمان بہ ورتہ پہ گوچہ وور غور زور کرکے پکین بہ تے پوریزو:

پہ دے آیت کین د کردی چه نول خلق بہ جہنم کین وارد پندی، مسئلہ حمد
 حاکم سرہ د سننک تصیح او بیہقی ابو سمیہ نہ پہ اسنادد جابر رض
 صرفو عا نقل کربیدے چه د (وآرد) معنی دا خلیل دی او دارنگک

مستدرک حاکم کین ابن مسعود رض او ابن عباس رض نہ ہم منقول دی
 چه د هغه مطلب د بتو لوجہنم تہ دا خلیل دی امام قرطبی رح دا
 قول غورہ کربیدے، دویم قول دادے، چه وار دیدلونہ مطلب
 د پل صراط پہ ذریعہ جہنم نہ تیریدل دی، دا خلیل نیدی، دا
 قول امام نووی غورہ کربیدے، دا قول پہ مستدرک احمد او ترمذی
 کین دا ابن مسعود رض نہ صرفو عا نقل دے، پہ کوم کین چه دا ہم د کردی چه
 خوک بہ د برینشا پشان تیریزی، او خوک بہ د هوا پشان خوک بہ د
 تیراس پشان خوک بہ دما، غلانو پہ پشان خوک بہ د سورلی پشان
 او خوک بہ د جہنم پہ اور زخی شی او تیر بہ شی او خوک پہ پکین
 اغوریزی:

دریم قول د وار دیدلونہ مطلب نزدے کیدل او دوزخ لیدل دی چه
 حساب بہ دوزخ سرہ نزدے دی، بیآ کہ قرآن پہ دے کین غورہ دے
 شی او مسلمانان بہ جنت تہ ارسولے شی، لکہ خنکہ چه د حضرت موسیٰ
 علیہ السلام پہ قصہ کین، وَكَمَا أَوَدَّ مَا عَصَايْنِ ۝ را غلے دے ددے مطلب
 پہ او بو کین سوتل نہ دی بلکہ هغه نہ نزدے کیدل او حواتہ ورتل دی،

کچرے رومی قول تہ اگورے، نوڈ ہر چا جہنم تہ نتوتل بہ د عذاب
 د پارہ تروی بلکہ پہ نیکانو خلق بہ د جہنم او ارش نہ کوی او لکہ دا براہیم
 علیہ السلام پہ هغوی بہ دغہ اور یخ او سلام، جو رہی لکہ طبرانی
 او بیہقی کین چه خالد بن معدان نہ منقول دے چه ہم منا تہ تہ پتہ
 ہم نہ لگی، نوآ بہ وائی چه موبز خور و عدے د الله مطابق جہنم تہ
 وارد نہ شونو د الله طرفہ بہ جواب ورکریشی، مگر تہم علیہا وکی
 خامدلا، تاسو پہ هغه تیر شوی لیکن هغه مہ وو، طبرانی رح او ابن عدی
 د یعلی بن مہنہ رض نہ صرفو عا روایت کربیدے چه دوزخ بہ مؤمنن تہ وائی

تیرشہ ستا نور حیا اور مرکب و رجز یا مؤمن اظفا نورک لہی
 بدو و السافرة، ص ۳۵ و ص ۳۵۳ د پگ صراط پہ خطرناک وخت کتب بہ
 تیارہ وی، دلاس نطہ بہ نہ بنکاری، کا عمالو پہ مناسب بہ پہ مؤمنان و ایمان
 نور تقویٰ بعضی بعضو سرہ بہ دغر ہومرہ ر نرا وی، بعضو سرہ پہ د فحور
 داؤنہ پہ سمون او تولونہ کم د نیک عمل خاوندانہ سرہ د کتہ گوئے پہ
 سمون ر نرا وی ر ابن جریر عن ابن مسعودین دارنہا چہ او ویئی نو
 منافقان بہ مومنانو نہ خواستہ کری،

أَنْظُرُوا نَأْفِقِينَ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ : بِيْزَانِ حِصَارِ شَيْءٍ چہ مؤمن ہم ستا
 ارجعوا ورا کما التمسوا نوراً : پد نرا کتب تیر شو نو ہغوی بہ جواب
 ور کری چہ د نیا تہ لار شئی او ہغہ نکلے نہ نرا را و کری
 حکمہ چہ نرا د عمل نہ حاصلیزی او دا العمل د نیا دہ آخرت نہ دے
 آخرت ر دار الجزاع دے ر بدو و السافرة مع تشریح ص ۱۶۷

د صراط حقیقت

د پل صراط رغونہ د دیلوے ستیشن د پل پشان معلومیزی، ابن عساکر
 د فضیل بن عیاض رض نہ نقل کریدے چہ د جہنم د پاسہ د پل صراط او رتو
 د پختلس زور... کالو کمنزل پر اندازہ دے دے پہ درے و بر خو کین
 یوہ بر خہ پور د تختل دی، بلہ دریمہ بر خہ را کو زیدل دی او مینحمتی د پخت
 ہوار بیغ تلل دی، ر بدو و ص ۳۵۳ بہ بقی کتب داس رض نہ صرفو عامنقول
 دی چہ ر اذق من الشعر و احد من السیف،

او دغر رنگ پہ مسلم کتب د ابوسعید خدری رض او ابن جریر کتب دا بن
 مسعود رض نہ او مستدرک حاکم کتب دی چہ د بعضو د پارہ پہ د ویستہ نہ
 نہرے او تورے نہ تیرہ او د بعضو د پارہ بہ د میدان پشان فراخہ وی

پل صراط او د نور حکمت

پل صراط بانندے تلل بہ د (موقف) میدان حشر نہ شروع کیزی او
 دا پل د دوزخ د پاسہ دے، د کمنہ چہ تیر شئی نو د جنت حد بہ شروع
 کیزی، او بیا بہ جنت تہ داخلیدل وی، لکہ۔ خٹکہ چہ بدو و السافرة
 کتب د روایا تونہ ثابت دی، دیو قول مطابق کہ قول خلق بہ پہ جہنم د پاسہ
 تیریزی نو اہل تقویٰ تہ بہ ہیج تکلیف نہ وی خو کفار او فجار تہ بہ
 تکلیف وی، او کچرے د بل قول مطابق جہنم تہ داخلیدل ہر کس د پارہ
 ضرور تہ نو اس بزور بانداے مؤمن بیان کریدے چہ متقیانوتہ، بہ
 تکلیف او پتہ ہر حکمہ نو چہ د جہنم اور بہ ہغوی تہ یخ او سلام وی

او بخیلہ قرآن کریم کتب ہم ذکر دے،
 ثُمَّ يَخِي الْأَذِينَ اتَّفَقُوا وَ تَكَرَّرَ الظُّلْمِينَ : بیا بہ مؤمن تقوی داروتہ د پل
 فِيهَا جِثْيًا ○ سورہ مریم آیت ۷۵ : صراط او د دوزخ اور نہ خلاصہ
 ور کمر و او کفار او فجار بہ ور تہ پر گوم و ورا غوزو، پل صراط بہ ویستہ
 نہ نرے او د تورے نہ تیرہ صرف کفار او فجار و د پارہ وی د ہر چاد پارہ
 بہ داسے نہ وی، لکہ اس بزور بانداے مؤمن دامدائل بیان کریدے، ہان
 کچرے د تولو ہم دغہ یولار د پل صراط وی، نو بیا ہم د مؤمن خہ خطرہ
 نشتہ، لکہ چہ امام بدر الدین زرکشی پہ ر البرہان فی علوم القرآن
 کتب ذکر کریدی، چہ عالم آخرت کتب بہ جیز او مرکز بدلیری د دنیا
 د ستور مطابق بہ نہ وی بلکہ د شاہ ولی اللہ رحمہ اللہ د قول مطابق
 احکام د روح بہ پہ احکام د بدن غالب وی د کفار و مرکز میلان بہ بنکتہ
 یعنی جہنم آرخ تہ وی، او د نیکو کار او تقوی دار و مرکز میلان بہ پور تہ
 یعنی جنت آرخ تہ وی لہذا کفار بہ د تول پل زور پر پرتو پہ وجہ رضی شئی
 ارنگ دورنگ بہ شی او درز و رگذا بہ شی او د تقوی دار و میلان

اوزور بہ پورنہ وی دپل ہتھ بوج اوزور بہ پر نہ پر بوزی، اوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی، ددے مثال دا سے دے چھوٹک دتورے پتیرو پینہ کیر دی نو تکلیف وی، بلکہ زخمی کیری، لیکن کہ پینہ اوچتہ کیری اوپیا دتورے پہ تیور دپورنہ نہ پرے پینہ کیری، نوہیج تکلیف بہ ورنہ نہ وی حکہ حکہ چہ دقدم میلان پورنہ آہر نہ دے، بلکہ گوزا آہر نہ دے دے دے، حیزا و مرکز بدلید و وجہ دادہ چہ کفار و پہ دنیا کن جہنی عملونہ کیری دی چہ دھے میلان اومائے مرکز جہننہ او جنتیان بہ کجنتی عمل پہ وجہ خپل میلان اومائے جنت نہ لوی باقی جہنم دکفر او گناہ مثالی صورت دے، او جنت کایمان او عبادت مثالی صورت دے، دگنا ہوو مجزاج گرم داوراوتیرے دے، او دایمان او نیکنی مزاج بیج او دتور دے کوم نہ چہ دنی علیہ السلام پہ دے دے عاکن اشارہ دے۔

اللَّهُمَّ اغْسِلْ خَطَايَا عَمَاءِ النَّجْرِ وَالْبُرْدِ، اے خدا یہ جگنا گناہونہ دوو او دگنی بہ او بوا وینزہ، یہ صحیحین کن حدیث دے، حُقَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَايِرِ وَحُقَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ، رجنت تکلیفونو کن کیر دے او دوزخ خواہشا نو کئے کیر دے،

جنت نہ تلو دپارہ دپل صراط نہ تیرید و مطلب دا حقیقت نکارہ کول دی چہ شریعت بانہ دے عمل کولو دپارہ دے خلقوہر قتم تکلیفونہ تیر کیری دو او جنت دپارہ دے سرک تیار کرے، او دتورانی عملونو پہ وجہ ہغوی نورانی دار السلام او جنت ترا رسیدہ، او چاد شریعت پہ پل او پہ سرک بانہ دے نل پرینی وویا خہ پہ شریعت تلک او خہ پچیل طبیعت تلک کجنت پہ سرک شریعت تلک لک چہ دوی تہ پہ دنیا کن گران معلومیدل دغہ رنگ بہ آخرت کین ہم دجنت پہ سرک رپل صراط تلل دوی تہ گران وی مطلب دا چہ آخرت عالم مثال دے، شریعت لہ پہ اللہ تعالیٰ دقیامت،

پہ ورخ دپل صراط شکل ور کیری دچا چہ دے سرہ پہ دنیا کئے تعلق وو، خپل خواہشات تے پریشی وواو پہ شریعت تے عمل کولوہر قتم تکلیفونہ برداشت کول او تیر بانئی ور کول دوی تہ دشریعت دپارہ آسان و دوی شریعت سرہ داسے خان عادت کپے ووجہ ہم پہ دے کن بہ ورتہ آمار نرنا او اطمینان حاصل وو، نوہغوی بہ پہ دیرے آسانئی فراخئی اور نرا کن پہ دے تیر شی، او خپل مرکز میلان (جنت) تہ پہ ارسی کوم چہ دینکو او بنیگر و مرکز ہم دے، او کوم خلق چہ پہ دنیا کن داسے نہ و، شریعت سرہ تے تعلق نہ ساتلو پہ دے بانہ دے عمل کولو تہ دے سا دو بہ وہ، خپل خواہشات پہ تے پہ دے غورہ کنرل، نوہغہ خلق پہ پل صراط ہم نشی تیریدے دا بہ ورتہ دتورے نہ تیرہ شی او دوی نینتہ نہ بہ نرے شی، لکہ خٹکہ چہ ورتہ دنیا کن بنکارید و او دے نہ دتیرید و پہ خٹکے بہ خپل مرکز میلان (دوزخ) تہ گذارشی کوم چہ دینو او گناہونو مرکز ہم دے،

دتور اسباب

الصَّلَاةُ نُورٌ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنزِلَ مَعَهُ، الصَّبْرُ ضِيَاءٌ وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

پہ پل صراط بہ نرنا دتورخ، قرآن، وی او باہہ دظلم بہ نہ کولو سر خاص صبری بدور السافرہ صے

پل صراط بانہ دے تیریدل دگومو عملونو پوجہ آسان بیری
 ① کمزورے سرے دحکومت دظلم نہ پہ خپل اثر سوخ خلا، صول
 رطبرانی عن عائشہ رص

② ددین کار دپارہ جمانو نوسرہ تعلق لول او ہم پہ دے غرض
 جمانو نونہ بیابار تلل ر بزار ی سناؤ حَسَنٍ عَنِ أَبِي الدُّدَّادِ

۱۹۲) پہ خپلہ رائے پہ دین کین دزیاتئی نہ خان سائل، او دسنت تعلیم ورکول ددیلی فی الزناکبہ بد ورا سا فورا صراح

جنت اودوزخ

داهل السنّت والجماعت په دے عقیدہ اتفاق دے، چه جنت اودوزخ پیدا دی، امام ابوالحسن اشعری په مقالات الاسلامیین و اختلاف المضلین کین ر یلفظ ما اجمع علیه اصحاب الحدیث و اهل السنّة، مطلب دا چه اهل حدیث او اهل سنّت په کوم عقائد او چه متفق دی د هغه په تفصیل کین فرمائی: **وَأَنَّ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ مَخْلُوقَتَانِ** (جنت اودوزخ پیدا شویدی)

امام ابن قیم رحمہ صحابہ کرام و تابعینو تبع تابعینو اهل السنّة والحدیث فقہاء و اهل تصوف په دے عقیدہ اجماع نقل کپید (هادی الارواح د معتزله و داوینا غلطہ دے چه اُس جنت اودوزخ نہ دی پیدا د قیامت په ورخ به پیدا کپیری چه ضرورت به ئے هغه وخت وی، غلط حکم دے چه اُس د دوار موجود والے عبث نہ دے بلکه په دے کین فائدے دی،

د جنت اودوزخ د اُسنی موجود والی دلیلونه

- ۱) **تولوا نبیاء و علیهم السلام** د جنت زبیرے ورکپیدے او ویر و لو تاثیر هله قوی وی چه دادوار، اُس موجودی،
- ۲) په صحیح احادیثو کین: د مرک په رخت او په قبر کین د جنت دوزخ لیدل او د هغه اثرات محسوسول ثابت دی چه داددے د اُس موجود والی دلیل دے، په صحیح احادیثو کین دا هم ذکر دی، چه د بعضی نیکانو

لکه شهیدانو، صدیقینو، انبیاء و بعضی مؤمنانو و خویش له مرکز د جنت د نعمتونو د فائدے آخله او بدکاره خلق د دوزخ تکلیفونو تیروی د قیامت نه ورا ندے د نیکانو او بدانو د جنت اودوزخ سره بطا و ارتباط دا بنائی چه اُس هم دادوار موجود دی او د قیامت نه ورا ندے ددے پیدا کیدل و اقسام فائدے لری

د جنت اودوزخ د وجود نقلی دلایل

په قرآن کریم کین د آدم علیه السلام په جنت کین آستوکنه او بیازمکه نه را تلل ذکر دی، دا جنت آخرت واله هغه دارالثواب دے، (دا صحیح قول دے) د امام رازی رحمه الله د اقوال د ابوالقاسم بنی معتزلی او د ابو مسلم اصفهانی نقل کول رچه د آدم علیه السلام د کین دوحائے د زمکه یو باغ وو، او پخپله د امام رازی په دے کین خپله رائے نه بنکاره کول، یاد بښائی داوینا چه داد اوس آسمان جنت وو، یا د بعضی صوفیانو ر داوینا چه د جبل یا قوت یو باغ وو، یا د یهود و نصاری و د باغ عدنان یا فلسطین یا اصفهان متعین کول، ټول د عقل او نقل نه خلاف دی.

وجوهات دادی

د آدم علیه السلام د کین و حائے آسمانی جنت وو، هر کله چه د جنت لفظ په لام ک تعریف سره ذکر شی او په الفاظو کین زمکه د یو باغ مراد کولوخه قرینه هم نه وی نو جنت نه به مطلب هلته دارالثوابی باخصوص په دے صورت کین چه د قرآن الفاظ په دوو فرینو دا کوا هی کوی چه د آدم علیه السلام د کین و حائے آسمانی جنت وو، یو خویش پورت طه کین چه کوم صفتونه د جنت بیان دی هغه هم آسمانی کیدے شی کوم چه دارا لجزاء دے زمینی نشی کیدے، هغه داسه چه الله تعالی آدم علیه

السلام نه د جنت بو تلو نه پس افرمائیل، فلا تُجْرِبَنَّكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ○ إِنَّ لَكَ أَنْ لَا تُجْرِبَنَّ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ○ وَأَنْتَ لَا تَقْتَضِي فِيهَا وَلَا تَضْحَى ○ سورة طه آیه ۱۱۹ تا ۱۲۱ دایمہ صفتونہ د دنیا د ہیج مقام نشی کیدے. مثلاً داچر د جنت نه په و تو پس به تاته تکلیف وے کتن به لورده نه وی، بر بندیدل به نه وی، آتده به نه وی، بوغور به نه لکی، دا تهل خصوصیات د بکرنی جنت کیدے شی د زمینی نه، د دنیا یو باغ کن کومه فائده چه کیدے شی هغه د دنیا په بل باغ کن هم کیدے شی چه دا اول باغ نه لا اوزی مگر نورے خلور فائده د دنیا په هیچ یو باغ کن نشی کیدے.

دویم په سورة بقره کن وی، قُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاوَةٌ ○ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ○ (سورة البقره آیه ۱۷۳) په دے آیت کن د جنت نه په را کوزیدو دوه نیتج مرتبه کپه اوله داچه ستا سوز اولاد په مینج کن به د شمنی وی لکه خنکه چه وړاندیا د فربتو په ژبه هم ظاهرا کپه شوه وک، اَجْعَلْ فِيهَا مَنْ يَفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ ○ وَنَادَىٰ رَبُّهُ يَا لَوْلَا أَنِّي مَنَّ اللَّهُ عَلَىٰ الْأَعْرَابِ لَفِي السُّبْحِ ○ (سورة البقره آیه ۱۷۴) جو پدے کوم به چه فساد او خون ریزی کوی، په دے آیت کن اهبطو کوزشی بیائے د جمع په لفظ افرمائیل چه ستا سوز اولاد به دیوبل د شمنان وی، او بل داچه ستا سوز اولاد استوگنه به، تر تها کلی وخته پورے په زمکه وی اودے نه به فائده حاصلول وک کچرے د آدم علیه السلام د کیدو و خائے آسمانی نه وے نو د الفاء به الله تعالی نه وے و نیل حکه چه د شمنی خود کیکه د ژوند خصوصیت دے او دا به کے هم نه وے و نیل چه د کوزیدو نه پس به تا سوز زمکه کن اسیزی حکه چه د زمکه نه د کوزیدو واد

د زمکه دیو باغ نه بل باغ په تلو دا به الفاظ هیج معنی نه لری، زمکه نه زمکه نه کوزشی، د زمکه دیو باغ نه اوزی او پد زمکه کنه اسیزی معلومه شوه چه د زمینی باغ نه دو بلکه آسمانی جنت و لور، باطنی ذلت دے او بر بندیدل ویک ظاهری ذلت دے، تنده باطنی کوی دے او د ظاهری کوی، د دے په مینج کن جو پد نه دے، د آدم علیه السلام د کیدو و خائے دے تلو نه پاک وړ.

دا دم علیه السلام د کیدو و خائے متعلق استند لال د حدیث استند لال | په صحیح مسلم کن د ابو هریره رضی الله او او د حدیث یفرد نه مرفوعاً حدیث دے چه د

قیامت په ورځ به د آدم علیه السلام اولاد د آدم علیه السلام نه جنت پیرانتو غوښتنه ا کوی د دے په جواب کن به حضرت آدم علیه السلام ا فرمائی وَهَلْ آخَرُكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ إِلَّا الْآخِطِيَّةُ أَيْبِكُمْ، چه تا سوز جنت نه هم ستا سوز پلار غلطی را ویستی بی، د کنه معلومی چه د قیامت جنت هم هغه دے کوم نه چه آدم علیه السلام ا را ویسته شوه و هر کله چه د جنت ا سنے وجود ثابت شو نو دوزخ هم خائجا حکه موجود دے چه د فریق هیتوک قائل ندے.

قرآنی استند لال | د جنت په باره کن قرآن کریم فرمائی اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ○ اُدْرُوْا زَخْرُوهَ بَارَهَ كُنْ فَرْمَانِي اُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ○ دواپه د ماضی صیغه دی، مطلب دے چه جنت او دوزخ د وړاندے نه موجود دی، دریم دلیل دادے چه فرعون سره د فرعونیا نو هر کله چه غرقیدل نو قرآن فرمائی، اُعْرَفُوا قَادِحِلُوْا اِنَارَا ه د ا هم دواپه د ماضی صیغه دی چه په تیر شوه زمانه کن د فرعون او فرعونیا نو غرقیدو سره هغوی اور جهنم نه تپو سته شوه.

کچھ قیامت نہ ورنہ دے دوزخ وے نودوی شے تہ داخل کرے شوم
 ک آدم علیہ السلام د کبر حائے جنت وویہ دے د شہ ہوا
 ک آدم علیہ السلام د کبر و خاکے جنت الخلد نہ منلو شیہی دادی
 ک جنت کین داخلہ بہ قیامت پہ ورخر وی، خواد م علیہ السلام د قیامت
 نہ ورنہ دے جنت کین خنکے داخل شو
 ک جنت کین بہ بر بند تیا اوغیو نہ رائلل نہ وی، کہ دا جنت الخلد وے نو
 آدم علیہ السلام تہ دا دوارہ ہلتہ خنکے پلین شوکن۔
 ک جنت پہ آسمان کین دے چرتہ چہ امر او نہی نشتہ او نہ مکلف کیدال
 نو آدم علیہ السلام تہ د صغ رہی حکم خنکے ہلتہ راغلو،
 ک آسمانی جنت تہ داخل نہ ہی ہلتہ نہ و تل نشتہ، نو بیا آدم علیہ السلام
 ہلتہ نہ و لے اویستے شو۔
 د دے خلو روا رہ جواب ہم یو دے، ہفتہ دا دے چہ داخلور وارہ خبر
 ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے او دوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی او دے تانید د قوائی آیتونو سیاق او سباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا تو او دھغوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہنمہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ د ہم دغہ وچہ دہ چہ پہ قرآن کین د آدم علیہ السلام د نرول جنت
 د سوسے اچولو د پارہ خنکے لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لریہ
 موہن تہ گرمی او ریزا راز سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کثیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد و لے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

د نہ وو، دریم دا چہ د شیطان بندیز قاتونی دو قاتونی بندیز
 ک جرمات د بندیز خلکے تہ پہ پتہ اوغلا غلتیا تے شی، دا اللہ د پت
 ک مکیکن نہ دی لیکن اللہ د خہ حکمت د وچے نہ ددہ پہ دغہ قسم
 ک کین خہ دخل ا نکرو۔
 ک مہ شبہ دادہ چہ آدم علیہ السلام پہ زمکہ خلیفہ جوہ شوہ و
 ک آسمان جنت تہ و لے بو تے شو، د دے جواب دا دے، چہ د اللہ
 حکمت ددہ پہ دغہ بو تلو کین د ایسے و لکے چہ د عیسیٰ علیہ السلام
 ک آسمان تہ پہ خیز و لو او بیا پہ زمکہ را کوز و لو کین خہ حکمت دے،
 ک آسمانی جنت کین د آدم علیہ السلام د استوگنے او د ارفے د خوراک
 ک وجہ د ہفتہ را کوز و لو کین د اللہ تعالیٰ حکمت
 ک د مہ حکمت دا وچہ د آدم علیہ السلام پہ اولاد کین
 د اشعور مضبوط کریشی چہ د دوی اصل وطن
 د ہفتہ وخت د پارہ دی چہ د قیامت پہ ورخر بہ مؤمنان د نیک اعمالو مکہ نہ بلکہ آسمانی جنت دے او دوی زمینہ ژوند کین د دے حاصلو
 پہ نتیجہ کین داخل شی او دے تانید د قوائی آیتونو سیاق او سباق د ہارہ د انبیاء علیہم السلام د ہدایا تو او دھغوی د تعلیماتو مکمل پیروی
 دے کوم کین چہ داخلور وارہ خبرے پہ جنت کین د قیامت د داخلہ سرتی
 ہنمہ دا شبہ چہ د جنت نہ ریستے شوے شیطان بیا جنت تہ د ہم دغہ وچہ دہ چہ پہ قرآن کین د آدم علیہ السلام د نرول جنت
 د سوسے اچولو د پارہ خنکے لارو،
 نو اول جواب دا دے چہ و سوسے اچولو د پارہ جنت تہ دا خلیل ضرور
 نہ دی دا بھر نہ ہم کیدے شی نکہ نمرچہ کرور و نومیلہ لریہ
 موہن تہ گرمی او ریزا راز سولے شی، حالا نکہ نمرچیم کثیف دے
 جسم لطیف ر شیطان خود دے نہ زیات ہم لریہ نہ دتو د نہ
 زیات مضبوط اثر خورد و لے شی، دویم جواب دا چہ شیطان پہ جنت
 کینے د استوگنے نہ بند و د ہسے پینید واد امتحان او زمینت کول

دویم حکمت

لکہ خنکہ جہ دے واقع نہ معلومیزی، دویم حکمت پہ دے کین د الله دنا فرمانی دانسی خطر ناگو نتیجیونہ د انسانانو یو کول دی، آدم علیہ السلام د انسانا پلاسا او د خدا کے تعالیٰ محبوب او مقبول بندہ او هر کله چه هغه په دایه کا (هغه اونے نه خورل) چه گناه هم نه وه روکم بخدا که عزمان د نه خارج کړی شو نو د گناه نتیجی خوبه دے نه هم نایسته خدا بے وی گناه هغه نافرمانی د الله ده کوه سره چه قصدا او اراده شامله وی قتل گواه دے چه د آدم علیہ السلام دے فعل کین اراده دنا فرمانی نه وه خکه چه جنت د شرعی احکامو مخائے نده چه د هغه خلاف کول گناه ا بولی نو دا حکم تشریحی نه وو بلکه تشفیوی وو، د حکم تشفیوی د ا مطلبی وی، چه مبتلا یوم اکثر بخورنه د پر هیز کولو مشوره په دے عرض کړی، چه د دے په خلاف کولو کین د رنخور نقصان دے هر کله چه بد هیزی ا کړی نو د د اکثر هیز نقصان ا نشورنه دے حکم عدلی ا نقصان د رنخور ا شو چه رنج بے نریات شو یا بل رنج بے پیدا یا دا حکم عام وو د هذی الشجره، نه مقصد د الله تعالی دغه قس یولو او نونه بند یزو او آدم علیہ السلام دیوسه خاچه ارنه بند تریه مطلب واغستو دا غلطی اجتهادی وه او په اجتهادی غلطی عذاب نشسته سوال پیدا کیزی چه هر کله د گناه نه وه، نو قرا فرمائی، وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ چه د دے جواب داد دے چه حقیقت کین عصیان او غوا یت نه وو بلکه په صورت د دے رو د دے ژ بے د قواعد و په لحاظ هغه نیکی نه هم بدی و پیله شی کوم چه د بدی هم شکله وی، لکه د جزو سَبَّیْنَهُ سَبَّیْنَهُ مِثْلَهَا سوره الشوری ا عت اَوْفَمِنْ اَعْتَدَىٰ عَلَیْكُمْ فَاَنْتُمْ فَاَعْتَدْتُمْ عَلَیْهِ مِثْلَ مَا اَعْتَدْتُمْ عَلَیْهِ

وره البقرة آیه ۱۹، و می آیت کین دے د اشکلی په وجه د بدی د لے ته بدی او میله حالانکه بدل اغستل جائز دی، دغه رنگ دویم آیت کین د زور ظلم بدل اغستلو ته د هه شکلی په وجه زور او بیله شو، حالانکه بدل اغستل خه بدی د گناه خبره نه ده د طور د ا هه خلق وائی چه د سپیره بدل لے په سپیره واغستو سپیره د واره یوشان دی مگر د و می سپیره ناجائز او دویمه سپیره جائز صرف شکل کین د واره سپیره یوشان دی، خلاصه د و لوی هر و دا چه دے واقع کین د الله دا حکمت بنودل وو چه هر کله آدم علیہ السلام د ا هه یو کار ا کړو چه صرف شکل او صورت د گناه وو د حقیقت گناه نه وه (مگر په نتیجه کین دے د جنت نه را ا بشکلو د هغه آرام او پایان نعمتو نه تر واغسته شو او د دنیا په تکلیف د ا ژوند اغستونو سرگردانو کین دے مبتلا کړو او کار هم یوو نو هغه کسانو ته عبرت کول وو کوم چه حقیقی گناه کوی او یو هم نه بلکه بتول عمر په گناه هونو ا هم وی نو د هغه به خه حال وی خورسه خطر نا کے نتیجه بهمه د باصت په ور خرا ا وزی، او هغه همیشه ژوند به خه خورسه خراب وی،

دریم حکمت

دریم حکمت داد دے چه جنت دار د راحت اوزمکه دار د محنت دے لهدا په دے دار د محنت کین دین پاره محنت کول د حقیقی راحت یعنی د جنت د حاصل کولو ا کی یوه ذریعه وه، په دے وجه زمکه کین تکلیف تیر کړی مشقت ا کړی چه د جنت حجت مو نصیب شی،
 بهراختی نرسید آنکه محنت نه کشید،
 د دنیا نظام هم د ا هه جوړ دے چه شوک محنت کوی نو هغه راحت بیا موی،

خلوہم حکمت

آدم علیہ السلام اور دابلیس کے واقعہ انسانیت کا ثبوت اور کون
 چہ شیطان کا انسان دہتو لو نہ لو گئے دشمن دے دہغہ گار د اللہ
 نابعداری نہ لے کول اوپہ خواہش نفسانی کین لے اب مکل دی
 انسانیت اور بلیسیت کین بہ جاری عداوت وی، خود انسانی کامیابی
 بہ دے کین پت دے چہ ہغہ دابلیسی خویند ارکونہ خان انسان
 اودہ نہ دخیل پلار مقام اوخیل وطن اصلی بہ کورتورشی کون
 د اصلی وطن نہ بہ لاس وینچل وی،

پنجم حکمت

جنتی ژوند نہ دہر مکے شہوند نہ د آدم علیہ السلام لا بد تو لو
 حکمت دا ہم ووجہ د جنت د خوشحالو د ک ژوند د دنیا د غم
 چک ژوند سرہ مقابلہ کوی اود اتاریخی حقیقت د بہ اولاد آدم
 السلام کین برابر جاری وی چہ غور یزیش وند د آخرت دے حکم
 دوی د دنیا بہ جنجالو نو کین اکرمید و سرہ آخرت او د جنت حقیقی
 شانہ اند غور زوی اود د الاحب ک خیر و ابغی را علی آیت
 د انصوہ چہ د آخرت او د جنت بقول عمری او ہیشہ ژوند دیر
 د اولاد آدم بہ ہغہ کوششو نو کین د بچلٹی چہ پیدا کوی کوم
 د جنتی ژوند گتلو د پارہ کوی،

شپروم حکمت

آدم علیہ السلام قصہ دابلیسی عداوت ہنکارہ کولو د پارہ یوا
 پہ دے کین د اللہ تعالیٰ دا پتہ حکمت ہنکارہ کول دی چہ انسان د ہا
 دابلیسی عداوت وجود لہ دے وجہ ضروری دے چہ ہغہ د دے
 خان محفوظ کولو د پارہ ہر دخت تیار سیری او د دین د دے حفظ

غیب دشمن د دشمنی خیال پہ انسان کین د دین د حفاظت خیال
 او چند بہ پیدا کوی، انسانی وجود یوور کولے حکومت اگنرہ د دے
 اندامونہ د رعیت پشان اوروحے دیو بادشاہ پشادے، قانون الہی
 و شریعت د دے ورکوتی حکومت آئین او دستور دے شیطان اور
 بلیسیت لگی شی دغہ اندامونہ بہ بغاوت کولو آمادہ کوی، چہ دغہ
 دستور نہ مہی کچرے د انسان روح د خپل دے حکومت پہ بچ کولو
 او بہ حفاظت کین پاتے راشی نو دشمن بہ پرخیتہ و اچوی او د دے
 انسانی اندرونی مہلکت بقول انتظام بہ گنہ و د کوی (کہ من صبا لبنان
 کین چہ اسرا نیلو کول) او کچرے د دشمن د چالو نو ہر دخت یگرافی
 کوی، د حکومت د حفاظت خیال ساتی اودغہ انتظام بہ مضبوط وی
 نور بلیسی چلو نہ بہ بقول ہیکارہ شی، د دے ہنکارہ مثال د پاکستان
 حکومت دے چہ بہ خوا کین د بہارت یومکارہ دشمن حکومت موجود
 کچرے دا دشمن نہ وے نو حکومت او عوام د پاکستان دواہ بہ بے فکرہ
 ناست و د خپل ملک د بچ کولو او د حفاظت د جوش د ک انتظام بہ نہ
 کولو او د پاکستان ہری، ہجری او فضائی فوج بہ د نیشٹ برابر و جکی
 وسلہ او جکی فوج نہ بہ ہکار نہ راستل، دا خود غیب دشمن بہارت
 صدقہ دہ چہ پاکستان کین د فاعی ساز و سامان مخ پہ ترقی دے،
 مطلب دا چہ د انسانیت د تکمیل دا دابلیس پہ د دشمنی کین پت دے
 لکہ چہ حضرت علی ہجویری مشہور بہ داتا گنج بخش، خپل ہغہ سرید
 دا بے پورہ کوی کہ چہ د دشمنان د ضرور نو شکایت کوی، دا وقعا
 علامہ اقبال بہ خپلو شعور نو کینے دا بے بیابانی ع

ہستی اور رونق با ناز است	راست عیونم مگر ہم یار است
فضل حق داندا گزین قوی است	برکہ دانائے مقامات خودی است

کشت انسان را عیب باشد بحاب

مکنانش را بر انگیزد ز خاک

د جنت د ژوند حقیقت

د جنت حقیقت او نعمتونه دو سره اوجت دی، چه که انسان په خیال کینه هم نه شی را تله :-

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۰۰﴾ سورة السجدة آیه ۱۰۰ پیژنی کوم چه ما پت ساتلی دی دوی دپاره د سترگو یخواله دے، چه ددوی د عملونو بدله به وی،

په بخاری او مسلم کین دا ابو هریره رده په روایت د حضور علیه السلام ارشاد منقول دے، چه الله پاک فرمائی چه ما په جنت کین هغه نعمتونه تیار کړیدی چه نه خو کومو سترگو لیدلی دی او نه کومو غوړو لو د دے تعریف آوری دے، او نه کوم یوزره د دے خیال را وستے شی، د د نیا نعمتونو سره د دے نعمتونو هېخ مناسبت نشته، ځکه د دے اصل حقیقت بغیر د لید او استعماله مهکن نه دے خود انسان پوهولو د پاره د دے اجمالی پیژندگلی د علوم آخرت په ضمن کین ضروری وه لیکن د انسان پوهه د د نیاوی څیزونو د پورته د پاره ځکه د د په دغه رنگ کین قرآن شریف او حدیث بیان اگړه،

ابن عباس رضی الله فرمائی، چه د جنت نعمتونو د پاره د د نیوی شپولو کوم الفاظ چه استعمال شویدی داصر د کسسی او تعبیری مناسبت په وجه دی گوندی د آخرت د نعمتونو حقیقت د د نیا ک نعمتونو نه بالکل مختلف دے، ځه وایم چه جنت کین به هم اوبه وی، او په د نیا کین هم اوبه شته لیکن په دواړو کین د آسپان او زمکے فرق دے کچرے د توله د نیا

دولت ا لگولے شی او په هغه یو کلاس شربت تیار کړی شی نو دا به د جنت د اوبو په مقابله کین د ا سس وی چه په لید و به د هغه چانه سرخون ورځی چاچه د جنت اوبه خنبلی وی ځکه چه د جنت په اوبو کین موندونکی خوند و نه بدنی او روحانی اثرات هغه دی کوم چه د د نیا په هغه څښاک کین نشته،

د آخرت د ژوند اجمالی نقشه

قرآن حکیم د جنت د ژوند په منفی انداز کین دا نقشه را بڼکله ده، لَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۰﴾ هغه ژوند د ویرے او د غم نه بیخی پات د دے، او په مثبت انداز کین د دے بیان کړی دے،

وَلَكُمْ فِيهَا مَا نَشْتَهُیْ اَنْفُسِكُمْ ﴿۱۰۰﴾ ترجمه: یعن د جنت په ژوند کین به هغه ولکم فیها ما تاند غون ﴿۱۰۰﴾ نزل شته مینا ویردی کوم چه په زړه کین تیر مین غفور بر جیم ﴿۱۰۰﴾ رسوره حکم ش او هغه ش به هم ملا ویردی کوم چه السجده آیه ۳۱ و ۳۲: اغونینتے شی، او پخپله د انتظام کولو

ضرورت ځکه نشته چه هلته به خلق د الله پاک ټول عمری میلان د وی، ټول عمری انتظام به هم د الله پاک وی، په بدو ویر السافر به مذكور احاد یثو کین د دے پاک ژوند دا تفصیل بیان دے،

عَنَاءٌ لَا فُقْرٌ ﴿۱۰۰﴾ صَحَّةٌ لِّاَمْرَضٍ ﴿۱۰۰﴾ یعن د جنت په ژوند کین بلینا زی شبات لا همرم حیات لا موت: او غنی توب دے، فقیری او محتاجی پکین نشته، ظاهری او باطنی تندرستی به وی اور څ پکین نشته ځوانی شته بودا توب نشته، ژوند شته، مرگ نشته دا هغه لنډه نقشه ده، چه د هغه مطابق یومینت ژوند به په د نیا کین ټولو د لوه باد شاه تندرستی نصیب شوه په د دجه د الله ارشاد دے: وَرِثَ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لِهٰی الْحَيٰرَاتِ ﴿۱۰۰﴾ سورة عنکبوت آیه ۱۰۰

چہ یوازے دآخرت ژوند حقیقی دے، پہ حدیث شریف کنے راخی چه دیوجنتی سری طاقت به دیوسلو مضبوطوخوانا نو هو صره وی هیشه دپاره او هیز کموت به یکنی نه راخی دهغه بنائست به بیمثاله وی ادپه هغه کنن به زیات ولے راخی، لکه چه په صحیح احادیثو مبارکوکین ثابت دی، ددے نه ملاوه داچه دیدار الهی خوند به دومره وی چه بل هیز دجنت خوند به دے ته نه رسی :

دقیامت په نبوکین دحضرت عیسی علیه السلام اسمان نه راکوزیدال په بحث کن شامل دی :

دحضرت عیسی علیه السلام اسمان ته خیزول داوخت دهغوی ژوند او په آخره زمانه کن په زمکه راکوزیدل دمسلمانانو اتفاق عقیده ده حکمچه په تیر شووخوانلس سووکالوکین په دے کن هیز یومسلمان عالم اختلاف په دے نه دے کرے چه دا دتولون ددعه صفامسئله ده چه اسلام او ددے انکار نشی جمع کیدد په بحرالمحیط تفسیر جلد ۲ ص ۶۶ کن دامام ابن عطیه نه داجماع الفاظ منقول دی ۶۶

حَيَاةً أَسِيحًا بِجِسْمِهِ إِلَى الْيَوْمِ وَتُرْوَاهُ : تردے ونه دمسیر علیه السلام مِنَ السَّمَاءِ بِجِسْمِهِ الْعُنْصُرِيِّ فَمَا اجْتَمَعَ : ژوند سره دجسمه او جسم عنصري عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَتَوَاتُرُ بِهِ الْأَحَادِيثُ : سره دآسمان نه دده راکوزیدال ددعه یو عقیده ده چه په دے امن متفق دے، اوله متواترو احادیثو ثابته دپه جامع البیان تفسیر کن داتی متوفیک، تفسیره تفسیر وچیزه نقل شویده وَالْإِجْمَاعُ عَلَى أَنَّ حَبِيْبَ السَّنَاءِ يَنْزِلُ يَقْتُلُ : په دے اجماع ده چه الدَّجَالُ وَيُوَيْدُ الدِّيْنِ : حضرت عیسی علیه السلام په اسمان کن ژوند دے، راکوزیدی به دجال به قتل کوی او دین اسلام به مضبوطو دارنگ دامام شوکانی رح په ۸ ساله راالتوضیحه فیما تنوا تترنی

الْمُنْتَظَرِ وَالذَّجَالِ وَالْمَسِيحِ، او دامام سیوطی رح په الْأَعْلَامُ مُحَمَّدٌ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، کن هم تواترو اجماع مذکور ده، صحیح الکرامت ص ۲۳ کن امام شوکانی رح یو کم دیرش احادیث دعیسی علیه السلام د نزول په باره کن دکرکولون په دتواترو اجماع ذکر شویده، دغه ربک حافظ ابن حجر په تلخیص الخیر، کتاب الطلاق کن یکنی دی، الْإِجْمَاعُ عَلَى أَنَّ رُفِعَ بَدَنُ نَبِيِّنَا، یعنی په دے اجماع ده چه هغه سره دبدنه ژوند په پورته کرے شویده،

دارنگ په رفیع الباری کن دادریس علیه السلام د ذکر سره دحضرت مسیح علیه السلام په نزول اجماع منقول ده، دغه رنگ په تفسیر ابن کثیر کن د نزول تواتر صفا بنکاره کرے شویده، داشان را، مرزا غلام احمد، براهین احمدیه ص ۶۶ دحضرت مسیح علیه السلام داسی ژوندون او د دوباره راتلون تضریح کپیدا اودا کتاب دده داقوار مطابق هغه وخت لیکل شوه دے چه هغه پخپل خیال کن بنی وودایام الصلح ص ۶۶

۶۷، مرزا غلام احمد براهین احمدیه حاشیه ص ۶۶ کن داین عهدتم عهدنا، په تفسیر کن لیکي، چه په دے کن دمسح علیه السلام په جلالی اندازا تلوته اشاره ده، کچرے نری نه قبله، نو هغه زمانه هم دا تلویکه ده چه مسیح علیه السلام به سره دجلالت په دنیا راکوزشی، وجلال الهی به گداهمی نیست اونا بود کوی، کما زمانه دغه زمانه دپاره د ارهاص په توگه واقع شویده :

۳۳، مرزا غلام احمد براهین ص ۶۶ کن، د هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ تفسیر ددعه بیا نوی چه هر کله حضرت مسیح علیه السلام دویم ځلی دے دنیاته تشریف راوړی نو د هغوی په لاس به دین اسلام

پہ بتولوا فاتوا و آقطار و کین خورشى، رهم، مرزا غلام احمد پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کہنے لیکي چه آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم عمرہ ک قتل نہ
 منع کرواوسے فرمائیل کچرے دا دجال وی نوہدہ صاحب عیسیٰ علیہ
 السلام بن مریم دے ہفہ بہ کے قتلوی صوبزہ دے نشو قتلوالے
 د مسیح علیہ السلام ک ژوندون او ک ہفہ ک نزل پہ مسئلہ بہ مو بنز
 دقرآن، حدیث، تاریخ، او عقل پہ رنرا کین مختصر بحث کوڑ۔ د اجماع
 پہ رنرا کین مو بنز پہ دے مسئلہ بحث ا کرو

د مسیح علیہ السلام ژوندون دقرآن پہ رنرا کین

را، و مکروا و مکرا اللہ، و اللہ خیر: یهود و ک حضرت مسیح علیہ السلام
 المکیرین آل عمران آیت عک: پہ خلاف چل ا کرو او اللہ د ہفہ
 ک بیچ کولو چل ا کرو، د اللہ چل ک بتولو چلو نو و الیہ نہ دیر بنہ دے
 مرزا صاحب ددے آیت دامطلب بیان کدی دے ر یهود یا نو د حضرت
 مسیح علیہ السلام د پارہ ک قتل او سولئی چل چو پ کرے وو، خو دا
 خدائے تعالیٰ مسیح علیہ السلام نو وعدہ و رکڑہ او وے وئیل چه تا بہ زہ
 خیل ٹان تہ ما پور تہ کرم، راربعین جلد دریم ص ۷

بیایہ آئینہ کمالات ص ۱۰۰ کین لیکي چه د وعدے الفاظ دلالت
 کوی چه ہفہ دیرہ زر پورہ کیدو تکھ دکہ) بیامرزا صاحب پہ ازالہ
 او هام ص ۲۵۵ کین لیکي چه بیاد دے نہ پس کے ہفہ علیہ السلام د ہغوی
 ر یهود و) پہ حوالہ کپور۔ پہ چا بکونو ا دھلے شو، کٹھل آوری دل سپیرے
 خونزل توتے مسخرے و ر پورے کیدل ہفہ ا لیدل آخر کے پہ سولئی
 اخیڑ لو، د امرزائی تفسیر یوازے بے دلیلہ او تحریف دقرآن ندے ،
 بلکہ یولو تے بہتان دے او ک ذات الہی ک شان ہم خلاف دے د مرزا پہ
 قول یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو او اللہ پاک د

د ہفہ ک بیچ کولو چل ا کرو او بیایہود و ہفہ پہ بکونو او کپور و اوہلو
 کٹھل کے ہم ورتہ ا کرل توتے مسخرے کے ہم و ر پورے ا کرے پہ
 سولئی ہم اخیڑ لو، او بیامہم قرآن دا اذیل چه اللہ خیر المکیرین
 دے، ددہ چل دیر بنہ او کامیاب شو، کچرے دمرزائی تحریف دا دغانہ
 چوہے کرے بتوتے ہم ا خطے شی چه د سولئی نہ را کوز لو پہ وخت
 یهود و ہفہ صرا کٹرو لو، لیکن آخری سلگئی کے پاتے وے چه پہ علاج
 کولو بنہ شو بیاکشہر تہ لاپ و او دیرہ مودہ ک پس پھیل مرگ مرشو
 خوبیا ہم ددہ ک مرگ پہ لارہ کین د یهود و غلط فہمی یو بتد جو ر نشو
 او نہ خہ ہجیبہ واقعہ اشوہ۔

پہ ذکر شوی آیت کین د ررح اللہ د حفاظتی تدبیر د یهودی چلی سرہ ۶
 مقابلہ کولو کین د اللہ ک تدبیر د پورہ کامیابی اولوئی بیانول مقصود
 دی، لیکن د مرزا پہ تفسیر کین ددے وعدے الہی سرہ ہم یهودی پختو
 حضرت مسیح علیہ السلام سرہ ہر ہفہ خہ ا کرل کوم چه ہغوی غوختل
 او بیامہم د مرزا پہ قول تدبیر الہی او د ہفہ وعدہ بلندہ او کامیاب
 شوہ، مرزا پردے شان د حضرت مسیح علیہ السلام او دقرآن والا خدا
 د یهود و پہ مقابلہ کین توہین او تذلیل ا کرو،

کچرے د ماغون کین کوزو لے او اتحاد نہ وے نو د آیت مطلب سفادے چه
 یهود و د حضرت مسیح علیہ السلام خلاف چل ا کرو چه ہفہ بیغزتہ
 شی او سولئی تہ اخیڑو لے شی، لیکن د اللہ تدبیر د ہفہ ک بیچ کولو و،
 لہذا د اللہ پاک تدبیر غالب شو ہفہ کے آسان تہ پور تہ کرو او یهود
 د ہفہ یو وینتہ ہم کوز نکرو، غوالس سو و کالونہ خود قرآنی علوم
 ماہرا نو صعا بہرہ او تابیینورح وغیرہ د آیت نہ دامطلب واعستو
 لیکن پہ خوارلسی صدی کین د مسیحت ک کان پراستو والا کانا معقول

مطلب دحا مذکور کرو :

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ هَذَا فِي يَمِينِكَ
 وَارْتَمِعْ بِهِ إِلَى الْأَرْضِ وَمَنْ مَطَّئَتْكَ مِنْ الْأَرْضِ
 فَتَرَى الْكَافِرِينَ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ قُلُوبُهُمْ
 الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ هُنَّ
 إِلَى مَرْجِعِكُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيهَا
 كُنْتُمْ فِيهَا تَخْتَلِفُونَ رسورہ ال عمران

ایہ عہد دے بیابانہ زہ فیصلہ اکر دے چہ کور تا سو جگرے کرے .

در توفی، یہ بارہ کنی دابوالقیامہ پہ کلیات کنی دی

التَّوْفِيقُ الْأَمَاتُ وَقَبْضُ الرُّوحِ وَعَيْبَةُ دَنُوفِي مَعْنَى مَرْكُولِ أَوْ رُوحِ

اِسْتِعْمَالُ الْعَامَّةِ وَالْاِسْتِيفَاءُ اَخْتِابُ قَبْضِ كَوْلِ دِي اَوْ دَابِ اِسْتِعْمَالُ

الْحَقِّ وَعَيْبَةُ اِسْتِعْمَالُ الْبَلْغَاءِ عَوَامُ كِنِ لِيَكُنْ دَبْلُغًا وَبِهْ نَزْدِ

د دے معنی پورے وصولوں اور صحیح اغستل دی گویا کہ دھغوی پہ نزد پہ

مرکب دتوفی اطلاق پہ دے حیثیت سے دے چہ پہ دے کنی دیو خاص اندام

نہ بلکہ دتول بدن نہ روح آغستے شی، نو کچرے خدا کے پاک دچا روح

سہرہ د بدنہ واغستو نو هغه تہ پہ طریق اولی توفی ویلے شی، حکمچہ کہ

توفی پہ مفہوم کنی روح سرہ د بدنہ اغستل پورا تہ دی، عیو ما روح بغیر

بدنہ قبض کرے بنی نو حکم پہ مرکب دتوفی اطلاق دیر کیبزی اور دلہ

داراز دے، چہ د عیسیٰ علیہ السلام حالت دھا مو حالانہ تو لہ مختلف و،

اور ہولونہ زیات، ہم ضرورت پہ موقفہ ہم اللہ تعالیٰ د عیسیٰ علیہ السلام

د صوت، لفظ استعمال گھرو، بلکہ دتوفی، لفظ سے استعمال کرو چہ

هغه دروح یوازے قبض کو لو یا روح سرہ د بدنہ قبض کو لو نہ شامل چہ

داخبر ظلمہ دکا کہ ٹوک اوائی چہ حن ائے فاعل وی اوی روح مقبول وی نور توفی معنی بہ مرکب وی

بالغرض کہ موثر دادر مرکب پہ معنی اُمنون دابن عباس شاکر و ضحاک پہ معالم کنی و تقدم اوتاد قول

چہ د متوقینک، معنی بہ داعی وی، چہ زہ بہ تاصر کوم پہ زمکہ راکو

ولونہ پس اودلیل ہے دا آیت دے، اللہ یتوفی الانفس حیث موتیها

والتی کم تمت فی متامیها، دلہ فاعل اللہ پاک دے اومفعول

ذی روح دے، خود خوب پہ وخت دتوفی، معنی بیاهم مرکب نہ

نود دے حقیقت نہ پس پیدتیر شوی آیت کنی د عیسیٰ علیہ السلام

دتوفی، معنی مرکب نہ دے، بلکہ ددے معنی پورے خیزول وی،

لکہ چہ دامطلب تر ابن عباس رضہم پہ صحیح قول کنی اغستے کہ چہ دا

روح المعانی کنی ذکر دے، او د عیسیٰ علیہ السلام د حال مناسب ہم

دہم، حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ چہ د یهودی گیرے پہ وخت کوے

پیشانی وے نو هغه پہ دے وجموے،

را، چہ زہ بہ د یهود دے تہ نے اور ظلم نہ پچ شم کہ، نہ ہتو هغه پہ جواب

کنی اللہ تعالیٰ افرمائیل ریعسیٰ ابی متوقینک، زہ بہ ناوا خلم اود

هغوی د نیچے نہ بہ د خلاص کر مر، لکہ چہ بل آیت کنی فرمائی

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ، زہ بہ تانہ دہر رسید و نہ بنی

اسرائیل بند کریم .

۲) دویم فکر نور سرہ داؤو چہ زہ کہ زمکہ پہ کپڑخہ کنی پچ کیبرم

چہ یهود بہ مانہ نشی رارسیدے کہ بل شہ صورت بہ وی ۲۹

نود دے پہ جواب کنی اللہ پاک افرمائیل چہ زہ بہ دخیل طرف

آسمان تہ را پور نہ کریم .

۳) دخیل موربی بی اونور خاندان د پارہ پریشا نہور، چہ د خلقو

د تہنو نو گلو پہ وجہ بہ د هغوی شہ حال وی لہ اللہ افرمائیل،

توفی کنی ہر جگہ

وَمَطَّهْرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا رِسْرَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ
 یعنی زہا بہ دمکراؤ نہ تا او ستامور بی بی پاکہ کرم، لکہ چہ کلام نظام
 دقرآن اوڈ محمد رسول اللہ پہ ذریعہ اکرے شو، د عیسیٰ علیہ
 السلام اوڈ ہغوی ذوالدے ژوند بے داغہ وے،
 (۴) یو پریشانی داہم وہ چہ خما دہور تہ کولو پسی بہ خما د تابعدار
 بچہ حال وی ہوا اللہ تعالیٰ اُفر مائیل روجا عِلَّ الَّذِينَ اتَّبَعُواكَ
 فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ رِسْرَةَ آلِ عِمْرَانَ آيَةَ عَمَّهُ چہ تر
 قیامتہ بہ ستا تا بعد ازاں ستا پہ میکراؤ غالب وی، دا وعدہ
 نہ ہم حقیقت دے، د اسرائیل وچود پہ دے وعدے خکہ اثر نہ
 آچوی چہ قرآن پچیلہ د یہرود د ذلت او مسکت د وہ استثنائی صورت
 بیان کریدی، یو دا چہ یہود مسلمانان شی اوڈ اسلام پہ پناہ کین
 راشی، اوڈ وہیم دا چہ د یومر عیسائی پہ پناہ کین راشی، اَلَا بِحَبْلِ مِّنْ
 اللّٰهِ وَحَبْلِ مِّنَ النَّاسِ سورہ آل عمران اُس کہ اسرائیل مرجی دی
 نوپہ دویم استثنائی صورت کین خکہ چہ دوی د برطانیہ امریکہ آونورہ
 عیسائی قومونو پناہ آغستویہ وچا موجودی د یہود و اقتدار
 او قوت د عیسایانو پہ آسرا قائم دے لیکن د مسلمانان افاقتمدار د
 عیسایانوڈ آسرے حاجتمند نہ دے خواہ امریکہ وی او کہ روس وغیرہ
 دوی کہ محتاج دی نو خپل منہ کین د اتفاق لکہ اللہ تعالیٰ فرمائی بہ
 وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا رِسْرَةَ آلِ عِمْرَانَ :
 او بل د سامان قوت تیا آولو، لکہ چہ فرمائی وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ مَا
 اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ قُوَّةٍ ط ہر کلمہ چہ مسلمانان متحد شی او خپل مشترک
 دولت پہ قوت جمع کولو، کین صرف کرے، نو مسلمانانہ بیا ہچوک نیکت
 نشی ورکولے، خوہلہ چہ پہ حبل اللہ او اسلام بانڈے عمل

کوی نہ چہ مغربیت تہ کچکول اُنسی اوپہ اسلام کین بخیر اکرے
 دیورپ د قوت راز ہم اسلامی اجزاؤ بانڈے عمل کول دی، لکہ
 سامان د قوت جمع کول کوندی ہسے خو پہ غیر اسلامی اجزاؤ بانڈے
 عمل کولو پہ وجہ دوی د بیکزوری شویدی، غیر اسلامی اجزاؤ دادی
 چہ دوی خدائے او آخرت ہیر کر پیکر، د پیغمبرانوح علیہم السلام اخلاقی
 قدرونہ تے د خپل ژوند او تہذیب تہ تمدن نہ خارج کریدی، دنسل
 او وطن غوندے بتا نو عبادت کوی، نہ نا، لو طلت، جواری شراب
 نوشی، سود، عیاشی مغربی طاقتورہ دومرہ کمزوری کریدی چہ دوی
 روجہ ہم برطانت دکور یا اوویٹ کانگ غوندے دیر معمولی طاقتور
 دلا سہ و ہلے کیری اُس خوتوہ تہ جور شویدی خوتوہ تہ نہ قبلین
 داد مغرب زدہ مسلمانان نو بد قسمتی وہ چہ دوی کمزوری زہنوں
 دوی لہر د سامان قوت پہ پرینود وچہ اسلامی جزء دے، او د
 ہغوی اخلاقی کمزوری پہ خان کین پہ داد ستور چہ غیر اسلامی جزوہ
 مجبورہ کرے، اوپہ خپل لوہے قوت ر اسلام کین تے بخیر فونہ اکرل او
 کوی، او د یورپ خطرناک شیطانی تہذیب پہ خان کین راوی،

۳- وَ يَكْفُرْ هَمَّ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ
 بَهْتَانًا عَظِيمًا وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
 الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ
 وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن سُبُّوا
 لَهُمْ وَأَوَّاتَ الَّذِينَ اٰخْتَلَفُوا فِيهِ
 لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ
 اِلَّا اِنْشَاءَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِيْنًا
 بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ ط وَكَانَ اللّٰهُ
 دے دے او نہ تے پہ سولگی کریدے ہیر

دیہود وہ زہونوڈ ہدایت د بندیز
 مہر کیدے دے دوی د کفر پہ وجہ
 اوپہ حضرت مریم بانڈے د غبت بہتان
 تر لولہ تور پورے کولو، پہ وجہ اوپہ دے
 وجہ چہ دوی وائی چہ مرید خدائے
 رسول عیسیٰ خوتے د مریم بی بی دے
 دے حالانکہ نہ دوی ہغہ قتل کرے

عَزِيزًا حَكِيمًا وَإِن مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
 إِلَّا لَتُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِمْ وَكَيَوْمَ
 الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ سَهْيًا
 النساء آية ۱۵۶ تا ۱۵۹

نه دے قتل کرے، بلکہ اللہ تعالیٰ ہفتہ خپل طرف نہ پورے کہے دے، ہفتہ غالب اور حکمت والا دے، ڈا اہل کتاب بو ہتھ پو پوے بہ دا سے نئی خرابان بہ پلہ، دہفتہ دمرگ نہ روچے را وری اوک قیامت بہ ورخ بہ ہفتہ پہ دوی گواہی بہ دے آیت کہنے خوشیزونہ بیان شویدی،

را بودا چہ حضرت عیسیٰ علیہ السلام نہ قتل شوے دے او نہ بہ سولی خیزوے شوے دے، خاک چہ دقتل او دسولی قائل دی، ہفتہ بنکارہ غلط دی، حکم چہ قرآن شریف بنکارہ ددے ردا کہو، دمرنا یا نو یاد متیرنا داوینا چہ پہ سولی خیزوے شویدے، لیکن هلنت نہ دے مر شوے نو دا خبرہ ہم کہہ دیہود و انصاری و دقرآن نہ خلاف دہ و ماصلبوک، دامعنی کول چہ پہ سولی اخیڑوے شوخو پہ سولی مرشو دعر بود لغت نہ خلاف دہ، دصلب) معنی پہ سولی خیزول اوک ماصلب) معنی پہ سولی نہ خیزول دی دا خو قطعاً دقرآن تحریف دے چہ دماصلبوک، دامعنی اشی چہ یہود و حضرت عیسیٰ علیہ السلام پہ سولی اخیڑو لوخر هلنت مر شوے

رس) پہ آیت کہن دماقتلوک یقینا، نہ پس افرما تیل، بل رقعہ اللہ اکیہ طے حضرت عیسیٰ علیہ السلام قتل نشوار اللہ پاک خپل طرف تہ پور تہ کہو، پہ ماقتلوک، او بل رقعہ اللہ، دوارو کہن ضمیر (ک) حضرت عیسیٰ علیہ السلام تہ راجع دے او عیسیٰ دروچ او جسم دوارو نوم دے مطلب دا چہ روغ روح سرہ دجسہ پور تہ اخیڑوے شی حکم چہ د

پہ نتیجہ کہن جسم بے روح پانے شی نو دعدم قتل مطلب بہ جسہ سرہ دروچ پور تہ کول وی، علاوہ لہ دے (رفع) دعیسی علیہ السلام نہ مطلب ہفتہ قتل دروچ او جسہ دوارو اجنول دی فرخوچہ ددے خلاف بلہ قرینہ نہ وی، لکہ دوزرغ ابویہ علی العرش، دامطلب دے چہ حضرت یوسف علیہ السلام خپل والدین (روح سرہ دجسہ) تحت تہ پور تہ کول نہ دا چہ یوازے روح نہ دہغوی تے پور تہ کول، (م) کچرے دعیسی علیہ السلام روحانی پور تہ کول مراد واغٹے شی، نو دا پہ خو و جو غلط دی،

۱) یوجہ دادا چہ بے قرینہ مجاز مطلب اغتسل قلط دی، -
 يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ، كُنْ كَرِيمًا
 ذکر جات، پہ قرینہ دینی پور تہ کول مراد دی جسمانی پور تہ کول نہ دی مراد لکہ خشک چہ پہ رقعنا بعضہم کون بعض درجت، کن "درجت" پہ قرینہ رفع مجازی مراد دہ،

بلہ وجہ پہ و ماقتلوک یقینا بل رقعہ اللہ اکیہ، کن درفع روحانی رفع پہ دے معنی مراد اغتسل چہ یہود و قتل نہ کر و خود اے دہفتہ درجہ بلند کرے غلط حکم دہ چہ عیسی علیہ السلام دے نور اندے مخلوبیت کالہ پیغبر و او د پیغمبری نہ بلہ او چنتہ درجہ نشنتہ نو ددرجے او کچتو دل تہ بیا ہتھ مطلب نہ را وری او د اللہ کلام دے نہ پاک دے،

ددے نہ علاوہ پہ عربی ژ بہ کن ریل، دوہ مقابل خیزو نو د پارہ استعالیٰ بی، کچرے دا معنی دل تہ دا خلوچہ عیسی علیہ السلام پہ سولی نکرے شوخو مرتبہ تے اللہ تعالیٰ بلند کرے نو مقابلہ رانغلہ او دیکل، استعمال بہ غلط وی چہ د اللہ کلام لہ دے پاک دے مقابلہ بہ ہلدا تہ چہ دا سے ویلے شوے دے چہ یہود و پہ سولی کر و خوا اللہ تعالیٰ تے

درجه بلند کرده که چه یوم مؤمن یا پیغمبر قتل شی نوالله تعالی هند
 له و شهادت رتبه ورکری، او په داسه به د بیل استعمال هم صحیح شوی
 و په دلتنه د مرزا یا نودانو کره په داسه کچه دی بلکه تحریف دے، چه د
 ربانیل (په موجب) په سولئی موے سرے ملعون وی، نود (بیل) په
 تقاضا مقابلہ داسه جوړیږی چه الله تعالی د سولئی د قتل نه بیخ
 کړو کوم چه لعنت وو، او د هغه په مقابلہ کین له ورله درجه بلند کړه
 نو مقابلہ هم راغله او مراد هم پوره شو، زه وایم چه دا حواله بیا کول وروغ
 او غلطه حکم داسه بیا بیل کین له هغه سولئی شوی سړی ته ملعون وی
 دی کوم چه خه جریم کین په سولئی شی او کوم چه ناحق سولئی شی نو هغه شهید
 وی، نود مرزا یا نود غلط خیال مطابقی په دے کین بیا مقابلہ قوت کیږی
 او هغه آر تویر تویر جوړیږی او داسه نسبت د الله کلام تر کول د هغه
 توهین دے «اعاذنا الله»

دویمه وجه داسه چه روحانی رفیع الله تعالی هر نومی نود ورکړی
 و، خصوصاً د تیرولو نود زیا تر رفیع خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته ور
 کړی شوی و، نود عیسی علیه السلام خصوصیت په دے صورت کین نه
 وور دلتنه خصوصیت د رفیع صفا بنکاره کوی چه رفیع نه مگر د رفیع جسمانی د
 کومه چه خاص د عیسی علیه السلام سره یا چه د چار رفیع جسمانی شری
 وی، خلورمه وجه داسه چه د رفیع نه پس په قرآن کین «و کان اللہ»
 عَزَّوَجَلَّ احکیمًا الفاظ راغلی دی کوم چه د بیل نه د پاره په دے انداز
 کین نه دی راغلی نو دے نه هم معلومیږی چه رفیع جسمانی مگر دده په کومه
 کین چه قدرت او قوت بنکاره کول هم مگر ددی چه لفظ د عَزَّوَجَلَّ
 پیر دالیت کوی او د حکمت اظهار هم دے چه لفظ د عَزَّوَجَلَّ پیر
 دالیت کوی، او دا بیان به اس مؤمنین لبر وخت پس کوو:

دویمه خبره چه آیت نه معلومیږی هغه داسه چه د اهل کتابو توی
 فرستې په عیسی علیه السلام د وفات نه وپانده په هغه ایمان راوړی
 کوم په چه د نزول قرآن نه پس زمانه کین هغه وخت وی چه هغه دوباره
 له آسمانه را کوز کړیږی، بَلْ رَفَعَهُ اللهُ، نه صُغُوذ ثابت شوی په دے آیت
 کین دواړه (صُغُوذ او نُزُول) ثابتیږی، تشریح داسه د رَوَاقٍ مِّنْ
 اَهْلِ الْكِتَابِ اَلَا لِيَوْمٍ مِّنْكُمْ يَهْتَدُونَ، نه دا ثابتیږی چه هر فرقه
 د اهل کتابو په پرا ایمان راوړی، د هغه د وفات نه وپانده، حکم چه د
 رِبِّهِ (اور مَوْتِهِ) دواړه ضمیرونه (ه) حضرت عیسی علیه السلام ته
 راجع دی رَلِيَوْمٍ مِّنْكُمْ، کین نون تاکید ثقیله دے چه هغه د مضارع
 صیغه مستقبل د پاره مخصوص کوی، نو مطلب به دے داشی چه د اهل
 کتابو توی فرستې به د قرآن د نزول نه پس هغه وخت په عیسی علیه
 السلام ایمان راوړی کله به چه هغه د آسمان نه را کوز کړی شی.

هم دا وجه داسه چه صحیحینو کین د حضرت عیسی علیه السلام د نزول حدیث
 مرفوع روایت کولو نه پس پخپله راوی ابو هریره رض فرمائی رَخَّ قَرْوًا
 اِنْ يَشْكُرْ وَاِنْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ اَلَا لِيَوْمٍ مِّنْهُمْ يَهْتَدُونَ،
 مقصود دی چه اهل کتاب به په عیسی علیه السلام د هغه د آسمان نه
 نازلیدو نه پس په هغه ایمان راوړی، دامستله خالص نقلی دے په عقل نه
 معلومیږی په دے وجه د ابو هریره رض موقوف حدیث د مرفوع حکم
 لری مطلب دا چه حضور علیه السلام نه به ابو هریره رض ضرور اوریدی
 وی، چه ټول اهل کتاب به خاغا په عیسی علیه السلام د هغه د نزول آسمانی
 نه پس ایمان راوړی، د مَوْتِهِ (ضمیر) کتابی ته راجع کول صحیح حکم
 نه دی چه انشأ د ضمائرو د بلاغت له شا نه خلاف دے، دویم (موتیه)
 قید به عیث او د بلاغت له شا نه خلاف حکم وی ا چه معنی به دے دارنگه

چه هر کتبی به په عیسی علیه السلام دخل مرگ نه ویرانندے ایمان راوری، ایمان را اول خودی د مرگ نه ویرانندے، نو دا قید لگول بیعت شوی، او که خوگ پر زور لگوی، نو دا بنکار لگول به ضروری شوی چه چیز دایه وینا نه خوینری، چه ماد و دئی د مرگ نه ویرانندے ا خوریه او ما او د مرگ نه ویرانندے ا خینے) حکم چه ددے قید لگول ضرورت په د نشته چه هر کس پوهیږی چه خوراک غینا ک د مرگ نه ویرانندے کبیری د مرگ نه د سنو خود و دئی چا نه ده خورلے، که خوگ بیا هم زور لگوی او وائی چه د خنکدن په حالت کس به ایمان راوری نو دا ایمان منظور ندے، هر کله د خنکدن په وخت کس ایمان راوری خو منظور بیږی نو تخصیص د عیسی علیه السلام پاته نشو او د داسے نا منظور ایمان ذکر د قرآن او د الله د شان سره مناسب نه دے داسے تا ویلا تو...

سائل پکاری الله د توفیق را کړی

(۲۰) وَإِنَّهُ لَعَلَّمَ الْبَشَرَ لَفْظًا فَلَمَّا تَرَىٰ فِيهَا وَاسْتَعْيُنَ طَهْرًا مِّنْهُم مَّا لَمْ يَكُن لَّهُمْ لُحُومٌ يَّطْبِقُونَ وَلَا يَصْطَلِحُونَ إِلَّا بِأَنزَالِنَا لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ

حضرت عیسی علیه السلام د قیامت نښه ده، نو قیامت کس سترگ مگر او شمانا بعد اری ا کړی همدا س عَدَاوَتَيْنِ طَرِيزُ خَرَفِ آيَةِ عَصَا ۶۲۲ بالارده شیطان تا سود دے خویر منلونه بند بکړی بیشک هغه ستا سو بنکاره د شمن دے.

د دوو وچو نه د عیسی علیه السلام د قیامت نښه ا و بیل، یو د هغه بغیر پلاره پیدا نشی چه د سرو دو باره ژوندی کولو دلیل کیدے شوی دویم قیامت سره نژدے د اسمانه د هغه نزول چه د قرب قیامت نښه ده، د سیاق سباق مطابق درانه ضمیر را م عیسی علیه السلام نه راجع د دے نه بغیر هر یو بله لاسه ضعیفه ده، ابن ماجه ص ۳۰۹ در باب فتنه الدجال، کس د حدیث اسراء په تشریح کس حضرت عیسی

د قیامت سوال شو نو هغوی افرمائیل، چه د هغه واقع کیدو وخت بسوا د الله نه بل خوگ نه پیژنی او هغه وخت چه د دجال ذکر ا شونو دے فرمائیل چه هغه به را کولیزم او هغه به وژنم، د دے آیت په تفسیر کس ابن جریر د حضرت عیسی علیه السلام د قیامت نه ویرانندے نزول د ابن عباس ر، ابی مالک ر، عوف ر، مجاهد ر، قتاده ر، سدی ر، ضحاک ر، او ابن زید ر، د روایاتو نه نقل کړیدے چه د هغوی علیه السلام د نزول دلیل دے، او د دے نزول په وجه په دے آیت کس ده نه د قیامت نښه و نیلے شوید، او دا صحیح معنی ده، کچرے بغیر پلاره، پیدا نشی نښه د قیامت د دے، نو د دے حقدار د یتولو نه زیادت حضرت آدم علیه السلام وو چه د هغوی پیدا نشی دمور او پلار د وارو نه بغیر شری وو، معلومه شو، چه دلته په آیت کس د قیامت مطلب قیامت نه نژدے د حضرت عیسی علیه السلام د اسمانه نازلیدل دی، او که خوگ په دے عقیده کس خندا ن پیدا کوی نو هغه شیطان دے.

(فَلَا يَصْطَلِحُونَ إِلَّا بِأَنزَالِنَا لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ) دے دلیل دے

(۲۱) إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ بِكُلِّ صِدْقٍ لِّمَنِ ابْنُكِ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَشِيرًا مِّنْ رَبِّكَ إِذْ قَالَتْ يَا وَيْلَتَىٰ أَكَلْتُ مِمَّا كَفَرَ اللَّهُ إِنِّي قَالْتُ إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِحُكْمِ رَبِّكِ وَلَا يُبَدِّلُ كَلِمَتَكَ فَرِحْتِي وَإِنَّكَ فِي كَلِمَاتِنَا سَاهِبَةٌ يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِحُكْمِ رَبِّكِ وَلَا يُبَدِّلُ كَلِمَتَكَ فَرِحْتِي وَإِنَّكَ فِي كَلِمَاتِنَا سَاهِبَةٌ

د لوی به وی، آیت کس دا ویلے شوی دی چه عیسی علیه السلام د مقربین د لوی نه به وی، په بل خائے رسو د واقع کس د جنتیا نو په باره کس داسے بیان دے، ا وَتِلْكَ الْمَقَرَّبُونَ فِي جَنَّتِ النَّعِيمِ په دریم خائے د ملائکو په باره کس داسے راغلی دی

لَنْ يَسْتَنْكفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا: مسیح علیہ السلام کا اللہ پر بند
 لِلَّهِ وَلَا الْمَلِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ○: کید و نہ شرمیری اور نہ مقربے فریضے
 شرمیری، دے دے وار و خایر نو کین و قرب نہ مراد جسمی جسی او
 آسانی قرب مراد دے ہمد اوجہ دے چہ دے آیت پہ تفسیر کین امام
 رازی رحمہ اللہ تعالیٰ پہ تفسیر کبیر کین او ابو السعود رم پہ خیل تفسیر کین د
 حضرت عیسیٰ علیہ السلام آسمان تہ پور تہ کیدال د جسم سرہ ذکر کبیدی
 اومدارک خائرن، سراج المنیر او کشف کین دی، کَلُوْنَهُ مِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ
 د حضرت عیسیٰ علیہ السلام د مقرب کید و مطلب د ہمد آسمان تہ پور تہ
 کول د فریضتو ملگرتیا ورتہ حاصلیدل او بیا دنور او امور و تکمیل د پارہ
 د ہمد علیہ السلام زمکے تہ نا زلیدل لکہ نکاح، حج، جہاد کولو او د
 مسیحی قوم نو فتنو ختم کولو د پارہ:

د مسیح ژوندون او نازلیدل د حدیث پر رنپا کین

بخاری کین ابو ہریرہ رض د حضور علیہ السلام نہ حدیث نقل کوی،
 فرمائی د قسم م د پہ خدا تہ وی چہ علیہ السلام بہ د پور تہ نہ پہ
 ناسو کین نازلیدن د حضرت مریم خوسے چہ حاکم بہ وی، انصاف دار
 صلیبی قوت بہ مات کبری او د خنزیر د قتل حکم بہ ورکوی او د بتولو
 خلقو د مسلمانید و پہ وجہ بہ د جہاد ضرورت پاتے نشی، او خلقو تہ
 تہ بہ دومرہ مال ورکوی چہ خوک قبلو لوالا بہ تہ دی، او دعبادت شوق
 بہ دومرہ زیات شی چہ خلقو تہ بہ یوہ سجدہ د توتے د تیا د دولت نہ دیو
 بنہ ہنکاریزی، بیا ابو ہریرہ رض دے تصدیق د پارہ دے آیت آرخ
 تہ کوجہ ورکرا چہ د ہمد معنی دادہ د پہ دے وخت کین بہ داعیہ یوکتابی
 پاتے نشی چہ پہ عیسیٰ علیہ السلام بہ ایمان نا نوری د مرنا د قول مطابق
 قرآن نہ پس د بتولو نہ د صحیح کتاب بخاری حدیث دی،

دویم حدیث دادے، چہ حضور علیہ السلام ابرمائل د خبا او د عیسیٰ
 علیہ السلام پہ مینخ کین نہی نشتہ او د ہمد بہ را کوزیری، چہ خہ وخت تے
 او بیئ نو وے پیتر نی، د ہمد قد در مینا نہ سور سپین دے، دو و
 زیرو جامو کین بہ را کوزیری د سرو بینتر بہ فی معلومیری چہ گویا کین
 او پہ ترے لاخاشی اگر چہ او بہ تہ تہ وی رسیدے، نو پہ اسلام بہ خلقو سرہ
 جہاد کوی، صلیبی قوت بہ مات کبری، د خنزیر د قتلو حکم بہ ورکوی
 جز یہ بہ بند کبری، پہ دے وخت کین بہ د اسلام نہ بغیر جول د یئو نہ
 ختموی، د جال بہ قتل کبری، پہ زمکہ بہ غلوینت کالہ اسیری او بیا بہ
 وفات شی او مسلمانان بہ پور د جنازے توشخ اکبری را بودا د عن ابی
 ہریرہ رض مرفوعا جلد ۳۳۷

(۳) پہ مشکوٰۃ باب نزول عیسیٰ م کین عبد اللہ بن عمرو د حضور علیہ السلام
 نہ نقل کبیدی چہ ابن مریم بہ پہ زمکہ را کوزیری وادہ بہ کوی اولاد بہ
 کیزی پہ زمکہ بہ پنچہ غلوینت کالہ پاتے کیزی او بیا بہ قوت کیزی او دفن
 کیزی بہ خما پہ مقبرہ کین نو قیامت کین بہ زکا او عیسیٰ علیہ السلام د یو
 مقبرے نہ پاسو چہ د ابو بکر رض او عمر رض پہ مینخ کین بہ وی،

(۴) پہ صحیح مسلم کین روایت دے حضور علیہ السلام فرمائی، چہ حضرت
 عیسیٰ علیہ السلام بہ د دمشق پہ مشرق کین پہ سپینہ منارہ پہ دوو جامو
 کین دوو فریبتو پہ مینخ کین را کوزیری، دوارہ دلا سو تو تکی بہ کپہ فریبتو
 ایبھی وی، د جال پہ رگدح دروازہ بیاموی او وے بہ تہ و تہ:

د مسیح علیہ السلام پہ ژوندون آیتونہ دیردی او احادیث د تواتر
 حد تہ کبھی چہ د یو کم دیر شو صحابہ کرامونہ منقول دی لیکن موید د بہ
 اختصا پہ غرض پہ پچو آیتون او خلو روا حدیثو اکتفا اکرا، حضور علیہ السلام
 پہ دے اصل دینو کین د ایمانی د تحفظ او د گمراہی نہ د بچ کولو د پارہ د حضرت

مسیح علیہ السلام چہ کوئے فیضے نبیانی ذکوکریدی ہنکارانی شافی دی۔ او کوہ گمراہانچہ کہ استعزازا تو او مجازا تو پیرور پورہ تاریخ او بود نیا بکلوئی نشی، نو هغوی ذ پارہ قرآن او حدیث پورہ دفتر ہم بیکارہ دے، پہ دے احاد بشو کین ذ حضرت مسیح موعود علیہ السلام کہ پیژند لوچہ کوئے بنکارہ فیضے نبیانی دی هغه پہ منبر دادی،

۱) ذ مسیح موعود علیہ السلام بہ پلار نہ وی، نو ذ عامے ضابطے خلاف بہ هغه خیلے مور بی بی مریم، تہ منسوب وی۔ ذ مرزا غلام احمد پلار مرزا غلام مرتضی و داد مورثی ممتاز بی بی وو۔ ذ هغه نسبت بہ پلار تہ کید او مور نہ تہ

۲) هغه بہ حاکم وی لیکن مرزا غلام احمد ذ انگریزا نو غلام وو،

۳) هغه بہ عادل وی، دالله تعالی قانون چکول عدال دے، ذ مرزا پہ وخت کین شرعی قانون بند وو، او ذ انگریزا نو قانون پہ ذہ او ددہ پہ مریدا انوجاری وو،

۴) حضرت عیسی علیہ السلام بہ صلیبی قوت ما اتوی خود مرزا پہ وخت کین صلیبی قوت دومرہ زور اگرو کوم چہ دے نہ وپا ندے چوے ہم نہ وو، پخبلہ ذہ اقدار دے چہ پلار تہ تے پخو ذ آسونو سوارہ درگروے شوی ووا دغه ذ سکنہء پہ نظریک ذ آزادئ کین پہ ہندستان ذ صلیبی قوت مسند کولو ذ پارہ جنگ کرسکو، او پہ تحفہ قیصر کین مرزا پخبلہ دخیلورا تہ قصد ذ بنکارہ کرے دے، چہ زہ ذ انگریز صلیبی حکومت ذ پارہ بود اسے فوئ تیار کریم چہ ذ انگریز حکومت وفادار وی،

۵) ذ حضرت عیسی علیہ السلام پہ وخت کین بہ ذ خنزیر خوراک ختم شوی لیکن ذ مرزا پہ وخت کین داریات شو بہ

۶) حضرت عیسی علیہ السلام بہ پہ خلق دومرہ مال وروی چہ شوک بہ تے

قبلوئی نکی نوی، مرزا خوہیچالہ مال ورنکرو، بلکہ پخبلہ تے اغستو چندہ اغستل تے عام کرہ او ذ بہشتی مقبرے ذ پارہ تے چندہ غونبول ذ ایمان یو شرط اُتیا کلو بہ۔

۷) ذ عبادت خوند بہ ذ عیسی علیہ السلام پہ وخت کین دومرہ زیات نشی چہ ذ یوے سجدے قیمت بہ ذ خلقو پہ نظر کین ذ توتے دنیانہ زیات وی لیکن ذ مرزا پہ وخت کین عیسیا نو مسلمانان ذ لکھونو پہ شہر کین مورتدان کرل بہ

۸) حضرت عیسی علیہ السلام بہ ذ آسان نہ پہ زمکہ زاگوزیزی لیکن مرزا پہ زمکہ پیدا او ہم پہ زمکہ پاتے شو بہ۔

۹) پہ فربتو بہ حضرت عیسی علیہ السلام لا سونہ ایینی وی لیکن ذ مرزا پہ نصیب کین ذ یو فرشتے لیدل ہم نہ وو،

۱۰) عیسی علیہ السلام بہ ذ دمشق پہ سپینہ منارہ زاگوزیزی، لیکن ذ مرزا پہ نصیب کین دیوعرب زمکہ لیدل ہم نہ وو،

۱۱) حضرت عیسی علیہ السلام بہ لگی شہی پہ ذ کنگل، بہ یهو دی ذ جال قتل کری، لیکن ذ مرزا پہ قسمت کین نہ خور کنگل لیدل وو او نہ ذ جال، البتہ ددہ روحانی اولاد ذ جال قوم یهو دوسرہ تعلق پہ دے وخت پیدا کرو، چہ ذ عالم اسلام نہ ددوی تعلق ختم دے، خبرہ داسے معلوم میری چہ ذ جال پہ ظاہریدو بہ دوی ذ هغه مدد ذ پارہ دغلته ذ اسہ موجود وی،

۱۲) ذ عیسی علیہ السلام پہ وخت کین بہ یو باطل دین ہم پاتے نشی لیکن ذ مرزا پہ وخت کین باطل دینو نہ پہ جوین وو

او ذ اسلام خلاف نور نوی دینو نہ را برسیرہ شوچہ پہ هغه کین ذ هغه ذ مرزائیت هغه دین ہم دے کوم چہ ذ اسلامی یوالی پہاچہ تے

ذ ہنکارہ

ایتمیم دے (۳) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ حج کوی، لیکن ترمذی کہ
دے مرزا حج نصیب نشو:

(۱۴) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ آسمان تہ پور تہ کید و نہ ویرا ندے
نہ وادہ وی او نہ تے اولاد بلکہ تے نزول نہ پس بہ وادہ کوی اولاد برے
کیزی، لیکن میرزا کہ نبوت دے دعویٰ نہ ویرا ندے وادہ ہم ویرا اولاد
ہم وو۔

(۱۵) حضرت عیسیٰ علیہ السلام بہ جہاد کوی او جز یہ بہ بندہ کپی لیکن
میرزا دے جہاد کولو بہ خائے جہاد کولو نہ حرام اویلے۔
او دے نضارے و دے استعمار لارے صفا کرے او کجریے بند و لوہے سوال
پاتے نشو۔

(۱۶) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کینے دے تہو لو خلقو بودین یعنی اسلام
بہ وی، نو بہ دے وچہ اسلام سرے دے ہیچ یوم مذہب جنگ بہ نشی کینے
لیکن دے مرزا بہ وخت کین گنرو باطلومذہب نو دے ہندوستان
ترکی، فلسطین او شمالی افریقہ بہ مسلمانانو کوم ظلمونہ چہ اکرل
دے ہنہ مثال بہ تاریخ کین نشنہ اودا دے مرزا برکت کیدے شی۔

(۱۷) دے عیسیٰ علیہ السلام بہ وخت کین بہ امن قائم شی او جنگ بہ ختم
لیکن دے مرزا بہ وخت کین خہ چہ دے ہنہ نہ پس دے امن و امن نوم لو
نہ پاتے نشو او جنگ دے پارہ ہنہ دے سلع او سامان جو بہ شو
چہ دے مرزا دے وخت او دے ہنہ نہ پس دیو جنگ بر بادی دے تیر شو سو سو نو
جنگو نو دے بر بادی نہ زیانہ دے۔

دے تہو لو بنو بنیا نو بہ رنرا کین داوینا بہ حقہ دے چہ مرزا دے مسیح
موجود نہ دے، لیکن دے مجازا نو استعمارا نو او تار و یلا تو بہ نور قرآن
حدیث تاریخ او واقعہ تو پورے چہ مرزا کو ہنہ اگانے او تہو تے اکرے

دے ہنہ بہ موجب ہیچ یو حقیقت حقیقت نشی پاتے کیدے داخو مرہ
دانوس خبر دے چہ دے مسیح موعود علیہ السلام تہو تے بننے بنانے بہ
دایے یوسری ریرزا ویرا ویرا۔ اویلے شی چہ نہ تے خیل نوم نہ تے دمور
نور نہ دے ہنہ مکان نہ دے نزول مقاصد مسیح موعود علیہ السلام سرے
سمون خوری، بہ دایے بہ سرے او پینوتا ویلو نو خود تہو لو بادشا
ہیچ یو نظام دے کار او فائدے نشی پاتے کیدے۔

شیخ الکبرج او دے عیسیٰ علیہ السلام ژوندون

شیخ الکبرج بہ فتوحات مکہ باب ص ۳۶ کین لیکن

دے معراج بہ حدیث کین دی چہ ہنہ
داخل شو نو عیسیٰ علیہ السلام سرے
دے جو تے ورسہ ملاقات اکرے
چہ ہنہ عیسیٰ علیہ السلام لامرندے بلکہ
اللہ تعالیٰ ہنہ عیسیٰ علیہ السلام دے آسمان
تہ پور دے کپی دی دے کین تے اسیوی
او بہ کین تے دے دوی حکم چلوے دے
داخو بندہ تہو جیسے عزت متد دے چہ دے
اللہ تعالیٰ

دے ہنہ بہ موز لو یہ مہربانی دے او ہنہ نہ یو کھری ہنہ غفلت نہ کوی خما امید
کہ خدائے پاک اے غوبنتہ توخہ بہ دے ہنہ دے نازید ورنہ تہو تہ زمانہ بیبا
موم۔

بہ تاریخی لحاظ سرے دے مسیح علیہ السلام ژوندون

حضرت مسیح علیہ السلام حضور علیہ السلام سرے دے تہو لو نہ زیات نزد
پیغمبر دے او تہو نضاری او مسلمانان دے ہنہ لوئی او شخصیت معنی

آسمانی ژوند و فریب توپه شان دے هلته هغه د زمکے د بشری ضرر باتو
 محتاج نه دے ، بلکه داسے خوبه زمکه هم کیده شی چه الله اغوا بی .
 (۱) طبقات شافیه جلد ۱ ص ۲۰۰ کنس د شیخ عزیزالدین فاروقی دروایت
 دے ، چه هغه په عراق کنس داسے سر په لیده و وچه خوراک جنک لے
 نه کولو .

(۲) امام ذهبی فرمائی ربه اندلس کنس یوه داسے بنخا واک چه د شلوکالونه
 لے خوراک خبنا ک نه کولو (دا واقعہ مشهوره ده)

(۳) حاکم تاریخ نیشاپور کنس د عیسی بن محمد الطهمانی نه نقل کوی ، چه د
 رحمت په نوم د یوه شکر خاوند شهید شوه وو. هغه دغه خاوند خوب
 کنس داسے لیدو چه د جنت طعام لے خورلو یو تکبر لے خپلے بنکته ته هم
 ورکړه هغه چه نه خوبه راوینه شوه نو نول عمر لے خوراک ته مامت پینښور
 د ذکر سوی طبقات په حواله دویم جواب دادے چه د آسمان اوزو لے
 نسبت په خپل مینځ کنس لکه د غزل آسمان او د اوری د داسے (د زمکے) دے
 هرکله چه خدا لے پاک په دے و یوکی زمکه د آر بو نو مخلوقاتی د
 خوراک انتظام فرماییلے دے نو په آسمان د یوکس د ضرور یا توان نظام
 کول هغه نه گران دی خه ! هچرے نه دی گران !

۲۰۰ د ختم نبوت په لحاظ د حضرت عیسی د نزول حکمت
 وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ
 لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ
 ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا
 مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَتَتَّصِرُنَّ بِهِ
 قَالُوا أَفَرَّرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَيَّ
 ذَلِكُمْ إصْرِي ط قَالَوا أَفَرَّرْنَا
 خه وخت چه الله تعالی د نبیا نو د عهد
 و لغتو چه خه کتاب او علم ماد ر کړو
 او بیانا سوند یو لوسه رسولی راشی کوم
 چه تاسو سره کتاب ته هم بتیا وائی
 نو تاسو به په هغه ایمان را وری او
 د هغه مدد به کوی . وے فرماییل

قَالَ فَاشْهَدُوا وَإِنَّا مَعَكُمْ مِنَ
 الشَّاهِدِينَ (ط) سورة ال عمران : موخا عهد قبول کړو ؛ هغوی او پیل
 آیه علیه : چه موخا اقرار کړو ، نو وے فرماییل تاسو اوس گواها اسی
 اوزا به هم تاسو سره گواها نیم .

د حضرت علی او عبد الله بن عباس رضی الله عنهم د تفسیر مطابق د انبیاء و
 علیهم السلام نه دا وعدا د خاتم الانبیاء علیه السلام په باره کنس اغسته
 شوه و لکه یوا کنس حضور علیه السلام (نبی الامم) او (نبی الانبیاء) هم
 دے د ذکر شوی آیت په موجب انبیاء و علیهم السلام د خاتم الانبیاء
 علیه السلام نبوت اعتقاد او اقرار او د هغه نصرت (امداد
 بالواسطه) املو ، بتولوا انبیاء و علیهم السلام د حضور، علیه السلام
 د نبوت تصدیق کړو او خپلو امتونو ته د هغه د نبوت منلو
 اومد د کولو تاکید فرماییلو لکه چه موسی علیه السلام د تورات
 کتاب استثناء و باب عشا او باب عیسی کنس دا و د علیه السلام په زبور باب
 عیسی کنس ، حضرت سلیمان علیه السلام په (غزل الغزلات ، کنس حضرت
 عیسی علیه السلام په انجیل یوحنا باب عشا آیت ع تراثت علیه
 کنس اعلان کړیدے ، اوس د دے خبرے ضرورت و وچه د د
 نبی الانبیاء ، عملی بالذات ظهور اوشی ، لکه په حدیث د معراج یو
 صورت د دے دا شو چه بتولو پیغمبرانو علیهم السلام ته د ا مامت
 ا کړو او بل عملی صورت لے دا شو چه که د نزد د پیغمبر حضرت
 عیسی علیه السلام تر آخرے زمانے ژوند دے ا سلفه شواو بیبا دغه
 نبی د حضور علیه السلام د یوا متی په شکل د دین همدی د خدا ممت پیا
 د آسمانه را کوز کړی شو ، چه حضرت عیسی علیه السلام د بتولو پیغمبر شوه

انبیاء و علیہم السلام دیونمائندہ پہ دول د شریعت محمدی خدمت
 اوصاف ادا کری او پہ دے دول د حضور علیہ السلام د پیغمبرانود
 پیغمبری عہدہ واضحہ کری۔ د پیغمبرانود پیغمبری دا عہدہ د حضور
 علیہ السلام دیو پیغمبریہ دربعہ عملاً مکمل کول حکم ناممکن ووجہ د حضور
 علیہ السلام نہ پس د نبوت دروازہ بندہ دہ د ختم نبوت او د پیغمبرانو
 د پیغمبری عہدہ د حضور علیہ السلام بنہ بنکارہ کولو د پارہ دیو پیغمبر
 رالبریل پہ دول د اقصی ضروری ووجہ پہ نزول د عیسی علیہ السلام دا
 حکمت الہی مکمل شو۔

نوداخیرہ یقیناً صحیح شوہ چہ د عیسی علیہ السلام نزول د حضور علیہ
 السلام د ختم نبوت پہ حیثیت دی۔

۳۔ د عالیٰ فننواو د عمومی اصلاح پہ لحاظ د مسیح د نزول حکمت
 پہ دے بارہ کنی د حضرت عیسی علیہ السلام د نزول حکمتونہ دادی
 (۱) دوی د نزول یوم مقصد د دجال قتلہ و دجال قتلول دی
 دجال بہ د خدا ایئی د عوبداروی، نو عیسی علیہ السلام بہ د توحید
 الہی قائمولو پہ غرض دجال پہ دے جرم کنی او ژنی چہ ہغہ بہ د اللہ
 نہ سوا د بل چا خدا ایئی تہ خلق رابلی کدے بل حکمت بہ د عیسی علیہ
 السلام خپل امت د نصاریٰ و تہ د ابنکارہ کول وی چہ د اللہ نہ
 بغیر د بل چا د خدا ایئی عقیدہ لڑنکے گمراہ د قتل حق اردے، حکم چہ
 نصاریٰ چیلہ ہم د حضرت عیسی علیہ السلام د خدا ایئی دعوی لوی
 لوی د حضرت عیسی علیہ السلام کلا سہ د ر یهودی د جال او د یهودیا
 کج لیا تو قتل کیدل د هغوی ر یهودی کدے دعوے ترویج کول
 اوسنور کول دی دکوے د هغہ چہ هغوی حضرت عیسی ہم خپل
 مقتول او مصلوب کنری۔

رس دیور رحمتی مسیح (علیہ السلام) پہ لاس د بل (لعنتی مسیح)
 (دجال) او د هغہ د مریدانوتباہی چیرہ مناسب معلومیزی،
 مونزوراندے بیان کری دی، چہ حضرت عیسی علیہ السلام مسیح
 ہدایت دے او بل پہ دے وچہ مسیح دے چہ د هغہ خاص خانے د
 اوسیاحت پہ لے کولو او دا بل مسیح ضلالت دے او بل پہ دے وچہ
 مسیح دے چہ د هغہ کینرہ ستریزہ دا سے رنگا لکے چہ هوار لیوور
 کرے شوے وی۔

۴۔ نوی تمدن او د سائنس ترقی د تباہی پہ غارہ ادرولے دہ،
 دا تباہی ویضے بیول او غت فسادونہ پہ مادی قوت ہجرے نشی
 ختمیدے، کہ یونیک حکومت کارخانے جورے کری و سلعے راجع
 کری نو خدا تے دشمن، فسادیان، دنیا تہاہ کوونکی مشرقی اومغربی
 غت طاقتونہ پہ سائنسی، ایٹمی، بلکہ ہر قسم سامان جنگ اوتباہی
 پہ چلونونکی دوسرہ ورا ندے دی چہ پہ مادی طاقت تے دغہ صالح
 طاقت (حکومت) نہ شی رالاندے کولے دے د پارہ دا سے یو لور
 روحانی طاقت پکار ووجہ د هغہ پہ یو شفا او د دعا پہ یوجہ د اتول
 ہر خہ تباہ شی او د امن دورہ دورشی، دے کار د پارہ حضرت عیسی
 علیہ السلام حکم مناسب دے چہ هغہ کنی خلور غت خلا فاعادت
 روحانی تونہ جمع دی، هغہ دروج القدس کہ پوکی پیدا دے د ذمے
 پہ ژوند کنی روح القدس ورسرہ وو، و آید نہ بروح القدس،
 آسمان تہ د روح القدس پہ ذریعہ اوجت کریشو، د آسمانہ راکوزید
 پروخت بہ تی دوارہ لاسونہ د د و فرشتو پہ اوبڑ والینی وی و اوضما
 گفیرہ علیٰ آجنجہ مکین، د احادیث دلواس بن سمان پہ روایت
 د مسلم شریف دے، دے خلور و خاص روحانی تونہ اثر پہ داوی

چه دده ددعا په یو جملہ به نول یا جوجی ما جوجی فسادی فو توند
په خپل خپل خاڼه تباہ شی بقوله زمکه به ددوی د مردارو نه بد
بونیہ شی، په مسلم شریف کین د نواس بن سمان په روایت حدیث
شریف دے، چه یا جوج ما جوج به حضرت عیسیٰ علیه السلام او د
هغه ملگری را گیر کری رفیکر عب نبی اللہ عیسیٰ و اصحابه فی رسل
اللہ علیهم التّعاف، الحدیث،

حضرت عیسیٰ علیه السلام او د هغه ملگری به دعا کری نو الله به د هغوی
په ختمونو رگر د تونو یورنخ را ولی، فیصیبون فرسی کموت نفس
واحدی، نو تونو به د مردارو د ابعه د یوسه شی لکه چه یوسه
مردارو وی یولیشتم زمکه به هم ددوی نه نشه نرویی د بد بو نشی
نه به که پکه وی نو الله تعالی د جنتی او بنا نو پشان غنبت غنبت مارغان
را لیبزی هغوی به د غنمردارو چرته بل خوا یوسی،

د دنیا و را تونو کی غنبت خدا لے د شن طاقونو د جالی نسته ده د کوم
متعلق چه د عمران بن حصین په روایت په مسلم شریف کین حدیث ذکر د
ما بین خلق آدم الی قیام الساعة په ادم علیه السلام د پیدا نشه نه تر
امرا لکبر من الدجال، قیامت پور د دجال د فتنه نه
بله غنپه فتنه نشته :

دیا جوج ما جوج په باره کین ذکر پکار دے چه دا خسته دے
یا جوج ما جوج ته په عبرانی ژبه کین رغوغ ما غوغ (او په انگریزی ژبه
کین د کاک میگاگ) وائی (عقیده الاسلام ص ۱۱۷ روس او چین
یا جوج دی) او برطانیه او امریکه ما جوج دی چه بعضی د ستر کاس
میکس (او بعضی د ریچین ما جوج) کرنا سخ التواریخ د آدم علیه السلام
د ختم کون د وانه تر تاریخ د و القونین پور د ستر کاس تاریخ

هبطی لیکل دے او کله یا جوج ما جوج هر کافر ته و بیله شی، لکه د خسر
په حدیث کین وی،

مَنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ مِنْكُمْ رَجُلٌ، یعنی په دوزخ کین به یا جوج
ما جوج زر کسان او تا سو یوکس ر یوکس په زر و کین (حافظ ابن حجر رح او
قرطبی رح د دے شریح کپیدا، «أَيُّ مِنْهُمْ وَمِمَّنْ كَانَ عَلَى الشِّرْكِ
مِثْلَهُمْ وَرَجُلٌ مِنْكُمْ أَيُّ مِنْ وَمِمَّنْ كَانَ مِثْلَهُمْ» گویا
کین د زر و نه مطلب مطلق کافر او د منکر، نه مطلب مطلق مؤمن
دے (سیدین جوکار ایهور، د یهودو په عقیده کین د حدیث درجه لری
په (خزائن الروم، کین عبرانی خط سره موجود دے، په دے کین نقل
دی، چه " عالم به د ششکه نه پس یتیم شی او د هغه نه پس به در کوک
ما کوک) جنکو نرویی او پانے زمانه به د ما شیخ وی صاحب ناسخ
" ما شیخ مبارک، خاتم الانبیاء صلی الله علیه وسلم ته و بیلی دی او په
رعبری کمار کین در ما شیخ) نه پس لیکلی دی چه د دے نه پس به دنیا
یتیمه به محافظه پانے شی، یعنی نبوت به ختم شی،

پنجم حکمت

پنجم حکمت دادے چه د موجوده دور د عالی فتنو او د ایٹمی تبا هو
بانیان یهود او نصاری دی، د اشتراکیت بانی کارل مارکس یهودی دے
روجه ایٹم بم جوړونکے شوپن هار " یهودی دے د نوی تهدیب خد
هیروو نکه د فاسقانہ معاشرے او انسان کن سامراجیت بنیاد مسیحی طاقتور
قائم کپیدا دے او د تو زومند هبونو خصوصاً د مسلمانانو عقیده او عملو نه
خرا بوونکی قومونه هم عیسایان دی، په دے وجه ضروری و که چه د یو
اسرائیلی پیغمبر (چه عیسائی قوم لے خپل پیشوا عیسی) د لاسه دده د اومت
پیدا کری فسادی نه ختم شی، غرض دا چه د عیسی علیه السلام اومت ما دی

سائنسی، ایٹمی ذریعہ سوسرہ کومر فساد چہ داپور تہ کریدے، ک
 آسمانی تدبیر نہ بغیر۔ کذہکے طاقتور نہ دھتے د مقابلے توان
 نہ لری پہ دسہ وجہ عقل، دعیسی علیہ السلام را کوزیدال ضروری گنری
 دکوم چہ تند بیر الہی پہ زرگونہ کالہ ورا بندے فیصلہ کریدے ددے
 دکجالی قوتونو تالی ستہ دال صلاح ہجرے نشی کولیکوم چہ عیسائی او
 مسیحی دکان چلوو دپارہ دکجالی قوتونو قوتے مضبوط کرے او دک
 اسلام بتولہ گنہ دکخوار لوسوسو کا لومسلما نان کافران کریم
 تباہ کری:

فائدہ

دذوالقرنین دبتد متعلق

پہ دنیائے داوخت دیر بند ونہ
 دی تودچین دیوال چہ دیراؤند
 او پکن دے او ہفتہ پہ منگولی ژبہ کن (نکو دے) او پہ ترکی ژبہ کن
 د بوقور قہ) ویٹے شی،
 دویم: دکجلا او ترمذ پہ منیخ کن چہ ورتہ (دربند) ویٹے شی، داد تیرور
 پہ وخت کن موجود ہو۔
 دریم: دکراغستان، بند۔ ددے نوم رباب ابواب دے اول دس
 ہم ورتہ ویٹے شی، بستانی پیردائرا المعارف، کن ددے تفصیل
 بیان کریدے:-

خالورم، ہغہ بند دے کوم چہ رکابشیا رفقنازم سرہ پیر داڑیاں دژہ
 کن مے ریاقوت) پہ رمعجم البلدان، کن لیکلی دی چہ داد ویلی شوے تانے
 نہ جوہ دے اودا نور دے دکا شو دی بنا پہ دے، دکقرآن دکتشریح
 مطابق دکذوالقرنین بندہم داخلورم دے، پہ رناسخ التواریح کنکا
 ہنکارہ بیان شویدے ددے تائید داسے ہر کبیری، چہ رخر دارج
 پہ کتاب المسالک، کن لیکلی دی چہ عباسی خلیفہ واثق باللہ دذوالقرنین

دبند دکتحقیق دکپارہ دکما ہرانو بولیکیشن لیر لونو ہغوی ہم دا بند دکقرآن
 مطابق دکذوالقرنین بندا دکپاکلو دکذوالقرنین دے بند تہ پہ فارسی ژبہ کن
 دترہ آہنی،، ترکی ژبہ کن، وامریکیو، او پہ چینی ژبہ کن، وپچاگ کورائی، وائی
 یعنی دکور، دژہ دکور، مطلب دکگورس ساٹوس، دے چہ داد دکبھسرو
 نوم دے،

ذوالقرنین

دذوالقرنین دسے سفر پہ قرآن کن ذکر دی، یومغربی، بل مشرقی او
 دریم غالباً شمالی دے، ذوالقرنین خوک وو، امام رازی رح پہ تفسیر کبیر
 سورہ کہف کن لیکلی چہ داد مقدونیے سکندر د فیلقوس خوسے دک
 آرسطو شاگرد وو، امام رازی ارسطو تہ ہنکارا کافرو شیلی دی، بعضو
 ذوالقرنین کیقباد تہ ویلی دی، او بعضو مغربی چین تہ، بعضو دین بادشاہ
 ذونواس حمیری تہ، او بعضو حضرت ابراہیم علیہ السلام دزمانے سانی بادشاہ
 تہ۔ ذوالقرنین ویلی دی، بعضو وائی چہ دامصعب بن عبد اللہ وو کچہ
 ابن عبد البر لیکلی دی، بعضو عبد اللہ بن ضحاک بنائی او بعضو داساٹوس
 (گورس) گنری دا اخیر صحیح دے نور بتول غلط دی نور ا قوال ہم
 شتہ خو ہغہ ہم غلط دی، دامصعب بن عبد اللہ او دکعبد اللہ بن ضحاک
 سند صحیح نہ دے حافظ بن حجر ددے نزد یک کریدے، او دابراہیم
 علیہ السلام دزمانے مصعب او عبد اللہ بن ضحاک (پہ تاریخ تائیت
 تہ دی چہ دوی دابراہیم علیہ السلام دزمانے ووادا ہم تہ دی ثابت نہ
 دوی دا بند جوہ کریدے، نور بادشاہان مؤمنان ندو، ساٹوس
 ذوالقرنین چہ مؤمن صالح وو او ۵۹ھ قبل از مسیح کن تیر شویدے
 صحیح خبر دے دادا چہ دا بند ہم دکہ جوہ کریدے چکد چہ قرآن کم ناکم دہ
 تہ نیک سرے خو ویلی دی او ددے بند نسبت کولی دکہ تہ درست

بنائی داسنگ پہ تاریخ کن ددہ دہ سے سفر و نہ ہم ثابت دی، سکندر
 کد فقار سفر ندے کرے او نہ نور و ذکر شو و گساوسفر کریدے
 کد ذوالقرنین مغربی سفر دایشیا لے کوچک وو، او د نمر و و بیدال پہ
 عین حیمہ، کن د سمرنا د سمندر پہ اوبو کن وو کوے چہ تورے
 دی، سائرس بابل فتح کر و بتی اسرائیل لے خلاص کرے، د بیت
 المقدس تعمیر لے کر و او یسعیاہ علیہ السلام آتہ بشلے کالہ روہیہ
 د بیت المقدس د تعمیر پیشن گوئی کرے وہ، چہ بابل کن بہ آویا کالہ
 یہودی ان قیدوی بیا بہ بیت المقدس آباد شی، امام رازی چہ یہ تفسیر
 کبیر کن بنکاره و بیلی دی چہ دابند سائرس جو کر کریدے او د
 چہ ذوالقرنین یقیناً سائرس د دانیال علیہ السلام پہ دین وو، د تحقیق
 د تاریخ نہ علاوہ د یسعیاہ علیہ السلام صحیفے باب ۴۵ عتاک او د
 دانیال علیہ السلام مکاشفے باب ۴۱ آیت ۱۱ تا ۱۲ د زکریا علیہ السلام کتاب
 باب ۴۱ آیت ۱۱ او د عزرا باب ۴ آیت ۱ تا ۱۰ د ہستے شو پدے
 کوم چہ د قدیم تاریخ اہم ترین بنیا د و نہ دی، ابراہیم زردشت
 ہم د دانیال علیہ السلام شاگرد او مؤجد و و خک چہ د ہفت اوستا د
 اعود باللہ او بسم اللہ نہ شروع کیری د ابن کثیر تحقیق ہم داسے د
 رکنہات اصطرک کن د الہامہ ہم مؤمن او د مجوسیت د شن و بیلی
 شویدے، سائرس ذوالقرنین کد دارا نہ و ہاندے نیر شویدے، ک
 یا جوج ماجوج پہ بارے کنے د ہغوی د لور والی واقعات غلط دی، ابن
 کثیر زہم پہ خپل تاریخ کن او بخاری رح پہ باب د یا جوج ماجوج کن دے
 تردید کریدے، دغدرنگ پہ ترمذی کن د ابوہریرہ رض ہفت روایت چہ
 ہغوی بند کنی او بیا وائی چہ صبا بہ نور کنو خوا نشاء اللہ و بیلی ہیر
 کرے نو بیا بند پہ خپل حال شی او خہ وخت چہ دوی انشاء اللہ اوائی

نودغہ بند بہ مات کہی او نوز بہ سرا وزی، داہم ضعیف روایت
 دے، امام احمد بن حنبل رح ابن کثیر رح پہ خپل تفسیر جلد ۳ ص ۱۰۰
 کن نقل کریدے چہ داخلاف قرآن دی،
 فَمَا اسْتَطَعُوا اَنْ يَّظْهَرُوْهُ وَمَا اسْتَطَعُوا يَا جُوْحَ مَا جُوْحَ نَهْ بِبِنْدِ خَطْلِ شَى
 لَكَ نَقْبًا (سورہ الکہف آیت ۱۰۰) : او نہ بکن مورئی کو لے شی،
 ابن کثیر رح لیکے چہ داروایت ابوہریرہ رض د کعب الاحبار نہ را غتے دے
 او خلقو د غلطی نہ ورتہ مرفوع و بیلی دی د عقیدۃ الاسلام پہ مطابق
 یا جوج ماجوج بہ پہ بند بھرتہ نہ را پورے اوزی بلکہ د تجیرہ کیسین
 نہ تر منجور یا پورے بہ، دیو خائے را اوزی، قرآن د دے بند مضبوط
 والے بیان کریدے او د ہفے ماتول لے د قیامت غلامہ بنو د لے دہ
 مکر د یا جوج ماجوج ذکر چہ نہ چہ را غلے دے ہلتہ د بند ذکر شنتہ دے
 نہ معلومیزی چہ یا جوج ماجوج بہ د بند پہ لارہ نہ بلکہ پہ بلہ لارہ را
 اوزی رح حدیث شریف متفق علیہم د بیل للعباب قدا اقتراب من فتح روم
 یا جوج و ماجوج مثل ہذا، عمدة القاری جلد ۱ کن د کرمانی
 نہ منقول دی چہ دا استعارہ دہ مطلب لے فتنے خورمایدال دی، لکہ چہ
 دگوٹے د کرئی پہ اندازہ یوو تکی اشی او فتنے تررا بر سیرہ شی، لیکن مطلب
 لے ہرگز داندے چہ دغہ د ذوالقرنین بند بہ ماتیزی او یا جوج ماجوج
 بہ پررا اوزی، پہ عقیدۃ الاسلام کن د ذوالقرنین تشریح پہ مختلفوا قولوسر
 شویدے لیکن د اصطرک لہ آثار قدیمہ د ذوالقرنین کومہ مجسمہ چہ برآمد
 شویدے پہ ہفے کن د ذوالقرنین د اسپنے د توپئی کینرے او چہ غارے
 تہ لہ مینخہ تش د اسپنے بنکرونہ غوندے جو لہ شویدی د دے نوم
 داوجہ بنو دل صحیح بنکاری :

تتمہ

دکفار و عذاب ہمیش والے

وَدَخَّرَ اللَّهُ آيَاتِ تَفْسِيرِ بَيَانِ
پہ وخت امام رازی رحمہ تعالیٰ

کبیر کینی دکفار و یہ دائمی عذاب اشکال و نہ پیش کو یدای، احقر بہ ک اللہ
پہ فضل دغہ شبہ نقل کو او جواب بہ کے ورکوی۔

رُومِئِي شَبِه | پدے مسئلہ غیب اشکال دادی چہ داد خدا

د انصاف نہ خلاف دہ، ددے جواب دادے
چہ دکذاب ہمیش والے ظلم نہ دے بلکہ انصاف دے، دک ظلم مطلب داد
چہ دبل پہ ملکیت کینی تصرف اکریشی او کفار خود خدا ائے ملک دی
خدا ائے پخپل ملک کینی تصرف کوی دبل چاہہ ملک کینی نہ کوی۔

دویمہ شبہ | ہمیشہ عذاب دکذاب ائے رختہ خلاف دے

د دے جواب دادے چہ دک مجرم سزا عین رحمت

دے حکمہ کوم حکومت کینی چہ سزا نہ وی ہغہ بقول خلق درجت نہ خلا کبری

دسایمہ شبہ | دک مجرم وخت لیز دے یعنی دک بلوغ نہ تو صرگہ
اود عذاب وخت ختمید و نیکے نہ دے دامنا سب

نہ بنکاری، ددے،

اول جواب دادے، چہ دک مجرم و سزا پہ وخت کینی برابرے ضروری نہ
د کے مار داکہ دیو گھنٹے یا کنگے غور نہی لیکن سزا پہ کالو نو خوری
اصلی خبرہ دادہ چہ سزا دک مجرم دک نوعیت پہ مطابق ورکولے شی د هغ
د وخت پہ مطابق نہ، دک کفر دک مجرم نوعیت سخت دے، نو حکمہ سزا ہم
سختہ پکار دہ، دویم جواب دادے چہ دک کفار و مجرم دک کفر ہم نہ

ختمید و نیکے دے پہ مرگ ختمید ددہ پہ اختیار کینی نہ وی دائرہ بے

اختیار، پائے شوگہ دے ژوندے دے نو پہ خپل اختیار دہ کفر
بتول عمر نہا پرینو دکہ اگیرید او مجبوری پہ حالت کینی مجرم پائے
کیدل مخلوق او خالق دوارہ نہ مانی، مطلب دا چہ دک کفر مجرم ہم
نہ ختمید و نیکے دے او عذاب ائے ہم نہ ختمید و نیکے مناسب دے۔

دریم، جواب دادے، چہ کفار و اللہ تعالیٰ دلا محدود و او بے پایا نہ
انعام تو او کمالاتونہ انکار او بغاوت اکر و نو حکمہ سزا ہم لا محظ
او بے پایا نہ مناسبہ دہ۔

خلویم جواب دادے، چہ دک کفار و سزا دک طبی تاثیر پہ دول دہ، لکہ
د سرطان جراثیم چہ دک عمر سرہ سم وی بتول عمر تیز بخور بے آرامہ
او تکلیف کینی وی، دک کفر جراثیم ہم دائمی اثرات او نتیجے لری یعنی دجسم نہ

پہ اور کینی ہمیشہ پائے کیدل، فرق او بیلٹون چہ ف دوسرہ دے چہ
د جسمانی رفح (سرطان) اثرات او نتیجے د جسم پہ ختمید پہ مرگ
ختہ شی او ددو حانی رفح دک کفر) اثرات او نتیجے د روح سرہ تہلی دی کوم چہ

ختمیزی نہ خومرہ پورے چہ دک روح ژونداری چہ پہ آخرت کینی ختمیزی
نہ مناسب دی چہ عذاب دک کفر د ہم پہ آخرت کینی ہمیشہ وی۔

پنجم جواب دادے، چہ دہر تکلیف سبب ترخو چہ وی نو تکلیف
بہ ہم وی لکہ پینتورگی کینی چہ کانپے ترخو وی تر هغے بہ پپکین دہر د

ہم وی یاد اور کامی پہ شیشہ کینی دنہ در نارنگہ ویستون ریلوے
حروف تر هغہ وخت موجود وی ترکومہ چہ د شیشہ موجود وی،

هرکله چہ کانپے دک پینتورگی نہ او تو یا شیشہ چپ چور شوہ، نوله بہ
دہر داودغہ حروف ختم شی، دغہ رنگ دک کفر نہ هر خد پورے چہ روح

کینی موجود وی نو عذاب بہ ہم تر هغے وخت وی مگر دادے
پہ روح کینی ورننوتے دے چہ دک بیلید و امکان ائے ہدی و شستہ نہ

کہ اللہ تعالیٰ ہر مائی

وَلَوْ رَدُّوْا الْعَادَةَ وَالْإِمَانَهُوْا عَنْهُ : کچھ بے کفارہ آخرت نہ دینیات راوستے
دوسرے انعام : شی نبیاً بہ ہم دغہ کفر کوی کوم نہ چہ منع کر شوی
مطلب داچہ سبب یعنی کفر تریخوجہ موجود وی، نوعذاب بہ تے
ہم ترہغ وختہ پورے وی، لیکن کفر بہ روح کین داسے نونے دے
چہ ترجد اکیدے نشی اور روح ختم پری نہ چہ دے ہفے پہ ختمیداددغہ
سبب کفر ہم ختم شی نوٹکے ورنہ دا ہی عذاب مناسب دے :

تَمَّتْ بِالْخَيْرِ

یوہ نادرہ تحفہ

عصمت انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام
(اردو)

از افادات

علامہ شمس الحق افغانی رحمۃ اللہ علیہ

جمع و ترتیب : شیخ فتح الرحمن بیچر شعبہ عربی پشاور یونیورسٹی

ناش

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

دلاویدو پتہ

کتب خانہ رشیدیہ محلہ جنکی قصہ خوانی پشاور

کدین تبلیغ پہ ہر مسلمان نراونٹہ باندے فرض دے، خوشگنہ چہ دچھا
دپارہ وسلہ ضروری دے۔ ہم داسٹان د تبلیغ دپارہ کدین علم ضروری دے۔ او
کدین د زد کرے دپارہ بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل او بیاباوستل پکاری دے۔ ددے
مقصد دپارہ تاج کتب خانے تاسوا دپارہ بناستہ علمی مکتبے دکتا پوہ شکل
کینے چاپ کرے دی، چہ پہ ہر کر، جہرہ او جومات کینے د ہفے نہ یوہ بناستہ تبلیغ
جوہریدے شی، بنہ کتابونہ خان سورہ ساتل کار ثواب دے او مرکز پس تیز صدقہ جاریہ جوہر

د مفتی اعظم پاکستان مولانا مفتی شفیع دیوبندی مشہور تفسیر

معارف القرآن

پہ پینتوڑ بہ کینے یو اہم مقام لری۔ پہ پینتوڑ بہ کینے دومرہ مفصل اور مستند تفسیر
ہل نشہ چہ پہ ہفے کینے د قرآن کریم شاین نزول تفسیری بحثونہ، د پخوانو تفسیرونو
خلاصہ او موجودہ زمانے د ہر قسمہ مسائل و ضاحت د قرآن مجید پہ کرا کینے دہانت
شوع دے۔ د قرآن مجید د طالبانو، عالمانو او پہ کورونو کینے د زمانو دپارہ عظیمہ تحفہ
دے۔ ہرچا سورہ چہ دا تفسیر موجود وی ہفوی تہ پکاری دی چہ نور خلق خان سورہ کینی
او ہفوی تہ د ددے درس اوردی۔ انشا اللہ د زہونو او عملونو اصلاح پہ پینتوڑ سونگین
دا تفسیر پہ (۳۰) جلدونو کینے چاپ شوع دے

د شاہ ولی اللہ اوشاہ عبد القادر د فارسی اورد و تفسیر د نواسان پینتوڑی

آسان تفسیر

پہ یو جلد کینے د قرآن مجید بہترین پینتوڑ تفسیر دے۔ چہ پہ دے کینے د
قرآن مجید د لفظی ترجمہ سورہ سورہ پینتوڑ ہمارے خیال ہم سلسلہ شوع دے۔
او پہ حاشیو باندے دیر قیمتی معلومات بیکے شوی دی۔ د قرآن پاک د ترجمہ
د زد کرے دپارہ دا پہ موجودہ زمانہ کینے یو لڑے نعمت دے۔ پہ مکت خط کینے
ہم چاپ شوع دے، اوہہ وروکی سائز کینے ہم ترلا سہ کیدے شی۔

تاج کتب خانہ محلہ جنکی نزد قصہ خوانی پشاور

ہدایہ شریف د اسلامی حنفی فقہی یو جامع او مستند کتاب دے چه په تولو اسلامی مدرسو کیته لوسته شی. په پښتو ژبه کیته تر اوسه پوره دے دے کتاب شریح نژادہ. تاج کتب خانہ پښتور ته الله پاک توفیق ورکړو چه د ستر عالم حضرت مولانا حنیف گنگوڅی "غایۃ السعایة فی شرح مافی الهدایہ" د پښتو ترجمہ انتظام او کړو او فقیر داعظم الشان زبور:

تاج الهدایہ پښتو شرح هدایہ

په نوم په دیر بناشته ډول چاپ شویته د دے کتاب په لوستلو مو په اسلامی فقہ کیته مهارت حاصل کیته شی.

د احادیث رسول صلی الله علیه وسلم اہمیت هر چا ته څرگند دے. دا هغه څه او څوړیا چینہ ده چه تر قیامتہ به مسلمانان پر خپله تنده ماتوی. د احادیثو په ذخیرہ کیته

مشکوٰۃ شریف

ته نور مقام حاصل دے. مونږ به د پښتو لوستونکو دیکاره د مشکوٰۃ شریف یوه دا سے نسخه تیاره کړه دے د پاشرے په یو طرف مکمل عربی متن سره د اعرابو چاپ شوه دے. او مخامخ ورته آسانه پښتو ترجمہ ټکی په ټکی لیکل دلا. د دے کتاب په لوستلو سره د څوړیا صلی الله علیه وسلم ټول مبارک ژوند او حکمونه دسترگو په وړاندے او کړی. ایسان پر مضبوطی او د نیک عمل شوق زړونو کیته پیدا کیری او غلط عادونو او عمنو نه پر د بچنه ورکیږی. د علم دین د طالبانو ته علاوه په کورونو کیته زمانه نه هم په آسانه لوسته شی. مشکوٰۃ شریف پښتو په پخو بناشته جلدونو کیته چاپ شوه دے.

* د حدیث شریف یو بل اہم کتاب سنن ترمذی دے. علماء وائی چه د چاپه کور کیته ترمذی شریف موجود وی نو هغوی د دے دا سے اوکتری لکه چه د دوو جلدونو مو د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د هغه په کور کیته خبرے کوی د دے سعادت د حاصلولو دپاره تاج کتب خانے ترمذی شریف (پښتو) په دا سے انداز کیته چاپ کړه دے چه د پاشرے په نیم طرف مکمل عربی متن دے او مخامخ ورته ټکی په ټکی آسانه پښتو ترجمہ دے. (زیر طبع)

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصہ خوانی پسرور

په پښتو ژبه کیته د تاج کتب خانے علمی تحفے

چه د دین د علم د پارو د هر کور مدرسے او کتب خانے دپاره څوړو کوی

تفسیر معرف شریف

د مفسر اعظم پاکستان مولانا محمد شفیع د پښتو د مشهور تفسیر پښتو ترجمہ. په پښتو ژبه کیته دا څوړنه لویه تفسیری ذخیره ده چه د عوامو او علماء د پاره یوشان اہمیت لری.

مشکوٰۃ شریف

د احادیثو مشهور او مستند کتاب په دیر بناشته انداز او آسانه پښتو ترجمہ سره دیر لور چاپ کیدو لکه دے چه په لوستلو سره کور کیته پخیری.

شرح سنن

د حضور پاک صلی الله علیه وسلم او هغوی د څوړو پارو د پکیزو ژوند حالات په دیر تفصیل سره علمی انداز کیته. دے کتاب کیته بیان شوی وی. د سین د وسیعې سندوی او د څوړو علم او تصنیف دے.

مکمل موج

د مانع په پارہ کیته په پښتو ژبه کیته څوړنه ترسره او مستند کتاب چه هر قسم مسائل پکچر په دیر تفصیل او وضاحت سره بیان شوی وی. په پښتو ژبه کیته د موج په پارہ کیته د دوه مضمن کتاب د ستاسو نظر ته وی شیر شوه.

د د د مستند

د کورنی ژوند متعلق هر قسم ضروری او نازک مسله په دے بنائت کتاب کیته بیان شوه وی. چه د هر باج نارینه او زنانه دپاره د لیکل زده کول دیر ضروری وی.

د خلاصہ منیب او قدرتی پښتو شریف

د مدرسو د طالبانو او عامو مسلمانانو دپاره د لیکل و کتابونه په دیر جلی د پښتو شرحو دپاره چاپ شوی وی چه د دے دیر خطا تو په درس پوهیدل و پراختیا لری.

تاج کتب خانے

د عربی ژبه د طالبانو او استادانو دپاره یوه نوره تحفہ ده. د مولانا محمد میاں صاحب مشهور تصنیف "تلخیص اسلام" سره لږ لږ تاسو ته د رخصت دے چه د دے کتابونو د اشاعت او لوستو هر مسلمان ته ترغیب ورکوی زیتاسو د واکور ترغیباً

تاج کتب خانہ - محلہ جنکی، قصہ خوانی پسرور

سیرت النبی ﷺ

سید ابوالحسن ندوی

ذہبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم رجسٹرڈ مینہ ایمان تھے۔ وہ۔ یہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندے رحمت اور درود و میل۔ ذہنی تعلیمات زوہ کول ذہنیہ و ژوند حالات معلوموں ذہنی مؤمن نرا وینے دپارک چیر ضروری دی۔

دا دپیتون خوش قسمتی دلا چہ ذہنی سیرت النبی پہ ذخیرہ کینہ یوبہترین کتاب "نبی الرحمة" پہ پینتورہ کینہ ذہنی "سیرت النبی" پہ نوم چاپ شو۔ دا موجودہ زمانے دیوستر عالم اور مجتہد سید ابوالحسن علی ندوی" تالیف دے۔ دا کتاب سیرت و عربی، فارسی، اردو اور انگریزی کتابوں پر پور اور خلاصہ دے۔ ذہنی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د ژوند تفصیلی حالات و سیرت پہ بارہ کینہ ذہنی د لوید لوید علما و تحقیقی معلومات، د مسلمانانہ علاوہ د غیر مسلم علما و خراج عقیدت، حضور صلی اللہ علیہ وسلم ذہنی تعلیمات و بہترینہ خلاصہ اور ذہنیہ د مبارک ژوند ہر آرخ پہ دے کتاب کینہ چیر پہ وضاحت مہر جمع کرے شوے دے۔

دا کتاب ضرور پہ چنپ کو کینہ اوساتی

ذہنیہ مسئلے

ہر بالغ نارینہ اور نانہ لہ پکار دی چہ دکورنی ژوند پہ بارہ کینہ ذہنیہ اور رسول د حکونونہ حآن خیر کری۔ ذہنی غرض دپارک مونہ یو چا شستہ اور آسان کتاب "ذہنیہ مسئلے" چاپ کرے دے، چہ پہ ہنہ کینہ ذہنیہ علون ترمینتہ د تعلقاتو، نکاح، طلاق، عدت اور نور ہر قسم ضروری مسائل جمع کرے شوے دی۔ ذہنیہ کتاب پہ نو تاتو ستر کے پرا نیتے شی اور بکارہ شی چہ زمونہ ناپورہ خلق و چل چہالت پہ وجہ شرمی کتاہون کینہ مبتلا دی اور خانہ خبر نہ دی۔ کتاب پہ ظاہر دہوکے دے، ولے پہ "کوہ کینہ مستدر" ہر دے کتاب تہ دینے شی۔

کتاب

• اسلامی فقہی علم دھر مسلمان دعملی زندگی دپارہ دیر ضروری دے۔ پ پنتو
 ژوبہ کتبه د قفقی درسی کتابونو ترجمہ لوگنہ دے دی کتہ خلاصہ، مکتبه، قدوری، کتہ
 وغیرہ۔ ولہ داسے یو کتاب چہ پہ آسان انداز کتہ د ژوندن تولے اٹھنے مکتے کتہ ذکر
 شوتے دی، تراوسہ تہ دو چاپ شوتے۔ ددے ضرورت د پورہ کونو دپارہ مونہ دکتہ
 دستر عالم مولانا مجیب اللہ ندوی صاحب مشهور کتاب |

اسلامی فقہ

- پنتو ژبہ کتہ چاپ کرو۔ ددے کتاب یو شو خصوصیات دادی |
- دفقہ دھر یو اہم بحث نہ ورا تہ د قرآن مجید د آیتونو اد احادیثو پہ رہنا کتہ پہ زیر نور
 مسئلہ بحث شوتے دے۔
- بیا پہ آسان ترتیب سرہ متعلقہ مسائل پیرلہ پتے بیان شوتے دی۔
- دیو عام مسلمان پہ ژوند کتہ روزمرہ پینید وکتہ ہر قسم مسائل د موجودہ حالاتو د
 تقاضا مطابق بیان شوی دی۔
- دکھارت، مونہ، ورثے، حج، طلاق، نکاح، میراث، رضاعت، تیارت، مضاربت وغیرا
 اود موجودہ زمانے د نوے نوے مسئلو جوابونہ د قرآن وحدیث پہ رہنا کتہ
 ورا تہ شوی دی۔ کہ حقوک د کتاب اولیٰ نو د قفقی پہ درسی کتابونو پورہ پہ
 ورتہ د پیرہ آسانہ شی۔ او د خپل خان نہ علاوہ د نور وخلقو رہنائی پہ ہم کولے شی۔
- د قیامت علاقے : ژوندن د یاد نشان تیریدنی، ہرہ شہہ او ہرہ وچ موندن
 قبرتہ ورنژدے کوی۔ ولہ موندنہ پہ غفلت کتہ پراتہ یو۔ پہ قرآن مجید اولعادیثو
 کتہ بیا بیا د قبر او آخرت د ژوندن بیان ہم پہ دے غرض شوتے دے چہ انسان
 د غفلت د خوب نہ را بیدار شی او آخرت دپارہ تیار شی۔ پہ دے غرض موندنہ د

مستند کتاب تلک کتہ المعاد پنتو ترجمہ د قیامت علاقے او آخرت احوال

یہ نوم چاپ کتہ دے۔ چہ پہ ٹوٹا کتہ ژوندنہ د نیلے کیری، اوینتہ اودریدنی
 سترگہ د اویکونہ د کتہ شی او انسان خپل خالق او مالک تہ متوجہ شی۔ د وعظ
 او نصیحت دپارہ دیر بنا شتہ کتاب دے۔ یکونہ، مولانا سید روح اللہ د مازاہ

تاج کتب خانہ۔ محلہ جنکی، قصہ خوانی پینور
 فرن ۱۱۲۲۵۲

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**